

ÚSTAV PAMÄTI NÄRODA

Martin Lacko
Ján Sabo

**Žandár
troch
režimov**

EDÍCIA MEMOÁRE

Martin Lacko
Ján Sabo

Žandár troch režimov

Gustáv Polčík a jeho služba
v Prievidzi v rokoch 1942 - 1972

Ústav pamäti národa
Bratislava 2011

Martin Lacko – Ján Sabo

ŽANDÁR TROCH REŽIMOV

Gustáv Polčík a jeho služba v Prievidzi v rokoch 1942 – 1972

Edícia MEMOÁRE

Vydal

Ústav pamäti národa

Nám. slobody 6

817 83 Bratislava 15

www.upn.sk

1. vydanie

Recenzenti

Ing. Erik Kližan

Mgr. Jerguš Sivoš, PhD.

PhDr. Marián Uhrin, PhD.

Zodpovedná redaktorka Alžbeta Poparová

Jazyková redaktorka Marta Bábiková

Grafická koncepcia edície a layout Erik Jakub Groch a Martin Groch

Návrh obálky Ján Sabo

Sadzba, grafická úprava, tlač a knihárske spracovanie Róbert Jurových - Nikara

Printed in Slovakia

© Ústav pamäti národa 2011

Všetky práva vyhradené

ISBN 978-80-89 335-44-2

Obsah

Úvod

Žandár v troch režimoch alebo Slovenské dejiny 20. storočia z iného pohľadu	7
Ako slovenský žandár, odbojár a demokrat (1941 – 1947)	8
Ako príslušník SNB, ŠtB a straník (1948 – 1966)	16
Očami nadriadených alebo Využitelnosť v každom režime	22
Politické režimy na pozadí životného príbehu	26
Redakčná poznámka	39
Detstvo a mladosť (1918 – 1938)	43
Rodinný pôvod	44
Škola a život v obci	49
Vojenská služba (1939 – 1941)	61
Vznik Slovenského štátu a vojna s Maďarskom a Poľskom	63
Pri protiletadlových delostrelcoch v Bratislave	71
Slovenský žandár (1941 – 1944)	77
Frekventant žandárskej školy v Bratislave	78
Na Žandárskej stanici v Prievidzi	89
Obchádzanie úradných nariadení	109
Povstanie a okupačný režim (september 1944 – január 1945)	119
Benevolentný slovenský štát a počiatky spolupráce s odbojom	120
Tábor v Novákoch	122
Prípravy SNP a jeho priebeh (29. 8. – 14. 9. 1944)	126
Služba v tieni nacistickej okupácie a pomoc partizánom	132
Audiencia u hlavného veliteľa slovenského žandárstva (február 1945)	140

Medzi partizánmi (február – apríl 1945)	145
Priятие do skupiny a činnosť v horách	146
Ozbrojené akcie	152
Príslušník Národnej bezpečnosti (1945 – 1948)	163
Červená armáda a pomery v meste	165
Na stanici Národnej bezpečnosti v Prievidzi	171
Po nástupe komunistického režimu (1948 – 1954)	195
Teror pod hlavičkou odbojárrov	196
Vstup do KSS a rok 1948 v Prievidzi	201
Vyšetrovateľ vo väznici na Krajskom veliteľstve ŠtB v Nitre (1949)	209
Politické násilie v 50. rokoch	213
Provokácie ŠtB a udavačstvo	221
Z Verejnej do Štátnej bezpečnosti a späť	233
Systém práce v Štátnej bezpečnosti (1954 – 1966)	235
Charakteristiky nadriadených a vnútorné pomery	240
Posledné roky vo Verejnej bezpečnosti (1966 – 1972)	262
Poznámkový aparát	268
Zoznam použitých a citovaných prameňov	314
Zoznam skratiek	323
Menný register	326
Miestny register	332
Prílohy	335

Úvod

Žandár v troch režimoch alebo Slovenské dejiny 20. storočia z iného pohľadu

Slovenské dejiny sú veľmi kľukaté a náročné na výklad. Pri vynášaní konečných hodnotení sa preto, bez poznania hlbších súvislostí, nikdy netreba unáhľovať. Ako malý národ sme sa museli dlhé desaťročia, ba stáročia krčiť, uhýbať náporom osudu, tlaku neprajných susedov či domácich mocipánov. Napriek tomu sme dnes tu. Známy exilový historik Stan Kirschbaum dal svojej knihe o slovenských dejinách A History of Slovakia iste nie zbytočne podnázov – The Struggle for Survival, teda Boj o prežitie. To platilo tak pre národ, ako i pre jednotlivcov. Mimoriadne dramatické bolo aj nedávno skončené a historikmi najviac diskutované 20. storočie. Po skončení nepredstaviteľne krvavej svetovej vojny sa zdalo, že mier bude už trvalý. Optimizmus, že všetko pôjde lepším smerom, definitívne vyvrátila veľká hospodárska kríza. I keď masarykovská ČSR priniesla mnohé pozitíva, nedobrá sociálno-ekonomickú situáciu ani tzv. slovenskú otázku však nebola schopná vyriešiť. Namiesto očakávanej konsolidácie prišlo v 20. roku jestvovania republiky jej trhanie. Susedia sa ukázali ako agresori, pričom každý si chcel z ČSR vziať tolko, na koľko si trúfal: najviac Nemci, o čosi menej Maďari a pridali sa aj slovanskí bratia Poliáci. Európske veľmoci – nie Slováci – určili Slovensku miesto v tieni Nemecka. Pod tlakom Nemecka vznikol aj 14. marca 1939 prvý štát Slovákov v moderných dejinách, i keď s nedemokratickým politickým režimom. Ani jemu však nebol dopriaty pokojný vývoj. O pol roka prišla nová svetová vojna. V závere vojny a po nej sa osudy štátov, národov i charaktery jednotlivcov lámali znova. Mnohí z príslušníkov dobových organizácií už krátko po vojne vyhlasovali, že len kamufovali. V Hlinkovej slovenskej ľudovej strane (HSLS), v Hlinkovej garde nebol vraj nik dobrovoľne. Zrazu všetci vyhlasovali, že boli v odboji, alebo s ním aspoň sympatizovali. Rady tých, čo boli v „Povstaní po Povstaní“, rástli geometrickým radom. Papierovo potvrdených odbojárrov bolo tolko, že sa človek až čudoval, ako mohlo byť Povstanie porazené. Po februári 1948 nastal zas hromadný vstup do KSČ. Aj mnohí z dovtedajších demokratov zrazu tvrdili, že oni v podstate vždy podporovali komunistické myšlienky – alebo s nimi aspoň sympatizovali. Charaktery sa lámali aj po roku 1968, v súvislosti s nástupom „normalizácie“. Po novembri 1989, keď totalita padla, za členstvo v KSČ, Ľudových milíciách či v ŠtB takisto nik „nemohol“, nik tam nebol dobrovoľne.

Predchádzajúce generácie museli jednoducho čeliť takej vysokej frekvencii politických zmien a prevratov, akú si v západnej Európe či za oceánom nevedia dodnes ani len predstaviť. Zmena štátnych režimov zas priamo vplývala na osudy a charaktery ľudí, ktorí v rôznych obdobiach vydávali rôzne svedectvá o svojej minulosti. Rozlíšiť, kde je skutočná pravda, je preto neraz veľmi ťažké. Osobitne komplikované z hľadiska lojality či prispôsobovania sa protichodným politickým režimom to mali štátni zamestnanci. Historik však vie aspoň jedno: čiara, ktorá oddeľovala dobro a zlo, čestných a nečestných, je zvyčajne veľmi nejasná až hmlistá. Neraz tí, ktorí boli na „nesprávnej“ strane, konali čestne, a tí na „správnej“ strane sa zachovali nečestne. Ako to napísal český historik Radek Mikulka: „Dejiny 20. storočia v nás neustále prebúdajú množstvo otázok, na ktoré možno odpovedať iba veľmi zložito a nejednoznačne. Ak nazeráme na konanie mnohých ľudí z rôznych uhlov pohľadu, zistíme, aká úzka môže byť spojitosť medzi ctou a hanbou, vernosťou a zradou, hrdinstvom a zbabelosťou, integritou osobných názorov a oportunitizmom.“¹

Ako slovenský žandár, odbojár a demokrat (1941 - 1947)

Človek narodený roku 1918 zažil posledného rakúsko-uhorského cisára, jedenásť prezidentov, päť československých republík a dve Slovenské republiky. A to je aj prípad ústrednej postavy našej publikácie, Gustáva Polčíka.

Je rodákom zo Zákostolian – dnes už administratívne zaniknutej časti obce Veľké Kostolany ležiacej medzi Piešťanmi a Trnavou. Tu sa narodil týždeň po oficiálnom skončení prvej svetovej vojny – 17. novembra 1918. Pochádzal z typicky slovenskej vidieckej rodiny roľníka, v ktorej bolo „primálo miesta, no priveľa hladných úst“.² Už od mladíckych rokov bol nútený privyrábať si na živobytie ako robotník (čo mu, mimochodom, neskôr veľmi pomohlo v kádrovom hodnotení). Rodina politicky sympatizovala s HSLS – i keď podľa jeho slov rodičia ani on sám členmi HSLS neboli. Do armády nastúpil v prelomovom období 1938/1939. Ako vojak začal slúžiť v armáde druhej, tzv. pomníchovskej ČSR, krátko pred jej úplnou likvidáciou – 1. marca 1939. Začínal teda ešte ako československý vojak, aby bol krátko nato svedkom historického zrodu samostatného slovenského štátu a sám sa stal jedným z prvých príslušníkov národnej armády. Po maďarskom vpáde 23. marca slúžil istý čas v obrannom postavení na štátnej hranici s Maďarskom, aby sa

už o pol roka stal účastníkom inej historickej udalosti – ťaženia proti Poľsku, ktoré neskôr historici označili ako začiatok druhej svetovej vojny. O necelé dva roky, roku 1941, už ako záložník bol zmobilizovaný aj v súvislosti s vojnou proti boľševickému ZSSR a vykonával službu doslova na slovensko-nemeckej štátnej hranici – na bratislavskom Starom moste ako príslušník protiletadlového delostrelectva.

Po skončení vojenskej služby v roku 1940 si podal prihlášku k žandárstvu (predtým četníctvo). Štátna služba bola v tom čase snom mnohých mladých mužov; zvýšila nielen sociálny status človeka, ale aj z hľadiska existenčného to bola jednoducho „istota“. Napriek medzere, ktorá ostala po nútenom odchode českých četníkov v rokoch 1938/1939, v čase, keď azda ani jedna četnícka stanica nedosahovala predpísané počty, orgány Slovenskej republiky neotvorili brány žandárskych škôl záujemcom dokorán. Práve naopak, akoby udržovali prísne výberovú tradíciu z čias monarchie a 1. ČSR. Obrazne povedané, medzi žandárov sa mali dostať len tí najlepší, prípadne tí dobrí. Do žandárstva – podobne ako do štátnej služby a spoločnosti vôbec – zasiahla aj temná politická stránka nacistickej rasovej ideológie; vylúčení boli občania židovského pôvodu. Aj v SR museli všetci uchádzači o službu predkladať prísne kontrolované osvedčenia o tzv. árijskom pôvode. Vďaka splneným kritériám, no pravdepodobne tiež i vďaka príhovoru rodáka z Veľkých Kostolian, vtedajšieho šéfa slovenského žandárstva (a neskôr prvého slovenského generála žandárstva) Timotheusa Ištoka, sa Gustáv Polčík od 1. 10. 1941 stal frekventantom Školy žandárov na skúšku³ v Bratislave.

Slovák, ktorý sa prejavoval ako Slovák, nemal pred rokom 1918, v šovinistických pomeroch zmaďarizovaného Uhorska, šancu dostať sa do štátnych, tobôž do bezpečnostných služieb. V rokoch 1. ČSR sa situácia o čosi zlepšila, no jej čechoslovakistický režim sa pozeral na Slovákov stále akoby na nespoľahlivý element. To bola jedna z hlavných príčin, že Slovákov len ťažko prijímali do štátnych služieb, osobitne četníctva (žandárstva). Tradičná predstava žandára – Čecha na Slovensku – sa stala dokonca okridleným slovným spojením („písať ako český žandár“ a pod.). Ako vo svojej faktografickej publikácii už dávnejšie napísal Konštantín Čulen – „každého Slováka preosievali cez mnoho riečic“. Na odmietnutie stačili aj také malicherné dôvody, keď bol ktosi z príbuzných v HSLS, členom Orla a pod. Tento stav cítil aj Polčík ešte v rodnej obci, ktorá bola tiež sídlom četníckej stanice. V takmer čisto slovenskej obci boli okrem jednej výnimky všetci četníci Česi. Dostať sa za Československa do tejto služby bolo pre väčšinu adeptov

nesplniteľným snom. Možno i preto na otázku, či už v mladosti nechcel byť žandárom, odvetil: „*Vtedy sme si ani netrúfali veľmi. Lebo dostať sa k žandárom – to bola strašná výnimka, strašné protekcie.*“ A skutočne, aj v poslednom roku existencie ČSR, v 1938, slúžilo na území Slovenska v četníckej službe 2 791 Čechov, no len 1 543 Slovákov a 70 príslušníkov iných národností. Aj v posledných četníckych a policajných kurzoch na Slovensku za 2. ČSR bola väčšina Čechov. Až vďaka samostatnej SR mohli nájsť uplatnenie vo vlastnom štáte stovky mladých Slovákov, ktorí by v ČSR skončili s papierom „nelze vyhověti“.⁴

Slovenská republika prevzala československý systém četníctva na vyššej i miestnej úrovni, vrátane špecializovaných zložiek. Len sa zmenil názov, četníctvo bolo v októbri 1939 premenované na žandárstvo, aby sme boli úplne presní na Zbor žandárstva SR. Novým prvkom bola len „politická polícia“ – ÚŠB. Zákon o žandárstve z r. 1920 (aj s novelizáciou v r. 1928) prebrala SR do tej miery, že v texte len vymenila názov ČSR za Slovenský štát. Žandárstvo sa definovalo ako „vojensky organizovaný sbor strážny, ktorý je určený na to, aby na celom území štátu udržoval verejný poriadok a verejnú bezpečnosť“.⁵ V záležitostiach výkonu bezpečnostnej služby bolo žandárstvo podriadené štátnym politickým úradom. Po vzniku SR sa stalo riadiacou inštitúciou žandárstva Hlavné veliteľstvo žandárstva (HVŽ) podliehajúce ministrovi vnútra. HVŽ podliehalo šesť župných veliteľstiev (Bratislava, Nitra, Trenčín, Ružomberok, Prešov, Banská Bystrica) a veliteľstvo žandárskeho školstva.

Pokiaľ ide o sociálny pôvod, podobne ako armádni gážiisti či dôstojníci, ani v Zbore žandárstva neboli príslušníci exkluzívnej buržoáznej triedy (komunistickou hantírkou „vykoristovateľskej“), ale jej sociálne zloženie podľa všetkého kopirovalo spoločenské rozvrstvenie.

V hektickej dobe nedostatku žandárov – a možno i pod vplyvom blížiacej sa vojny – opustili frekventanti žandársku školu o čosi skôr, ako bolo naplánované. Už koncom apríla, po úspešnom zložení skúšok, Polčíka zaradili k Žandárskemu pohotovostnému oddielu v Topoľčiankach. Odtiaľ ho začiatkom júla 1942 zaradili na Žandársku stanicu v Prievidzi. Po neľahkých začiatkoch sa tu nakoniec usadil. Prievidza sa mu stala už „osudnou“, preto treba pár slov venovať aj atmosfére tohto mesta.

V rokoch 1. SR bola Prievidza malé okresné mestečko, z územnosprávnej stránky sa radila do kategórie „veľká obec“. V okrese, ktorý mal v tom čase asi 85 tisíc obyvateľov, nebola ani najväčším sídlom. Tým bola Handlová

s vyše 10 tisíc obyvateľmi. Samotná Prievidza mala podľa sčítania z roku 1940 len čosi vyše štyri a pol tisíc občanov. Zo stránky hospodárskej sa radila, podobne ako celá horná Nitra, k priemyselne nerozvinutým oblastiam. Výnimkou na široko-ďaleko boli len Handlovské uhoľné bane, ktoré boli strategickým štátnym podnikom zamestnávajúcim vyše 2 500 ľudí. V Prievidzi vznikol iba jeden relatívne väčší priemyselný podnik – Carpathia. Priemyselný rozvoj hatili aj nepriaznivé dopravné pomery, keďže mesto ležalo mimo hlavných komunikačných ťahov. Pokiaľ ide o národnostné rozvrstvenie, bolo nasledovné: slovenská národnosť 3 982, nemecká 90, česká 36, maďarská 37, židovská 420, iná 18. K 15. 12. 1940 žilo v Prievidzi oficiálne 4 578 obyvateľov. Z hľadiska náboženského zloženia rímskokatolíkov 4 059, gréckokatolíkov 8, evanjelikov a. v. 81, reformovaných 11, pravoslávnych 5, židov 411.⁶ Predovšetkým národnostné a konfesijné zloženie akosi predurčovalo ideovo-politické rozvrstvenie obyvateľstva. V meste, v ktorom sa až 90 % jeho obyvateľov hlásilo k rímskokatolíckemu náboženstvu, si už počas 1. ČSR, podobne ako aj vo väčšine regiónu, vydobyla najsilnejšie pozície HSLS. To, hoci neradi, museli konštatovať aj marxistickí historici. Tak napr. v známej publikácii z roku 1969 sa uvádza: „Zostáva faktom, že dlhotrvajúci ideologický vplyv HSLS, ktorá mala silné pozície na hornej Nitre, odrazil sa i v myslení pracujúcich. Umožňovala to sociálna štruktúra, hlboko zakorenené náboženské tradície, národnostný útlak, ale aj chyby revolučného proletárskeho hnutia...“⁷

V posledných demokratických voľbách do čs. parlamentu v roku 1935 získala HSLS z 2 222 platných odovzdaných hlasov do poslaneckej snemovne až 1 260, teda bezmála 57%. Obyvateľstvo s veľkou radosťou privítalo aj autonómiu v októbri 1938. Podľa mestskej pamätnej knihy „ľud plesal, svoje domy ozdobil zástavami a tancoval v nadšení [...] Ľud spieval a volal na slávu Siváka a Tisu.“ (Jozef Sivák ako občan Prievidze bol od r. 1919 s krátkym prerušením najprv poslancom Revolučného národného zhromaždenia, neskôr Národného zhromaždenia za SLS, resp. HSLS, a od marca 1939 ministrom školstva prvej Slovenskej republiky – pozn. aut.). Pre HSLS jednoznačne vyzneli aj decembrové voľby do Snemu Slovenskej krajiny. Jednotná kandidátka HSLS tu dostala vyše 99 % hlasov (zo všetkých zúčastnených bolo len deväť hlasov proti).⁸ Po odchode Čechov 11. marca ostal na prievidzskej žandárskej (vtedy ešte četníckej) stanici jediný jej príslušník – vrchný strážmajster Viliam Kóna. I ten vypomáhal už ako penzionovaný príslušník. Bezpečnostnú službu v meste prebrala ozbrojená Hlinkova garda (HG), ktorá túto úlohu aj vcelku uspokojivo splnila. Ako uvádza mestská kronika, „Prievidza

bola snáď jediným mestečkom na Slovensku, kde sa na majetku súkromníkov, menovite Čechov a Židov, nič nepoškodilo...“ Vyhlásenie samostatnosti Slovenska vyvolalo v Prievidzi „neopísateľnú radosť“. Ľud sa v dojatí objímal a tešil, že boj za práva sa šťastne skončil. „Služby božie, slávnostné reči, lampiónové pochody a iné podujatia boli prejavom radosti ľudu.“ S veľkým úspechom sa podľa tohto prameňa stretla aj zbierka na zlatý poklad SR.⁹ Tieto a ďalšie fakty, tendencie spojené s 1. SR sa v minulých desaťročiach – pochopiteľne nielen v Prievidzi – systematicky zamlčovali. Vyzdvihovali sa, naopak, udalosti spojené s odbojom, a to aj tam, kde v skutočnosti neboli. Samotní Prievidžania z hľadiska ideovo-politického však mali oveľa bližšie k línii prezidenta Tisa a režimu 1. SR než k odboju, zvlášť komunistickému. Ako svedčí dobový prameň, ešte v apríli 1944 okresný náčelník nezaznamenal žiadnu akciu „komunistického hnutia“¹⁰. Ak tu odbojové (resp. opozičné) skupiny boli, mali bližšie k demokratom než ku KSS, čo potvrdzuje v spomienkach aj Polčík. Z politickej stránky Prievidza jednoducho nepatrila k žiadnym odbojovým centrá. Niet teda divu, že ani Povstanie tu nenašlo veľké pochopenie. Ohniská ideového odporu boli koncentrované medzi proletariátom v Baťovanoch, Novákoch, prípadne v okolitých obciach s evanjelickým obyvateľstvom. „Najuvedomejšiu časť robotníkov reprezentovali handlovskí baníci a stavební robotníci z oblasti Nemeckého Pravna a z Bojníc...“, uvádza jedna zo socialistických publikácií.¹¹ Na rozdiel od Baťovian či Zemianskych Kostolian, ktoré sa zapojili prakticky okamžite, odbojári v Prievidzi či Handlovej „potrebovali pomoc“.¹² Gustáv Polčík to v rozhovore s autormi tejto publikácie zhodnotil ešte stručnejšie a lapidárnejšie: „*Prievidžania nemali radi partizánov*“. Tento kraj na veľké šťastie jeho obyvateľov minuli aj sovietske partizánske výsadky (desanty), ktoré tak tragicky zasiahli iné časti stredného Slovenska. S prvými partizánmi sa obyvatelia Prievidze mohli stretnúť až 28. augusta 1944, keď asi tri desiatky partizánov či ich spolupracovníkov odvážalo výrobky z Carpathie pre partizánsky štáb v Sklabini. Búrlivejšie to bolo už v blízkom Nemeckom (dnes Nitrianskom) Pravne a okolí, kde partizáni odvliekli, či povraždili viacero príslušníkov nemeckej národnostnej menšiny. Slovom Polčíka, po vypuknutí Povstania jednoducho „*poriadok už prestal byť poriadkom*“. Historik môže tieto slová len potvrdiť; kde totiž začali šarapať partizáni, zákony jednoducho prestali platiť. Dovtedajší poriadok a bezpečnosť sa vytratili, začali rozhodovať zbrane a násilie. V takejto situácii sa – celkom pochopiteľne – zmenila aj rola žandárov. Deň po vyhlásení SNP, 30. augusta, zasadli v Prievidzi niekoľkí ilegálni pracovníci a vyhlásili utvorenie Revolučného okresného národného výboru – RONV; predsedom sa stal Ján Svitok. Prvým

krokom RONV bolo vyhlásenie mobilizácie; RONV paralyzoval činnosť okresného úradu, notárskych úradov dovtedy verných slovenskej vláde. V meste zaviali československé i sovietske zástavy. Prievidzský piaristický kláštor sa stal nakrátko sídlom 4. taktickej skupiny povstaleckej armády. História Povstania sa však v meste písala len dva týždne. Už 14. septembra vstúpili do mesta okupačné jednotky bojovej skupiny SS-Schill. Následne, príchodom a usadením sa nacistického bezpečnostného aparátu – Einsatzkommando 14 (EK 14) – v meste onedlho nastalo obdobie surových perzekúcií príslušníkov odboja, ich skutočných či domnelých sympatizantov a najmä rasovo prenasledovaných. V masových hrobách medzi železničnou stanicou a riekou Handlovka bolo exhumovaných 92 obetí, čím sa Prievidza smutne zapísala do histórie nacistických represálií na Slovensku.¹³

Až do vypuknutia Povstania bol Polčík, spolu s ďalšími žandármi, v zásade lojálnym žandárom Slovenskej republiky. Ako sám povedal, v žandárskej škole v Bratislave bol síce dosť výrazne citiť československý duch, no žandári v aktívnej službe boli zvyčajne takí, aký bol režim, teda plnili jeho nariadenia. Ani orientácia na zaniknuté Československo sa vraj v aktívnej službe neprejavovala. (Boli sme „Slováci presvedčením... málokto bol čechoslovák...“) Ešte ako frekventant žandárskej školy splnil Polčík rovnako rozkaz sprevádzať peážny¹⁴ vlak cez maďarské štátne územie, ako aj asistovať pri transporte Židov do tábora v Seredi. Ako príslušník žandárskej stanice sa deportácií židovského obyvateľstva nezúčastnil – do Prievidze prišiel totiž krátko po ich ukončení. Podľa vlastných slov však asistoval pri dražbách zariadení bytov, ktoré ostali po ich odtransportovaných majiteľoch. Bol o ne vraj taký záujem, že „*len holé múry ostali*“. Po zmene frontovej situácie v roku 1943 aj prievidzskí žandári – podobne ako mnohí iní štátni zamestnanci – ak aj s odbojom nesympatizovali, neškodili mu, a k jeho protagonistom zaujímali benevolentný prístup, čo potvrdzujú aj azda všetky relevantné povojnové publikácie. Polčík o tom krátko po fronte písal: „*Na ilegálnej práci proti fašizmu som sa zúčastnil už v roku 1943, kedy som mlčky nechal pracovať v ilegálnej práci hlavných organizátorov v Prievidzi, ako bratov Svítkovcov, Mjartanovcov, Kotoulekovcov a iných.*“¹⁵ Priamych bojov v SNP sa nezúčastnil, istý čas však pôsobil ako povstalecký žandár, vlastne četník, keďže povstalci sa vrátili k československým hodnotiam. Vypuknutie Povstania v meste opisuje realisticky: „*Dívam sa cez okno a vidím... vyťahujú Nemcov z domov...*“ Rovnako bez príkras hodnotí slabú bojovú morálku zmobilizovaných povstaleckých bojovníkov „...*keď Nemci útočili, flinty pozahadzovali a utiekli domov*“. Po porážke Povstania sa

vďaka politickému krytiu okresného náčelníka JUDr. Alberta Lexmanna a veliteľa stanice hlavného dôstojníckeho zástupcu Michala Čongrádyho mohol spolu s ďalšími kolegami vrátiť na pôvodné pôsobisko. Prievidzská stanica, kde po začiatku okupácie v septembri pôsobili tí istí žandári ako predtým, sa tak stala výnimkou v širokom okolí. Na počudovanie nemecké okupačné a bezpečnostné orgány do ich činnosti prakticky nezasahovali. V úsilí prežiť počas okupačného režimu, hral na dve strany („...*my žandári sme museli na dve strany hrať... ináč sa to nedalo...*“). Obrovskou výhodou žandárov bolo už to, že ako úradné osoby mali v čase stanného práva zabezpečený voľný pohyb. V rámci možností tak pomáhal miestnym odbojárom či partizánom cennými spravodajsko-bezpečnostnými informáciami, obstarávaním zbraní, streliva či potravín, čo potvrdili aj povojnové svedectvá.¹⁶ Na druhej strane, tragiku doby i rozpornosť osudu žandára za okupácie nevykresľuje azda nič lepšie ako fakt, že v novembri 1944 tí istí prievidzskí žandári eskortovali Nemcami zajatých povstalcov a odbojárov do Nitry a Serede („*to sme museli spraviť asistenciu... Všetko uplakané, zúbožené... No ale čo mal človek robiť...*“). Koncom februára 1945 odmietol nastúpiť ako poľný žandár na taliansky front a vstúpil do miestnej partizánskej skupiny. Ako sám uvádza, aj tu mal šťastie: orgány agonizujúcej SR jeho zbehnutie akosi nezaregistrovali, a tak mu i posledné dva mesiace vojny bežal služobný plat. Pobyt s partizánmi v horách, ako i prechod frontu v Prievidzi 4. apríla 1945 prežil takisto šťastne a bez ujmy. Prvé dni po skončení vojny v meste, v tieni miestneho „gorodského“ veliteľstva Červenej armády, ešte akoby dožíval aparát slovenského štátu – vo svojom kresle prakticky ostal okresný náčelník i všetci príslušníci žandárskej stanice – v uniformách slovenských žandárov. Polčík opisuje pôsobenie Sovietov, aktivizáciu rôznych pochybných individuí, ktoré sa snažili vyťažiť z ich prítomnosti, exhumácie nacistického teroru či ľudové súdnictvo. Najviac pozornosti venuje bezpečnostným pomerom v povojnových mesiacoch a rokoch „ľudovej demokracie“, ktoré boli najmä vďaka gangsterským praktikám rôznych samozvaných mocipánov (Želenský, Trojan a i.) pre obyvateľov regiónu bezpochyby horšie než v období autoritatívneho režimu 1. SR.

Vďaka spolupráci s odbojovým hnutím a účasti v partizánskom hnutí prešiel Polčík povojnovými previerkami a kontinuálne do služieb obnoveného Československa. Spolupráca s odbojom sa mu v novom režime stala silnou devízou. V r. 1946 bol za zásluhy v odboji povýšený o jednu hodnosť. V tomto období (obdobne ako väčšina bývalých žandárov z čias 1. ČSR a 1. SR) sympatizoval s nekomunistami, konkrétne s Demokratickou stranou (DS), i keď, pochopiteľne, vystupoval navonok

nadstranícky. DS podľa vlastných slov vo voľbách roku 1946 aj volil. V prípade svojej politickej orientácie sa Polčík nevymykal ani z radov Prievidžanov. Ako bola pred r. 1945 Prievidza proslovenská a proľudácka, tak po vojne bola zas prodemokratická: vo voľbách roku 1946 tu DS dostala až 60 % hlasov.¹⁷

Z hľadiska celoštátnej politiky mala však KSČ, ako je známe, od roku 1945 výborné východiskové pozície na úplné nastolenie svojej moci; tzv. ľudovodemokratický režim Národného frontu chápali komunisti len ako medzistupeň na dosiahnutie úplnej moci. O ozbrojenú zložku, armádu a bezpečnosť, sa v krátkom období polodemokratického režimu v rokoch 1945 – 1948 odohrával vôbec najostrejší politický zápas medzi stúpenkami demokracie a komunistickej totality.

Predsedníctvo Slovenskej národnej rady (SNR) už koncom februára 1945 rozpustilo všetky žandárske útvary a zriadilo Národnú bezpečnosť (NB) na čele s hlavným veliteľstvom. V českej časti republiky bol jednotný bezpečnostný zbor konštituovaný 30. 6. 1945, a to pod názvom Sbor národnej bezpečnosti (SNB). Až po prijatí zákona o Národnej bezpečnosti (č. 149/1947) z 11. 7. 1947 sa Národná bezpečnosť na Slovensku stala oficiálnou súčasťou SNB; vojensky organizovaný zbor bol jednotný a podliehal vo všetkých svojich zložkách jednotnému veleniu.¹⁸

Do NB na Slovensku mali prijímať hlavne partizánov a účastníkov SNP. Keďže značná časť niekdajších slovenských žandárov mala buď kontakty s odbojovým hnutím, alebo bola v odboji priamo zapojená, došlo k tomu, že personálny základ NB tvorili nakoniec bývalí príslušníci Zboru žandárstva SR. Do konca roka 1945 bolo do NB prevzatých až 4 176 žandárov z celkového počtu 4 383 pôsobiacich za 1. SR.¹⁹ Komunistom sa tak – okrem povestnej NB-2, predchodkyne ŠtB, ktorú ovládli stúpenci KSČ – nepodarilo zmeniť personálnu štruktúru do takej miery, aby NB ovládli aj znútra. Rovnako ako komunisti do roku 1948 neovládli „starých“, t. j. bývalých žandárov, neovládli ani Polčíka. (Plne ovládli a zneužili len štátnobezpečnostnú zložku NB, známejšiu pod pôvodným názvom NB-2).²⁰ Neskoršie kádrové posudky, absencia „dobrých bodov“ za obdobie rokov 1945 – 1947, ako aj jeho vlastné vyjadrenia prezrádzajú, že v období „prerastania ľudovodemokratickej revolúcie“, teda v rokoch 1945 až 1948, skutočne konal ako príslušník NB nepoliticky. To, že nebol sympatizantom KSČ, potvrdzujú aj viaceré údaje získané na základe vyšetrovaní po roku 1948, ktoré sú súčasťou jeho personálneho spisu. V jednom z oficiálnych životopisov na margo

svojich postojov spred februára 1948 píše: „*Politicky som organizovaný nebol v domnení, že bezpečnostný sbor musí byť nepolitický.*“²¹ I prvú služobnú pochvalu dostal Polčík až v novembri 1948, a to od zemskeho veliteľa SNB na Slovensku plk. Františka Lipku „za mimoriadne úspešný služobný výkon“ v súvislosti so zatknutím miestneho pseudopartizánskeho banditu Jozefa Želenského. Jeho názory a postoje v predfebruárovom období, pochopiteľne, v 50. rokoch podrobne prešetrovali jeho zamestnávateľia. Tak napríklad v kádrovom posudku z roku 1951, ktorý spracoval krajský veliteľ NB npor. Piaček, čítame, že štábný strážmajster Polčík „pochvaly alebo odmeny od roku 1945 v Sboře SNB menovaný neobdržal žiadne, taktiež doposiaľ trestaný nebol, ani sa proti nemu kárne alebo disciplinárne pokračovanie nevedie“. Pokiaľ išlo o obdobie „tzv. slovenského štátu“ a ani po vojne politicky činný nebol, avšak vraj „mal vzťah k pracujúcemu ľudu, z ktorého i sám pochádzal“.²²

Ako príslušník SNB, ŠtB a straník (1948 - 1966)

Ako dobre informovaní verejní činitelia ani príslušníci NB nemohli ignorovať postupný rast vplyvu komunistov a faktory medzinárodnej politiky. Možno aj to bolo, povedľa príslovečnej lojality štátnych zložiek, dôvodom, že bývalí žandári, teraz príslušníci NB, vo februári 1948 azda nikde nevystúpili proti úplnému uchopeniu moci komunistami. Skôr naopak, bezpečnostný aparát sa veľmi rýchlo adaptoval na nové pomery. Komunistický prevrat sa uskutočnil tak rýchlo a bezproblémovo, že to prekvapilo aj samotných komunistov. Bezpečnosť okrem zopár akcií pre rýchly spád udalostí vlastne ani nemala čas uskutočniť komplexnejšie akcie. Možno o to viac sa pričínila o etablovanie nového režimu. Jednou z jej najdôležitejších úloh po prevrate bolo totiž udržiavať čo najtesnejšiu spoluprácu s akčnými výbormi a ľudovými správnymi orgánmi okresov, obcí a podnikov.²³ Ani tu Polčík nebol výnimkou. Jeho dovtedajšie apolitické či demokratické presvedčenie nešlo tak ďaleko, aby sa dal na cestu odboja, ba ani nejakých protestov. Na otázku vysokoškolačka Martina Vitka, na základe akého zákona sa ako slovenský žandár pridal k povstalcovi, odpovedal: „*Na základe toho zákona, kto bol silnejší.*“ Vo februári 1948 sa pre neho situácia akoby reprízovala. Už začiatkom marca si podal prihlášku do KSČ. Bolo to podľa jeho slov „automaticky“, keďže vraj prišiel režim, ktorý si to vyžadoval alebo prinajmenšom, očakával. Onen režim to neskôr aj ocenil. Pamätnica prievidzských účastníkov SNP z roku 1984 hodnotí

jeho činnosť po roku 1944 nasledovne: „V rokoch prerastania socialistickej revolúcie dáva Gustáv Polčík svoje schopnosti a sily do novovytvoreného Zboru národnej bezpečnosti.“ V jednom z neskorších životopisoch píše, že vo februárových dňoch „konal podľa pokynov funkcionárov KSS“. Veliteľský posudok okresného veliteľa NB Prievidza, vrchného strážmajstra Mederu z 29. 11. 1951 bol o jeho postoji ešte konkrétnejší: „V priebehu februárových udalostí 1948 zapojil sa plne do činnosti Strany a složíek Národného frontu.“ V životopise z roku 1958 určenom pre kádrové oddelenie Krajskej správy Ministerstva vnútra (KS MV) vypočítava sám svoje zásluhy pre režim od roku 1945. „Okrem neúnavnej práce po oslobodení na zaisťovaní fašistov, kolaborantov, gardistov a podobných, bol som vždy nápomocný vedeniu KSS v Prievidzi.“ V čase najväčšej kampane demokratov vraj „osobne a bez oznámenia“ vypátral rozkrádanie a rozdeľovanie veľkého množstva pšenice Pavlom Ďurovčíkom a spol. v Prievidzi, a to týždeň pred voľbami do Národného zhromaždenia v roku 1946, čím vraj demokrati utrpeli. „Ďalej som sa, ako jediný príslušník SNB, zúčastňoval odhalenia a likvidácie veľkých protištátnych a vlastne protikomunistických skupín Mokrý a spol., Sládek a spol., akcia Tábor Nováky tiahnuca sa cez Handlovú, Lipník až Kanianku. Taktiež moja činnosť z februára je dobre známa všetkým funkcionárom KSS“, píše.²⁴

Lojalita k režimu a zamestnávateľovi však u neho nebola bezhraničná. Vidiac nespravodlivosti až brutalitu režimu začiatkom 50. rokov, snaží sa vycúvať. S odstupom to zdôvodnil slovami: „*To nebolo pre mňa, dobrých statočných roľníkov zatvárať...*“ Aby sa nemusel zúčastňovať ďalších akcií, ktoré boli proti jeho svedomiu, uchýľuje sa k „maróderskej politike“ („*hodil som sa maród*“), ktorá mu konečne nepomohla prvý ani posledný raz. V roku 1951 ho skutočne preradili z aktívnej služby v SNB na menej exponovaný ekonomický úsek.

Vráťme sa však k všeobecnej situácii. Od januára 1949, v súvislosti so zavedením krajského zriadenia, boli zrušené dovtedajšie štruktúry oblastných veliteľstiev SNB; súčasne sa vytvoril jednotný bezpečnostný aparát v krajoch – krajské veliteľstvá a im podriadené orgány na okresnej a miestnej úrovni (stanice SNB).²⁵ Nešlo však len o názov inštitúcie, ale o podstatnú premenu jej charakteru. Predovšetkým padla tradičná apolitickosť bezpečnostného zboru. Už od konca februára sa v SNB začali budovať základné organizácie KSČ (resp. KSS), ako aj štruktúra vyšších straníckych orgánov – tzv. straníckych vedení kontrolujúcich stranícko-politickú prácu v SNB. Onedlho bola politizácia potvrdená i legislatívne:

zákon o SNB z 21. 12. 1948 pod heslom osvetovej práce zboru ho spolitizoval. Rečou komunistickkej propagandy, „vytváral podmienky pre ďalšie prehlbovanie triedneho charakteru a poslania SNB“.²⁶

Dôležitou tendenciou po roku 1948 bol neúmerný nárast moci štátnobezpečnostnej zložky. Štátnej bezpečnosti (ŠtB) patrilo primárne postavenie v rámci SNB. Prebrala aj časť kompetencií uniformovanej zložky SNB (od roku 1952 označovanej ako VB – Verejná bezpečnosť). Posilňovanie ŠtB sa dialo v záujme špičiek režimu, bolo v línii stalinskej politiky, teda sovietskeho vzoru. Podľa slov samotných predstaviteľov komunistického režimu bola ŠtB, predovšetkým jej sieť tajných spolupracovníkov – agentúra – „prvoradou a ostrou zbraňou“ v boji proti triednemu nepriateľovi. Práve táto črta sa stala pre ŠtB najvýraznejšou. ŠtB tak možno jednoznačne hodnotiť ako jeden z kľúčových nástrojov masovej politickej represie a prípravy politických procesov tohto obdobia. „V operatívnej činnosti používala vo veľkej miere provokácie, vo vyšetrovaní psychické i fyzické násilie a výrazne sa podieľala na hrubom porušovaní zákonov a mala veľký podiel na utrpení desaťtisícov ľudí.“²⁷

Po roku 1948 sa však zmenila i náplň činnosti uniformovanej zložky. Tej ostali predovšetkým úlohy spojené so zaistovaním poriadku, riadením dopravy, vyšetrovaním dopravných nehôd a zabezpečením ochrany majetku. Do istej miery takisto plnila – alebo pomáhala plniť – úlohu politickej polície. Najmä od r. 1949 aj ČSR v plnej miere zasiahla stalinská idea o „zostrovaní triedneho boja“ (oficiálne vytýčená v tzv. generálnej línii budovania socializmu) a s ňou spojená špionmánia. Bezpečnosť dostala za úlohu viesť boj s triednym nepriateľom, zvýraznila sa potlačovateľská funkcia proti „reakcii“.²⁸ Mala likvidovať „zvyšky buržoázie“, dokončiť „očistu“ verejného života, stíhať protištátnu činnosť „vnútorného i vonkajšieho nepriateľa“. Koncom roka 1949 prišli do čsl. bezpečnosti prví sovietski poradcovia, ktorí mali za úlohu usmerňovať jej činnosť a odovzdávať vlastné skúsenosti z triedneho boja v ZSSR. Na základe nového trestného zákona č. 86/1950 z 23. mája 1950 mali bezpečnostné orgány pri každom trestnom čine prihliadať na jeho „spoločenskú nebezpečnosť“, čo zodpovedalo zásade triednej práce SNB. Zákon totiž žiadal neposudzovať z triedneho hľadiska iba páchatela, ale najmä spáchaný trestný čin.²⁹ V praxi sa neraz stávalo, že nevinných ľudí za (údajne) protištátnu reč v krčme postihovali prísnejšie než lupičov. Výsledkom tohto procesu bolo – slovami Karla Kaplana – že z bezpečnosti sa stala „nebezpečná Bezpečnosť“.

V ošiali triedneho boja a s ním súvisiacej potreby posilňovania bezpečnostných zložiek sa v máji 1950 vyčlenilo z rezortu vnútra nové, osobitné ministerstvo – ministerstvo národnej bezpečnosti – MNB. Do jeho kompetencie sa dostala aj SNB. V rámci VB došlo k viacerým reorganizačným zmenám. V krajoch sa udržali ako dve samostatné zložky bezpečnosti – KV ŠtB a KV NB; obe mali vlastné sekretariáty a oddelenia. Pri operatívnych akciách sa mal však veliteľ NB podriaďiť veliteľovi ŠtB. Reorganizačné zmeny sa dotkli aj najnižšieho výkonného článku – staníc SNB. Namiesto nich bola od 1. marca 1951 zriadená okrsková služba. Základným výkonným článkom sa namiesto staníc SNB stali okresné oddelenia NB. Niekde sa zriaďovali aj obvodné (obvodové) a vidiecke oddelenia VB. Obvody v pôsobnosti okresných oddelení NB a vidieckych oddelení VB boli rozdelené na okrsky. Výkonom služby v danom okrsku bol určený okrskový zmocnenec VB (okrskár), čo bol samostatný príslušník VB, vymenovaný krajským veliteľom NB. V porovnaní s bývalými príslušníkmi staníc NB bol obsah i rozsah práce okrskárov zúžený. Dohliadali na verejný poriadok, bezpečnosť dopravy, kriminalitu len obmedzene, nerobili celkové vyšetrovanie trestných činov a nepodávali ani trestné oznámenia. Mali úzko spolupracovať s NV a straníckymi organizáciami. Podstatným rozdielom medzi bývalým žandárom a príslušníkom VB bola tiež vedomostná úroveň, mnohým okrskárom totiž chýbalo aj základné vzdelanie.³⁰

Pre obdobie po roku 1948 bolo typické „kádrové upevňovanie“ a pokles odbornej úrovne. Počet príslušníkov bezpečnosti dosiahol koncom r. 1948 až 45 250 osôb (!). O odbornej úrovni nových kádrov Karel Kaplan píše: „Príliv nových pracovníkov mal za následok citelný pokles odbornej úrovne zboru. Zvlášť citelný, až katastrofálny bol v ŠtB, kam prichádzali stranícki funkcionári priamo z výroby. V polovici 50. rokov nesplňovalo takmer 90 % z nich kvalifikačné požiadavky. Nastupovali do mocensky dôležitých úsekov ako vyšetrovatelia a neboli na prácu pripravení. Chýbali im základné znalosti, dokonca nepoznali zákony, ani tie, ktoré sa priamo týkali ich funkcie.“³¹ Vzdelanostná úroveň príslušníkov ŠtB v krajoch a okresoch bola veľmi nízka. Podľa údajov F. Koudelku napr. v roku 1954 vysokoškolské vzdelanie dosiahlo 0,1 % zamestnancov; stredoškolské s maturitou 0,9 %. Základné vzdelanie (meštianku) malo 68 % zamestnancov a obecnú (ľudovú) školu 31 % zamestnancov. Polčík, ako starý žandár, vyjadril tento stav ešte jadrnejšie: „...nedôveroval som im. Väčšinou somári to boli.“

Nešlo však len o neúmerne zvyšovanie počtov príslušníkov bezpečnosti a o úbohú odbornú úroveň väčšiny z nich. Komunistickým mocipánom išlo o vybudovanie „nového sveta“, v ktorom nebude miesta pre nič „staré“, t. j. žiadne pozostatky predchádzajúcich politických režimov a zriadení. Preto malo dôjsť k hlbokým zmenám vo všetkých oblastiach štátu, v politike, ekonomike i kultúre. Bezpečnosť nebola výnimkou. Deliacou čiarou medzi „starým“ (v ďalšom texte píšeme termín už bez úvodzoviek), pre komunistov prekonaným svetom, sa stal február 1948. Všetci, čo pôsobili v bezpečnosti pred týmto medzníkom (a neboli komunistickej orientácie), sa stali oficiálne nespoľahlivými; pôsobili totiž v „utlačovateľských“ zboroch, nástrojoch buržoázie. Zárukou spoľahlivosti a budovateľmi nového bezpečnostného aparátu mali byť mladí, t. j. tí, ktorí do bezpečnosti vstúpili až po februári 1948, resp. ktorí sa za politiku KSČ angažovali už skôr. Dichotómia medzi starými a mladými tak bola možno najvýraznejšou črtou vnútorných pomerov bezpečnostného zboru po roku 1948.

Najviac nových bolo prirodzene v ŠtB, ktorá sa stala pre vládnucu KSČ kľúčovou mocenskou zložkou: koncom r. 1949 predstavovalo jej kádrové zloženie vyše 2/3 pofebruárových ľudí. V súvislosti s vládnuou ideológiou vznikol r. 1950 celoplošný a systematický tlak s cieľom vylúčiť čo najväčší počet starých. Pod heslom očisty bezpečnosti minister NB nariadil, že „osoby, ktoré slúžili v bezpečnostných zboroch za kapitalistického zriadenia, nebudú, až na niektoré zvlášť schválené výnimky, zaradené do bezpečnostnej služby“.³² Najviac starých sa udržalo na staniách – teda na najnižšom článku NB. Aj týchto však postupne prepúšťali, prípadne premiestňovali a celkovo nahrádzali mladými. Práve toto zažil aj Polčík, keď bol od 1. 8. 1950 náhle premiestnený na stanicu SNB Lužianky. Po rokoch sa na to pošťožoval: „... nás všetkých starých porozhadzovali, popremiestňovali po celom Slovensku... z večera do rána, doslova.“ Pravdepodobne vďaka osvedčenej maródke sa mu však o pár mesiacov podarilo znova sa dostať domov.

V roku 1953, po opätovnom zlúčení MNB a MV, došlo k ďalšej reforme bezpečnostného zboru. Krajské útvary ŠtB, SNB a nápravných zariadení (NZ) boli zlúčené do jednej bezpečnostnej zložky, ktorá dostala názov Krajská správa MV. Vo VB a NZ ostala jestvujúca organizačná štruktúra, v ŠtB bola však zrušená Hlavná správa ŠtB. Jednotlivé správy a odbory sa stali samostatnými organizačnými jednotkami nie ŠtB, ale MV. Aj samotný termín ŠtB sa v tomto období, až do roku 1966, vytratil,

hovorilo sa obvykle o „operatívnych orgánoch (zložkách) MV“. ³³ Tieto však ovládali velitelia príslušní k štátnobezpečnostnej zložke. Alebo, povedané Polčíkovými slovami, veliteľ ŠtB sa v tom čase stal „*veliteľom celého vojska*“, t.j. komunistického bezpečnostného aparátu na úrovni okresov. Práve v tomto období sa Polčík dostáva do tejto tajomnej zložky.

Ak sa v tomto čase ešte udržali v bezpečnosti tzv. starí, mohli pracovať jedine na hospodárskom úseku alebo vo VB. Funkcia hospodárov bola oficiálne od 1. 3. 1956 zrušená. Preto od 1. 12. 1956 ho zaradili do funkcie sekretára na prievidskom OO MV. Hoci v jeho služobných materiáloch sa objavujú rôzne názvy funkcií, podľa jeho slov robil v r. 1954 – 1966 stále to isté, sekretára okresnému veliteľovi a súčasne prakticky celú hospodársku činnosť, ktorá s chodom inštitúcie súvisela. „*Od roku 1954 do 1966 som mal na starosti hospodársku a finančnú činnosť, mal som na starosti celý okres, od budov po zbrane som mal všetko na starosti, zásobovanie,*“ spomínal.

Bez zaujímavosti akiste nie je ani to, že okrem núteného presunu na stanicu SNB v Lužiankach (na pol roka) a niekoľkodňovej praxe vyšetrovateľa v Krajskej väznici v Nitre v roku 1949 prežil celú svoju služobnú kariéru výlučne v Prievidzi. „*Nikde som sa nešplhal, nechcel som ísť do Bratislavy, bol som tam, kde ma zaradili,*“ vyznal sa po rokoch. Bola to však už trochu iná Prievidza ako v začiatkoch jeho služby. V dôsledku prudkého tempa budovania banského, energetického, chemického, stavebného priemyslu, ako i poľnohospodárstva a dopravy v širšom okolí v 50. a 60. rokoch stará Prievidza zmizla. V roku 1961 malo toto mesto už takmer štvornásobok obyvateľov ako pri sčítaní roku 1940, čím predbehla Handlovú, a stala sa najväčším baníckym mestom na Slovensku. ³⁴ Na ilustráciu podľa sčítania ľudu k 1. 3. 1950 bol stav obyvateľov v Prievidzi 6 746, k 1. 3. 1961 – 19 310 obyvateľov a k 1. 12. 1970 až 28 425. ³⁵

Na okresnom oddelení MV pôsobil Polčík do roku 1966, keď prišlo k ďalšej reorganizácii bezpečnosti. Vytvorila sa Hlavná správa ŠtB, zrušili sa krajské správy MV a boli nahradené krajskými správami SNB. Správa a odbory ŠtB a VB sa tak znova, aj formálne, osamostatnili. ³⁶

Očami nadriadených alebo Využitelnosť v každom režime

Veľmi netradičný, priam výnimočný príbeh príslušníka bezpečnosti, ktorý sa v tejto najexponovanejšej zložke štátnej moci udržal napriek svojej predfebruárovej minulosti až do penzie, otvára aj širšie historické otázky. Možno povedať, že Polčík patril k tým zamestnancom MV a štátneho aparátu vôbec –, ktorí boli využitelní v každom režime. Jednak tým, že sa dokázal prispôbiť, jednak praktickými skúsenosťami. Tým, že bol od počiatku na jednom pôsobisku, o meste a jeho ľuďoch vedel veľmi veľa. Uvedomoval si preto svoju hodnotu pre rýchlo sa striedajúcich (a často nezorientovaných či neschopných) veliteľov. *„Povedal by som, že mne dôverovali všetci moji velitelia, spoliehali sa na mňa hádam viac ako na tých svojich operatívcoch a agentov [...] Bol som pre nich ako taká živá kniha bezpečnosti.“* Oba momenty sa objavujú aj v jeho kádrových hodnoteniach, ktoré sa nám zachovali. Pre historikov je veľmi potešiteľné, že v prípade príslušníkov ozbrojených zložiek, ako armáda, bezpečnosť či finančná stráž, môžu čerpať aj z relatívne podrobných osobných spisov týchto zamestnancov. I keď, samozrejme, ako pri všetkých ostatných prameňoch ani tieto nemožno preceňovať. Po preštudovaní všetkých služobných hodnotení Gustáva Polčíka možno konštatovať jedno: každý z jeho veliteľov, bez ohľadu na to, či bol v zložke Verejnej alebo Štátnej bezpečnosti, ocenil praktickú stránku jeho činnosti; akoby jeho prínos pre rezort nadradil nad politicko-ideologické smernice. Tak podľa veliteľského posudku okresného veliteľa NB šštržm. Mederu z 29. 11. 1951 *„ako kancelársky pomocník sa veľmi dobre osvedčuje, a preto túto službu môže i naďalej zastávať“*. O dva roky neskôr okresný veliteľ (v zastúpení šštrž. Širokým) v služobnom posudku z 21. 4. 1953 písal že vo funkcii hospodára mal dobrý prehľad a k svojej práci pristupoval svedomito. *„Avšak ako superarbitrovaný príslušník nie je tak iniciatívny aj k inej práci, ako by mal byť, čiže svoju prácu si vykoná a o viac sa nestará. Po stránke odbornej rozumie dobre problémom na svojom pracovisku, nakoľko je už v práci zbehlý vo viacročnej praxe ako starý príslušník.“* Jeho záver bol nasledovný (uvádzame v autentickej jazykovej podobe): *„javý sa ako schopný príslušník, ktorý veciam rozumie len keby bol u neho väčší záujem a najviac ho od práci odradzuje to, že ako hospodár má najmenší plát na OO VB.“*

Možno i tieto kladné hodnotenia prispeli k tomu, že aj po reorganizácii štruktúr MV a vykopnutí starých v roku 1954 si nový šéf OO MV Polčíka ponechal vo svojej sfére. Na celkovo pozitívnom hodnotení sa

nič nezmenilo. Tak 28. 12. 1954 písal náčelník OO MV npor. Chovanec: „Staršina Gustáv Polčík je na tunajšom OO MV zaradený vo funkcii hospodára, v ktorej si počína dobre a svedomite.“ Pridelenej práci sa vraj venuje, dobre jej rozumie a „je sneho skutočný hospodár nakoľko na každom mieste sleduje, kde sa da niečo ušetriť“. Podobne aj o 18 rokov neskôr v služobnom hodnotení z 9. 3. 1972 podpísanom náčelníkom správy VB pplk. Cvancingerom sa píše: „Má mimoriadne schopnosti pre organizovanie rôznych služobných hospodárskych akcií, najmä k výstavbe a opravám služobných objektov. I keď po stránke všeobecnej ako i odbornej nemá úplné stredoškolské vzdelanie, avšak jeho bystrosťou a vlastnou vrodenuou inteligenciou je schopný sa rýchle naučiť potrebné predpisy.“

Polčík bol však v komunistickej bezpečnosti využiteľný nielen ako odborník na hospodárske záležitosti, ale – v období, keď aj najvyšším funkcionárom bezpečnosti robilo problém plynulé čítanie či pravopis – aj na politicko-stranícku činnosť. Správa OO MV z 9. 11. 1954 konštatuje: „Po stránke politickej je na potrebnej výške, má prečítaných niekoľko diel pokrokovej literatúry. Sústavne číta dennú tlač.“ Aj v kádrovom vyhodnotení KS MV v Nitre z 2. 9. 1957 (por. Štefánik) sa píše, že hoci stranícke školy neabsolvoval, od februárových udalostí „sa zaujímal o politickú prácu a zastával nižšie stranícke funkcie ako vedúci skupiny a člen výboru, ktoré si plnil zodpovedne“.

V jeho kádrových materiáloch sa objavuje výpočet aktivít v straníckej oblasti:

- od 1. 3. 1948 do 31. 12. 1949 zastával funkciu tajomníka Útvarovej organizácie KSS príslušníkov SNB okresu Prievidza,
- 1951 – 1953 desiatkar Útvarovej organizácie KSS-B,
- v r. 1956 – 1957 bol zaradený ako propagandista krúžku politická ekonómia,
- od r. 1964 vykonával funkciu lektora KSS k otázkam medzinárodných vzťahov; (predtým vedúci lektorskej skupiny pri OO MV v Prievidzi).

Súčasne, podľa dochovaných dokumentov, mu však niektorí nadriadení vytýkali, že líniu strany nepresadzuje tak aktívne a horlivo, ako by bolo žiaduce. Už služobný posudok náčelníka okresného oddelenia VB

ppor. Mederu (v zastúpení šštržm. Široký) z 21. 4. 1953 uvádza: „Politicky je priemerne vyspelý avšak líniu strany KSC nepresadzuje, ako aj nepoučuje menej vyspelých.“ Takisto služobné hodnotenie ppor. Polčíka za obdobie od 1. 1. 1956 do 30. 12. 1957 – teda už v čase, keď patril k štátnobezpečnostnej zložke – podpísané zástupcom náčelníka OO MV por. Krumpárom hovorí, že ako propagandista krúžku politická ekonómia si túto funkciu zastával svedomite. No „presto všetko, že sám je politicky vyspelý, nedostatočne sa stará o výchovu svojej rodiny po stránke ideologickej“. Možno jeho postoj k náboženskej otázke, ako aj v jeho vlastnej rodine, azda najlepšie ukazuje istú autonómiu, ktorú si zachoval. I v zvláštnom dotazníku MV ČSSR z roku 1972 otázku o vzťahu k cirkvi, resp. náboženstvu, priam elegantne zodpovedal: „Vzťah k náboženstvu mám ako k prežitku záporný, dosiaľ som z cirkvi nevyšťúpil, som v r.-kat. cirkvi od narodenia.“ Na druhej strane, v jednom z povinných životopisov, ktoré sú súčasťou jeho personálneho spisu, sám uvádza, že bol akousi bielou vranou v širšej rodine. *„Mojí príbuzní sa odboja nezúčastnili a z mojich príbuzných a z príbuzných manželky podľa mojich vedomostí nie je nik členom KSS.“*

Podľa zachovaných údajov sa nedopustil prehreškov v hospodárskej oblasti a nepatril k tým, ktorí vo svojej funkcii zbohatli. Platy radových príslušníkov bezpečnosti neboli v tomto období vôbec vysoké. To potvrdzujú aj služobné dokumenty, hodnotenia, ktoré pozorne sledovali pracovné výkony, majetkové postavenie i politický profil zamestnancov rezortu. Konečne i sám v životopise z 10. 7. 1958 píše: *„Dosiaľ nemám mimo postelí a dvoch skriň žiadneho majetku, lebo žijem z toho, čo dostanem odmenu za prácu, neprijímam úplatky, nerobím šmelinu a preto sa ani nebojím o moju povesť...“* Nikdy nebol trestne ani súdne stíhaný. V takmer všetkých posudkoch sa objavuje kladné hodnotenie jeho charakterových a morálnych vlastností. Veliteľský posudok okresného veliteľa NB Prievidza z 29. 11. 1951 podpísaný vrchným šštržm. Mederom napr. uvádza: „Je dobrých morálnych vlastností. Spoločenské vystupovanie je veľmi dobré, je kamarádsky.“ Podľa posudku z KV NB v Nitre z 27. 4. 1951 podpísaného npor. Piačekom „je disciplinovaný, vzorného a vojenského vystupovania jak v službe tak i mimo služby. Je tichej, menejvravnej povahy, má rád kolektív, liehové nápoje nepoužíva. Súkromný rodinný život vedie usporiadaný ... žije výlučne zo služobného platu.“ Podobne MNV v Prievidzi píše 9. 11. 1954 kádrovému odboru krajskej správy MV: „G. Polčík je povahy tichej a skromnej. Jeho chovanie je slušné“. Komunistický režim – na rozdiel od dnešných zamestnávateľov – pozorne sledoval a hodnotil aj rodinný

život podriadených. Aj z tejto stránky Polčíka hodnotili „bez závad“³⁷, jeho rodinný život ako usporiadaný, resp. „vzorný“.³⁸ Aj do vyšších inšancií tak o jeho osobe prenikali pozitívne referencie. Vidno ich aj v kádrovom vyhodnotení KS MV v Banskej Bystrici z 23. 9. 1964 (starší referent kádrového odboru kpt. Bálint): „... na pracovisku je hodnotený po všetkých stránkach kladne. Po stránke politickej ako člen KSČ svoje povinnosti si plní dobre... Je aktívnym poľovníkom, kde vykonáva funkciu predsedu Okresného poľovníckeho združenia. Tiež aktívne pracuje v TJ ČH (Telovýchovná jednota Červenej hviezdy), a to v streleckom krúžku, kde závodne preteká. Je tichej a skromnej povahy, slušného vystupovania a chovania. Charakterových závad nemá. Rodinný život vedie usporiadaný.“ Naostatok, aj služobné hodnotenie podpísané npor. Ďurínskym z 5. 9. 1967 uvádza: „Je veselej, otvorenej, priamej a pravdivravnej povahy. Po stránke charakterových a morálnych vlastností neboli zistené proti nemu žiadné závady.“

Z radov príslušníkov bezpečnosti sa Polčík vymykal možno ešte jednou črtou – zachoval si odstup od alkoholu, čo si všimli aj autori jeho služobných posudkov. V 50. rokoch, keď náklonnosť k alkoholu otvorene prejavovali tzv. noví príslušníci bezpečnosti bežne, bol aj v tomto smere istou výnimkou. O nových kádroch, ktorých jedinou prednosťou bol ich pôvod z robotníckej triedy, resp. stranícka či partizánska legitimácia, sa vyslovil: „kradli... opíjali sa... Tak ako aj v civile boli zvyknutí, to isté robili aj tam. Ba ešte väčšiu možnosť mali. Ludia boli zvyknutí – keď videli esenbáka v krčme, hneď mu brali poldecák – no a to bolo pre nich... Boli by logali dovtedy, kým mal kto platiť...“

Možno aj všetky vyššie uvedené pozitívne hodnotenia Polčíkovej osoby prispeli k tomu, že v komunistickej bezpečnosti sa udržal aj po poslednej veľkej vlne čistiek v r. 1970/1971, keď sa kádrovalo na základe osobných postojov k udalostiam roku 1968. Ani vtedy, zdá sa, nešiel proti prúdu. Sám o tom v životopise z 21. 2. 1972 pre ministerstvo vnútra napísal: „Januárové uznesenia a zmeny vo vedení ÚV KSČ som, ako aj väčšina komunistov, privítal kladne. Čoskoro však sme podávali rezolúciu tun. ZO KSS proti zámernej propagande a prenasledovaniu členov ZNB z Prahy, ktorí sa zúčastnili proti výčinom demonštrantov pod menom vysokoškolákov [...] Príchod spojeneckých armád som predpokladal [...] Na internacionálnu pomoc som sa díval ako na realitu a podľa toho som sa aj správal.“ Jeho postoj v normalizačnom období ocenil tak zamestnávateľ, ako i stranícke orgány. V služobnom hodnotení príslušníka ZNB z 9. 3. 1972 podpísanom náčelníkom správy VB pplk. Cvancingerom

sa o jeho postoji k roku 1968 píše: „V rokoch 1968 a 1969, a to najmä v mesiaci auguste 1968 po vstupe spojeneckých vojsk na naše územie, zaváhal, avšak po vyjasnení celkovej politickej situácie tento vstup spojeneckých vojsk pochopil ako internacionálnu povinnosť na záchranu socializmu u nás.“ Podobne služobné hodnotenie príslušníka ZNB pre Hospodársku správu MV SSR z roku 1973 (č. 75/73) uvádza: „v krízovom období sa vedel rýchlo zorientovať a zaujať správne názory na prebiehajúce udalosti.“ Správne a najmä pohotové „zorientovanie sa“ mu tak znova zabezpečilo služobnú budúcnosť. Keď sa v roku 1970 začali tzv. pohovory a následná výmena členských legitimácií, previerková komisia odporučila, aby mu vydali novú členskú legitimáciu, aj ju dostal. Aj posledné roky pred dôchodkom tak mohol prežiť v radoch bezpečnosti, v pomerne dôležitej funkcii náčelníka Ústredných skladov MV v Novákoch – Laskári.

Jeho služobný príbeh je ojedinelý: len zriedkavo sa totiž stávalo, aby si nové, komunistami sformované a „prečistené“ bezpečnostné štruktúry ponechali starých príslušníkov žandárskeho zboru z čias 1. SR. Výnimočnosť svojej služobnej kontinuity si už v tom čase uvedomoval aj sám Polčík, čo zhodnotil i autorom knihy: „...*nechali ma tam slúžiť až do dôchodku. Ja neviem, či bol okrem mňa ešte taký človek v republike...*“

Politické režimy na pozadí životného príbehu

Práca historika je aj o tom, že analyzuje, hodnotí jednotlivé historické epochy a nanovo premýšľa, podrobuje kritike staršie tézy historikov či terminologické stereotypy. Bolo by veľkou chybou upadnúť do stavu, keď budeme bez štipky kritického myslenia len bezducho opakovať tézy tzv. renomovaných historikov, resp. tzv. investigatívnych novinárov a ich zaužívané poučky. Tie po roku 1989 akoby nahradili dovtedy povinné ideologické poučky. Možno práve ľudské i profesijné osudy tohto celoživotného zamestnanca najexponovanejšieho štátneho rezortu sú príležitosťou aj na porovnanie dôsledkov všetkých troch nedemokratických období. Alebo slovami zákona o ÚPN – obdobia neslobody rokov 1939 – 1989 a v jeho rámci aj troch hlavných režimov – ľudáckeho, ľudovodemokratického a komunistického. Práve na pozadí dlhšieho časového obdobia, porovnávaním viacerých politických režimov možno ich objektívnejšie hodnotiť. V tejto súvislosti sa možno pýtať: aký bol vôbec charakter režimov, v ktorých Polčík slúžil? Do akej miery bol

režim 1. SR nedemokratickým (totalitným) a do akej miery, naopak, recipoval demokratické prvky bývalej ČSR? Do akej miery bol totalitný komunistický režim a do akej miery recipoval demokratické prvky niekdajšej ČSR či SR? Niektoré rozdiely pri povrchnej znalosti nie je ľahké postihnúť, ale rovnako ich nemožno úplne ignorovať.

Prvý podnet na uvažovanie v tomto smere nájdeme už v pasážach venovaných Polčíkovej vojenskej službe. Spomína, že ako záložný poddôstojník u delostrelcov v lete 1941 bol svedkom, ako jeden z jeho nováčikov odoprel nastúpiť do palebného postavenia na bratislavský Starý most. Nebol to jediný takýto prípad v slovenskej armáde. Otázka teda môže znieť aj tak: aký to bol štát a režim, ktorého radový vojak – v čase mobilizácie, v čase svetovej vojny – verejne, pred ostatnými vojakmi, odmietne nastúpiť na prikázané miesto a nie je za to nijako potrestaný? Ako by asi takýto vojak dopadol v c. a k. armáde v prvej svetovej vojne? Alebo – mohlo sa čosi také stať v nemeckej, sovietskej, americkej, britskej či v maďarskej armáde v tom istom období? Ako by asi dopadol taký vojak, ak by odmietol poslušnosť počas mobilizácie v čsl. armáde v roku 1938? Alebo v komunistickej armáde po roku 1948?

Ľudácky a komunistický režim bývajú zvyčajne označované rovnakým prívlastkom – totalitné. Skúsenosti z Polčíkovej kariéry môžu ilustrovať aj podnecovať k uvažovaniu nad skutočným charakterom oboch režimov.

Známe je, že 1. SR, napriek mnohým odlišnostiam, výrazne stavala práve na dedičstve ČSR; v politike, v štátnej správe, v armáde, súdnictve a i. Ani žandárstvo tu nebolo výnimkou. Práve tento ozbrojený pilier 1. SR bol jedným z najvýraznejších prvkov kontinuity s 1. ČSR, do istej miery aj s c. a k. monarchiou. Už som spomenul, že 1. SR prakticky recipovala zákonné normy o žandárstve (četníctve). Nešlo však len o legislatívnu úroveň, ale aj o ducha žandárstva, alebo inak povedané – československý režim a jeho v zásade demokratické, zákonné praktiky pretrvávali v žandárstve SR veľmi výrazne. Podobne ako v armáde i v žandárstve značnú časť zboru tvorili ľudia nasiaknutí demokratizmom 1. ČSR a do istej miery aj československou štátnou ideou. Zhruba tak ako to povedal Polčík: „*My sme hrali v podstate demokratickú, československú politiku.*“

Pri skúmaní osudu štátneho zamestnanca sa možno legitímne pýtať i na to, ktorý režim zasiahol do jeho života najviac, ktorý menej a ktorý

mu umožnil najslobodnejšie vykonávať služobné povinnosti. Polčík mal v tomto úplne jasno. V režime 1. SR a v režime 3. ČSR (1945 – 1948) sa ako štátny zamestnanec, žandár, resp. príslušník NB, cítil „úplne suverénne“ a z výkonu služby „sa nemusel nikomu spovedať“. Jednoznačným medzníkom bol pre neho rok 1948. Ako povedal: „to už nebola suverénna služba, ale taká ustráchaná služba“. Tu je pravdou, že v rokoch 1939 – 1945 nebol žandársky zbor takou slúžkou vládnucej strany, vládnuceho režimu ako po februári 1948. Vtedajšia najvyššia štátna i stranícka autorita, prezident Jozef Tiso, totiž nemal záujem budovať totalitný systém jedinej štátostrany kontrolujúcej celý spoločensko-sociálny život, ako to spravili o pár rokov komunisti. Napriek nedostatku žandárskych kádrov, zjednodušene povedané, neotvoril brány pre všetkých. Odborný rozmer totiž nadradzoval nad mocensko-stranícky. Pritom pokojne mohol – či už s nemeckou pomocou alebo bez nej – hneď po 14. marci 1939 zaplniť ozbrojené zložky (i súdnictvo) nedovzdelanými, tupými, no politicky poslušnými kádrami tak, ako to urobila gottwaldovská totalita po februári 1948 v bezpečnosti, v armáde a vôbec v štátnom aparáte.

Po prechode frontu a nastolení „ľudovej demokracie“ roku 1945 sa, v porovnaní s obdobím 1. ČSR a 1. SR, princíp odbornosti, výberovosti, výrazne naštrbil. Odborné i morálne kritériá ustúpili do úzadia a dôležitými sa stali politický a kádrový profil. Zjednodušene povedané, profesionálnym príslušníkom NB mohol byť hoc aj alkoholik, podstatné bolo, že mal odbojové zásluhy, odbojársku legitimáciu, prípadne, že sa za neho zaručil zväz partizánov. V zásade však možno povedať, že na Slovensku sa nadstraníckosť verejnobezpečnostnej zložky (v štátnobezpečnostnej to bolo inak) udržala do značnej miery až do začiatku roka 1948. Rokom 1948 nastala skutočná diskontinuita vývoja; uniformovaný zbor stratil nadstraníckosť (pokladanú za buržoázny prežitok) a stal sa slúžkou KSČ. Povedané v skratke – do r. 1945 bolo nemysliteľné, aby bol žandár členom politickej strany; naopak, po r. 1948 bolo sotva mysliteľné, aby členom takejto strany nebol. Rozhodujúcim pre prijímanie sa stal správny kádrový profil, stranícka poslušnosť a triedny pôvod.

Žandár 1. ČSR a rovnako tak aj žandár 1. SR musel prejsť presne vymedzenou hierarchiou a takmer cechovou kariérou zdedenou ešte z čias monarchie. Náročné bolo už dostať sa do školy. V škole vládol dril a ani po jej úspešnom absolvovaní nemal žandár v zbore isté miesto. Mladého absolventa púšťali len k málo podstatným činnostiam. Na stanici, zjednodušene povedané, spočiatku len obracal papiere, na povinné obchôdzky musel chodiť pod dozorom staršieho. Bol rok

na stanici a okolie ho stále akceptovalo ako začiatočníka. Ako píše sám Polčík, ako mladý závodčí mal problém dostať sa spolu s ostatnými žandármi aj do kina. Okolie ho začalo vraj plne akceptovať, až keď dosiahol hodnosť strážmajstra, až to bola relevantná žandárska hodnosť. Na prípadnú funkciu veliteľa stanice by si musel počkať pekných pár rokov a o mieste okresného veliteľa sám ani nikdy neuvažoval. Ako to však bolo v bezpečnosti po roku 1948? Ak vezmeme Prievidzu, prvým okresným veliteľom tu bol istý Jozef Mihál, ročník 1924. Do služieb SNB bol prijatý v septembri 1948. Základnú školu SNB ukončil vo februári 1949. A podľa zachovaného údaju sa už 1. apríla 1950 stal veliteľom Oddielu ŠtB v Prievidzi, čiže šéfom okresného oddelenia ŠtB (!). Teda po polročnom školení a ročnej praxi rovno do najvyššej okresnej funkcie štátnobezpečnostnej zložky...

Po roku 1948 sa politicko-spoločenská situácia zmenila dovedy nepredstaviteľným spôsobom.

Ak tu bezpečnosť bola na to, aby občanom zaručovala bezpečnosť, odtiaľto už neplatilo, začala byť politicky zneužívaná. Nastalo obdobie strachu a možno povedať masového vzájomného udávania občanov, najmä za údajnú protištátnu činnosť.³⁹ Rovnako aj samotných príslušníkov a funkcionárov bezpečnosti ovládal strach a neistota, nik nevedel „dňa ani hodiny“.

Podstatný rozdiel medzi režimom 1. SR a komunistickej ČSR sa javil aj v miere poslušnosti, s akou vykonávali nariadenia zhora. Ako slovenský žandár si on, či jeho ďalší kolegovia, dovolili varovať odbojových príslušníkov pred hroziacim zatknutím. No ako príslušník VB komunistického režimu plnil príkazy na zatknutie osôb či prehliadky ich bytov automaticky, bezmyšlienkovito. A to aj vtedy, keď vedel, že ide o nastrčenú provokáciu ŠtB voči nevinnému občanovi. Na otázku autora týchto riadkov, či si bol vedomý, že plnením služobných príkazov môže priviesť nevinných ľudí do nešťastia, sa vyznal nasledovne: „Človek bol z toho už taký otupený, z tej služby...“

V bezpečnostnej službe bol očividný aj rozdiel v prístupe k prijímaniam „občianskych podnetov“, pokiaľ išlo o ilegálne či protištátne aktivity. Na otázku, ako sa príslušníci žandárskej stanice za 1. SR stavali k udaniam za ilegálne politické prejavy, Polčík odpovedal: „To sme ani nebrali do úvahy.“ Už v čase nemeckej okupácie, keď nebol problém poslať žandára do koncentračného tábora v Nemecku, spolu s kolegom

Ježíkom nielenže neakceptovali podnet obvodného notára (!) na ukrývajúceho sa Žida v obvode stanice v Opatovciach, ale dotyčného ironicky odbili. No po roku 1948, keď pôsobil ako orgán SNB Prievidza, si také čosi nedovolil ani vo vzťahu k tomu poslednému povaľačovi z krčmy („*musel som to vyriešiť. To sa nedalo ináč ... rýchlo by som doslúžil...*“)

Ak hovoríme o totalitnom ľudáckom a rovnako totalitnom komunistickom režime, skúsme si porovnať – znova na príklade Prievidze, kde Polčík slúžil – početnosť bezpečnostného aparátu v týchto obdobiach, a tým aj možnosť kontroly obyvateľstva tým-ktorým režimom. Exaktnejšie sa môžeme oprieť síce len o tabuľkové počty, no i tie majú svoju výpovednú hodnotu. V šiestom roku existencie SR, v roku 1944, v okresnom meste Prievidza fungovala len verejnobepečnostná zložka, ktorú tvorila žandárska stanica s desiatimi systemizovanými miestami. Najbližšia odbočka ÚŠB, ktorá mala na celom Slovensku v roku 1941 dovedna 123 zamestnancov, bola vo vyše 60 km vzdialenom Zvolene.⁴⁰ V siedmom roku komunistického režimu, v roku 1954, mala však verejnobepečnostná zložka v Prievidzi systemizovaných už 76 miest. Štátnobepečnostná zložka, ktorá mala na Slovensku 3 – 4 tisíc príslušníkov, sa takisto trvale usadila v meste a podľa systemizácie mala dosiahnuť 23 miest.⁴¹ Teda dovedna 99 miest (návrh systemizácie pozri v prílohe). Aj v prípade, ak vezmeme do úvahy nárast obyvateľstva v meste (v roku 1955 možno predpokladať počet medzi 8 000 až 8 500), ako aj fakt, že nie všetky systemizované miesta boli aj reálne obsadené, stále je to veľavravný údaj do komparatívnej mozaiky oboch režimov, svedectvo do diskusie, ako ten-ktorý režim budoval svoj bezpečnostný aparát, do akej hĺbky sa snažil – prípadne mohol – kontrolovať vlastné obyvateľstvo.

Žandárstvo 1. SR sa nesnažilo kopírovať policajné zložky vtedajšieho nanúteného tútora, Nemecka, tak, ako to robila komunistická SNB v prípade ZSSR, keď v 50. rokoch prebrala nielen sovietske „skúsenosti“, ale skopírovala aj hodnotné označenia pre svojich príslušníkov.

Spomeňme však aj iné nezanedbateľné detaily ilustrujúce postavenie žandára i pomery v oboch režimoch. Slovenskí žandári nedostávali nikdy pokyny „k úzkej spolupráci so straníckymi organizáciami“ ako v 50. rokoch príslušníci SNB. V tom čase bolo pre nich ťažko mysliteľné, aby šli robiť nejakú agitáciu v straníckej záležitosti. V prípade – nazvime to politicko-bepečnostných pochybností – v časoch 1. SR sa príslušníci žandárstva išli poradiť k okresnému náčelníkovi, teda k štátnemu orgánu

(prípád strážmajstra Šinkoviča v 3. kapitole). No keď sa v podobne dubioznej situácii ocitli príslušníci komunistickej VB začiatkom 50. rokov (prípád so zhabanou ošípanou z Rudnianskej doliny, 7. kapitola), nešli sa radiť na ONV, ale už na OV KSS – teda, na stranícky orgán.

V časoch 1. SR bolo ťažko mysliteľné, aby žandár dostával inštrukcie z okresného sekretariátu HSES, tobôž HG. Podliehal totiž – de facto i de iure – len štátnym orgánom (i keď tie boli, pochopiteľne, obsadené straníkmi). A takto to chápali aj radoví žandári. Vo vzťahu k HSES sa slovenskí žandári definovali ako nepolitickí; vo vzťahu k polovojenskej HG boli priam v konkurenčnom vzťahu (podobne ako príslušníci armády). Po roku 1948 však bolo nemysliteľné, aby štát vyhlásil svoje ozbrojené zložky za apolitické, aby ich príslušníkom odňal volebné právo a zakázal vstup do vládnucej strany. Tobôž, aby príslušník VB či ŠtB dával ostentatívne najavo svoj odpor k inej ozbrojenej zložke – napríklad Ludovým milíciám.

Na príkladoch z Polčíkovej služobnej kariéry možno pekne ilustrovať aj ďalšiu dôležitú črtu, od ktorej odvodzuje charakteristiku politického režimu – (ne)závislosť súdnictva. Mladí bratia Bleyovci z Prievidze boli v čase vrcholnej moci Nemecka, v roku 1942, aktérmi rozsiahlej propagandistickej a letákovkej akcie s protinacistickým a protivládny zameraním. Začiatkom roku 1943 ich odhalili, vyšetrovali a súdili, pričom oboch hlavných aktérov súdne orgány odsúdili za tzv. fašistického štátu na štvor-, resp. päťmesačné väzenie. O sedem rokov neskôr bol Polčík už ako príslušník SNB zaangažovaný vo vyšetrovaní inej podobnej akcie – šírenie protikomunistických letákov (Ladislav Mokrý a spol.). Výsledok? Hlavný aktér Ladislav Mokrý dostal 15 rokov...

Je tu aj otázka dôveryhodnosti zachovaných oficiálnych údajov, ktorými dnes operujú historici. Špeciálne, pokiaľ ide o rezort bezpečnosti, na riziká skupiny prameňov označovaných ako personálie, nedávno upozornil historik Jan Frolík. Chcel poukázať, „ako úzko je tento typ prameňov spojený s politickou mocou KSČ a so spôsobom, akým ovládala našu spoločnosť“.⁴² I tohto momentu sa môže historik v súvislosti s Polčíkovými spomienkami dotknúť. Napríklad pokiaľ ide o triedny pôvod pracovníkov ŠtB a vôbec MV. Podľa oficiálnych údajov z 1. 1. 1961 malo robotnícky pôvod vyše 81 % pracovníkov rezortu MV.⁴³ Do akej miery sú validné? Tieto údaje si orgány MV brali akiste z oficiálnych životopisov svojich pracovníkov. Tí si však písali také životopisy, aké režim vyžadoval. Napríklad Polčíkov otec obhospodaroval za slovenského

štátu približne 10 hektárov poľa. Koncom 40. a v 50. rokoch, keď si písal životopisy, by takáto výmera mohla byť teoreticky označená za „kulacké“ gazdovstvo. Našiel však cestu, ako z problému vyklučkovať. Výmeru jednoducho znížil na 2 ha, spoliehajúc sa pravdepodobne na to, že údaj nebudú overovať. Aj autorom publikácie o ohodnotení otcovho majetku priznal: „*Spravil som z neho chudáka.*“ Ak k tomu prirátame iný (už pravdivý) údaj, že pred nástupom na vojenčinu a tiež po nej pracoval ako robotník, dosiahol v istom období žiadaný výsledok a vtесnal sa do ideálnej triednej kolónky – robotnícky pôvod. Otázka je, koľkí z pracovníkov rezortu MV postupovali podobne? A teda, aká je celková dôveryhodnosť oficiálnych údajov o triednej štruktúre jeho zamestnancov? O otázke „potvrdenej“ účasti pracovníkov MV v odboji azda ani netreba hovoriť. O tom, do akej miery môžeme dôverovať oficiálnym výsledkom prvých komunistických volieb v roku 1948, zas hovorí zarážajúci príbeh z Kanianky pri Prievidzi. Ako Polčík priznal, tamojšia volebná komisia z obáv pred dôsledkom „nepriaznivého výsledku“ na jeho priamy podnet sfalšovala volebné výsledky. Tento údaj je čiastočne overiteľný aj v zachovaných archívnych spisoch. Znova otázka pre historika: v koľkých obciach a mestách sa to stalo?

Zaujímavá je tiež otázka, do akej miery prijímali povinné ideologické poučky sami funkcionári v bezpečnosti. Aj tu sú Polčíkove spomienky istým podnetom. Najväčším nepriateľom komunistov bolo ľudáctvo; 1. SR nemohla byť označovaná svojím oficiálnym názvom, nanajvýš len ako tzv. slovenský štát, prípadne klérofašistický. Na odsúdenie človeka stačil fakt, že slúžil v štruktúrach tohto, pre nich najodpornejšieho štátu, osobitne v jeho ozbrojených zložkách. Tak napríklad v trestnom oznámení Krajskej správy ŠtB v Nitre z roku 1953 obvinenému prirážilo už to, že „je odchovancom bývalej fašistickej tisovskej pohraničnej finančnej stráže.“⁴⁴ Kriminalizácia 1. SR bola v 50. rokoch, možno povedať, absolútna. No podľa Polčíkovej spomienky ani v štruktúrach ŠtB nie všetci takého hodnotenie prijali za svoje. Tak azda najväčší postrach všetkých zamestnancov, náčelník kádrového oddelenia na tej istej KS ŠtB František Pjontek, ktorý tu pôsobil práve v čase, keď iný jeho kolega napísal vyššie citovanú vetu, sa pred Polčíkom na margo slovenského štátu dôrazne vyjadril: „Neni pravda, že to bol takzvaný slovenský štát! To bol štát medzinárodne uznaný všetkými štátmi – tak nebol takzvaný, ale riadny štát!“

Predovšetkým však, dúfame, že vďaka Polčíkovej ochote a našej námahe sa podarilo dnešnému čitateľovi aspoň trocha objasniť praktické

fungovanie bezpečnosti, najmä však ŠtB. Organizácie, ktorá mala v skratke názvu len tri písmená, ale ktorá dokázala generácii našich starých a prastarých rodičov dokonale pobabrať životy. Štátna bezpečnosť totiž nepracovala v záujme štátu, teda jeho občanov, ale proti nim, proti vlastným ľuďom. Bola to vlastne stranícka bezpečnosť. Bezpečnosť, ktorá chránila komunistickú špičku, komunistickú nomenklatúru a jej mocenské záujmy. Ani Pohraničná stráž po roku 1948 nestrážila pokojný spánok občanov a ich majetky pred vpádom nepriateľov. Veď bol mier a nik sa na nás nechystal útočiť. Politické špičky to dobre vedeli. Armáda nemala žiaden obranný plán – všetky armády Varšavskej zmluvy cvičili (až do roku 1986) výlučne podľa útočných plánov. Pohraničníci nestrieľali po skutočných narušiteľoch, ale po vlastných ľuďoch, ktorí utekali za slobodou. A čosi podobné robila (najmä) Štátna bezpečnosť. Mnohí v snahe vykázať pred nadriadenými činnosť, získať prospech či jednoducho udržať sa v kresle, o to horlivejšie ničili vlastných ľudí. Najmä tých, ktorí túžili po slobode a ktorí slobodu pokladali za integrálnu súčasť svojej osobnosti. Zvlášť potrebovali zlomiť tie sociálne skupiny a regióny, v ktorých „reakcia zapustila hlboké korene“. A takým nepochybne bola aj horná Nitra, tradične hlboko kresťanská (prevažne katolícka) a národne proslovensky orientovaná. Takýto kraj a takíto ľudia nemali v koncepcii boľševickej ideológie, ktorá sa k nám tlačila od roku 1945, miesto. Bol to pre ňu cudzí, nepriateľský, reakčný svet, a preto musel byť zničený. Presne tak ako v Sovietskom zväze. Muselo byť zlomené roľníctvo – chrbtová kosť slovenskej spoločnosti – aj za cenu jeho prípadného vyhladovania. Musela byť zlikvidovaná či zastrašená inteligencia vychovaná v 1. ČSR a 1. SR, pretože bola slobodomyselná, a predovšetkým nekomunistická. Dostala tiež peknú nálepku: bývalí ľudia. Museli byť rozohnané rehole, kláštory, pozatváraní či zastrašení kňazi a biskupi, teda cirkevné inštitúcie, ktoré boli s krajom a národom odnepamäti zrastené. Museli byť rozvrátené základy školstva, ktoré sa desaťročia až stáročia budovali. Všetko pod heslom povalenia starého sveta a vybudovania nového. Tak ako v Sovietskom zväze. Veď predsa Sovietsky zväz bol nielen náš osloboditeľ, ale i náš vzor. Dôsledky pociťujeme podnes.

Spomienky Gustáva Polčíka môžu byť prínosom k pravdivejšiemu obrazu obdobia prvej slovenskej štátnosti, ktoré bolo v povojnových desaťročiach falšované priam obludným spôsobom. Osobitne na hornej Nitre, kde sa prezentácia rokov 1939 – 1945 zúžila na propagáciu ilegálneho hnutia, či dokonca osobností s pochybným profilom, ignorujúc všetky ostatné aspekty. Prinášajú však cenné poznatky aj k povojnovému obdobiu a k 50. rokom. Napríklad v tom, že objasňujú metódy

a konkrétne akcie VB a ŠtB z obdobia, ktoré dnes už nemáme zdokumentované písomnými prameňmi. Ani v archíve ÚPN, ktorý zdedil bohaté pramene po ŠtB, sa veľká väčšina spisov z 50. rokov nezachovala. Úplne prirodzene podliehali totiž skartácii. Obzvlášť skromné torzá má náš archív o Krajskej správe MV Nitra, teda o tej, kde pôsobil Polčík. Aj tieto torzá, ktoré sa nám zachovali z obdobia 50. rokov, kladú zvláštny dôraz na Prievidzu. Tak napríklad v súhrnnej správe KS MV Nitra o plnení úloh, podpísanej 7. 12. 1956 a určenej MV ČSR v Prahe, sa o význame Prievidze zo štátnobezpečnostného hľadiska hneď na prvej strane píše: „V Nitrianskom kraji bolo spolu 15 OO MV⁴⁵, z ktorých 11 bolo zriadených v r. 1949 – 1950 a 4 OO MV v roku 1954. [...] Najdôležitejším okresom je OO MV Prievidza, vzhľadom k tomu, že sa tam jedná o širokú bázu v problematikách II., III., a IV. Po linke II. ide najmä o veľký počet Nemcov, po linke III. odboru o býv. ľudí a funkcionárov antikomunistických strán a po linke IV. odboru ide o veľkobaňu Handlová, Nováky a chemické závody.“⁴⁶

Prievidza a okolie, možno povedať, strašili predstaviteľov režimu ešte aj po desaťročí nemilosrdného decimovania národných a kresťanských tradícií. Tak napríklad v správe o činnosti Krajskej správy MV Nitra z roku 1958 v stati o politickej rozviedke sa uvádza, že v Nitrianskom kraji sa stále nachádza „pomernie silná báza predstavujúca poslancov bývalých antikomunistických strán a iní predstavitelia a prisluhovači buržoázie“, ktorí sa vraj v súčasnej dobe začínajú sústreďovať v najpriemyselnejšom okrese kraja, v Prievidzi. Za osobitnú zmienku stojí ešte jeden citát prezrádzajúci dôvod nespokojnosti komunistických špičiek a ich strážcov, eštabákov: „Veľmi vážnym problémom z hľadiska celého kraja je problematika buržoázných nacionalistov. (Pôsobisko prezidenta tzv. slov. štátu Tisa, Kirschbauma a iných.“)⁴⁷

O to viac sa v takomto okrese bez „revolučných tradícií“, no s prežitkami kresťansko-národných tradícií komunistickí i eštabácki funkcionári museli snažiť, a to aj v 60. rokoch. V služobnom hodnotení veliteľa prievidzského oddelenia OO MV kpt. Jána Bielika zo 4. 2. 1963 sa prievidzské OO MV hodnotí veľmi pozitívne, vraj „dosiahlo a dosahuje aj niektoré pozoruhodné výsledky, čo potvrdzujú aj realizované akcie po línii všetkých operatívnych odborov“. O rok nato, v hodnotení nadriadeného orgánu z 25. 4. 1964, sa zas vyzdvihuje nielen jeho „dobrá operatívna práca“, ale aj fakt, že za rok 1963 bolo OO MV v Prievidzi „hodnotené v rámci kraja medzi najlepšími okresmi“.⁴⁸

O čo menej máme zachovaných dobových písomností ŠtB o tzv. zakladateľskom období komunistického režimu, o to viac budúcnosť (azda) ocení prípady zaznamenané v našej knihe. Lebo ani dnes, po takmer 60 rokoch, už vôbec nevieme o mnohých konkrétnych prípadoch, špinavých, zákerných metódach eštabléckej práce v tomto období a dozvedáme sa o nich vďaka nášmu respondentovi, ktorý ich dobre poznal. Z palety tu publikovaných Polčíkových zážitkov a spomienok po roku 1948 zdôraznime aspoň dve akcie, ktorých sa zúčastnil ešte ako príslušník SNB. Prvou, obzvlášť zákernou provokáciou, bolo nafingovanie údajného roznášania protištátnych letákov, ktorú zorganizovalo Krajské veliteľstvo ŠtB v Nitre v spolupráci s prievidszkou ŠtB v roku 1949. Podľa Polčíka bola zameraná na likvidáciu a zastrašenie živnostníckej a podnikateľskej vrstvy – terminológiou boľševikov buržoázie. I keď dnes už nie je zrejmé, voči komu bola akcia skutočne zameraná (postihnutí boli totiž v skutočnosti zväčša nemajetní občania), v každom prípade ilustruje brutalitu komunistického režimu 50. rokov. Za letáky, ktoré dotýčným podhodil agent ŠtB Želenský, títo dostali niekoľkoročné nepodmienečné tresty! Až po vypočutí tohto prípadu sme pochopili Polčíkove predošlé slová, že najprv, t. j. hneď po februári, sa ľudia „ešte nebáli“, ale potom, „neskôr sa už báli“. V roku 1948 a tiež v roku 1949 totiž radoví občania mentálne ešte žili akoby v starom (polo)demokratickom svete. Veď ešte začiatkom roka 1948 pôsobili štyri politické strany, fungovala relatívne slobodná politická agitácia, rávalo sa s parlamentnými voľbami, ktoré boli plánované na jar 1948. Ľudia tak celé mesiace po februári žili v tom, že letáky tvoria akoby prirodzenú súčasť ich života a politického sveta. Lenže chyba lávky. Podobne ako sa v roku 1949 nastolil tzv. ostrý kurz, ako sa zadrôtovali a drakonicky sprísnilo prechody cez hranice, zmenila sa aj klasifikácia politickej agitácie. Roznášanie kúska politického papiera kamarátom sa mohlo klasifikovať ako „zločin sdrúžovania sa proti štátu“ so sadzbou aj 15 rokov! V tom bola najväčšia zákernosť veci: ľudia žili a konali v domnení, že robia politickú agitáciu, no režim to hodnotil ako zločin proti štátu, za ktorý bola vyššia trestná sadzba než za zabitie človeka. Práve o tom hovoria aj Polčíkove slová, keď robil u Ladislava Mokrého domovú prehliadku a našiel údajné protištátne letáky: „*On sa ani veľmi nekriepil s nami.*“ „Neškriepil sa“, pretože podľa všetkého by mu ani vo sne nenapadlo, že za kusky papiera môže dostať 15 rokov. Tí, ktorí mu ich podstrčili, to však veľmi dobre vedeli. Druhou provokáciou bola akcia s krycím názvom Tábor Nováky. Aj tá mala presne stanovený cieľ: zastrašiť roľníctvo, ktoré nechcelo ani počuť o boľševickom výmysle – kolektivizácii – a o tom, že by sa malo vzdať svojich krvopotne nadobudnutých majetkov, na ktorých dreli už po celé generácie. Mozgy v ŠtB

dobre vedeli, že roľníci prikovaní k pôde a uzavretí do svojho mikrosвета ťažko budú roznášať nejaké letáky tak ako podnikatelia zvyknutí na väčší pohyb a kontakt so svetom, preto išli na vec inak. Príslušníci ŠtB, prezlečení do väzenských mundúrov, v Kanianke a okolí predstierali, že sú utečení politickí väzni. Roľníci, títo obetaví a statoční ľudia, ktorí pred 4 – 5 rokmi ukrývali vo svojich horách Židov, prejavili ochotu pomôcť aj týmto „utečencom“, za čo ich vzápätí bez milosti zatýkali. Všetko v snahe zlomiť roľnícku vrstvu. Takéto odporné provokačné metódy používali cez vojnu nacistické a bolševické špeciálne jednotky. Nacisti, prezlečení za partizánov, neraz „testovali“ náklonnosť obyvateľstva podhorských dedín, aby ich vzápätí mohli zatýkať a vraždiť. Špeciálne jednotky bolševického NKVD sa zas na území ZSSR neraz prezliekali za Nemcov, a takto v trestných výpadoch likvidovali vlastné „nespolahlivé“ obyvateľstvo. Tieto isté nacisticko-bolševické metódy s úspechom prevzala aj československá Štátna bezpečnosť. Ani nie päť rokov po skončení najkrvavejšej vojny v ľudských dejinách. Všetko pod heslom ochrany výtvarných pracujúcej triedy.

Dlho sme stáli pred otázkou, či sa oplatí púšťať do takéhoto biografického knižného diela. Stojí za to venovať mesiace a mesiace na zdokumentovanie osudu jedného-jediného človeka, ktorý nikdy nezastával vyššie štátne ani politické funkcie? Historická veda je predsa o všeobecnom, o všeobecných trendoch, nie o jednotlivostiach. A potom, tejto práci sa nevenuje žiadna z domácich historických inštitúcií. Skôr naopak, prevláda tu trend podceňovať osobné svedectvá a zotrávať len na úradných prameňoch. Bude výsledok stáť za vynaloženú námahu? Po dlhšom zvažovaní sme si dali predsa len kladnú odpoveď. Nazdávame sa, že jeho životný príbeh je hodný publikovania. Už preto, že je výnimočný. Len zriedka sa totiž stávalo, aby sa človek udržal v politicky takom exponovanom rezorte kontinuálne taký dlhý čas a v takých protichodných režimoch. Priamych životných svedectiev príslušníkov žandárstva, Národnej bezpečnosti či SNB máme ako šafranu, ba možno povedať, že v knižnej podobe ide vôbec o prvý prípad. Len málo príslušníkov bezpečnosti zo 40. a 50. rokov ešte žije na začiatku 21. storočia. Vôbec nie je bežné, aby boli ochotní vypovedať. A už vôbec nie, aby existovali nejakí historici či archivári, ktorí by ich výpovede aj zachytávali a zverejňovali. Aj takéto pramene však majú svoje miesto v mozaike hľadania historickej pravdy. Súčasne, nech to znie akokoľvek rozporne, z istého pohľadu Polčíkov osud výnimočným nie je. Je totiž typickým príkladom životného postoja tej nezanedbateľnej časti štátnych zamestnancov (a vlastne aj národa), ktorá nešla proti prúdu.

V minulých rokoch sa pozornosť zameriavala najmä na osobnosti, ktoré išli proti systému. Najprv to boli príslušníci prvého odboja, legionári, ktorí sa vzopreli monarchii; po nich sa ešte oveľa razantnejšie vyzdvihovali príslušníci druhého odboja; po r. 1989 sa hľadáčik zamerl zas na obeť režimu či príslušníkov tretieho (protikomunistického) odboja. To je akiste pochopiteľný, resp. správny prístup. Dnes, dve desaťročia po páde komunistického režimu, by sa mala podľa nás hlavná pozornosť historikov a dokumentátorov sústrediť najmä na obeť režimu (tým skôr, že sme sa s ním nevyrovnali trestnoprávne). No súčasne nemôžeme zabúdať ani na druhú stránku – štruktúry režimu a jeho pomocníkov, spolupracovníkov na všetkých úrovniach, a osobitne aj publikovanie týchto „svedectiev z druhej strany“. Žiadne politické ani ideologické prekážky by nemali brániť objektívnemu, teda viacstrannému videniu zašlej historickej epochy. Objektívny historický obraz sa nedá vytvoriť tak, že budeme písať a hovoriť len o jednej, špecifickej zložke spoločnosti. Prvé kroky sa v ÚPN spravili aj v tomto smere.⁴⁹ Rovnako sme presvedčení, že historik by nemal postupovať ako politik a vyťahovať len tie témy, ktoré sú politicky korektné, či také, ktoré legitimizujú aktuálnu politiku a jej záujmy. Nie je správny postoj autora ohnúť sa pred politickou objednávku (či „duchom doby“) a v jej intenciách zamlčať isté dejinné úseky len preto, že momentálne nie sú v mediálnej ani politickej priazni. Ako sa to nedávno stalo s dejinami inej zložky ozbrojených síl v rokoch štátnej samostatnosti 1939 – 1945, armády, keď spoluautor reprezentatívnej historickej publikácie takéto „nevhodné“ obdobie jednoducho zamlčal.⁵⁰ Akceptovaním takého prístupu by sme sa vrátili do praxe 50. rokov, keď sa práve z dôvodov politickej nevhodnosti retušovali ešte aj portréty z fotografií. Hľadanie pohľadov „z druhej strany“ je koniec koncov integrálnou súčasťou poslania historika, ktorým je hľadanie pravdy. Jeho práca je, ako to napísal kedysi Vilém Prečan, aj o jeho osobnej statočnosti. O nič menej iste aj v súčasnosti, keď sa nám pred očami formuje znova jeden jediný „správny“ pohľad na svet a na našu históriu.

Sme povďační za otvorený prístup G. Polčíkovi, ktorý nám i vo vysokom veku a napriek zdravotným ťažkostiam venoval dlhé hodiny rozhovorov. Jeho príbeh verejného funkcionára možno prirovnať k javisku, na ktorom sa rýchlo menia udalosti 20. storočia; javisku, na ktorom vystupujú kladné, záporné i neutrálne osoby. Pred nami sa tak rozvíja akoby jedna veľká slovenská dráma. K jeho výpovediam, predneseným informáciám pristupujeme rovnako ako aj ku každému inému prameňu, pochopiteľne, kriticky. Uvedomujeme si, že ľudská pamäť je selektívna; raz má tendenciu prikrášľovať dobu, inokedy vyzdvihovať seba, či naopak,

kritizovať konanie iných, raz zabudne na to, inokedy na čosi iné. I preto sme k výpovediam priradili podrobný poznámkový aparát. Problémom je tiež chronologické zaradenie niektorých udalostí či zážitkov, najmä medzi rokmi 1954 a 1966, keďže respondent si nevedol žiaden denník ani zápisky. Tiež je nám jasné, že žiaden respondent nikdy nepovie úplne všetko, čo by nás zaujímalo. Výpoveď jednotlivca je subjektívny prameň; koniec koncov ako aj všetky ostatné ústne či písomné dokumenty, ktoré dnes ležia v archívoch. Ceníme si však ochotu vypovedať. Na rozdiel napríklad od desiatok rôznych osôb, ktoré pri zmienke o svojej niekdajšej spolupráci či príslušnosti k ŠtB sa pred verejnosťou tvárili, akoby ani nevedeli, že taká organizácia jestvovala, nič nepodpisovali, resp. ich podpisy boli sfaľované a podobne, prístup G. Polčíka bol úplne iný, autentický. Otvorene hovoril takmer o všetkých stránkach služobného života, na ktoré sme sa pýtali, alebo aj nepýtali. Prejavovala sa u neho – čo je celkom pochopiteľné – tzv. starecká pamäť. Nepamätal si dátum našej poslednej návštevy, ale o udalostiach spreď 60 – 70 rokov vykladal priam detaily. Autorom veľmi pomohol aj fakt, že mali k dispozícii archívne údaje z jeho osobnej karty a neskôr aj údaje z jeho pomerne obsiahleho personálneho spisu. To si uvedomil aj respondent, keď obom autorom povedal: „*Tak klamať nemôžem ... som na všetkých miestach evidovaný!*“ Nie všetci pamätníci majú taký postoj.

Možno dodať ešte pár slov o tom, ako sme sa zoznámili s aktérom nášho príbehu. Zakladateľ Klubu priateľov histórie Prievidze a zostavovateľ časopisu Prievidzský občasník Ján Sabo v roku 2007 pátral po žijúcom žandárovi, ktorý by mohol niečo povedať o pozadí požiaru Bojnického zámku. Vtedy dostal informáciu od pracovníka Mestského úradu v Prievidzi Jána Laufa o G. Polčíkovi. K rozprávaniu o požari dotýčny dobrosrdečne pridal aj niečo zo svojho života a ďalšie spomienky na žandársku službu. Slovo dalo slovo a v nasledujúcich troch rokoch J. Sabo a M. Lacko uskutočnili niekoľko desiatok návštev u G. Polčíka či telefonických rozhovorov s ním. Neostalo len pri mapovaní obdobia 40. rokov, ale obaja autori sa podujali spracovať jeho celkový biografický príbeh. Výsledkom stretnutí boli desiatky hodín audionahrávok. Pri koncipovaní knihy nám veľmi pomohlo, že Polčík mal dobre zachované písomnosti i fotografie. Akiste aj preto, že bol ako sekretár naučený na pedantnú dokumentáciu. Najlepšie zdokumentované mal najstaršie, rané obdobie svoje žandárskej služby v Žandárskom zbore, ako i v NB. V novšom období, v 50. a 60. rokoch, sa to však mení. Ako sám vysvetľoval, „*v Štátnej bol zákaz fotografovania*“. V situácii, keď režim všade videl špiónov, celkovo nevládla ochota fotografovať sa. Teda nedostatok

písomností a fotiek z obdobia od 50. rokov tiež svojím spôsobom vypovedá mnoho o rozdielnosti jednotlivých režimov, o otvorenosti do roku 1948 a praxi utajovania v komunistickom systéme.

Obaja autori mali snahu, okrem archívnych prameňov, získať výpovede aj zvyšných žijúcich príslušníkov žandárstva (resp. NB) v Prievidzi. V roku 2009 preto riaditeľ archívu ÚPN L. Ďurina s J. Sabom navštívili Polčíkovho niekdajšieho kolegu, 98-ročného Pavla Macka. Inak pomerne čulý starý pán však návštevníkov – krajanov neprijal a spomienkovú výpoveď odmietol s tým, že o služobných záležitostiach „zložil sľub mlčanlivosti“ a ten dodržiava. Aj v roku 2009! Skutočne principiálny postoj! Ak by však takýto postoj mali všetci pamätníci, históriu by sme dnes písali asi len na základe suchých úradných dokumentov...

Konečné hodnotenie našej práce ponechávame, samozrejme, na kritickom čitateľovi.

Redakčná poznámka

V Polčíkovom texte sme pre väčšiu autenticitu ponechali niekoľko sporných termínov – napr. „Rusko“ namiesto „ZSSR“; termín Povstanie používajú povstalci v širšom zmysle aj pre partizánsky odboj. V skutočnosti dnes historici presne rozlišujú – obdobie SNP (august – október 1944), v prípade Prievidze ešte oveľa kratšie, od 29. augusta do 14. septembra 1944 – a obdobie nemeckej okupácie, proti ktorej sa aktivizoval predovšetkým partizánsky odboj. Ten trval až do prechodu frontu, čo bolo v prípade Prievidze 4. apríla 1945. V texte používame termín „slovenský štát“ ako všeobecné označenie, termín „Slovenský štát“ ako oficiálny názov štátneho útvaru v období marec – júl 1939 i termín, „1. SR“ ako synonymá. Hodnosti osôb (funkcionárov) armády a bezpečnosti uvádzame v hodnosti závisiacej od časového pásma, v ktorom boli pertraktované. V texte ponechávame dobový pravopis „SNB“ namiesto neskoršieho „ZNB“, podobne písanie historického pomenovania najvýznamnejšieho prievidzského priemyselného podniku „Carpathia“ namiesto neskoršieho poslovenčeného Karpátia, a to z dôvodu autenticity. Ak ide o skrátenú verziu oficiálneho, resp. zaužívaného názvu, používame veľké začiatkové písmeno – Ríša, Protektorát, Povstanie, tiež Štátna, Verejná (bezpečnosť) a pod. Pri písaní termínu „Žid“ sme sa priklonili k veľkému začiatkovému písmenu. Kurzívou citujeme v úvodnej stati len Polčíkove slová.

Chronologické vymedzenie v titule knihy je orientačné. Rok 1942 je rokom nástupu k žandárstvu v Prievidzi, rok 1972 je jeho odchod z aktívnej služby vo Verejnej bezpečnosti na špecializovanú funkciu náčelníka Ústredných skladov MV v Laskári. Pre zachovanie historickej ucelenosti však v knihe spomíname udalosti počnúc jeho detstvom až po odchod na dôchodok v roku 1978. Najväčšiu pozornosť sme pri kladení otázok venovali rokom 1939 – 1954 a obdobiu, keď bol príslušníkom štátnobezpečnostnej zložky, teda do roku 1966. Zvyšné obdobie podľa nás nemalo takú historickú dôležitosť, preto sa mu venujeme len skratkovito. Vzhľadom na to, že biografica zahrňuje dlhší časový úsek, dotýka sa aj širších otázok regionálneho i celospoločenského charakteru, a tiež preto, že ide o spomienky, nie o originálny dobový dokument, rozhodli sme sa text vybaviť, ako sme už spomenuli, bohatým poznámkovým aparátom. Viaceré informácie sú nové alebo málo známe, takže sa nazdávame, že môžu čitateľom poslúžiť. Pre ich rozsiahlosť sme sa rozhodli umiestniť ich až za text. Všetky kapitoly knihy, vrátane poznámkového aparátu, si Gustáv Polčík pozorne prečítal a podpisom autorizoval. Ako žiadne iné dielo ani táto publikácia nezachytáva skúmanú historickú látku a obdobie úplne objektívne a presne. Tým skôr, že ide o výpoveď jedného človeka. Možno iní pamätníci udalostí, resp. ich potomkovia či rodáci, osobitne tí, ktorí sa v knihe spomínajú, budú mať na niektoré udalosti iný názor alebo niektoré údaje či detaily v knihe spochybnia. Bude to úplne prirodzené. Hľadanie historickej pravdy totiž nie je ukončený proces. Autori budú preto veľmi povďační za kritiku, doplnenie či spresnenie tu uvádzaných údajov, či už spomienkovým, textovým, alebo obrazovým materiálom.

Mená súčasných historikov, resp. autorov, uvádzame v registri kurzívou a bez vedeckých titulov. Osoby z vojenstva a bezpečnosti, pokiaľ sa dalo zistiť, uvádzame spravidla v takej hodnosti, aká sa spomína v texte. Prirodzené je, že hodnosti sa počas služobnej kariéry viackrát menili, takže v Polčíkovej spomienke nemusia byť vždy presné. Akademické tituly uvádzame len pri historických postavách vystupujúcich v Polčíkovej výpovedi. (Terminologická poznámka: Pokiaľ ide o najnižšiu zložku bezpečnosti – stanice NB – tie prijali názov SNB až po februári 1948. Názov Verejná bezpečnosť – VB – sa oficiálne objavuje od roku 1952, dotedy sa pre verejnobezpečnostnú zložku používal názov Národná bezpečnosť – NB – na rozdiel od štátnobezpečnostnej zložky – ŠtB).

Za doplnujúce odborné informácie, ako i za pomoc pri vyhľadávaní fotografií a biografických údajov o vybraných pracovníkoch MV ďakujeme

predovšetkým Jergušovi Sivošovi z ÚPN, osobitne tiež za posúdenie textov. Za vyhľadávanie niektorých archívnych materiálov ďakujeme pracovníkom Archívu ÚPN v Bratislave, tiež i Braňovi Kinčokovi z ÚPN. Poďakovanie za ochotu patrí aj druhému posudzovateľovi Mariánovi Uhrinovi z Múzea SNP v Banskej Bystrici. Osobitným spôsobom však najmä tretiemu posudzovateľovi Erikovi Kližanovi zo Slovenského národného múzea – Múzea Bojnice, za verifikovanie, rozšírenie i doplnenie množstva údajov regionálneho charakteru. Za pomoc s vyhľadávaním archívnych materiálov ďakujeme kolegom – pracovníkom Archívu ÚPN v Bratislave i pracovníčkam pobočky Štátneho archívu Nitra v Bojniciach. Ďakujeme tiež MV SR za povolenie na štúdium personálneho spisu G. Polčíka riaditeľovi Archívu MV SR v Nitrianskej Strede, ako aj jeho pracovníčkam za ústretovosť. No predovšetkým vyslovujeme vďaku vedeniu ÚPN za možnosť pracovať na tejto téme a tejto publikácii. A možno ešte viac našim rodinám za trpezlivosť a podporu.

M. Lacko

1976

1939

2010

Detstvo a mladosť

(1918 - 1938)

„Tá prvá republika – až na to voľno, čo bolo – bieda nad biedu. Koruny nebolo v celej dedine...“

Čo bolo pred dvoma týždňami, neviem. Ale čo bolo pred 60 rokmi, si pamätám. A som šťastný, že žijem. Lebo všetci moji kamaráti sú už nebohí...

Rodinný pôvod

Som rodák zo Zákostolian – dneska je to už len časť Veľkých Kostolian. Vtedy to boli ale dve obce – Kostoľany a Zákostoľany. Už vtedy boli tendencie brať to ako jednu obec. Oficiálne sa však spojili až po druhej svetovej vojne⁵¹.

Hlavná ulica vo Veľkých Kostolianoch v medzivojnovom období

Narodil som sa 17. novembra 1918. Pochádzam „len“ z 12 súrodencov, ale už iba sám z nich žijem. Bol som v poradí deviaty, po mne boli ešte traja. Štyria zomreli ešte za mladi, z toho traja ako celkom maličkí, a tiež moje dvojča, brat, už vyše 6-ročný. Mená ostatných boli: prvorodenec bol Alojz, potom Katka, Mária, Anna, Serafína, ja a Severín, Štefan a Emerencia. A ešte tí traja, čo umreli ako celkom maličkí. Vtedy sa bralo ako bežná vec, že umrelo dieťa, možno štvrtina alebo hádam aj tretina prípadov... „Však si spravia druhé,“ povedalo sa. V roku 1924 umrel môj brat, dvojča. Ako...? V ten rok bola veľká zima a on bol vraj ochotnejší ako ja. „Kto pôjde do obchodu?“ pýtali sa rodičia – lebo obchod bol od nás ďaleko, asi tak poldruha kilometra. „Ja pôjdem!“ zakričal, a tak ho pustili. Šiel, ale chudák prechladol. Kašľal, ale vtedy to brali ako

bežné, také decko nikto ani neliečil. Nechodilo sa k lekárovi. Tak dostal zápal pľúc. A to si už pamätám, že keď sme na jar my ostatní vyšli von, on ležal. Alebo keď aj vyšiel, bol taký slabučký. Potom aj zavolali lekára, ten ho prezrel, ale len rukou hodil a povedal: „To je zápal pľúc, už je neskoro!“ A zakrátko aj zomrel. Tak strašne za ním naši banovali. Lebo v oblube nás mali oboch, a navyše veľmi sme sa na seba podobali. Až tak, že sme museli mať nejakú stužku na ruke, aby nás rodičia odlíšili. Severín sa volal...

Viem, že babka z otcovej strany, Júlia, bola zemianskeho rodu – Mihálffy.⁵² To bol jediný zemiansky rod v Kostolánoch.

Keď sa vydala, bola Michalčíková. Babka Júlia mali ako zemianka kopu rolí. No ale tak gazdovali, že im Žid postupne popredal na verejnej dražbe všetky role. Ešte ako chlapec si spomínam, že sa hovorilo, „ide sa na polčíkovské role“ tam a tam v chotári, hoci to mal vtedy už Žid. To bolo ešte za Uhorska – oni tomu veľmi nerozumeli – a táto babka Júlia boli veľmi pobožná – tak podpisovali chudobným ľuďom pôžičky, garancie. No a keď sa to všetko zhrklo, a nevedeli to splácať, lebo veď ľudia krachovali, nemali z čoho zaplatiť – tak potom babke popredali všetky role, všetko...

Rodný dom G. Polčíka vo Veľkých Kostolánoch

Mlatba u Polčíkovcov. Mladý Gustáv stojí pri koňovi

Čo si pamätám, zemiansky erb nám visel ešte nad bránou. To bola murovaná brána, strecha, a ten erb bol do ulice otočený. Ale v kúrii sme už nevyrastali, to len babkina mama, ja už nie.

Otec bol Gustáv, jeho otec Jozef.⁵³ Mama Johanna, rodená Strýčeková, tá bola z takej chudobnejšej rodiny, ale otec môjho otca, starý Polčík, bol veľký roľník. Bol susedom Ištokovcov, od ktorých pochádzal aj žandársky veliteľ Timotheus Ištok, jeho otec bol úradníkom. Vraj to bol veľmi príjemný človek, pokladali ho za takého intelektuála. Otec to spomínali, že sa potom aj priatelili. Voľakedy sa rodinovali aj takí vzdialenejší príbuzní.

Rodičia spomínali aj maďarizáciu, ako ich učitelia bili, že sa nevedeli modliť po maďarsky... Dosť trpko spomínali na toto obdobie. Obidvaja boli poľnohospodári.⁵⁴ Potom sedliačil najstarší brat, hlavne ten nás živil spolu s otcom. Jeho aj z vojny vyreklamovali, len 5 mesiacov slúžil. Vtedy bol prakticky každý zamestnaný gazdovstvom. Môj otec bol vyučený krajčír vo Viedni, ale nezaoberal sa tým, len poľnohospodárstvom. Vlastnil, teda presnejšie obrábal asi tak do 10 hektárov rolí. Lebo časť z toho mal v árende. Potom keď bola parcelácia, asi 2 ha vyparceloval, teda kúpil.⁵⁵ Otec bol invalid na jednu nohu od narodenia. Babka spomínala, že slúžka – mali slúžku, keďže boli zemani – ho pestovala

a vypadol jej. Ledva ho zachytila za nohu, ale tak nešťastne, že mu ju vyklánila. A tak otec aj vyrástol. Otec si potrpeli na kone. A naozaj pekné kone mali, lesklé, tučné. Rezala sa im sečka – jačmenná slama a varená raž im chutila, ledva na ňu čakali. Tak potom sa leskli ako zrkadlo. Takýto pár koní, čo pamätám, sme potom predali za 8 000 Kč františkánom, čo chodili kšeftovať po dedinách. Za také peniaze bol vtedy hektár pôdy. Nonius anglický bola jedna sorta, tú druhú už neviem. My sme aj 100 q raže zobrali ročne. Len raž a jačmeň sme dorábali, pšenici sa nedarilo. Raže sme zjedli hádam zo 30 q do roka, však nás doma 12 sedelo. Siali sme ju asi na 2 hektároch.

Na trhy sme chodili do Trnavy, Hlohovca a Vrbového, lebo Piešťany nemali dobytčie trhy. Do Trnavy sa potom zas vozilo obilie, povedzme 15 či 20 metrov raži na trh. Židia, čo mali sklady a kšeftovali s obilím, to vykupovali. Potom ale raž padla na 70 Kč za meter a začali siať ten jačmeň kneipov... po 100 Kč sa vykupoval, ale od nás ho brali až za 105, lebo bol veľmi kvalitný.

Otec zomrel na následky úrazu. Na dudvážnom moste vnuk s vozom zle zabočil, ale tak nešťastne, že koleso voza vyšlo na okraj mosta, voz sa prevrátil a jemu na krk. Žil síce ešte tri mesiace, ale pohyb už nemal žiaden, lebo mal poškodenú miechu. To viem, lebo som to ešte zariaďoval v 1943. v špitáli v Trnave.

Keď otec zahynul, nemal už kto na rolách robiť. Tak mama si nechali len kravy a role dali do nájmu. A tiež sestry sa povydávali. Kata bola najstaršia. Tá sa vydala za sluhu, čo robil u Lingvarta. Našim sa to moc neľúbilo, že sa vydala za „židovho sluhu“. Mária, tá sa vydala za jedného miestneho občana a v roku 1927 odišli do Argentíny. Potom Anna, tá sa vydala za jedného roľníka, zomrela ako vdova, pekný dom si za socializmu postavila, aj tam dožila. Najmladšia, Emera – tá sa vydala za roľníka do Dubovian. A moc sa tam narobila. Tak tá si potom strašne chválila združstevnenie, hovorila, že inak by sme sa úplne zodrali... Švagar Rudo Gula, čo si vzal najstaršiu sestru, ten sedel 18 mesiacov za to, že nadával na komunistov. Keď videl takého nejakého komunistu na ulici, hneď na neho pokrikoval: „Ááá, židobolševík!“ a pritom robil na JRD. Ktosi ho udal. A pritom si robil len žarty. No ale udali ho do Piešťan na okres a na 18 mesiacov ho zavreli.

Celá moja rodina prežila s družstevníctvom. Obaja bratia, Alojz aj Štefan potom skončili na pošte, dobre sa mali, dorobili si – a čo nedorobili,

ukradli z družstva. Nikto ich za to nestíhal, lebo však aj tí vedúci kradli. A potom tie jednotky boli také malé, že by z toho nevyžili...

Ja som sa narodil koncom 1. svetovej vojny. Cez vojnu bola bieda, všetko sa rekvirovalo, potravín nebolo. Namiesto cukru ľudia používali len cukrovú repu. Chýbali chlapi, pracovné sily, tak po rodinách dávali

ruských zajatcov, jednotlivo. Jeden môj vrstovník, voľajaký Molnár, však sme boli spolu aj narukovaní ako mládenci – bol synom práve jedného z týchto Rusov. Ale keď sa vrátil ich otec, všetko to prijal ako svoje deti.

Brat Alojz pracoval dlhé roky ako poštový doručovateľ v rodnej obci

Z Kostolian mnoho chlapov padlo.⁵⁶ Aj otcov brat, Jozef Polčík, padol ako 18-ročný. Je aj na tom pomníku v obci napísaný. To boli poslední branci, čo museli rukovať. Odvelili ho do Talianska a keď delostrelectvo odstreľovalo ich zákopy, tak ho tam zasypalo. Sused, nejaký Michalčík, tam náhodou bol už ako starší vojak, robil v poľnej kuchyni. No a keď identifikovali tých zasypaných, tak dal vedieť jeho mame, mojej babke, že jej tam syn padol. V kostole je socha sv. Jozefa skoro v životnej veľkosti; to dala spraviť ona, za toho Jozefa, čo jej padol.

Na konci vojny, v novembri 1918, bola v Kostolianoch veľká rabovka. Bola tu veľká pálenica, ľudia tam vhrkli a vo veľkom, vo vedrách si naberali. No ale potom nariadili – nejaké velenie – lieh vypustiť do potoka. Lebo ľudia sa opíjali. Tak nariadili všetky zvyšné sudy vypustiť do potoka.⁵⁷ Môj otec to často spomínali, keď sme už boli väčší. Lebo ja a brat-dvojička sme sa akurát cez tú rabovku narodili. Starší brat mal vtedy už 12 rokov a otec boli invalid na nohu. Tak otec zobrali toho 12-ročného brata a do vedra si išli toho páleného zobrať. Aj si ho niesli domov. No vtom ale prišli vojaci a začali strieľať. Našťastie

strieľali len tak do vzduchu, guľky len tak pišťali. Tak išli po priekope všelijako bokom, a to pálené si povylievali. Domov doniesli len trochu, možno na dne. „Nemohli sme sa veru opiť,“ spomínal. Ale tí, čo boli šikovnejší, a prišli skôr, tí doniesli viac.

Čosi podobné sa stalo aj v Hôrke nad Váhom. Aj tam si ľudia z pálenice odnášali lieh v kýbľoch a doma ho nielen pili, ale gazdiné z neho varili aj polievku a celé rodiny boli opité...

Aj tu to tak bolo. Ale potom prišli vojaci, ľudia sa poschovávali a lieh vypustili do potoka. Plno liehu tam vtedy bolo. Čosi podobné bolo aj po 2. sv. vojny, tiež tam ľudia pokradli lieh, ale to bolo už v menšom... našli sa niektorí – tí, čo bližšie bývali, chlapi šikovní – opásali sa a množstvo liehu si doniesli domov.

Číže to boli vojaci? Lebo v Chtelnici údajne strieľali židovskí gardisti...

To sú otázky... predsa Židov rabovali... Aj u nás v Kostolanoch, predsa Židia mali obchody...

Počas tých raboviek jeden z miestnych, voľajaký Šoka, robil najviac také „poriadky“. Prišiel akurát z vojny, demobilizovaný, a taký papuľnáč – vedel dobre nemecky, maďarsky – a raboval, teda viedol tie rabovačky. No a potom, keď prišli vojaci, išli ho za to odstreliť. Na dvore úradu. Nakoniec ho ale nezastrelili, lebo za neho veľmi orodovali farár aj notár, takže ho voľáko vyprosili.

U nás v Zákostolanoch boli močiare. Neskôr sme v nich, ako malí chlapi, ponachádzali rôzne pozahadzované veci ešte z tých rabovačiek – napr. mlynček na mak, mlynček na mäso a tak. Lebo po rabovkách nariadili vrátiť veci, ale niektorí vrátili, iní nie. Aj Šoka zahadzoval veci do močiarov. Odhadzovali všetko, čo vyrabovali, lebo sa báli, že ich odstrelia.

Škola a život v obci

Kostolany patrili v tej dobe medzi väčšie obce⁵⁸; už tým, že tu boli povolené jarmoky; ich súčasťou bol veľký areál Fould-Špringerovho majera. V obci sme mali ľudovú školu, kam som chodil. Jedna učiteľka, Češka, ma učila. No ale učila aj neučila... či mala učiteľské

školy, neviem. Prišla učiť k nám na dedinu, ale prakticky nás neučila. Len povedala: toto a toto sa naučte, neprednášala nič a dala písomku. Taká lajdácka bola. Prišiel inšpektor a kázal jej, aby niekoho vyvolala. Aj vyvolala, ale každý stál ako teliatko. Nevedel nič. Lebo keď nežiadala, neskúšala, tak sa ani deti neučili, to im bolo pohodlnejšie. Keď som sa učil, tak viac pre seba, z vlastného záujmu, dejepis ma bavil. Potom táto Češka odišla. V Kostolanoch sa vydala za Slováka, nejakého Juriša, krajčira. Prišiel nový učiteľ, Jaroušek, Slováč, robil správcu školy a aj organistu. Bol to múdry, príjemný človek. Bol veľmi aktívny po kultúrnej stránke, aj spevokol viedol, ale viac pre kostol. Tiež organizoval divadlá. On ma učil. Teda aj jeho predchodca, ale jeho meno si už nepamätám.⁵⁹

Štvrták Gustáv Polčík (ležiaci vpravo) medzi mladšími žiakmi ľudovej školy vo Veľkých Kostolanoch

Jaroušek mi dával dobré známky, však som bol šikovný. Na výučbu boli vtedy štyri miestnosti. Nie každý ročník mal svoju triedu, nižšie ročníky, 3. a 4. alebo 4. a 5. ročník, sa učili spolu; tých bolo ako mravcov. Mal som však šťastie, že sme boli v ročníku vždy sami. Dievčatá nesedeli s chlapcami v jednej lavici, ale trieda bola rozdelená

REPUBLIKA ČESKOSLOVENSKÁ.

Zem Slovensko Školský inspektorát v Hlohovec

Adem triedna prva hnt škola Ľudová v Veľkých Kosťolanoch

(U škôl súkromných s právom verejnosti: č.)

Práca verejnosti udelená ministerským uznesom zo dňa

Školský rok 1932/33 Číslo 27

SLOVENSKÝ ŠTÁT

KOŠICE

1

Ks

Priepustné vysvedčenie

z Ľudovej školy.

Augustín Polček

narodený dňa 14. januára 1911 v Košticach v polit. okrese Hlohovec,
náboženstva prva hnt, začal chodiť do školy vôbec od septembra 1928,
ostatný raz do 1. jún oddelenia prvého triedy školy tunajšej, a dostáva tieto známky:

Mravy: dobry
Pílnota: dobry

P R O S P E C H :

v náboženstve	<u>dobry</u>
v občianskej nauke a výchove	<u>dobry</u>
v čítaní	<u>veľmi dobrý</u>
v mluvnici a v pravopise	<u>dobry</u>
v slohu	<u>veľmi dobrý</u>
v zemepise	<u>veľmi dobrý</u>
v dejepise	<u>dobry</u>
v prírodopise	<u>veľmi dobrý</u>
v prírodopznte	<u>dobry</u>
v počtoch a merbe	<u>veľmi dobrý</u>
v kreslení	<u>veľmi dobrý</u>
v písaní	<u>veľmi dobrý</u>
v speve	<u>veľmi dobrý</u>
v ručných prácach	<u>veľmi dobrý</u>
v telesnej výchove	<u>veľmi dobrý</u>
Zovňajšia úprava písomných prác	<u>uľudová</u>

Vzhľadom na to, že žiak vyhovel požiadavkom zákona o školách Ľudových, prepúšťa sa týmto zo školy.

Va Veľkých Kosťolanoch dňa 28. júna 1933.

Podpis správcu školy: *Alexander Jarcuňák* Podpis učitel'ov v triede zamestnaných: *Fréd. Jankov*

S. I. A. 13/1930. Státné nakladateľstvo v Prahe. — 495-2684.

Vysvedčenie o ukončení základnej školskej dochádzky

na polovicu. V prvom ročníku sme ešte používali grífel a tabuľku; obyčajne sa nám rozbila, lebo sme si ju hádzali. No ale raz nám ten triedny učiteľ dal súťaž – chlapci s dievčatami súperili vo veľkej násobilke. Za chlapcov vyvolal mňa, za dievča zas také šikovné. A skúšal: „17 krát 13“ a tak. Bolo treba rýchle odpovedať. Len čo to povedal, už aj som vyhrkol. A to dievča ostalo len stáť. Hovorím, už si ma oblúbil, vedel, že ja sa pripravujem sám pre seba, zo záujmu, a nie z donútenia.

Keď som v roku 1933 skončil ľudovú školu, mal som 15 rokov.⁶⁰ Bol som v novembri narodený, tak som išiel až s tými o rok a bol som v triede najvyšší.

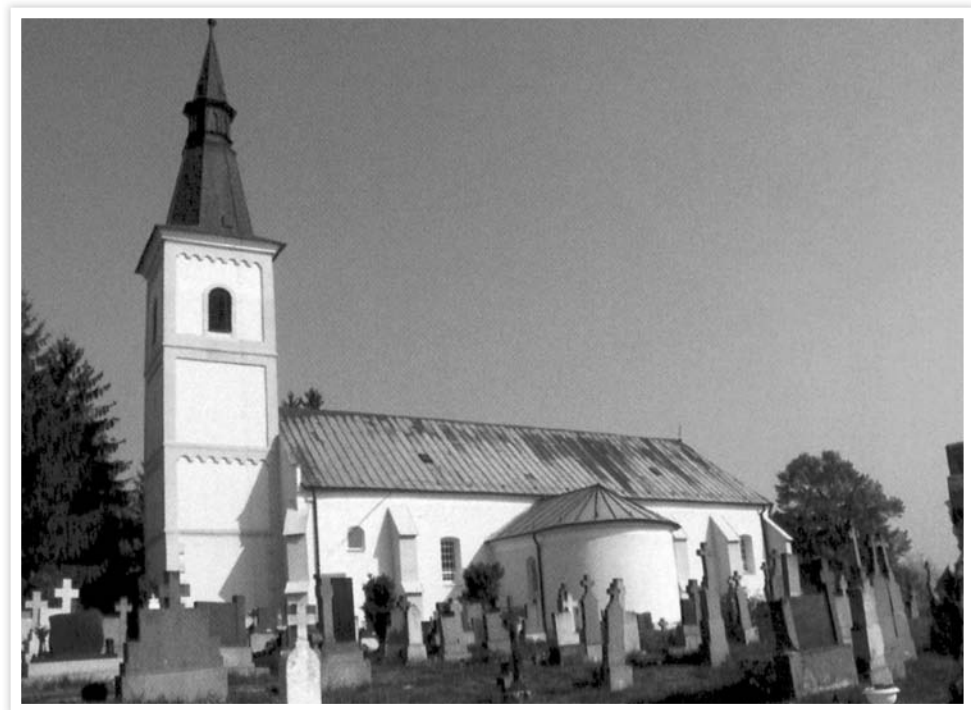
Potom som začal chodiť do meštianky do Piešťan, ale nevydarilo sa mi ju dokončiť, lebo rodičia už nemali peniaze na dochádzku. Ani druhý ročník som celý nedokončil. Dokončil som si ju až tu v Prievidzi, keď som bol žandárom, ale len takou „externou“ formou. (Zo začiatku nebolo treba do žandárskej služby nič, len základné vzdelanie, až potom sa od nás žiadala meštianka, maturita, dodatočne. Keď som mal byť dôstojník, musel som mať maturitu.)

Ako deti sme chodili do kostola, to bolo voľakedy automaticky, rodičia ani nedovolili neísť. Najviac mi utkveli v pamäti roráty.

Večer sa chodilo na litánie a ráno zas na tie roráty. Miništrovať sme museli chodiť. Farárom tam bol Herda.⁶¹ Kázne mával na základe Biblie; čo prečítal, k tomu pár slov pridal, ale tak vedecky, a pritom zaujímavo, že to aj ľudia chápali. Nerobil žiadne „štvanie“, že by na ženy nadával, na mužov nadával, to nie. Ani do politiky sa nestaral. V Kostolňanoch aj zomrel, aj je tam pochovaný. Ja som si ho vtedy vážil aj si ho podnes vážim.

Pamätám si, keď sa v obci zakladalo prvé futbalové mužstvo. Keď futbalisti hrali a odletela im lopta, tak pre nás, ako chlapčiská, to bola česť priniesť im tú loptu. Boli sme veľkí hrdinovia, len keď sme mali tú loptu vôbec v ruke. No ale aká to bola lopta – nie ako dnes... Keď som ako desaťročný chlapec do nej kopol, bosý samozrejme, noha mi odletela a futbal ostal pomaly ležať! Čo bola taká mokrá a ťažká, napitá vodou.⁶²

Bola to dosť biedna doba. Ješť síce bolo čo, dorobilo sa všetkého. Ale koruny nebolo, nebolo za čo kupovať. Kto vládal, snažil sa preto

Kostol svätého Víta vo Veľkých Kostoňanoch

privyrobit', kde len mohol. Aj ja som v šestnástich a sedemnástich rokoch slúžil. Najprv som pásol husi u jedného roľníka na poľnohospodárstve. Začas som pracoval u statkára, Žida Bachríka. Potom ma uprednostňoval náš sused Gajarský, bol „gazdom“⁶³. Vtedy bol problém dostať sa do roboty, to len protekčne. Potreboval povedzme 20 ľudí a prišlo ich tam 100. A teda mňa si vybral. Ako žiakovi mi platili 5 korún na deň a dospelému sa platilo 8 korún. O 6. hod. ráno sa začínalo a o 18. hod. večer končilo. V lete sme chodili vosti vypichovať, do raže, s tým plevákom sa vypichovalo vosti – celú rolu sme prešli. V zime, keď nebolo roboty, nám zas tento sused vybavil brigádu u hostinského, ktorý mal ľadoveň. To bolo... Ja a kamarát sme rúbali ľad, hádzali na sedliacke vozy a tie ho odvážali do ľadovne. Na celý deň 8 korún. Strašne sme boli zrobení. Lebo sekať a potom hádzať takými vidlami, čo sa repa nahadzuje... to sa šmýkalo, a veľké kusy to boli. Potom sa kusy ľadu zakladali do slamy. Teda ľadovňa bola vystlaná slamou, potom sa to slamou zakrylo a tak to vydržalo aj dva roky, ľad sa neroztopil. Roku 1938, počas mobilizácie, som robil aj poštára. Prečo... Brat musel narukovať⁶⁴ a mňa si poštmajster zobral namiesto neho. On nemal veľa roboty. Keď rozniesol

tých pár listov, tak už len v kancelárii sedel. Keď si prišla baba kúpiť list a jednu kartu so známku za celý deň – to bolo všetko – to bola celá robota poštmajstra. A k tomu mal ešte dvoch ľudí – jedného, čo chodil po balíky, a mňa, ja som zas mal na starosti listy.

Asi v tom čase prišla veľká novinka, elektrifikácia.⁶⁵ Ľudia sa toho báli... nechceli do toho ísť. Napríklad aj u nás: mali sme tri obývacie izby, kuchyňu, dve komory, plus hospodárske miestnosti, všetko pod jednou strechou. No ale elektrinu si naši dali len do jedinej miestnosti – jednu visiacu objímku, 25 W žiarovku, bez tienidla, to bolo všetko. Báli sa toho, pravda, lebo boli zvyknutí na petrolejku alebo sviečku. Potom ale, keď sa to osvedčilo, už sa nebáli, chválili si to. No ale keď si chceli zaviesť elektrinu aj do ďalších miestností, už si museli platiť. Zo začiatku, sa

mi zdá, bolo zavedenie zdarma. Čo viem, rádio bolo v obci len jedno, v krčme. Predtým, ako som nastúpil na vojenčinu, v roku 1938, hrával som v miestnej cimbalovej kapele aj so starším bratom, ten hral zas na klarinet. Šesť nás bolo dokopy, aj dnes viem všetkých vymenovať. Primáš – Jožo Turanský, II. husle – Teofil Boháčik, klarinet – Alojz Polčík, kontra – Fero Bokor, basa – Fero Očenáš, cimbal – Gusto Polčík... šesť mien si pamätám.

**Gustáv v Zákostoľanoch ako 19-ročný (vľavo)
a kamaráti – Jozef Orihel a Ján Pastorek**

No počas vojenčiny ma na cimbale už nemal kto nahradiť. Keď som sa vrátil, cimbal bol predaný a kapela rozpadnutá. Zapojil som sa zas do divadla; to už keď som bol po vojenčine, v obci sa hralo divadlo. Ja som bol v úlohe hlav-

ného herca. Odohrali sme to v nedeľu s veľkým úspechom a v pondelok či utorok už som mal povolanie na mimoriadne 21-dňové cvičenie, skrz to, že Nemci prepadli Juhosláviu. Preto si to pamätám.

V Kostoľanoch som potom žil skoro až do 20. roku života, pomáhal som na gazdovstve a čakal som na vojenčinu.

Keď som sa vrátil z vojenčiny, v jeseni 1940, rok som bol robotník. Bol som zamestnaný na stavbe obecnej cesty – budovala sa cesta na železničnú stanicu; 4 km. To robila obec. Tam som sa tiež dostal protekčne; otec mal vtedy v obci nejaké slovo, tak sa prihovril, že som prišiel z vojny, nemám si čo obliecť, aby ma zamestnali. Istý čas som robil aj pri nakladaní cukrovej repy. Od januára 1941 som pracoval na stavbe vysielача v Kostolánoch.⁶⁶ To sa mi zasa podarilo so šťastím – lebo staviteľ bol poštárom ako môj brat, tak ten ma tam dostal. Lebo na stavbu prišlo 150 chlapov a len 20 brali! Ba čo viac, ten staviteľ ma dal nie medzi robotníkov, kde bola ťažká robota, ale k inštalatérom. A tam som sa „hral“, vysekával som žlaby pre drôty. Už som bol „pán“... Ale peniaze som bral rovnaké ako iní robotníci. V októbri 1941 som nastúpil k žandárstvu. Potom som už v obci viac nežil.

Na svadbe kamaráta Michala Hercega v rodnej obci (pravdepodobne rok 1943) so slávnostnou šablou

Ako by ste zhodnotili obec z politickej stránky?

Bola väčšinou ľudácka; alebo agrárnická a ľudácka. Rodičia sa stranícky neangažovali, neorganizovali, ale kupovali *Slováka* – noviny Slovenskej ľudovej strany⁶⁷. Teda viac sa pridržiovali tej ľudovej strany, ako aj väčšina obce. Kostolány boli katolícka obec⁶⁸. Len jeden luterán tam bol, ale toho voľáko tak odstrčili.⁶⁹ Vtedy mali ľudia odstup od inej viery. Niežeby mu škodili, to nie, ale tak sa ho trochu stránili.

Vo Veľkých Kostolňanoch vraj mala Hlinkova garda až 250 členov...

To je možné. Lebo skoro každý chlap tam išiel. A potom to bola aj akási „česť“ vstúpiť do HG, lebo vtedy tam nesmeli zobrať takých, čo kradli, alebo mali skrátka zlú povesť. Teda robili výber, aby tam boli len poriadni ľudia, by som povedal.⁷⁰ A čo si pamätám, taký rozmach mala garda v dedine aj neskôr, keď som odchádzal v jeseni 1941 k žandárom. Celú obec dali nastúpiť, všetkých chlapov v dedine zverbovali, pocho- dovali, spievali atď. Aj ja som tam bol nastúpený, to vtedy každý s takým nadšením išiel. Celú obec vtedy zvolali – richtár, notár – skoro všetci chlapi sa zapísali do gardy. Ale už asi o týždeň som šiel k žandárom, a tým aj pre mňa všetko haslo.

V Kostolňanoch boli aj Židia?

Dosť. Kostolňany boli, povedal by som, tak trochu aj židovská obec.

Aké mali s nimi ľudia vzťahy?

Dobré. Lebo ľudia boli na nich aj odkázaní, oni mali totiž v rukách obchod. Ale vedeli si človeka, zákazníka, uctiť, aj keď ho niekedy „dobehli“. Neboli však, povedal by som, takí draví ako dnes – okradnúť chytro, ošklbať človeka. Keď človek potreboval pomoc, napr. keď bola veľká rodina a pred žatvou nám už dochádzala múka, hocikedy pomohli. My sme vozili tak 5 – 10 q obilia do mlyna, tam sa zomlelo, a potom sa múka sypala do takých veľkých drevených nádob, volali sa „štrich“ alebo zbožná truhla. No a týždeň-dva predtým, než bola nová úroda, nám múka došla. Tak naši išli k Židovi a bez všetkého tri vrecia múky požičal. Bez akéhokoľvek podpisovania. Naložili na voz a šli. Tak im dôveroval. Levko sa volal. Ale aj hociktorý iný z nich to spravil, samozrejme, požičal tomu, o kom vedel, že je to poctivý občan. A to naši rodičia boli.

Ešte jednu črtu mali tí Židia, povedal by som, podobnú ako Cigáni. Keď bolo zle, hneď všetci držali spolu, hneď boli všetci v kope. Ale keď si konkurovali, tak sa vadili. Jeden židovský chlapec so mnou chodil aj do školy, ale potom, asi po 2. či 3. ročníku ho dali inde, do nejakej lepšej školy. Po vojne som sa s ním stretol v Bojniciach. A predstavte si, spoznal ma! Vtedy sme mali 7 – 8 rokov a potom ako vyše 30-roční chlapi – a on sa mi v Bojniciach prihovril...

Pamätáte si aj tie židovské mená?

Pretzelmayer, Lingyart, Bachrík, Levko... Všetko obchodníci, podnikatelia.⁷¹ Chudobní určite neboli, lebo keď mali obchod v rukách, každý k nim musel ísť. Bol tam síce aj jeden družstevný obchod, čo mala obec, ale ten len tak živoril. Ešte jeden súkromník mal obchod, ale ten medzi Židmi len tak živoril, skoro až krachoval. Židia boli lepší obchodníci – aj lacnejší. A vzájomne sa aj podporovali. Veľmi šikovne robili tak, že celý rok zákazník neplatil, tovar, ktorý bral, sa mu len zapisoval „na knižky“. Na konci roka sa to spočítalo a nejaké percento potom zákazníkovi „zarovnali“, odpustili. Povedzme, mohol si za 5 % zo sumy, čo nakúpil, zobrať tovaru pred Vianocami. Aj to lákalo ľudí. My sme boli veľká rodina, preto sme robili veľké nákupy. Odobraný tovar obchodník zapísal do knižky, zákazník to musel podpísať. Keď šla mama, vzala aj dcéry, a celé noše niesli z toho obchodu. Už to mali z tých percent naskladané. Tak dobre to padlo pred sviatkami.

Potom vyviezli všetkých Židov?

Ja som bol už preč, to som nezastihol.

Neviete, či to bolo na podnet domácich alebo nie?

Nuž, brali všetkých. Ale, samozrejme, to museli dohovoriť s richtárom, alebo s miestnymi funkcionármi, notárom, predsedom straníckej organizácie. Tak to bolo všade. Nepovedal by som, že by si voľakto z miestnych robil na nich „záľusk“. Dedinskí ľudia neboli pomstiví.

V Kostolánoch bola žandárska stanica; aké tam mali žandári vzťahy s ľuďmi?

Dobré. Ba povedal by som, že tí sa nestarali skoro o nič. Väčšinou si chodili po krčmách, hrali kolky a povalovali sa. Lebo vtedy nemali roboty. Asi 6 či 7 ich bolo – všetko Česi, len tuším jeden Slováč.⁷² Potom za slovenského štátu už len Slováci, pravda.

Keď ste ako malý chlapec pozorovali žandárov, netúžili ste už vtedy byť žandárom?

Vtedy sme si ani veľmi netrúfali. Lebo dostať sa k žandárom – to bola strašná výnimka, museli ste mať protekciu. Ale o žandároch vám poviem

ešte takú príhodu. Mali sme psa, čo bársakého Cigána alebo žobráka pustil, mohli si po dvore chodiť, s tými bol kamarát. Ale len čo prišiel ktosi pekne oblečený, už aj odišiel s roztrhaným oblekom alebo nohavickou. Tak sme ho museli uväzovať. No ale ako chlapčiská sme ho, pravda, niekedy odviazali, a ľahol si ku dverám. Raz k nám prišli títo četníci, kukali po dvore. Pes sa robil, že spí. Prefikáný bol. No keď sa k nemu priblížili tak na 5 – 6 metrov, vrhol sa na nich a tí mali čo robiť, aby ušli. Samozrejme 20 Kč pokuty sme dostali. A vtedy to boli veľké peniaze. Otec hovorí – „No nemám!“

S bratom a otcom v peknej vychádzkovej uniforme, ktorú si sám kúpil

Tak okresný poriadkový súd im dal ako náhradu možnosť deň si odsedieť. Otec si tam prišiel akože odsedieť. Ale bol krivý, šmatlal, aj z domu neskôr odišiel, a tak prišiel až na obed. „A kde ste tolko!“ – privítal ich dozorca. Potom im otvoril basu. „A čo, však ja som krivý, môžem aj vonku sedieť!“ hovorí im otec. „Tak si sadnite tam!“ a sedel tam kdesi na chodbe. Po obede, asi o druhej im hovorí: „No, pustite ma už, však kedy ja prídem s tou krivou nohou!“ Ten na neho kuká – „Dedo, čo chcete, však ste mali celý deň sedieť!“ „No, čo tu budem robiť! Veď ja neprídem za svetla domov!“ Dozorca nad ním len hodil rukou a hovorí: „Bežte do pekla!“ Akurát stihli pojesť, čo si priniesli so sebou a pustili ich domov... (smiech)

Prežili ste celú 1. ČSR. Keby ste ju mali ako pamätník zhodnotiť, ako by ste ju krátko charakterizovali?

Tá prvá republika... až na to voľno, na tú slobodu – bieda nad biedu... koruny nebolo v celej dedine. Hladní sme neboli, ale peňazí nebolo.

Nebolo ich kde získať. O robotu bola núdza a bola aj slabo platená, napr. mzda žien 5 korún, mužov 8 korún. A to nebol 8-hodinový pracovný čas, ale dvanásť. Ani stálej roboty nebolo, išlo sa na pár dní robiť a potom zas sedieť doma.

Nebolo skrátka kde vziať peniaze; predať sme mohli akurát nejaké poľnohospodárske produkty, aj to prakticky za bagatel', napr. meter obilia možno za 70 korún. V roku 1938 som bol poštárom, vtedy boli muži narukovaní – však všetko bolo narukované – ale podporu ľudia nedostali. Len dvaja, čo boli invalidi ešte z prvej vojny, tí dostávali asi 70 korún. Dvaja z celej dediny, čo mala vyše dvetisíc obyvateľov... Viem, lebo som to doručoval. A už len tí celkom najchudobnejší dostávali tzv. žobračienky. Ale to bolo za mesiac raz a tiež to dostávalo len pár ľudí. Nie ako dnes, že dnes to príde domov, najmä Cigánom. Nič, vtedy nikto nemal nič... Cigáni len čakali, kedy čo zdochne a potom to vykopávali a jedli. Mohol to človek zakopať ako chcel, oni to našli. Alebo sa im dal kúsok chleba... Nuž, nenechali sme ich umrieť od hladu.⁷³

Na dovolenke v rodnej obci cez vojnu. Sprava G. Polčík, sestra Emerencia, brat Štefan ako vojak, neter a priateľ-kolega zo žandárskej školy Peter Bubák

A slovenský štát?

Vtedy sa to už trochu zlepšilo. Otvorili sa hranice do Nemecka, tak 90 % ľudí išlo do Nemecka.⁷⁴ Nie je pravda, že slovenský štát ich zamestnal.

A prezidenta Tisa?

Tak to bola osobnosť na úrovni. Treba ho hodnotiť opačne, ako je dnes hodnotený. Zaslúžil sa... No chybu spravil, že tých Židov podpísal, ale to bolo nadiktované. Hitler rozkazoval, nie on. On zachránil Slovensko... A mnohým Židom dal povolenia – ktorí prežili, môžu jemu ďakovať.

Väčšina starých ľudí, čo sa stretávam, ho hodnotí pozitívne...

Len pozitívne. Nemá nič spoločné s Nemcami... on sa držal len Slovenska.

Vojenská služba

(1939 - 1941)

„Slovenský vojak – to gut soldat...“

V tých časoch bolo vo zvyku, že regrútov brali až v tretej asentírke⁷⁵. Neviem, ako sa to stalo, ale mňa zobrali hneď v prvej. „Polčíka odvedli v prvej asentírke!“⁷⁶ – to išlo po dedine ako mimoriadna správa.

V tej odvodovej komisii v Piešťanoch bol lekár v uniforme, nadporučík, a pýta sa ma: „Chceš byť vojakom?“ „Chcem!“ hovorím. A on:

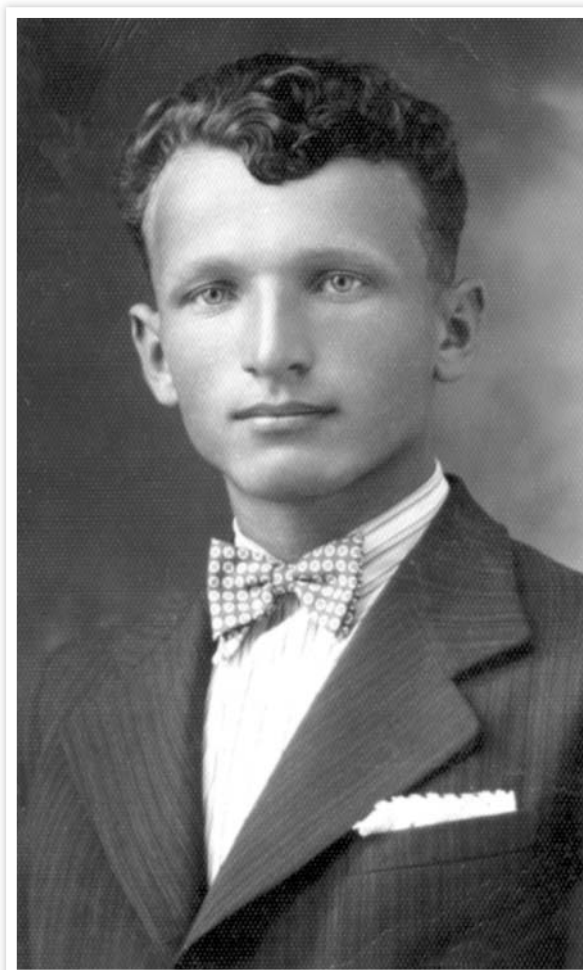
„Schopen bez vady!“ A bol som odvedený. Možno preto, že som bol fešák, kučeravé vlasy som mal, tak si ma obľúbil hneď, ako som prichádzal na prehliadku. Ešte som ani nemal završených 20 rokov. No ale sa mi dobre stalo.

Pretože ste to mali skôr za sebou?

Nie, ale preto, že ten ročník, čo prišiel po mne, musel absolvovať už všetky vojny, aké boli. A vyhral som aj to, že som skončil vojenčinu skôr a mohol som ísť k žandárom. Skrátka, vojenčinu som končil v októbri 1940. Vtedy sa šlo na dva roky, no len u nás, v našom odvodovom ročníku bola výnimka, že nás pustili do civilu o pol roka skoršie, lebo potrebovali vyrovnať stavy, boli „vojnové stavy“. Tak som mal nakoniec veľké šťastie, že ma vzali hneď po prvom odvode. Jednak som slúžil o päť mesiacov menej a tiež som sa vyhol Rusku.

Nasledujúci ročník – 1919, tam musel bojovať až do konca,

v Rýchlej divízii a potom ich ešte brali aj do čs. armády. Mňa síce tiež povolali ešte raz, pri mobilizácii v lete 1941, ale už len nakrátko, a ostal som doma na Slovensku.

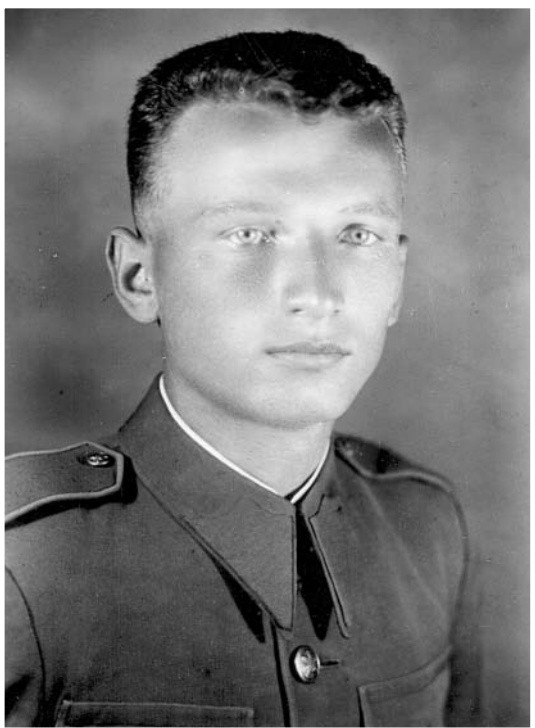
Fotografia G. Polčíka krátko po odvode (asentírke) v roku 1938

Vznik Slovenského štátu a vojna s Maďarskom a Poľskom

Na základnú vojenskú službu som narukoval 1. marca 1939. O dva týždne, 14. marca, bol vyhlásený slovenský štát a o týždeň, 23. marca, nás prepadli Maďari. Rukoval som do Nitry.

Tam boli dvoje kasárne – jedny pod Zoborom,⁷⁷ tam boli automobilisti a automechanici, a potom Masarykove,⁷⁸ veľké murované budovy ešte z monarchie, tie boli oproti mlynu, dnes je tam tržnica. My sme boli pešiaci a bývali sme v drevených barakoch pri cukrovare, tri roty pechoty, každá v jednom baraku. Ešte sme ani prísahu nezložili a už nás cvičili s puškami. Prvé dva-tri týždne bol normálny výcvik. Potom, asi 23. marca 1939 pred večerom, už sa zotmievalo, nás dali velitelia nastúpiť – nás konkrétne jeden čatár aspirant. Predtým boli všetci dôstojníci Česi, ale vtedy už boli preč, museli totiž po 14. marci odísť. A tento čatár nám tak horlivo rečnil, že nás prepadol nepriateľ a treba ho odraziť. „Kto chce ísť dobrovoľne, nech sa prihlási, ale nik nemusí nasilu, lebo ešte nemáte prísahu,“ tak nám hovoril. Tak len asi päť či šesť chlapov nešlo, ostatní sme sa prihlásili všetci, celá rota. Vlastne tri roty, každá asi tak po 90 mužov.

My sme boli 2. pešia rota 5. pluku. Jeden poručík, Čambál, velil celej posádke, pamätám si, ten to dirigoval. Aj keď sme nastupovali na front. Na dvore tých kasární⁷⁹ sme boli nastúpení a počúvali sme, cez mestský rozhlas nám rečnil, aby sme „zničili odvekého nepriateľa“, že nás síce napadol, ale že ho odoženieme. Tak nás povzbudzoval do boja. No a hneď plnú poľnú nabaliť. Nevedeli sme, kam pôjdeme, ale pochodovali sme smerom na juh. Urmín bol štátna hranica a tú sme obsadili, tam sme zaujali palebné postavenie.⁸⁰

Prvá fotografia z vojenčiny v Nitre, hneď po nástupe

Fotografia jednotky po návrate z vojny s Maďarskom. Už po prisaha. G. Polčík stojí vľavo vedľa veliteľa, ktorý ho navrhol do protiletadlovej jednotky

Každý si musel vykopať zákop pre stojaceho strelca – len hlavy a pušky nám trčali. Vtedy hodne pršalo, ako na jar, a v tej jamke sme boli učupení. Po pár dňoch nás vymenili. Odpočinuli sme si trochu v maštali na majeri. Ležali sme na zemi, bola len trochu postlaná slamou, tam sme, sa trochu usušili. Potom sme zas vymenili tých, čo boli v zákopoch a tak dokola. Neskôr sa už počasie vylepšilo, slnko vyšlo. Nevieam, či sme tri týždne držali tú hranicu. Maďari mali tiež svoje spravodajstvo. A keď videli, že sme tam, videli naše zbrane, už ďalej nešli, báli sa. Tam sme ich vlastne takto zastavili. Potom sa naši s Maďarmi dohodli a pred Veľkou nocou nás vrátili do kasární.⁸¹

Na Veľkú noc ma pustili na priepustku domov.

Ako ste prijali vyhlásenie Slovenského štátu 14. marca?

Vtedy gardisti z okolitých dedín nastupovali na pochod na Nitru. No a my sme dostali rozkaz tomu zabrániť, tak sme museli všetci nastúpiť. Všetkých nás vyhnali aj s guľometmi na cestu, ktorá viedla z Nitry na Mlynárce. Tam sme zaľahli s guľometmi do priekopy a gardisti pochodovali vo veľkom zhlúčení, po stovkách, okupovať Nitru, teda

prevziať vládu nad Nitrou. Už keď sa k nám blížili, keď videli namierené guľomety, museli postáť, a aj postáli. My sme nevedeli, čo sa robí, my by sme boli aj strieľali – ako chlapčiská... ale nik nedal rozkaz. Tak sa vyjednávalo, až naraz prišiel rozkaz, že ich musíme pustiť. Potom sme museli naspäť do barakov a gardisti pochodovali a v Nitre prevzali moc.⁸² Českí dôstojníci tam ešte boli, ale už nevelili. Česi odchádzali s plačom... Na jedného z nich si dodnes spomínam. Mal som stráž pri vchode do kasární – taká drevená buda – a hneď, ako som ho uvidel, zdravil som ho, dal som mu „k pocte zbraň“. Aj rovnako odzdravil a potom prišiel ku mne a hovorí: „Takto!“ a ešte mi tak dobrácky napravoval pušku. Bol taký smutný, skoro mu slzy išli. Nadporučík to bol, veľmi príjemný človek. Oni boli strašne sklamaní, že museli odísť. Nielenže sa Československo rozpadlo, ale oni stratili aj pôdu pod nohami, zamestnanie... Tak takto prebehol 14. marec, čo si pamätám.

Po prísahe v Nitre

Vytvorilo sa napätie medzi vojakmi a gardistami?

Vojaci neboli nijako politicky vzdelaní, teda ani nemohli byť politicky angažovaní. Ale to napätie bolo, lebo gardisti sa povyšovali nad vojakov a tí sa zas nedali. Gardisti si akoby osobovali nadprávo, väčšiu právomoc. Ale ani medzi gardistami a žandármi nebolo všetko v poriadku. Nechcem to tak hrubo povedať, ale v HG boli pozbieraní ľudia, bez ideí, len nadávať na nepriateľov... Väčšinou samozvaní, to neboli školení, vzdelaní ľudia. Boli tam síce aj inteligentní, ale väčšinou sa povyšovali. Keď som bol vojakom v Nitre, vtedy to napätie ešte len začínalo. Taký rozmach, myslím, mala garda až neskôr. Ja som ale nebol zapísaný do HG, lebo ani nebolo kedy – odišiel som k žandárom a potom, po skončení žandárskej školy mi museli dať potvrdenie, že nie som členom ani HSES ani HG.

A keby niekto zo žandárov bol členom HG?

Neboli by ho prijali. No, vlastne niektorí boli v HG, ale tajne. To sa všetko po vojne zisťovalo. Niektorí žandári boli po vojne veľkí hrdinovia, niektorí už aj organizovaní v komunistickej strane – ale ľudia si to pamätali a dosvedčili, že boli tajne organizovaní aj v HG.

Väčšina vojakov víjala Slovenský štát, alebo smútili za Československom?

Vojaci mali radi Masaryka, Československo, Slováci boli verní tomu Československu. Ale postupne sa premieňali, viac sa prikláňali k Slovenskému štátu, lebo, pravda, propaganda ich tak smerovala: „Máme Slovenský štát“, „My sme tu páni“, „Slováci od rodu slovenskému národu nebudeme na škodu“ a tak. Takže sa to postupne menilo.

Keď sme bojovali proti Maďarom, vtedy sme ešte nemali dôstojníkov Slovákov, jedine ten poručík Čambál. Neboli ešte popresúvaní, až potom ich presúvali od veliteľstiev k jednotkám. A keď nebolo dôstojníkov, tak poddôstojníci napodobňovali v disciplíne dôstojníkov. Veliteľom roty bol čatár aspirant, meno si nepamätám, ale bol taký dosť výbojný,

Kasárne v Nitre v 20. rokoch

des. Košecký, ten nás najviac buzeroval. A pritom bol vojak ako my. No a naraz prišiel rozkaz ostrihať. Najprv som sa nedal, tak asi týždeň som chodil s vlasmi – také krásne kučeravé som mal – až keď už boli všetci ostatní ostrihaní, dal som sa aj ja. No a ten veliteľ roty – ten čatár aspirant – hovorí: „Polčík, čo si si tie kudrenky dal ostrihať!?“ A ja: „Však bol rozkaz!“ „Čo – pekné vlasy si si mal nechať!“

Z pechoty vyberali – asi v máji 1939 – z každej roty tak jedného-dvoch k špeciálnej protiletadlovej zbrani – veľkorážne protiletadlové guľomety (VKPL) sa to menovalo.⁸³ Z našej 2. roty vybrali do tejto špeciálnej jednotky mňa samého.

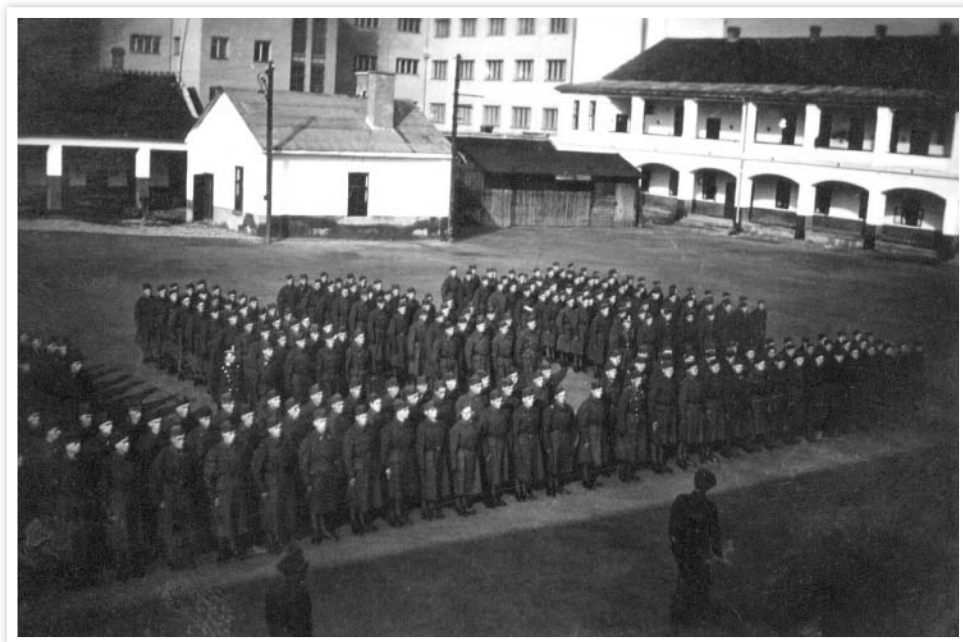
Vojaci v Pribinových kasárňach v Nitre, už ako príslušníci jednotky protiletadlových flak-kanónov. Polčík si perie cvičnú uniformu v rámci tzv. hygienickej očisty. V pozadí autá jediného motorizovaného útvaru v Nitre pred odchodom do Bratislavy

No ale bol som rád. Lebo z tých studených plošticových barakov nás vybraných dali do murovaných Masarykových kasární.

Tam som sa mal božsky. Celý jeden trakt sme tam mali vyčlenený, teplučko tam bolo.

Aj dôstojníci tam už boli, velil tomu už nie čatár, ale kpt. Spišiak. Veliteľom našej batérie bol npor. Hudec. Pechotný výcvik sme už vtedy mali za sebou, tak u tejto jednotky sme mali už len teoretickú prípravu. Najprv sme spoznávali kanóny. Dnes by taký kanón bol už nanič, lež sa to pomaličky natočilo, mieridlá naštelovali – dnes by s tým proti stíhačkám nestačil vystreliť. No ale keďže bol zo Švajčiarska, tak sa okolo neho chodilo ako okolo oltárnej sviatosti. Bola to tzv. veľmi tajná zbraň, Oerlicony. Uctievali to ako nejakú modlu. Každý šróbik sme museli popísať. Kanóny sa nakladali na korbu auta. Keď sa rozobrali na časti, mohlo sa to vziať na chrbty a nosiť do terénu. Ale to sme robili len na výcviku.

Potom sme odišli na letisko v Nitre. (Letisko bolo tam, kde je dnes výstavisko.) Aj sme z nich strieľali, ale len na strelnici. Keď sme boli vycvičení, odišli sme k Humennému⁸⁴, tam bola delostrelecká protiletadlová strelnica. V Nitre nebola, len pre pechotné zbrane. Lebo tam tie strely po dvoch tisícoch metrov vybuchovali, automaticky – aby nepadla na zem a nezabila niekoho... po 2 200 metroch ju roztrhlo. Do výšky dvetisíc metrov mali dostrel; lietadlá lietali vo výške tak 400 m, takže to dostrelilo. Tie zameriavacie prístroje sa primontovávali na kanón zvlášť.

Nástup mužstva na nádvorí Pribinových kasární v Nitre

Jeden ďalej slúžiaci rotmajster – tiež taký namyslený – sa asi dva týždne s tým babral. Mal nastreľovacie terče, na konci ich mal prilepené, no zabavil sa s tým. Mali sme tuším osem tých kanónov. No a prišli sme na strelnicu – brali sa tam len dva kanóny, lebo však načo všetky – a tam celkom iné zameriavače, nie tie, ktoré boli rektifikované, nastrelené! Tak tí dôstojníci boli z toho zúfalí všetci – čo s tým teraz? Ako to nastreliť? Kto to rektifikuje? A ja hovorím: „Ja to spravím!“ Pozerali na mňa – mladý chlapec – a vie nastreliť? „Niet pomoci – nastrel!“ Tak som ich postavil, namieril na pevné mieridlá, lebo som vedel, že tie sú stopercentné – namieril som si na vrchol jedného stromu, zameriavač som dal tiež na ten bod a už som mal nastrelené. Najlepšie strieľali. Hneď ma povýšili. Nie len za to, ale bol som šikovný, a tiež starí odchádzali, tak som bol prvý povýšený. Z vojaka na slobodníka.⁸⁵

G. Polčík sediaci v strede so svojim družstvom nováčikov v Bratislave v roku 1940

V Nitre som bol až do jesene 1939. Povýšili ma na slobodníka, lebo starých prepúšťali a náš ročník mal prebrať velenie nováčikov. Potom nás, túto novú jednotku, preložili do Bratislavy, lebo tam bol zriadený delostrelecký protiletadlový pluk (DPLP).⁸⁶

Bolo tam aj ťažké protiletadlové delostrelectvo, my sme dovtedy mali protiletadlové guľomety, ale potom už protiletadlové kanóny.

Slávnostný pochod frekventantov školy žandárov na skúšku po Vajnorskej ceste pri príležitosti prvého výročia vyhlásenia Slovenského štátu.

No a ešte, aby som nezabudol, v tom čase vypukla vojna proti Poľsku; 29. augusta 1939 sme šli na Poľsko. Vtedy som mal výhodu, že som bol už u protiletadlových, nemusel som ako pešiak trčať kdesi v zákopoch. Navyše sme ostali aj na Slovensku, hranice sme neprešli. Bol som, ako vravím, u tých VKPL, Oerliconov. Chránili sme rafinériu Dubová pri Brezne. Potom sme vyládovali v Kapušanoch pri Prešove, ale strážili sme Kysak.⁸⁷ Tam bola tiež dôležitá stanica, kde prechádzalo naše aj nemecké vojsko. Ale Poliáci vtedy na Slovensko neútočili, Nemci ich totiž hneď rozdrvili.

Aká bola nálada medzi vojakmi počas vojny proti Poľsku?

Ani sme poriadne nevedeli, aká je situácia. Propaganda pri vojsku nebola žiadna. Vedelo sa, samozrejme, že Nemci útočia na Poliakov. Ale že aj my sme účastníci, to nám nikto nepovedal. Nebola to taká propagácia ako počas vojny s Maďarmi. Toto akosi ticho prešlo. Žiadne protesty neboli medzi vojakmi. No tak – vojaci sú vojaci. Idú, kam ich pošlú. Boli tam aj komunisti, alebo takí, čo mali trošku už tú ideu komunistickú v civile, to sme zbadali podľa ich poznámok. My sme

ich ale vysmievali. My sme cítili viac so slovenským štátom, alebo teda s Československom. Hádám len jednu takú dramatickú udalosť som zažil. To bolo, keď sme sa už sťahovali z postavení, čo sme mali v protipolskej vojne. Na jednom mieste pri Prešove havarovalo nákladné auto, čo patrilo delostrelcom. Tak nešťastne, že na jeho korbe zahynuli dvaja vojaci. Pamätám si to aj preto, lebo obidvaja boli z Drahoviec. Boli to kamaráti, rodáci, sedeli vedľa seba a spolu aj zahynuli.

Pri protiletadlových delostrelcoch v Bratislave

Ako som vrazil, v jeseni 1939 nás odvelili do Bratislavy, lebo tam sa formoval protiletadlový pluk. Stali sme sa súčasťou DPLP.⁸⁸ Dostali sme sa pod jednotné plukovné velenie a aj zbrane premenovali. No a keď celú jednotku preložili do Bratislavy, kpt. Spišiak s nami nešiel. Ubikácie sme mali na Tehelnom poli. To boli nie historické kasárne, ale také jednopodlažné murované baraky. Hneď za jazdeckými kasárňami, oproti Kuchajde. Vo Vajnorochoch sme boli na výcviku u flakanónov, lebo tam bolo letisko, tam sa chodilo cvičiť.⁸⁹ Už vtedy som vedel jazdiť, aj keď vodičák som nemal. Môj sen bol, spraviť si na vojne papiere, lebo to by mi platilo aj v civile. Ale veliteľ ma nechcel uvoľniť, že som na iné účely určený, ako veliteľ družstva v protiletadlových.

Z Bratislavy som išiel v septembri 1940 aj do civilu. No nebol to ešte koniec mojej vojenskej služby. Keď išli Nemci na Juhosláviu, naše MNO nariadilo mobilizáciu niektorých jednotiek. Ja som bol záložník a musel som nastúpiť tiež. No ale po troch týždňoch nás pustili domov.⁹⁰ A potom o pár týždňov, keď vypukla vojna proti ZSSR – 22. júna 1941⁹¹ – nás povolali znova. Hrozilo mi, že tiež sa dostanem na front. Moje šťastie bolo, že som bol u delostrelcov. Veliteľstvo batérie bolo na Štefánikovej ulici, v rožnej budove. V lete sme sa považovali na streche tej budovy, slniečko bolo, opaľovali sme sa a pozerali dolu na križovatku, ako sa to miesi. A somariny robili. Jeden z našich vojakov šplechol plné vedro vody, chcel ma obliať. Ja som sa ale uhol a ten prúd vody padol akurát na takú fajnovú bratislavskú paničku, čo šla pod letným dáždnikom. Normálne ju zrazilo na zem. Ľudia sa hneď zbehli, čo sa stalo, hneď na veliteľstvo šli, ale neboli z toho žiadne následky, našťastie. Tu sme boli hádam 3 – 4 dni. Potom nás dali chrániť Starý most.

Zimné cvičenie s flak-kanónmi na letisku vo Vajnoroch v palebnom postavení

Cvičenie s flak-kanónmi na letisku vo Vajnoroch, presun jednotky

Pohľad na stanovište kanóna protivzdušnej obrany umiestneného na najvyššom oblúku Starého bratislavského mosta

Aj fotky odtiaľ mám. Nevieť, či ste videli niekedy jeho fotku. Bol postavený ešte za monarchie. Mal tri oblúky, krajné boli menšie a prostredný najvyšší, obrovský, asi 50-metrový. Tie bočné boli nižšie. (Keď prichádzal front, Nemci stredný oblúk odpálili; a potom Rusi celý most nanovo postavili). Na moste sme mali vybudovanú plošinu s protiletadlovým flak-kanónom, 20 mm rýchlopalný. Naše stanovište bolo na strednom, najvyššom oblúku mosta, ktorý bol veliteľským pre zvyšné dve stanovištia. Mali sme spolu tri kanóny, na každom oblúku jeden. A keďže štátna hranica šla vtedy stredom rieky, jedno stanovište bolo na slovenskej, to druhé prakticky už na nemeckej strane štátnej hranice. Petržalka bola vtedy nemecká, to bol samý Nemec a samý hákový kríž.⁹² Ja som si však ako vojak mohol pokojne chodiť aj na nemeckú stranu, nikto ma nelegitimoval. Vtedy družstvo malo jeden kanón, teda celá čata sme tam boli. Stanovište pozostávalo z plošiny vybudovanej z preložených

foršní vo veľkosti priestoru asi 5 x 5 metrov, a v prostriedku bol kanón. Na okraji boli dosky, tam sme si na noc ľahli a len dekou sa zakryli. A tam sme čumeli celú noc. V jednej časti sme mali malý zakrytý priestor, čosi ako psia búda, čo nám slúžilo v noci, ale aj za dažďa ako prístrešok. Na stanovište sme vystupovali po priehradovej konštrukcii mosta a niečo aj po rebríku.

Pohľad zo stanovišťa na slovenskú stranu Dunaja. Druhá strana bola už súčasťou Nemecka

Dali ma za delovoda, veliteľa kanónu. Vymenil som dovtedajšieho veliteľa, ktorý končil aktívnu službu. Výška nášho stanovišťa od vody bola okolo 50 metrov. Merali sme si to, lebo z Dunaja sme si brali vodu na umývanie vedrom na reťazi, tak viem – 50 metrov to bolo odvrchu, ten previs. Bolo to v júli 1941. Cez deň bolo neznesiteľné teplo a v noci zasa zima, lebo sme mali len letné oblečenie. To asi preto, že sme boli nad vodou. Aj umývanie bolo také, aké bolo aj prostredie – vojnové. Na pitie ale tá voda nebola vhodná, hoci vtedy bol Dunaj podstatne čistejší ako je teraz. Na stanovišti slúžili tri obsluhy, jedna obsluha bola zostavená z piatich vojakov. Jeden bol nastavovač mieridiel, ďalej strelec, ktorý obsluhoval aj dve kolieska na otáčanie a zdvih kanóna a ostatné si už nepamätám. Slúžilo sa 24 hodín v kuse. Vo dne v noci sme tam boli, päť týždňov čo som odtiaľ nemohol zliezť dolu. Stravu – mali sme reťaz, to bolo vyše 20 m – oni nám uviazali dole obed a tou reťazou

sme si ho vytiahli. Aj malú aj veľkú potrebu sme robili zhora. Nebola iná možnosť. To sme odišli kúsok bokom, o konštrukciu sme sa pripli opaskom a muselo to stačiť. Veď mladý človek vydrží veľa. Mali sme odtiaľ dobrý výhľad. Videli sme malé lode, sanitné, ktoré prevádzali ranených nemeckých vojakov z frontu. Bolo veľmi teplo a niektorí boli úplne nahí. Pre nás to bolo také nezvyčajné, lebo však vtedy nahota, to bolo tabu... Po moste vtedy bežne nechodili ľudia, lebo most bol štátnou hranicou. No ale vtedy akurát tam prechádzali jeden pán a pani a on sa na nás nahneval a zakričal – „Čo tú vodu rozlievate, čo nedávate pozor!“ Ale keby boli vedeli, že to nie je voda, boli by sa asi inak tvárili...

Rozmýšľal som potom, prečo nás, aktívnych vojakov, dali vlastne, sem na ten most. Povedal by som, že velitelia si robili alibi. Lebo predomnou tam bol jeden ďalej slúžiaci na tom moste, ale jeho odvolali a mňa tam dali ako aktívneho. To bolo každému jasné, že by to bola istá smrť, keby nás bombardovali... nemuseli ani trafiť most. Stačilo, aby bomba padla a ten tlak nás okamžite zhodí z tých foršní do vody. Tak asi preto tam nedali seba, ale nás. Skrátka, oni tomuto miestu neverili a svoje stanovisko mali na rovnej streche jedného domu pri železničnej stanici.

Boli sme 2. a 3. batéria v tých istých barakoch ako aj počas aktívnej služby. Tam som mal už svojich nováčikov. A dodnes nezabudnem na jedného – vojak Hrk. Voľakde z tých lazov od Zvolena bol. No a akurát jeho velili na most. On že nejde. On tam nejde... Tak najprv sa mu vyhrážali velitelia čaty, že je stanné právo, že ho môžu odstreliť. On že nejde. Tak volali veliteľa batérie, voľajaký nadporučík. Prišiel za ním – rebrík bol opretý o trámy mostu – a hovorí mu: „Tak vás zastrelím, alebo idete hore!“ „Pán nadporučík, zastrelte ma, ja nejdem hore!“ A prečo nejdete? „Pán nadporučík – keď ma trafia – tak ma zabijú! Tak ja tam nejdem! A keď ma aj netrafia – padnem dolu do vody, plávať neviem, utopím sa! Načo tam pôjdem!“ Tak potom ho preložili do Cvernovky, do továrne – tú tiež naši chránili, ale tam bola už rovná strecha. Ale aj tam sa zdržoval len v strede. Tak tam to mal bezpečné, prežil to. Hrk sa volal, ... ale taký sprostáčik by som povedal. Raz mi hovoril: „Víte, pán desátník – ja som prvý raz videl vlak, keď som narukoval, keď som išiel sem na vojnu!“ „A keď ste išli na odvod ste nevideli?“ „Nie, to nás na vozoch zaviezli!“ Že teda vlak videl, len keď išiel sem do Bratislavy...

Na Mlynských nivách sme mali sklady. Ešte z prvej svetovej vojny tam boli obrovské vojenské traktory so železnými kolesami, čo vyzerali ako

cestné valce. A to išlo pomaličky, krokom a každých sto metrov hádam aj liter benzínu spálilo. Ťahali tie veľké kanóny.⁹³ A títo moji nováčikovia to museli čistiť. Samozrejme, ako na vojne, aj keby hneď boli čisté, ale ako nováčikovia museli byť zamestnaní. Všetkých som ich tam mal pokope. A tento Hrk na ten traktor hovorí: „Pán desátník, toto je ten kanón!“ Teda nevedel rozoznať ani ťahač od kanóna...

Vtedy boli v Bratislave len dva druhy zbraní, my, protiletadloví, a jazdci. Pešej jednotky nebolo. A za to, že naši proti Rusom bojovali – tá propaganda bola vtedy obrovská – nás uctievali a naša divízia mala dobré meno; vo vlaku nám ľudia dávali prednosť – „nech sa páči“... Aj miestni Nemci hovorili, že „slovenský vojak, to gut soldat“. Naša divízia⁹⁴ mala u nich dobré meno. Aj môj ročník bol pár dní aj na Ukrajine, ale nebojoval.⁹⁵ Ale keď Nemci Rusov zahnali, nás ako záložníkov začali rozpúšťať. Takže ja som už potom nemusel na front narukovať. Inak brat Štefan (1920) slúžil tiež v Bratislave u protiletadlových delostrelcov, ale u ťažkých, u tých osemdesiatosmičiek⁹⁶. Náhoda. Ale ako vojaci sme sa v Bratislave nestretli, lebo keď on narukoval, ja som bol už v civile. Na fronte našťastie nebol.

V lete 1941 som slúžil asi 5 či 6 týždňov. V Bratislave som aj v jeseni 1941 demobilizoval⁹⁷. Zakrátko som nastúpil k žandárom. Tak môžem povedať, že som bol v piatich vojnách: najprv proti Maďarsku, potom proti Poľsku, v júni 1941 zmobilizovaný proti ZSSR, potom zas v SNP a nakoniec partizán...

Slovenský žandár

(1941 - 1944)

„My sme o tých ‚opozitných‘ ako žandári vedeli, ale nik ich nesledoval, ani im neubližoval... Slovenský štát bol po tejto stránke taký tolerančný..“

My sme slúžili len 19 mesiacov, potom nás, aktívnych vojakov, rozpustili. V októbri 1940 som bol už doma, vo Veľkých Kostolnoch. Tí ďalší, čo nastúpili so mnou a tiež ich demobilizovali, museli ešte dodatočne doslúžiť 5 mesiacov, ale mňa sa to už netýkalo.⁹⁸

Frekventant žandárskej školy v Bratislave

Prihlášku k žandárom ste si podali z domu?

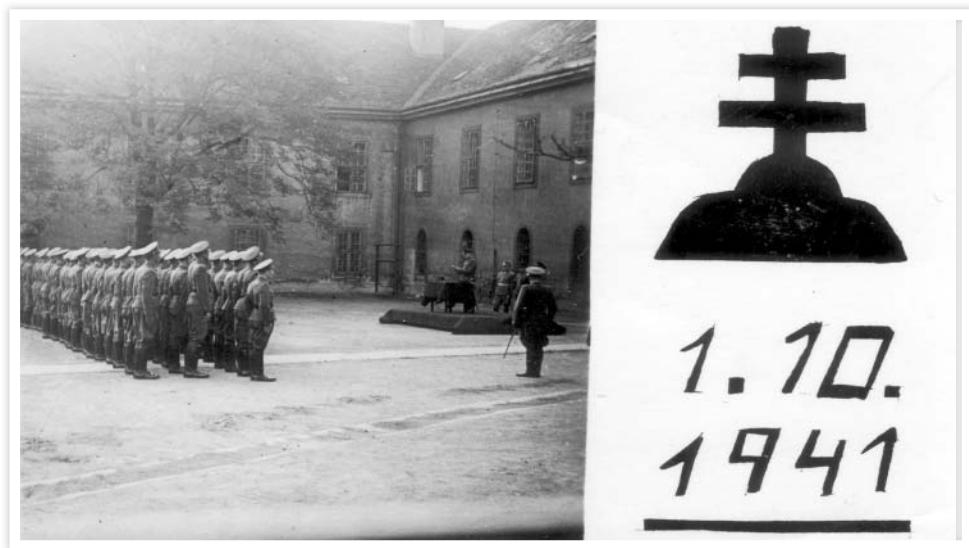
Nie, tú som si dal ešte ako vojak, keď som slúžil v Bratislave.

Prečo ste sa tak rozhodli?

No, čo mal človek robiť? Žandárstvo bola istota. Tam sa bralo len protekčne.

Čiže z existenčných pohnútok?

Áno, z existenčných. Všetkým vtedy štátna služba – aj poštár už bolo niečo. Za 1. ČSR mal obyčajný poľnohospodársky robotník 8 Kč na deň. Dňa 1. októbra 1941 ma prijali do žandárskej školy, aj som nastúpil.

Nástup nováčikov žandárskej školy na Škovránkovej ulici v Bratislave počas príhovoru ministra vnútra Šaña Macha. Dátum na fotografii je aj Polčíkovým nástupným termínom k žandárom

Dostal som sa tam zásluhou plukovníka Timotheusa Ištoka, veliteľa slovenského žandárstva.⁹⁹ On bol rodák z našej obce. S otcom boli priatelia. Otec išiel za jeho otcom a bez všetkého ma zobrali. Lebo voľakedy to bola výberová škola, nezobrali bárskeho.

Mňa si pamätal podľa môjho otca, tak za mňa intervenoval. Potom neskôr, keď som mal službu na hlavnom veliteľstve žandárstva, videl som zoznam chlapcov, ktorých prijali, a moje meno bolo červeným zakrúžkované, teda číslo poradové.

Ináč by vás asi nezobrali...

Ale asi zobrali, lebo som mal dobré vysvedčenie. Samé jednotky, sem-tam dvojka. A pritom som sa ani neučil. Mal som len ľudovú školu, iné sa vtedy nevyžadovalo. Ale inak bol k žandárstvu veľmi prísny výber.

Musel byť celkovo šikovný človek, inak ho nevzali. Potom preverovali rodičov, súrodencov. Museli sme vtedy dodávať aj také osvedčenie, že hádam po tretie koleno sme árijci, že nie sme židovské pokolenie.¹⁰⁰ Okrem toho sa preverovalo, či nebol z rodiny niekto trestaný. Veľmi prísne sa to bralo. O telesných mierach sa moc nehovorilo, ale pod istú mieru to nemohlo byť. Ja som mal 172 cm a bol som tak stredne veľký. Sociálne či majetkové obmedzenia neboli – to až v službe. Konkrétne to, že žandár sa nemohol ženiť hneď a s hociktorou. Musel mať potvrdenie, že žena bude zaisťovaná, že bude mať dostačujúce materiálne vybavenie. Oženiť sa mohol až po štyroch rokoch služby.

Gustáv ako žandár na skúšku v Bratislave na školskom dvore na Škovránkovej ulici

Nebolo pre vás vtedy nepríjemné alebo ponížujúce, že ste museli dokladovať „árijský pôvod“?

Však to bolo pre všetkých. Brali sme to tak, že je to povinnosť. Do tretieho pokolenia sa to dokazovalo. Ale dobre mi padlo vtedy aspoň to, že na matričných výpisoch som ponachádzal údaje o svojich predkoch, kto bol s kým príbuzný a tak. A aj to, že babkina mama bola zemianka.

No ale keby zistili, že nie ste árijec...?

Tak by ma boli prepustili. Alebo by ma neboli do tej školy vôbec pustili. A ako Žid by som bol býval politicky prenasledovaný.

Pred slávnostným pochodom žiakov školy žandárov na skúšku po Vajnorskej ceste

1) roční list starého slovenského občanstva
 2) roční list starého slovenského občanstva
 Slovenská republika.

Nr. 383 / 1941.

z dokázaniu árijského pôvodu bez kolka.

Districtus pol.: Pieniny
 Dioecesis: Znojmo

Litterae Baptizmales

Krstný list — Taufschein — Keresztlevél

Extractus matricae Baptizatorum rom. cath. parochiae tom pag
 Výťah z matriky pokrstených rím. kat. fary v ob. Kostolany sväzok 11. str. 209.
 Auszug aus der Taufmatrikel der röm.-kath. Pfarre in Band Seite
 Keresztelési anyakönyvi kivonat a r. k. pléb. hivatalból kötet oldal

Num. curr. Bežné číslo Lauf. Num. Folyó szám	/
Dies, mensis et annus natiuitatis Deň, mesiac a rok narodenia Tag, Monat u. Jahr d. Geburts A születés napja, hónapja és éve	25. februára 1851.
Dies, mensis, annus coll. baptizmi Deň, mesiac, rok krstu Tag, Monat u. Jahr d. Taufe A keresztelés napja, hónapja, éve	25. februára 1851.
Nomen baptizati Meno pokrsteného Name des Täufelings A megkeresztelt neve	Josef
Sexus et origo baptizati Pohlavie a pôvod pokrsteného Geschlecht und Ursprung des Täufelings A megkeresztelt neme és származása	mužské - zákonitý
Nomen, conditio et religio parentum Meno, zamestnanie a náboženstvo rodičov Name, Beruf u. Religion der Eltern A szülők neve, foglalkozása, vallása	Polčik Ján, ročník t. keb. Družko Anna t. keb.
Locus natiuitatis patris et prolis Miesto narodenia otca a dieťaťa Geburtsort des Vaters und des Täufelings Az atya és megkeresztelt születési helye	Zakostolany
Nomen patrinorum, conditio et religio Meno, zamestnanie, nábož. krstných rodičov Name, Beruf u. Religion der Taufpaten A keresztszülők neve, foglalkozása, vallása	Klečincec Josef t. keb. Mosny Maria t. keb.
Nomen et officium baptizantis Meno a úrad krstiaceho kňaza Name u. Amt des taufenden Priesters A keresztelő pap neve és hivatala	Ján Sedinský, kaplán
Observationes Poznámky Anmerkungen Megjegyzések	

In quorum fidem has sigillo Ecclesiae munitas et propria manu subscriptas edidi litteras.

Čomu na dôkaz vydal som túto vlastnoručným podpisom a úradnou pečatou opatrenú listinu.

Úrkund dessen die eigene Unterschrift und das beigedruckte Amtssiegel.

Minek hiteléül kiadtam ezen sajátkezű aláírással és a plébánia pecsétjével ellátott akmánxt.

v ob. Kostolany, 10. máj. 1941.

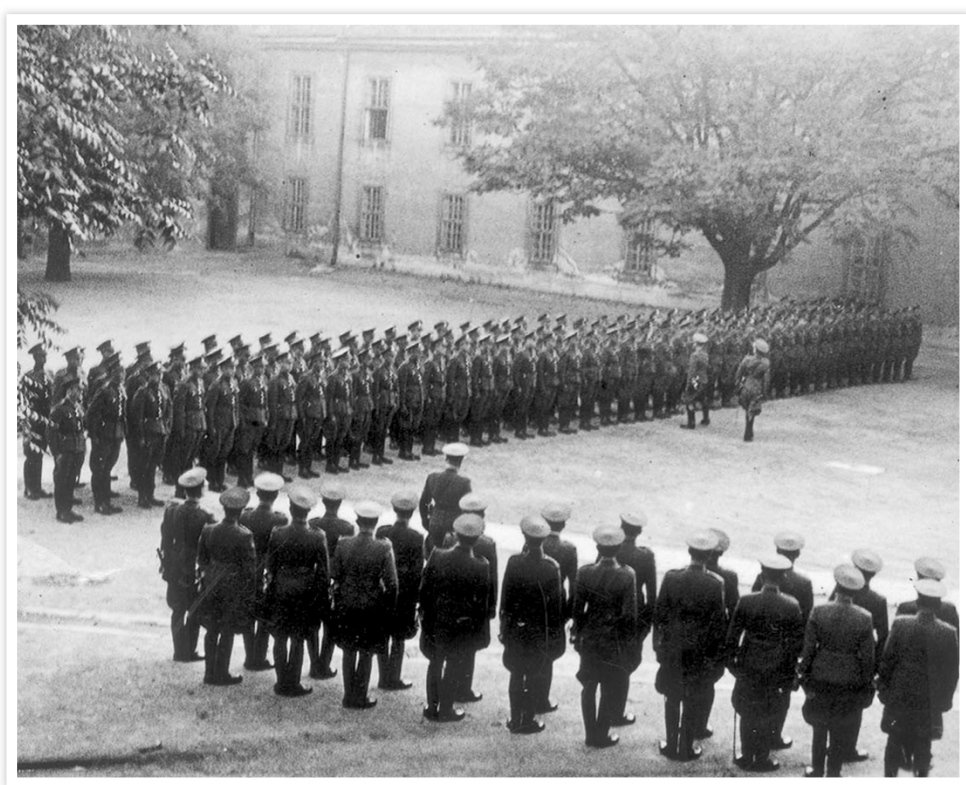
Rajmund Herda
farár.

Dokumenty potvrdzujúce árijský pôvod musel odovzdať každý záujemca o žandársku službu

Aký bol systém v žandárskej škole v Bratislave?

Narukovali sme ako aj k armáde, normálne kasárenský systém.

Velili sme si – družstvá ako na vojenčine; budíček, ráno rozcvička, potom výcvik, tiež výcvik šablou, bodákom – to však boli len také ukážky, dôstojníci nám ukazovali. Potom zamestnanie, škola, prednášky. My sme mali ale už po vojenčine, boli sme „šarže“ skoro všetci, mali sme čatára, slobodníka, desiatníka. Hlásiť sme sa museli spôsobom „strelník na skúšku“, „žandár na skúšku“.¹⁰¹ Alebo inak to poviem. Po nástupe do školy sme používali vojenské hodnosti vyslúžené na základnej vojenskej službe. Ja som mal hodnosť desiatníka, takže som sa hlásil ako „žandár na skúšku“ a podpisoval skratkou žnsk a za tým ešte hodnosť. Tak celé hlásenie potom vyzeralo: „žandár na skúšku desiatnik Polčík“ a podpis „žnsk. des. Polčík“.¹⁰²

Slávnostný nástup žandárov na skúšku pred príhovorom ministra vnútra Šaña Macha

Niektoré dni boli vyhradené na skúšky. Odpovedať sme museli, zákony naspamäť vedieť. Ešte aj čiarku v tom texte zákona sme museli hlasom vedieť zdôrazniť, aby to bolo ako paragraf. Skrátka, bolo to prísne.

Ištok prichádzal do školy ráno na určitú hodinu, na minútu bol presný. Strašne presný, na všetko. Ja som sa vzpriamil, pozdravil som sa a zahlásil. A on: „Polčík, Polčík, aký si žandár?“ „Podľa mňa dobrý!“ „Aj musíš byť dobrý, keď ťa dali sem strážiť!“ hovorí. „Ukáž – ešte raz pozdrav!“ Pozdravil som. „Ešte raz!“ a spolu sme to nacvičovali, ako malí chlapi... taký bol on vojak. Tak ho to bavilo... on pre to žil. Poznal ma, lebo som bol z Kostolian – tak som bol „prominent“.

G. Polčík ako absolvent žandárskej školy

Raz ráno išiel na návštevu do žandárskej školy – to bol školský areál pre žandárov – , vopchal sa medzi civilných ľudí a stráž ho nezbadala. Nevelili „do zbrane“, nedali mu hlásenie. Inokedy vždy, keď prišiel vyšší predstaviteľ, aj v civile, musela to stráž zaveliť a nastúpila celá jednotka, hlásenie sa muselo podať. No ale vtedy sa strážni bavili – to bolo práve pred výmenou stráže a Ištok medzi nimi! Hneď spravil krik, zavolať veliteľa školy a rozkázal „vymeniť stráž!“ Nakoniec sa nikomu nič nestalo, len stráž nechal vymeniť.

Ešte aký zážitok som s ním mal. Na hlavnom veliteľstve, v sídle jeho kancelárie, sme držali stráž. Pri dverách – ako vojaci. Na Firšnáli – to je už dnes zastavané – bol vtedy voľný plác, kde sa korzovalo. Oproti, na druhej strane, bola veľká budova žandárskej školy. Ale hlavné veliteľstvo bolo na Škovránkovej – dnes je tam križovatka so Štefánikovou ulicou, tam vzadu bola budova hlavného veliteľstva.¹⁰³ A tam sme chodili do stráže. Vyšlo mi to tak raz za dve mesiace. No a každý sa priam triasol, keď mal prísť Ištok. Lebo on mal – po nemecky sa tomu

hovorí dril... Ja som sa však nebál – boli sme zo spoločného rodiska, a aj moje meno poznal. Ja som sa hlásil: „Pán plukovník, žandár na skúšku (lebo sme boli ešte len v škole) Polčík sa hlási v službe!“ „Polčík, Polčík,

Prejav A. Macha, za ním stojí T. Ištók

ešte raz sa postav, pozdrav a hovor so mnou! A dobre stráž! A hore v kanceláriách aby mi nevyhaslo! „Prevediem, pán plukovník!“ To bol už od Nemcov taký dril, skákali sme ako struny. Celých 24 hodín bola služba, ale to sme sa traja vymieňali. No a keď bolo treba priložiť do pece, tak znova to isté: „Pán plukovník, žandár na skúšku Polčík, prosí, či môže priložiť do pece!“ Pozrel sa – „dobre!“ Ale vidím – v peci vyhasnuté! Keď niekomu vyhaslo, tak išiel na trest k veliteľovi školy. Šťastie bolo, že nebolo veľmi zima, tak si to ani nevšimol. Tak reku čo teraz? A po hodine som sa zas zobral, či môžem priložiť – akože. A on hovorí: „Ďakujem, ďakujem, ja idem do mesta, ale udržujte oheň, aby tu bolo teplo!“ Boli tri hodiny poobede. Tak som rýchlo všetko vyhrnul z pece a pripravil nanovo, aby bol oheň. To len taká epizódka, aký bol on prísny, ako sa ho frekventanti báli.

Aký bol oficiálny pozdrav v žandárskej škole? Na stráž?

Tam ešte žiaden, tam len po vojensky, salutovali sme. „Pán plukovník, žandár na skúšku, hlásim to a to.“ Ale keď sme sa osobne stretli, tak sa

oficiálne používal ten politický – „Na stráž“... „Na stráž“... Ale my sme hovorili tak posmešne „Nestraš!“ aj v škole, aj neskôr. Lebo to sa bralo, že je „gardistický“ pozdrav. Aj potom, keď sme boli už na stanicach, to bol v písomnostiach oficiálny pozdrav – „Na stráž – veliteľ žandárskej stanice“ atď. To bolo samé „Na stráž“. Potom koncom vojny bol obnovený pozdrav „Poslušne hlásim“, čo bol ešte za Uhorska – určite ste to počuli aj v Švejkovi. To nariadil Ištók. Lebo cez Povstanie sa zbor žandárstva rozpadol a potom, keď sa to dávalo po Povstaní dokopy, museli sme znova „Poslušne hlásim“.

V žandárskej škole boli hodnosti najviac od poručíka po kapitána (vtedy stotník); voľajaký Kušnier tam bol poručík, ten mal trestné právo, pamätám. Ale dôstojníci boli „čechoslováci“, oni zvelebovali Československo. Inštruktori, keď im prišli nejaké „gardistické“ rozkazy z vlády, sa z toho vysmievali, posmeškovali.

Ktorí sa vysmievali z gardy?

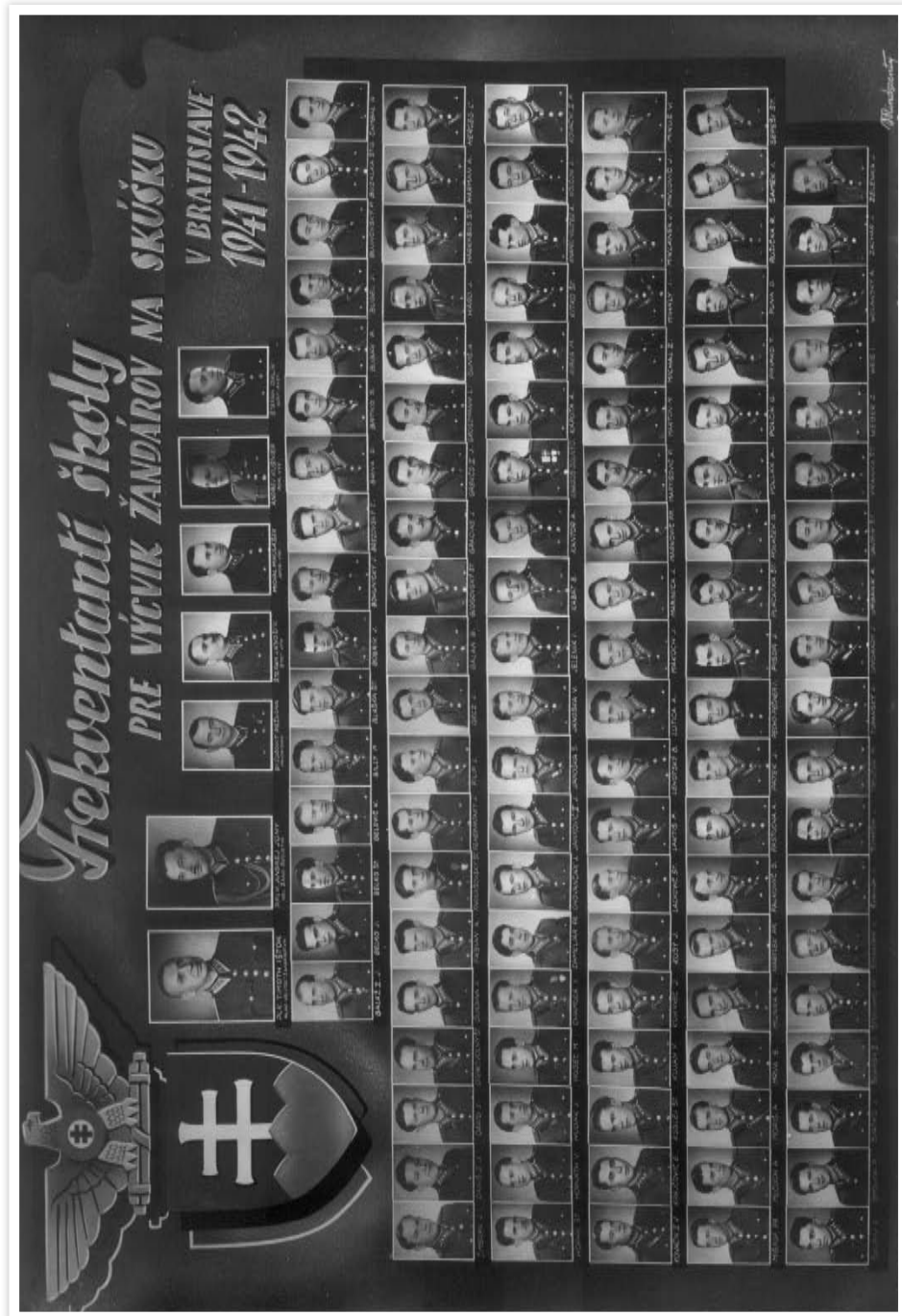
No všetci hádam. Aj podplukovník Júny, veliteľ školy¹⁰⁴, keď nám prednášal, musel nejakú poznámku na slovenský štát hodiť. Ale ináč sme museli byť politicky nečinní, lebo žandárstvo bol nepolitický zbor, musel byť. Propaganda po vojne hovorila, vraj sme boli gardisti, že ako žandári sme prenasledovali iných. Opačne – všetci títo dôstojníci v škole boli „čechoslováci“. Posmech si robili z gardy a zo všetkého... Aj mňa sa pýtali po vojne, keď ma mali povýšiť, či som bol gardista. No my sme nesmeli byť!

Bol Júny obľúbený?

No, on sa tak velice medzi nás nemiešal, vtedy bol veľký odstup medzi dôstojníkom a frekventantom, takže si ho zachoval aj on. Ale zas nikdy ho nezneužil, že by na nás zrúkol alebo čo. Vždy to vedel tak pokojne zariadiť. Potom velil aj v Povstaní, ale prežil. To bol múdry človek, ovládal poriadok tak, aby tam nebolo nejaké násilie, vedel to skrátka riadiť. Taký inteligentný človek.

Boli aj takí, čo školu nedokončili?

Nakoniec všetci dokončili.¹⁰⁵ Som aj na tom table, videli ste. Tí, čo nespravili hneď, tak ich dali oddelene a potom ešte akosi doškolovať. A tí šikovnejší šli hneď na stanice. Škola mala trvať rok, ale ja som bol trochu kratšie, do júna 1942. Asi osem mesiacov.¹⁰⁶

Tablo absolventov žandárskej školy v roku 1942

Najťažšie bolo naučiť sa správny zákon celý naspamäť. Vo dne v noci sme sa učili, to bolo priam na zbláznenie. Ale potom sme to už vedeli a boli sme si istí aj v službe, v praxi. Vedeli sme sa potom hocikomu postaviť, aj advokátom. Ja som sa raz skrz taký jeden prípad do škriepky aj so sudcom dostal. A dal mi potom za pravdu... V škole nás učili aj také čisto praktické veci, ako máme jednať s ľuďmi. Tak napríklad veliteľ začal otázkou: „Čo spravíte, keď ožratý grobian škaredo hreší?“ Tak každý čosi povedal. „A čo, keď napr. pán farár príde so psíkom do kúpeľov, kde je zakázané vodiť zvieratá?“ Tak jeden hneď hovorí: „No dám mu pokutu!“ A druhý sa ošival, nevedel povedať. Tak ten veliteľ hovorí: „No pozrite sa – pán farár je slušný človek – no možno zabudol, že sa tam so psíkom nesmie – napomeniete ho dá sa to vyriešiť aj napomenutím!“ On vás poslúchne aj bez pokuty... Keď sme ako žandári mali možnosť vyriešiť vec dohovorom, tak sme tak robili. Potom sme mávali aj tzv. *žandárske hry*.

Žandárske hry – takto cvičili so šablami na povel: Vrch kry! Bok kry! a podobne

Tam sme sa nielen zabávali, ale aj so šablami sme cvičili na povel: „vrch kry, bok kry“ a podobne. Potom sme aj s puškami nacvičovali údery, a to tiež na povel: spodný rup – to bol povel na udretie pažbou do spodných častí protivníka, medzi nohy, bočný rup zasa bočný úder. Pri cvičení

s puškou boli aj cviky s nasadeným bodákom. Ale neskôr, po vojne, sa už pušky vyradili a nahradili ich samopaly. Potom už aj cviky boli inakšie. Aspoň som si vyskúšal, ako to bolo so šablou a puškou.

Niektorých frekventantov zo žandárskej školy nás vybrali a prideliovali k bratislavským žandárom do hliadky – ako druhého člena hliadky. Aby sme ich pracovne odľahčili, tak – to asi ministerstvo rozhodlo – dali do hliadky jedného žandára a jedného z nás žiakov. Vyberali takých, o ktorých vedeli, že im prednášky nebudú chýbať. Tak som išiel asi trikrát peážnym vlakom cez Maďarsko, lebo, pravda, tá trať bola preťaťá. Keď sme stáli v Maďarsku, vyšiel som von a dozeral som, aby nikto nevystúpil alebo, naopak, nepristúpil. To som mal za úlohu. To boli osobné vlaky, plné ľudí, normálne. A dole na stanici sa prechádzali za maďarskí žandári, s tými kohútmi na hlavách. A nebanujem, aspoň som mal skúsenosť.

Tiež nás vybrali asi tridsiatich zo školy a odkomandovali do Serede. V seredskom tábore vtedy akurát zhromažďovali Židov, kvôli deportáciám. No a naše veliteľstvo pravdepodobne počítalo s tým, že tam vzniknú nejaké nepokoje, tak nás tam poslali robiť takú asistenciu tamojším žandárom, dohliadať na poriadok. Museli sme si nabaliť plnú poľnú, pripadalo mi to, ako keby sme mali ísť na front, alebo potlačiť nejaké židovské povstanie. No ale nakoniec to všetko prebehlo pokojne, nebola tam žiadna vzbura ani nič, tak nás potom vrátili naspäť do školy.

Po skončení školy nás dali do Topoľčianok, k oddielu prezidentskej stráže v kaštieli.¹⁰⁷ Zamestnanie sme tam nemali, ani do stráže sme nechodili, akurát sem-tam výcvik, ráno „polhodinka“ sa tomu hovorilo, až neskôr bola desaťminútovka. Potom nejaké školenie, to len pre to, aby sme čosi robili. Také „doškoľovanie“, len tolko, že sme čakali, lež nás rozdelia na jednotlivé stanice. No a z Topoľčianok som ja mal ísť na Žandársku stanicu do Prievidze.

Pokiaľ si pamätám, bolo to 1. júla 1942, keď mi to oznámili. Neľúbilo sa mi to, lebo sa mi to zdalo ďaleko od rodiny, od rodiska, radšej by som bol kdesi pri Bratislave. A hovoril som si: Spravím všetko, aby som sa odtiaľ dostal niekam bližšie! No ale nakoniec som zakotvil natrvalo... (smiech)

Na Žandárskej stanici v Prievidzi

Sídlo žandárskej stanice bolo tu naproti, ako je naša Moyzesova ulica (predtým Legionárska). Markov dom sa to volalo, lebo dom pôvodne patril zubárovi MUDr. Markovi, bol Žid.¹⁰⁸ Budovu im skonfiškovali (arizovali) a umiestnili tam našu stanicu. Aj okresný veliteľ tu bol. Boli sme tam, až kým dom nezburali. Potom sme boli v budove okresného

Tablo členov žandárskej stanice v roku 1944. Horný rad – veliteľ M. Čongrády, jeho zástupca M. Žitňan, J. Šinkovič, O. Marček, J. Ježík, J. Borguľa, stredný rad – G. Polčík, Š. Sepeši, J. Miša, spodný rad – Š. Jakubec a ďalší dvaja boli nováčikovia

súdu, aj okresný veliteľ, na 4. poschodí. Tam bola aj VB. A potom som prešiel na ŠtB, tá sídlila v budove bývalého obvodného notárskeho úradu. Potom, asi v roku 1964, sme postavili novú budovu.

Jedno zo sídiel Žandárskej stanice v Prievidzi (označené šípkou)

Takže okresné žandárske veliteľstvo bolo v tom istom dome ako aj stanica?

No okresné veliteľstvo – to bol jediný človek, okresný veliteľ, nemal ani pisára, alebo len tak načierno od nás zo stanice vypožičaného, a jednu miestnosť – štyrikrát päť metrov. Ani auto nemal, nič, akurát na motorke čo som ho vozil, ale to bolo až po vojne.

Strážmajster Ján Ježík

Na prievidzskej žandárskej stanici bolo desať systemizovaných miest: 1 – 1 – 8, teda jeden veliteľ, jeho zástupca a osem príslušníkov. Ale väčšinou sme boli len traja-štyria, plus veliteľ, lebo bol nedostatok žandárov. Osobitne po Povstaní. A potom tiež maródky, odkomandovaní na front a iné.

Mená za slovenského štátu si pamätám tak na 50 – 60 percent: veliteľ bol Čongrády, zástupca Žittňan, ďalší Šinkovič, Ježík¹⁰⁹, Macko. Neskôršie sa pridali Marček. Macko ale potom odišiel, lebo sa išiel ženiť, a keďže mal snúbenicu miestnu občianku, nesmel v tom obvode ostať. Aby tam neboli príbuzenské vzťahy. Tak ho preložili do Nového Mesta nad Váhom.¹¹⁰ Po Povstaní sem prišiel ešte Ďurínsky. Neskôr Šinkovič a Čongrády odišli. Marček až neskôr, po vojne tu ešte bol.¹¹¹ Spomínam si ešte aj na nejakého Kóňu, čo bol bývalý rakúsko-uhorský žandár, tu neďaleko býval.¹¹²

Máme kópiu kroniky Žandárskej stanice Prievidza 1919 – 1950 s menami všetkých členov stanice...

O takej kronike ani neviem. Jedine veliteľ ju musel viesť, musel ju mať zamknutú u seba. My sme sa s tým nestretali. Okrem nás ale boli v meste aj šiesti mestskí policajti.¹¹³ Ich povinnosťou bolo udržiavať poriadok v meste, ale aj výber poplatkov na trhoch. Ak napríklad mládenci hulákali, bolo ich povinnosťou urobiť s nimi poriadok. Mestskí policajti mali 24-hodinové služby. Oni nemali uzákonené hodnosti ako my. Chodili síce v uniforme, ale mali len také nejaké mestské označenie, lebo oni boli úplne pod kontrolou mesta. Stanovište mali na mestskom úrade, kde mali aj „šatlavu“ (väzenie, basu). Veliteľom bol istý Baniar, ktorý určitý čas na mestskom úrade aj býval.¹¹⁴

**Veliteľ mestských policajtov
Ján Baniar**

Do bytu bol vchod z dvora, kde bola aj spomenutá strážnica so „šatlavou“. Bola to jedna miestnosť asi 5 x 5 m, pričňa bola pozdĺž jednej steny a súčasťou miestnosti bol aj záchod. Do dvora sa vchádzalo z námestia tak ako teraz.

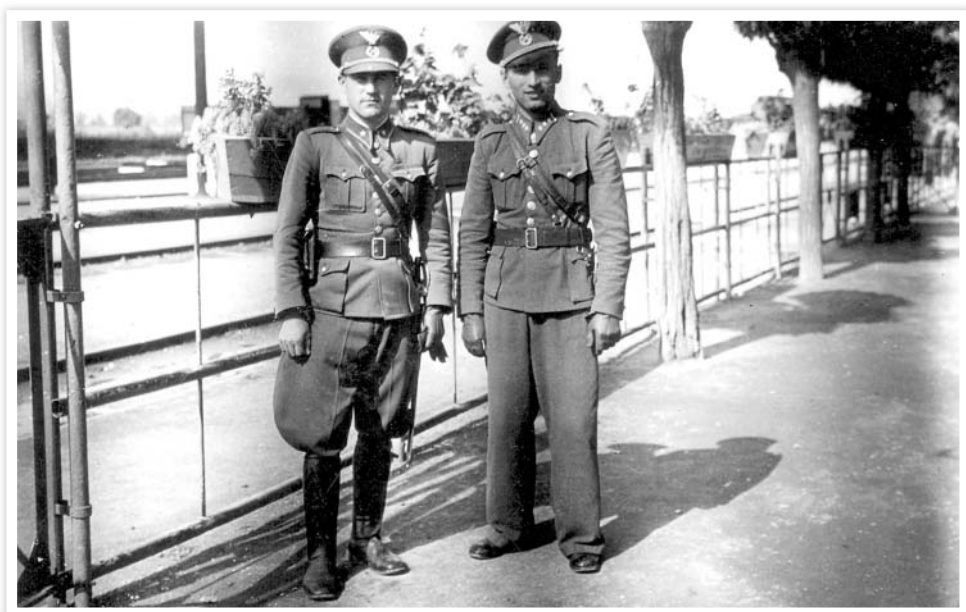

Pohľad na prievidzský mestský dom, v ktorom sídlili aj mestskí policajti

Ako si spomínate na prvé mesiace služby?

Začiatky boli dosť ťažké. Ako mladý príslušník som nebol oboznámený s praktickou bezpečnostnou službou, ani s pravopisom či strojopisom. Spočiatku som bol preto pripustený len k takým málo dôležitým, alebo málo cenným prácam. Mal som za úlohu napr. obracať obálky, baliť poštu a pod. To obracanie obálok, aby ste rozumeli – vtedy sa šetrilo papierom, obálkami, tak skrátka použitá obálka sa jednoducho obrátila, adresát sa napísal na druhú stranu, a tak sa použila opakovane. Podľa nariadenia starého služobného poriadku som ako mladý musel chodiť na obchôdzky s veliteľom stanice alebo s najstaršími príslušníkmi, ktorí ma cestou skúšali paragrafy.

Okrem toho som musel mesačne vypracovať asi 16 písomných úloh po zamestnaní, ktoré mi niekedy poškrtili na znovuypracovanie. Bol to vtedy taký systém.

G. Polčík ako mladý žandár (1943 – 1944) so starším kolegom Borguľom na prievidskej železničnej stanici, na jednom z kontrolných miest

Ako závodčí¹¹⁵ som musel mať určitý odstup od ostatných a nezverovali mi ani žiadnu samostatnú prácu. Až neskôr som mohol vykonávať kontrolu premávky a udeľovať blokové pokuty. Ak som sa dostal

do mesta alebo na cesty mimo mesta, neraz sa mi stalo, že som chytil občana ako porušovateľa dopravných predpisov, ktorý nevedel – alebo nechcel hovoriť – po slovensky; taký sa na mňa osopil, „že je Nemeč“. Ale ja som bol neoblomný, zaobchádzal som s ním ako aj s každým iným. Ulicami často pochodovali príslušníci Hitlerjugendu s bubnami, provokačne sa vypínali a mňa ako mladého príslušníka posmeškovali. Inokedy som mal nepríjemnosť z toho, že som sa vraj neúčtivo zachoval k manželke pána tajomníka HSLS, keď som ju napomenul za nejaký priestupok. Ako žandár som mal zakázané stýkať sa s „nízkou“ spoločnosťou, no na druhej strane ako mladého (a neznámeho) žandára ma tá „vyššia“ spoločnosť neakceptovala, pre nich bol partnerom len „pán strážmajster“, nie nejaký závodčí. Mal som napríklad povolenku ísť večer do kina na zľavnenú vstupenku, ako aj ostatní príslušníci stanice. No tamojší prevádzkovateľ kina Wunder ma vyhodil, že „on takého žandára nepozná“. Tak som mal na verejnosti blamáž. To ma natoľko dojalo, že som bol rozhodnutý vrátiť sa naspäť k lopate. Často mi chodili po rozume slová jedného z kamarátov robotníkov, s ktorými som robil na stavbe vysielача, povedal mi: „Gusto, až nás aj ty nezradíš!“ Ale nakoniec som to teda všetko prekonal. Postupne som spoznal mesto aj ľudí, aj okolité obce, ktoré boli v obvode našej stanice. Starší kolegovia v hliadke – Ježík, Ninis či Borguľa – ma predstavovali aj miestnym funkcionárom, vládnyim komisárom okolitých obcí, notárskym úradníkom a váženejším občanom. Pri takýchto obchôdkach som sa zoznámil aj s mlynárom Richterom v Nedožeroch. V tých časoch bol totiž nedostatok múky a pečiva, takže sme si k nemu chodili kúpiť trochu múky. Takto som sa zoznamoval s miestnym okolím aj so službou.

Aké zbrane ste mali ako žandári?

Do služby sme nosili pušku vzor 24 na remeni cez plece. Teda, keď som nastupoval, zo začiatku sme mali pušky vzor 23. Vzor 24 sme ani nevedeli rozlíšiť, boli veľmi podobné, ani neviem, aká odlišnosť bola medzi nimi. Na páse sme mali opasok a na ňom šabľu, štyri sumky po pätnásť nábojov a bodák. Neskôr sme mali pušky vzor 35, ktoré boli asi o desať centimetrov kratšie.¹¹⁶ Obe mali vrtnutie 7,92 mm medzi poľami a medzi ryhami to bolo 8,2 mm. Pri parádnom pochode sme pušku niesli na remeni. Okrem pušiek sme mali ako služobné zbrane aj pištole; pištoľ som nosil stále pri sebe, aj keď som bol v civile, aj po vojne. Tiež šabľa sme mali. Kolkoráz to bol úplný nezmysel – puška a na nej musel byť nasadený bodák, tu ťažká šabľa... prekážalo to. Plášť

mal vo vačku ešte jeden otvor, cez ktorý šla šabľa, aby sa neplantala pod nohy. Ale ani tak to nepomohlo. Raz som mal aj zlomené rebrá kvôli tomu – v službe som sa šmykol a šabľa sa zapichla do zeme, rukoväť sa mi oprela do rebier, zlomila rebro. Ležal som na zemi, čo som nemohol dýchať. Ale uniforma bola nádherná: ornamenty, výložky červeným, aj náplecníky... Ešte aj ornamenty na tých náplecníkoch – u rotmajstrov strieborné, u dôstojníkov zlaté. Krásne brigádírky... Na gombíkoch boli prekřížené bodáky, ako aj u vojakov.¹¹⁷

Ako to vyzeralo s deportáciami Židov v Prievidzi?

Do Prievidze som prišiel v júli 1942, keď už boli tunajší Židia zobraaní. Už boli preč. Presne 4. júla 1942 som prišiel, to si pamätám. Ale museli ich zobrať len tesne predtým¹¹⁸, lebo ako mladý žandár som musel chodiť a asistovať, keď sa predávali ich majetky. Skoro všetko ostalo v tých bytoch. Lebo oni si mohli zobrať len voľačo do batoha. A to bola samá blcha, strašne veľa nečistoty tam mali. Lebo slúžky už do posledku nesmeli mať. Takže keď som išiel prvý raz, a vrátim sa na stanicu, v dlhých nohaviciach ma stále čosi štípalo, štekľilo – otvorím nohavice a toľko blch som tam mal, ako keď vám zástup mravcov lezie po gatiach. Odspodu išli a na páse sa zastavovali. Potom sme chodili v čižmách – tak vysoko tie blchy nevyskakovali, takže takto sme to prekonávali.

Aký priebeh mali predaje židovského majetku?

Úradník z daňového úradu mal dvoch robotníkov, ktorí tie veci vynášali z bytov. A potom to dražil. Najprv povedal, čo to je, aký predmet, odhadol vyvolávaciu cenu a zakričal ju. A bolo tam množstvo ľudí, a kto chcel, zakričal svoju cenu. Takže verejná dražba.

Predaj sa konal na námestí, alebo kde?

Nie, pred tým domom, z ktorého tovar pochádzal, alebo na dvore. To sa oznámilo, že bude dražba a ľudia sa tam nahrnuli. Ráno sa začalo a dražilo sa, až sa to všetko vypredalo. Len múry ostali.

Potom sa aj byty predávali...

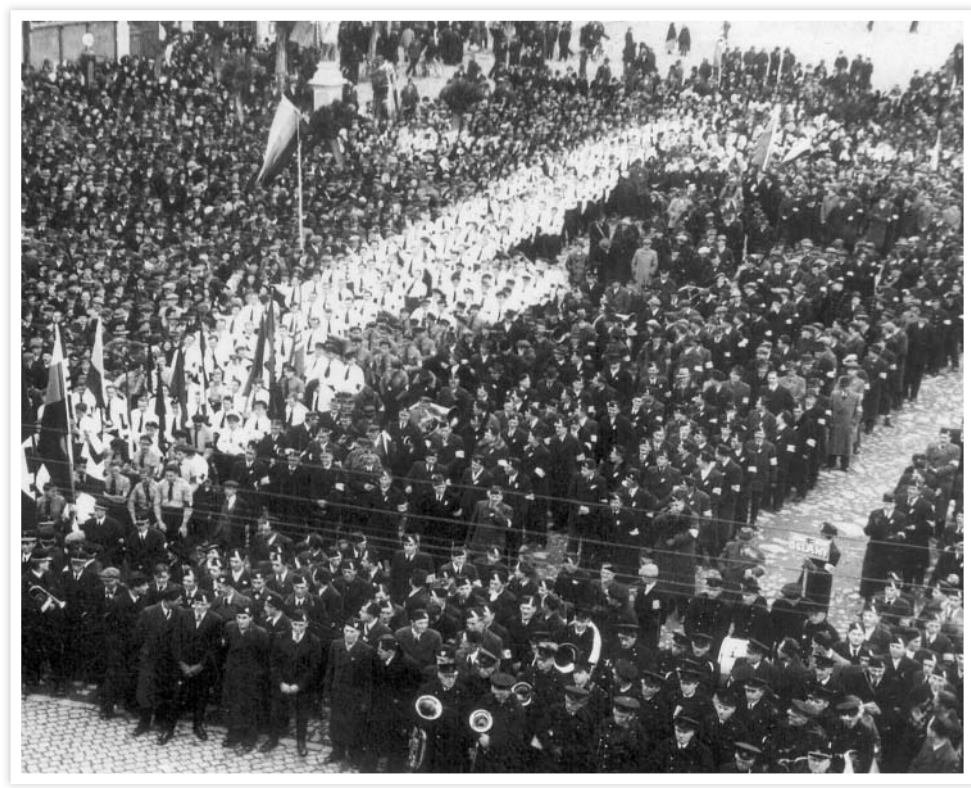
To už neviem, ako sa s nimi naložilo.

Starší kolegovia nespomínali, či boli pri deportáciách?

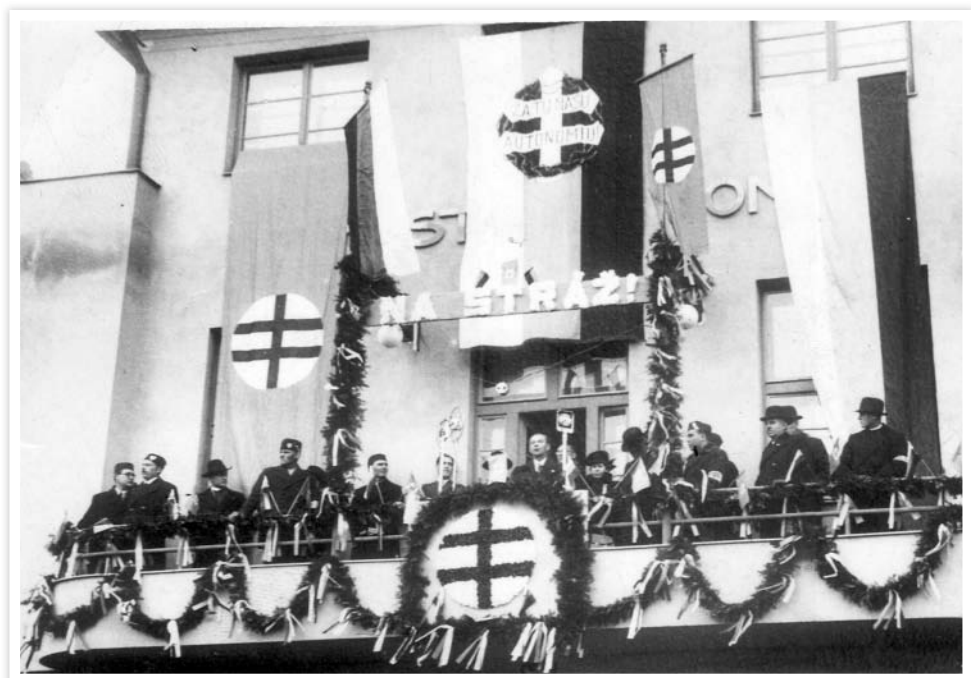
Žandárom vtedy nemohol nik rozkázať, boli samostatná jednotka. No tak asistenciu¹¹⁹ museli robiť, hliadkovať po meste, a gardisti ich brali a vodili. My sme s tým nemali nič spoločné, akurát tú asistenciu. A pamätám si ešte trochu, ako som nastúpil, že vyšetrovali kňaza v Zemianskych Kostolnoch pre Židov; lebo ich krstil.¹²⁰ Ale to bolo ešte pred tým, ako som nastúpil. Osobne som ho nepoznal, to som tu bol nový.

V roku 1942, keď ste nastúpili, bola tu silná garda?

Nuž silná... silná... Ale len pár ľudí bolo nebezpečných, takých somárov exponovaných, čo boli schopní udať. Ale zas, keď aj udali, nič sa im nestalo. Lebo keď sme ich prevzali my, tak sme ich aj prepustili. U nás mali tí ľudia ochranu.

Prievidzské námestie počas osláv výročia vyhlásenia Slovenského štátu zaplnené príslušníkmi HG a HM

Vyzdobené priečelie mestského domu počas osláv výročia vyhlásenie Slovenského štátu

Stretli ste sa aj s Tisom?

Čo si spomínam, len raz, keď bol v Nitre. Čosi som mu asistoval.

Mnoho žandárov sa pridalo k Povstaniu, Tiso im vytýkal, že zradili...

Skoro všetko sa zapojilo. A že „zradili“... no... Júny odvelil žandárov do Bystrice, to sa už tak všetko pripravovalo. Ale my, čo sme boli po staniaciach, každý ostával, kde bol, pokiaľ neprišiel povstalecký front. Potom mnohých týchto žandárov-povstalcov Nemci zajali a odvliekli. A potom si odpykali až do oslobodenia v nemeckých koncentrákoch. V Turci boli kdesi sústredení, pri Štubnianskych Tepliaciach držali úsek a potom ich Nemci pobrali.¹²¹

Boli medzi žandármi aj takí, čo boli za Nemcov?

No pravdaže – ale predsa len sme si hovorili „my sme Slováci!“ Najmä v Bratislave, keď sme slúžili, boli civili Nemci – však Bratislava bola dosť nemecká – a tí vychvaľovali, akí dobrí vojaci sú v Rýchlej divízii, ako

rýchle postupovali s Nemcami. Nemci si slovenských vojakov veľmi vážili. No a naraz sme boli proti nim! Ale to je všetko celá politika, samý švindel...

Väčšina kolegov žandárov, ktorých ste poznali za Slovenského štátu, akého bola zmýšľania?

Slováci presvedčením... málokto bol čechoslovák. Už keď sme dlhšie slúžili a všetci sme boli Slováci, keď sa niekto prejavil ako čechoslovák – už ho mali na posmech, už ho odstrkovali. Predtým, za 1. ČSR zase odstrkovali, keď bol Slovák, keď sa hlásil za Slováka... Potom to bolo zas opačne. My sme ale boli ako vojaci, nesmeli sme byť politicky činní.¹²²

S ÚŠB ste boli častejšie v kontakte?

Ani nie, lebo oni sa s nami ani nebavili – prišli, rozkaz vydali, alebo služby žiadali. Boli takí namyslení.

Čiže akoby nadriadení?

Nie, neboli nadriadení. Ale boli osobitná zložka. Tak ako neskôr ŠtB – „páni“, sami sa tak menovali, za veľkých pánov sa pokladali. My sme si ale robili svoju robotu, o nich sme sa nestarali. Oni mali politické veci, my sme nemali politické veci, to bolo šťastie. Po vojne, za komunistov, to už bolo horšie. To už sme museli byť aj my „politickí“. Však ja som aj preto odišiel z aktívnej služby do hospodárskej.

Počas veľkého štrajku v Handlovej v roku 1940 ste tu ešte neboli...

Ešte nie, ale starší kolegovia, čo tam boli sústredení ako posily, mi to opisovali. Ale vraj to nebolo voľajaké ostré. Až neskôr sa to, samozrejme, zveličilo. Žandári mali v tých časoch veľký rešpekt.¹²³ Aj keď som prvýkrát prišiel na žandársku stanicu; ľudia boli, hádam ešte z maďarských čias naučení, takí ustráchaní – schovávali sa, keď videli žandára. Ale keď videli, že je žandár slušný, osmelili sa.

Ako sa oslovovali žandári?

Žittňan, ktorý bol služobne dosť starší, ma oslovoval „pán Polčík“. Mladší kamaráti sme si tykali.

Žandár sa mohol ženiť až po štyroch rokoch služby?

Áno, aj flintu alebo rybársky lístok mohol dostať až po štyroch rokoch služby. Práva dovtedy nemal. Pred ženbou musel žiadať povolenku a tiež žena musela mať určitý majetok, ako som spomínal. To si overovali cez notárske a obecné úrady. Výška majetku nebola presne vymedzená, úrady to samé posúdili. A povolenku dávalo potom hlavné veliteľstvo žandárstva. Dnes sa to zdá už taká byrokracia, ale na niečo to bolo dobré. Keď mal žandár istý majetok, nebol odkázaný na to, aby pýtal nejaké „milodary“. To nesmel, ale ani to nebolo vo zvyku, aby sa žandár nechal od voľakoho podplatiť. Ja o takom prípade neviem, aspoň tu v Prievidzi nie. Boli sme hrdí na to, že sme žandári... Alebo aby ti niekto zaplatil poldeci, to vôbec nie. Išli sme napríklad do hostinca na kontrolu a boli tam takí, čo nám rozkázali pol deci – „preč, naspäť s tým!“ nezobrali sme. Cez službu, ale ani mimo služby, nikdy. My sme sa cítili pánmi, nie aby nás niekto hostil poldecákom. Aj keby rovno nechcel podplácať, len z kamarátstva si pripíť, mnohí považovali za česť, že sa môžu s nami kamarátiť. Utkvelo mi v pamäti, ako som išiel prvý raz do služby s veliteľom hliadky Čongrádym, ten im hneď odpovedal: „Ďakujeme, my máme na to, my si zaplatíme – my neprosíme!“ Takí zahanbení ostali. Ale aj to meno sme mali potom také... mali sme skrátka rešpekt.

Platilo aj to, že keď si žandár zobral z určitej obce manželku, nemohol potom v tej obci slúžiť. Ako napr. Paľo Macko – zobral si Prievidžanku a musel odísť do Nového Mesta. Nemohla to byť miestna občianka, aby tu nemal rodinu a nebol ovplyvňovaný. Armáda bola vo veľkých mestách, takže tam to nebolo až také okaté, ale žandári boli aj po dedinách, to bolo iné...

Pamätáte si, aký ste mali plat?

Prvú výplatu ako žandár som mal asi 900 Ks, to bolo vtedy veľa... Neskôr ako štátni zamestnanci sme zarábali najviac 1 100, do 1 200 korún. Neviem, akým pomerom sa to už zvyšovalo, ale každý rok nejakých pár korún pribudlo.¹²⁴ Na tú dobu bola slovenská koruna skoro ako švajčiarsky frank; aj Nemci šli po korune. Veľmi sa hľadala.

Čo sa týka stravovania, závodné jedálne vtedy neboli. Mohol som sa stravovať v reštaurácii, ale lacnejšie to vyšlo, keď sme si platili kuchárku. Všetko sme si kupovali, od štátu zadarmo sme nemali nič. Mesačne nám strhali z platu tzv. odevné – na čizmy, povestné žandárske baganče,

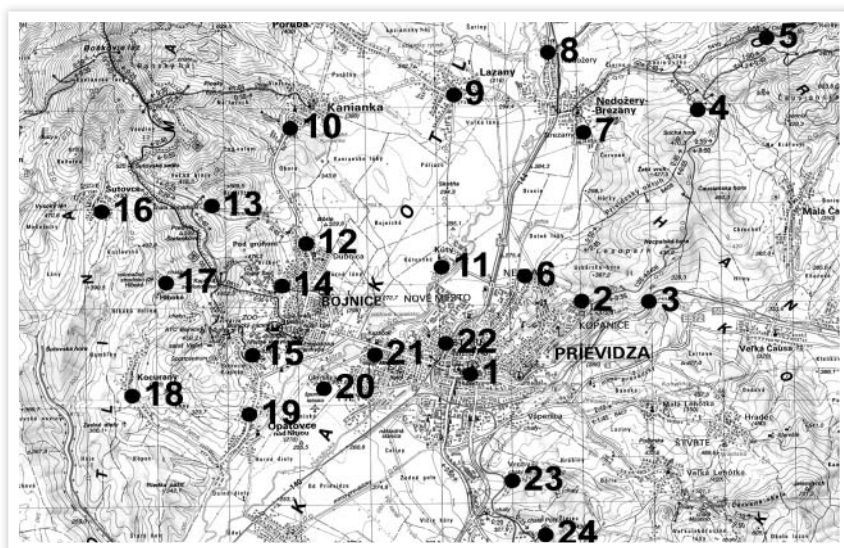
kvalitné, to sme si dávali šit. Potom sme mali plášť, šitý na mieru; mohli sme mať aj krátke kožuchy na zimu, čiernu kožušinu. A to potom bolo naše; všetko, čo sme si dali spraviť, bolo naše. Vtedy veru nik nešiel do civilu, to nebolo ako dnes, že si policajt chvíľu odslúži a hneď uteká do civilu. Vtedy sa držal zubami-nechtami.

A hodnosti?

Po skončení školy, keď riadne dokončil všetky predpísané postupy, a keď nemal „prúsery“, dostal hodnosť strážmajstra.¹²⁵ To bol oficiálny postup. Potom mohol pokračovať až na vrchného strážmajstra.¹²⁶ Asi po štyroch – piatich rokoch služby sa mohol prihlásiť do školy na veliteľov staníc. Strážmajster, keďže bol už veliteľom, potom dostal hodnosť praporčíka a následne vrchného strážmajstra. Boli dva typy dôstojníkov: maturanti (to bol normálny postup) a potom tzv. výkonní (bez maturity), tí mohli postúpiť najviac na kapitána, teda stotníka v tom čase.

Ako sa vykonávali služby na staniaciach?

Každá stanica si viedla staničnú knihu, veliteľ stanice do nej vypísal rozkazy, zapísal úlohy, členov hliadky. Aj aké papiere má kto vybaviť, lebo my sme súčasne vybavovali aj agendu. Pri obchádzkach sme mali svoj predpísaný rajón – horáreň – Klčovňa, odtiaľ Nedožery – Lazany – Kanianka.

Mapa kontrolných miest povinnej pochôdzky žandárskej služby

A naspäť do Prievidze. Alebo zas do Šútoviec, do Kocurian, cez Opatovce, Bojnice – kúpele a Vlčie kúty.¹²⁷ Úradné tlačivá sme používali staré, české.

Dovedna ste boli kolki na stanici?

Ako som vravel, systemizovaných miest bolo 1 + 1 + 8, ale tieto stavy neboli naplnené, slúžilo nás menej. To sa menilo. Väčšinou dvaja muži boli hliadka, niekedy boli vyslané aj dve, každá iným smerom. A niekto

Príslušníci žandárskej stanice ešte v dome Dr. Marka, na vtedajšej Nádražnej ulici, sprava – G. Polčík, Š. Sepeši, G. Kupec, štábný strážmajster M. Žitňan – zástupca veliteľa, J. Ježík, J. Borguľa, O. Marček

musel vždy ostať na stanici. Vybavovali sme úradnú agendu, mali sme písacie stroje. Plnú tašku spisov som mal, väčšinou som to nosil na notariáty alebo okresný úrad, ten nám bol nadriadený. Ako ste teraz prišli za mnou vy, tak som ako žandár niekedy musel ísť za občanmi overiť niečo... svedecké veci. Sluhovia na notariátoch boli také živé knihy. Všetko vedeli – majetkové, občianske záležitosti... aj kto kradol. Hneď mi dali tip a hneď sme šli po nich. Skrátka, takí naši informátori.

Celých 24 hodín ste ale neboli v službe?

Obyčajne na 18 hodín nás vysielal na obchôdzku do predpísaného rajónu, potom bol odpočinok.¹²⁸ Alebo keď sme mali príliš veľa papierov

na vybavovanie, tak sme to vybavovali aj cez odpočinok, a to sme ukrátili službu potom o tých 6 hodín. Toľko veliteľ toleroval. Boli ale prípady, keď sme museli pracovať v kuse aj dlhšie než 24 hodín, keď bol spáchaný závažný trestný čin – napr. lúpež. To sme museli pracovať, dokedy sa to nevyšetrilo, ťahať službu ďalej.

Pohotovosť na stanici bola 24 hodín, jeden si to musel odkrútiť, ten musel byť prítomný vždy, aj keby všetkých povolali hneď inde. Nebolo to tak, že koľko odrobil, toľko mal voľna. Ale koľko slúžil mimo pracovnej doby, tak zhruba toľko mu veliteľ toleroval voľna, pár hodín. To kvázi „náhradné voľno“ sme dostali, len keď sme boli vonku, mimo stanice. Keď slúžil celú službu, 24 hod. na stanici, nemal voľno, lebo nebol vonku! Ráno išiel znova do roboty...

Číže obchôdzka trvala menej ako 18 hodín...

Obchôdzka rajónu trvala 18 hodín oficiálne, ale reálne menej, prakticky len toľko, čo sme ju absolvovali, ale oficiálne sme napísali 18 hodín a potom sme si vybavovali spisovú agendu. Keď sme šli do dedín, tak sme si niesli plnú tašku spisov – vyšetrovania, alebo aj trestné činy. A potom som sedel za stolom a písal. Veliteľ bol benevolentný a radšej nás nechal vybavovať agendu, akoby sme nasilu museli kdesi vonku trčať, ako to robili napr. financi. Potom sme ale viac slúžili, ako sme oficiálne mali... čo sme aj nemuseli. Lebo každý sa šplhal, chcel byť takým „oddaným pracovníkom“...

... aby dosiahol povýšenie...

Ani nie kvôli povýšeniu... Ja neviem... To sme tak slúžili – sami sebe. Nik nepotreboval dozor nad sebou. Priam sme sa predbiehali jeden pred druhým, aby som slúžil dlhšie, než ten druhý... Iniciatívni... Ale potom nám tá robota aj išla. Keď som dostal prípad, dokiaľ som ho nevyšetril, tak som neprestal.¹²⁹

Kedy ste mali voľno?

Nikdy. Ani sme voľáko nechceli. Náhradné voľno – také čosi vtedy neexistovalo, to nikto z nás nechcel ani prijať. Aj veliteľ bol taký – večne tam sedel a potom akosi viac si vážil takých, čo tam sedeli s ním.

Pohľad do Nádraznej ulice zo západu s vyznačením domu Dr. Marka, kde sídlila žandárska stanica

Kde ste spávali?

Slobodní sme mali na stanici jednu izbu ako spálňu – 4 až 5 lôžok, ženatí, samozrejme, doma. Postele boli doštené, ako majú aj vojaci v kasárňach. Jednu posteľ sme mali zvlášť, takú hosťovskú, tá bola na strunách a na nej bol srstený matrac. Veliteľ mal byť priamo v budove stanice.

Vždy jeden kolega slúžil po skončení zamestnania, bola tam posteľ, obsluhoval telefón, alebo keď prišla v noci nejaká stránka, musel otvoriť a vybaviť ju.

Uniformu ste nosili aj mimo služby?

Keď sme nemali službu, väčšinou sme chodili v civile.

Stretli ste sa s tým, že by sa niekto vyhrážal žandárom?

Ale kdeže, to sa báli ľudia... zďaleka zdravili. Raz, už bolo po vojne, sme šli do Opatoviec, taký fičúr tam čosi pokradol. Šli sme k richtárovi, kde bol ten fičúr v prednej izbe, stál pri murovaných kachliach a čosi

odpauľoval môjmu kolegovi. To bol dosť dobrý chlapák, Július Filip sa volal – tak mu len jednu báách, až letel a chrbtom padol na tie kachle. Richtárovi sa celé kachle rozsypali, ako keby do nich granát hodil (smiech)... Ten, keď videl druhý raz žandára, radšej sa schoval.

Mali sme veru aj humorných príhod haldy. Raz prišli na stanicu dve ženy, asi štyridsiatničky – a strašný krik na seba robili: „A ty si to ukradla, a ty si mi to stratila“ a neviem čo, nedali sa ani utíšiť. Tak som ich potom vypočul. Najpravdepodobnejšie podľa mňa im vreckový zlodej zobral peniaze, to sa bežne vtedy stávalo. No ale podozrievali jedna druhú. A tá jedna mi hovorí: „Ja vás žiadam, aby ste ma prehliadli! Celú!“ Ako dôkaz, že tie peniaze neukradla. A tá druhá: „Aj ja žiadam! Prehliadnite ma!“ Ja hovorím: „My nesmieme ženy prehliadať!“ „Ale my to žiadame! A keď nás neprehliadnete, ani nejdeme preč!“ Tak čo teraz... keď už musím... Tak som ich po jednej pichol do kúpeľne, čo sme tam mali. Tam sa reku vyzlečte a po jednom mi podávajú všetky šaty! Tak sa vyzliekli a cez pootvorené dvere mi podávali šatstvo. No keby sa bol ktosi sťažoval, mohol som mať veru nepríjemnosti. Tak som tie šaty popozeral, prehliadol, jednu aj druhú, a nič som nenašiel. Tak potom obidve vyšli spokojné. Tak aj takéto čosi niekedy pomôže.

Alebo to padnuté lietadlo v Brezanoch. Od Necpál po Brezany bola len močarina, to bolo známe.

Núdzové pristátie nemeckého výzvedného lietadla medzi obcami Brezany a Necpaly v jeseni 1944

G. Polčík ako stráž pri nemeckom výzvednom lietadle. Napriek zákazu fotografovania Polčíkovi o pár dní prievidzskí mládenci darovali túto fotografiu

Pravdepodobne tam núdzovo pristálo, ale tak, že kolesá sa mu zaborili do trávy a postavilo sa na vrtuľu. Mňa tam potom poslali strážiť; keď som tam prišiel, bolo už vyrovnané. Strážil som ho asi jeden deň. Predvečerom prišlo vojsko – slovenské vojsko, nie Nemci – s nákladným autom. Rozobrali ho a na aute aj odviezli. Samozrejme, hneď sa tam zhŕklo obecenstvo. Príkaz zhora bol jasný: nefotografovať a tiež zákaz približovať sa k lietadlu, najbližšie len asi na 70 metrov. Tak som ho neustále obchádzal a opakoval som zákazy. No ale čo – asi o dva týždne idem po námestí a jeden z tých mladíkov, čo sa tam zhŕkli, na mňa kričí: „Pán Polčík, počkajte! Nech sa páči!“ A podal mi obálku. Otvoril som ju až na stanici, kuknem – a tam fotografie!

Tak potom bol z toho smiech medzi mládežou, že prísny žandár im zakazoval a oni si ho odfotili aj s tým lietadlom...

Na evakuácii Nemcov ste sa nezúčastnili?

Tí poutekali všetci ešte skôr, pred koncom vojny.¹³⁰ Tam hore, Nemecké Pravno, Handlová a tam. To ale nebol náš obvod. Prievidza nemala Nemcov, hádam len zo päť rodín.¹³¹

V meste ste nemali problémy s Cigánmi?

Nie. Tu ani nebolo veľa Cigánov, len málo. A tí, čo boli, sa báli, poslúchali, my sme s nimi nemali vôbec problémy.¹³²

Konali sa v tom čase v Prievidzi napríklad verejné zhromaždenia?

Áno, ľudia boli vtedy viac nadšení pre politiku, pre štát ako dnes... Spievali sa gardistické piesne – „Slováci sme od rodu“ a tak. Bývali tu oslavy a ľudia radi chodili na takého akcie, lebo boli nadšení, že máme slovenský štát...

Krojaný sprievod mladých dievčat počas osláv výročia vyhlásenie Slovenského štátu

Zhromaždenie Prievidžanov na Hlinkovom námestí s dobovými zástavami

**Bojnický arcidekan
Lukáš Petráš**

Aké boli vzťahy medzi žandármi a farármi?

Normálny vzťah. To až potom za komunistov sa „pokazilo“. My sme s nimi museli spolupracovať, lebo oni mali matriku, keď som potreboval údaj, musel som ísť za ním. Lebo do roku 1895 oni viedli matriku narodených a sobášnych.

Až veľmi blízke vzťahy som mal, povedal by som, s bojnickým arcidekanom Lukášom Petrášom; on mal horu v Kaniaňke a ja som bol vychýrený strelec.

Tak ma s tou svojou smotánkou pozýval na poľovačky.¹³³ Lebo to bolo len pre pánov. A mňa predstavil ako najlepšieho strelca. Koľko rás sme sa strelili, vždy ma pozval „podte na pohárik omšového!“ Taký dobrák to bol.

Mali ste vzťahy aj s financmi?

Málo, lebo tu neboli. Obyčajne žandári financov podceňovali, lebo to boli takí ničnerobiaci ľudia, museli len tie svoje body obchádzať.¹³⁴ Bárskde sa schovali, aby im vyšiel čas a tam čumeli. A keď mal sprostého veliteľa, obyčajne ešte budík nosil vo vrecku, aby vedel, ktorú hodinu má byť na tom bode. Tak išiel presne podľa budíka, nechal si ho zvonit, keď niekde zaspal alebo čo... priam smiešne. My sme neboli takto obmedzení, my sme šli, kde sme chceli, aj do krčmy. Náš veliteľ to toleroval. Aj my sme mali body, no ale keď napr. pršalo, som tam jednoducho nešiel, načo by som tam šiel? A veliteľ vedel, že sme tam nešli. No kontroloval nás, ale len tak raz za mesiac. My sme mali väčšiu benevolenciu a boli sme viac úradníci než oni. Oni boli naháňaní ako vojaci.

Čiže ste ich mali na posmech?

Na posmech sme ich mali.

Boli inak finančne ohodnotení?

Odmeňovaní boli skoro tak ako my, mali o voľačo menej.... Možno o stovku. Financi mali aj iné označenia, oni nemali hviezdičky ako my, ale také „rozety“ sme tomu hovorili.

Na žandárskej stanici ste mali aj telefón – mohli ho používať aj civili?

Civili nie, len žandári. No tak – kamarátovi mohol zavolať bez zvláštneho povolenia, samozrejme. Nikto to nezakazoval, nikto to nepovolil. To bola normálna linka.

Ešte by nás zaujímalo, kto vtedy kontroloval autá? Ved' dopravná polícia ešte nebola. Robili ste to vy ako žandári, alebo mestská polícia?

My sme robili kontrolu áut. Ja som bol veľakrát na cestnej kontrole. Veliteľ napísal do služobnej knižky objekt kontroly, čas, odkedy dokedy. Napríklad na štátnej ceste Prievidza – Nedožery, to bola taká „najviac“ frekventovaná cesta. Raz som tam stál možno aj pol dňa, než prešlo jedno auto.

Pozerám – šofér sa z dialky na mňa usmieva – bol to známy. Zastavil som ho a pýtam sa ho, či vie, aký priestupok spáchal. Išiel po ľavej strane no ale vtedy sa už muselo jazdiť vpravo. A on mi hovorí, že si to ani nevšimol, že išiel po zlej strane... Tak ale keď to bol známy, som ho pustil bez pokuty.

Kolko bolo vtedy v Prievidzi áut?

Asi šesť nákladných. A približne toľko osobných.

Čo bolo vtedy účelom kontroly?

Prevažne cestné predpisy, či jazdil po správnej strane cesty, napríklad. Lebo za slovenského štátu sa to zmenilo, podľa nemeckého vzoru sa začalo jazdiť vpravo.¹³⁵ Pri takej úbohej premávke som prosil Boha, aby som aspoň voľakoho skontroloval a voľajakú pokutu dal, aby som mal dôkaz, že som tam skutočne bol. Aspoň nejakému cyklistovi päť korún... No ale nikde nikoho.

Za čo ste mohli dať pokutu?

Najviac prešlo bicyklistov, no tak, ak nemal zvonček alebo mu čosi chýbalo, to bolo päť korún, keď čosi vážnejšie, tak desať korún. Alebo ak ktosi prešiel cez spustené železničné závory, aj to sa pokutovalo.

V tom čase musel byť každý voz, ale tiež motocykel, označený takou tabuľkou s menom majiteľa. A stalo sa mi, že jeden motocyklista tú tabuľku nemal. Tak som mu dal 10 korún pokuty. No ale on nezaplatil. Mal známeho na okresnom úrade, ktorý mu tú pokutu jednoducho zlikvidoval. A toto sa opakovalo niekoľkokrát. Tak mňa to už potom nahnevalo a nahlásil som to nadriadenému policajnému orgánu, že tú pokutu mu skrátka vždy zlikvidujú. Ten to prešetril a vyriešil – motocyklista potom už tú tabuľku s menom nosil.

Najmä Nemci, miestni, z týchto nemeckých dedín, sa vtedy robili takí privilegovaní, protivili sa, nechceli poslúchnuť, no ale nás museli, to neexistovalo neposlúchnuť. V noci sme obyčajne kontrolovali Vesteničiarov, čo chodili s hruškami – preto ich volali aj „hruškári“. Tam sa kontrolovalo, či má na voze lampáš; konský povoz bol zakrytý plachtou a petrolejový lampáš zavesený na rebrine, na ľavej strane, na boku. Lebo sa jazdilo po pravej strane. Oni obyčajne pred polnocou

chodili odtiaľto, aby boli už ráno v Martine¹³⁶ alebo v Mikuláši, do tých severských okresov chodili na trhy predávať.¹³⁷

A čo skúšky na alkohol?

To vtedy nebolo. Mohol byť napitý ako snop, v tom čase sa to netrestalo. Vodičský sa kontroloval, ale to bola maličkosť. Tak počas služby som mohol aj niekoľko hodín nečinne stáť. Zastavovalo sa len rukou, žiaden terčík alebo čo, to každý hneď zastal.

Obchádzanie úradných nariadení

Za slovenského štátu bolo zakázané počúvanie nepriateľských staníc. Tí, čo mali rádio legálne, mali ho zaplombované, aby nemohli počúvať iné ako slovenské stanice.¹³⁸ Jedine tí, čo mali rádio ilegálne, počúvali voľne. Plombovať rádiá chodil nejaký odborník; to sme my nerobili, to robila HG, teda dozerala na to. My sme na stanici počúvali všetky stanice, aj Londýn aj Moskvu, nás nikto nekontroloval. Boli sme suverénni – my sme boli na to, aby sme kontrolovali.

Už sme vedeli, kedy zo zahraničia vysielajú, tak vtedy sme počúvali, akurát to dosť silno rušili. Rádio sme mali normálne v kancelárii. Na stanicu sme pustili len toho, koho sme chceli. Veliteľovi stanice to neprekážalo, aj on potreboval vedieť nové správy. Ale, samozrejme, počúvali sme aj naše správy, bratislavské, tie sme museli, vysielali aj denné a bezpečnostné správy, informácie o hľadaných osobách. Tak sme boli informovaní z oboch strán. Ďalej sme správy už nešírili, radšej sme boli ticho. Ľudia – aj počuli aj nič nepočuli.¹³⁹

Počúvali v Prievidzi aj iní zakázané stanice?

Každý, kto mohol, počúval. Tomu sme nebránili.

A keď mali rádioprijímače zaplombované?

Vedeli si to nejako spraviť.¹⁴⁰ Tunajší Nemci dávali najviac pozor. Špehovali pri dverách podozrivých osôb, či počúvajú.

Prišiel vám aj nejaký podnet, udanie, že ktosi počúva?

To sme ani nebrali do úvahy. My sme hrali ešte demokratickú politiku. Lebo za 1. republiky bolo všetko dovolené. A my sme zase ničomu nebránili. Ale boli aj stanice, kde to sledovali, ak tam bol nejaký horlivý veliteľ a chcel si šplhnúť... počítal hádam, že sa mu to raz zide na povýšenie. My v Prievidzi sme ale takých nemali. A keď sme aj mali – alebo keď sme niektorému neverili – tak sme ho izolovali. Jednoducho sme sa pred ním o ničom nezmienili.

Robili sa aj nejaké zásahy, razie?

Na jednej fotografii sme vyfotení počas akcie v Porube pri Prievidzi asi v roku 1943.

Jedna z tých obyvateľov Poruby, ktorí sa po okupácii Francúzska vrátili na Slovensko. Na fotografii so Š. Sepešim a G. Polčíkom

Bolo to po návrate obyvateľov obce z Francúzska, ktorých po okupácii Francúzska Hitler vyhnal a museli sa vrátiť na Slovensko. V tom čase bolo predpísané, koľko mlieka musí ktorý roľník odovzdať na výkup.¹⁴¹ Mlieko išlo potom ďalej na verejné zásobovanie. Boli aj nesvedomití roľníci, čo namiesto mlieka odovzdali len mliekom zafarbenú vodu.

Dokonca jeden doniesol namiesto mlieka mliekovú polievku, čo mal na obed, boli v nej ešte halušky, a to sa vylialo do ostatného mlieka!

Mlieko sa tým znehodnotilo...

Znehodnotilo, samozrejme. No a museli sme s tým, pravda, voľačo spraviť, lebo aj okresný náčelník Dr. Lexmann¹⁴² na nás tlačil.

Ale aj sami, z vlastnej iniciatívy sme to riešili, ale on o tom, samozrejme, musel vedieť. Mlieko sa odovzdávalo vo viacerých dedinách, v každej bola jedna zberná miestnosť, odkiaľ sa potom v kanvách odvážalo do Prievidze. Nedožery sme si vytipovali ako prvé „kontrolné miesto“, tam sme začali. Zaskočili sme ich. V noci, pokiaľ ľudia spali, sme obsadili odberné miestnosti. Tam sme sa skryli, aby nás prichodiaci nevideli. Keď dotýčny mlieko odovzdal, zmerali sme jeho hustotu, zapísali, a umiestnili sme ho v susednej miestnosti, aby nič nemohol prezradiť. Všetkých, čo odovzdávali, som mal v jednej miestnosti. Takto sme nielen každého preverili, čo priniesol, ale sme aj odhalili nepoctivcov. Asi šiestich, čo mali najhoršie mlieko, sme dali na okresný úrad do basy.

Dr. Lexmann ako svedok pred Národným súdom

Hoci to nebol trestný čin, okresný náčelník tak rozhodol. Urobil im truc, aby si to zapamätali. Pre postihnutých to bola najväčšia potupa – trčať cez Veľkú noc v base! Prezývali ich potom „mliekari“ a smiali sa im po dedinách, že vraj sa boli vyučiť, ako sa mlieko pančuje...

Potom si už nikto nedovolil takto znehodnocovať mlieko?

Už potom nikto, každý sa bál...

Asi najlakomejší boli tí najbohatší...

Áno, práve tí doniesli špinavé mlieko... Tak sa im zišiel trest, ten posmech, že museli sedieť cez Veľkú noc. Ja by som to mlieko nepil... Aj to, čo bolo dobré, bolo zlé... lebo ľudia ho s vodou miešali. Bolo vidno, že všetko je riedené. Mali sme predpis, uznať a brať len také, čo má dostatočnú hustotu, ostatných sme mali zavierať. Ale my sme uznávali aj nižšie hodnoty, lebo inak by sme neboli doniesli nič. V niektorých

Väzenie bolo umiestnené v budove okresného úradu. Nemecký nápis si vynútila nemecká menšina.

prípadoch sa hustota ani nedala zmerať, lebo to bola len voda mliekom prifarbená. Aj tí, čo sa zdali poctiví, boli nepoctiví. Dostali za to nejaké peniaze, korunu alebo dve, už neviem, bola to úradná cena. Potom to šlo do mliekarní, kam si ho ľudia chodili kupovať. Väčšinou kupovali od známych normálne mlieko, ale keď nemali inú možnosť, a mali deti, tak museli kupovať v mliekarni. Hygiena mlieka nebola bohvieaká, ale nikto neumrel...

Tak to ľudia sabotovali...

Nuž, boli bez peňazí tiež, tak zháňali korunu, kde mohli... Ale pri „politických prípadoch“ som sa ja, aj niektorí ďalší kolegovia, vyhýbali tomu, aby sme kohosi aktívne prenasledovali alebo zatkli. U nás mali odbojáři „voľno“.

Mišeje, Čentík¹⁴³, to boli študenti gymnázia, robili ilegálnu činnosť. My ako žandári sme o nich vedeli, ale nik ich nesledoval, ani im neublížoval.

Slovenský štát bol po tejto stránke taký tolerantný. Mišeje s ďalšími porobil nejaké protištátne plagáty a potom ich lepil. ÚŠB ich odhalila, zaistila, ale asi po mesiaci boli pustení.¹⁴⁴

V kancelárii na stanici sme mali stôl, ktorý mal registračné zásuvky. V nich boli kartotéky zločincov z povolania, vreckových zlodejov s fotografiami a tiež osôb podozrivých z protištátnej činnosti. Pamätám si, že tam boli aj karty Vendela Mjartana, študenta Jozefa Lietavca alebo prof. Jozefa Hagaru.

No ale ležali tam zaprášené, asi do roku 1943 s nimi ani nik nehýbal. Ešte pred Povstaním prišlo na Hagarovcov udanie, že sa skrývajú v Hornej Vsi.¹⁴⁵ Tam blízko bol mlyn, kde sa údajne schádzali Hagarovci; neviem, či aj Trojan tam vysielal niekoho.

Skrátka, dostali sme signál, že sa tam schádzajú, že mlynár ich podporuje a majú tam aj nejaký ilegálny výbor. Tam sme raz na nich spravili akciu. To bol rozkaz, no prišli „ušbáci“¹⁴⁶ a museli sme ísť s nimi a celý objekt obklúčiť. Ako žandári sme zvonku obsadili mlyn; ja som stál vonku. Zhodou okolností som mal vtedy vypité (smiech), tak ma veliteľ nechcel pustiť dnu. Len som posedával vonku (smiech). A oni šli dovnútra. Nič tam však nebolo. V mlyne sa zdržiavali len nakrátko, hádam, aby si zomleli a zas išli späť do hôr.

Aj v Bojniciach, na Kútoch, bol jeden zásah proti Mjartanovcom. To robila ÚŠB. Pri tej príležitosti prišiel do Prievidze Dr. Beňuška, prednosta ÚŠB. Bol vtedy aj u nás na stanici. Oni jednoducho prišli v noci, zobrali aj nás – nepovedali, kam sa ide – a šli sme. Brat toho bývalého povereníka, Jozefa¹⁴⁷, Vendel, tam mal gazdovstvo.

Ale nenašli tam nič. Papiere, písomnosti, takéto viditeľné znaky, že sa schádzajú, to sa nikdy nenechávalo.¹⁴⁸

**Ignác Čentík ako náčelník
železničnej stanice v Prievidzi**

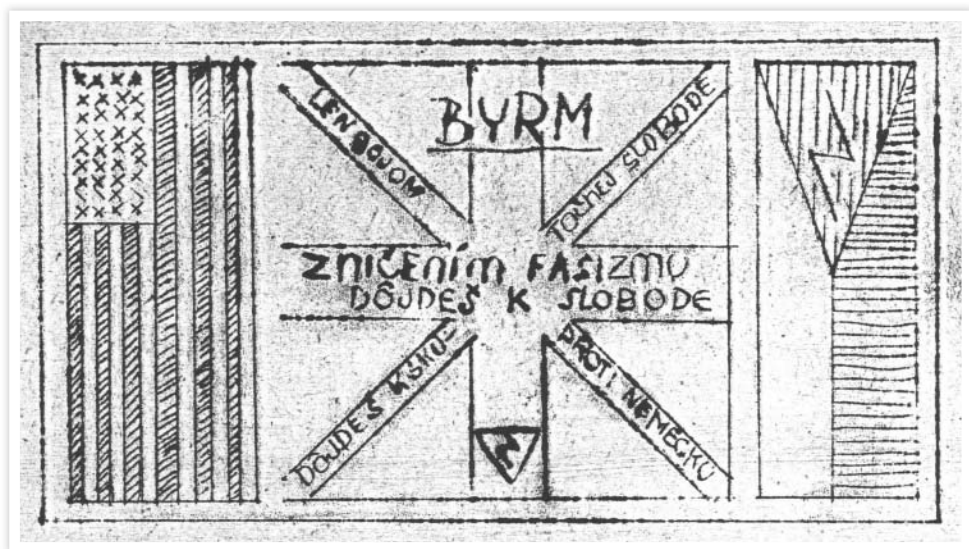
**Demokrat, neskôr partizán,
Vendelín Mjartan**

**Jozef Mjartan ako člen Zboru
povereníkov**

Jozef Trojan ako „partizán“ po vojne, keď sa stal samozvaným vládcom Baťovian a okolia

Ukážky ilegálnych plagátov bratov Bleyovcov

Ani nejakú diverznú činnosť nerobili?

To nie.

A čo ilegálna KSS?

Komunisti tu nerobili nejakú protifašistickú činnosť alebo propagáciu komunizmu. To robili nejakí Bleyovci, na vlastnú päsť. To bol veľký problém, veľký rozruch, keď boli stále rozhadzované letáky alebo vylepené plagáty a na nich slovenskí funkcionári, od ministerských až po okresných, vykreslení ako nepriatelia, že „ich повеšíame“.¹⁴⁹ Poslancom tu bol Klimko¹⁵⁰ – toho namaľovali na šibenici... to vyvesili na železničnej stanici...

My sme vyzbierali letáky, gardisti ich vyzbierali, ale stále plná Prievidza ich bola. Len čo sa to pozbieralo, hneď sa objavili druhé. Aj na vagónoch boli nalepené. Skrátka, niekto robil letáky na hárkovom papieri, každý pod značkou BYRM.

ÚŠB o tom vedela, už tu sledila, ordinovala. Chodili sem z Bratislavy jej príslušníci, stopovali. Aj Nemcov pozvali, či o tom niečo nevedia. Riešili to až v Berlíne; z Berlína dávali odpovede, že takúto organizáciu neevidujú v celej Európe. Tak im zamotali hlavu. To sa dlho, dlho vlieklo. Nikto

Ilegálny plagát Bleyovcov

nemohol odhaliť, čo je to ten „BYRM“. Až jeden náš kolega-žandár, Borguľa raz hovorí: „Viete čo, mne sa zdá, že to tí Bleyovi chlapci robia...“ Jožo a Rudo sa volali, boli študenti gymnázia. Ich otec bol nejaký úradník a na stanici mal hostinec v prenájme. Mal kopy detí, ale títo dvaja boli najstarší. No ale nešli sme za tým, tak sa to „premlčalo“. Ani sme nepredpokladali, že by to oni robili, lebo sa nezapájali do spoločného odboja, ale robili na vlastnú päsť. Lenže ten Rudo bol až prismelý. Naraz nám ho na žandársku stanicu doviezli dvaja ušbáci. Ako na to prišli... Cestoval do Handlovej a vo vlaku rozdával protištátne letáky. A nejaké nasilu strčil aj vojakovi a ten ich potom rozdával v Handlovej. Ale v Handlovej bol samý Nemec – tak ho hneď zaistili. „Však mi to dával ten a ten chalanisko,“ hovorí vojak. A už aj vedeli, kde býva... Tak toho Ruda zaistili. To bolo nejakou roku 1943. A ÚŠB ho zobrala do Bratislavy.¹⁵¹

Ešte k tej skratke som chcel povedať, keď už Ruda zatkli, na stanici nám povedal, čo znamená BYRM – je to skratka jeho mena: Bley Rudolf Miloslav! A bol na to hrdý.

Čo sa s ním potom stalo?

Asi tri týždne bol zavretý a pustili ho. Neviem, v ktorej base ho držali, ale pustili ho domov. To bolo už všetko napáchnuté „Povstaním“. Slováci, až na tých ortodoxných, boli väčšinou proti Nemcom. Hlavne tu, v Prievidzi a okolí, sa Slováci dobre necítili, lebo tu Nemci začali rozkazovať – myslím tí miestni Nemci. Chceli mať vždy pravdu. Sedel som u okresného náčelníka a bol tam taký exponovaný, Steinhübel¹⁵² – ku všetkému sa vyjadroval. Aj keď sme ako žandárska hliadka šli riešiť priestupky na ceste v meste, on, Nemec, nám robil problémy, nechcel nás rešpektovať. Tak dostal aj po ušiach. Nám to bolo jedno. Vtedy sme nehládali na národnosť – dostal facku alebo kopanec do zadku ako aj bársko iný.

Takže za slovenského štátu tu viac takých zásahov proti komunistom ani nebolo?

Bolo ich viac, ale komunisti akoby sa vtedy vytratili...

Povstanie a okupačný režim

(september 1944 - január 1945)

„To Povstanie... to bolo ako orchester bez dirigenta...“

V Prievidzi organizovali odboj hlavne bratia Mjartanovci, to boli demokrati. Nielen oni, ale aj väčší gazdovia, všetci boli prodemokratickí. Prievidza bola malá, každý poznal každého. Neskorší podpredseda Zboru povereníkov Jozef Mjartan bol vedúci demokratického odboja. Medzi demokratmi a komunistami (Hagarovcami) bolo napätie. Keby Mjartanovci boli komunisti, tak by museli do basy, ale ako demokrati boli viac-menej trpení. My žandári sme spolupracovali, ale HG o tom nevedela.¹⁵³ Brat Joža Mjartana, Vendel, bol s nami neskôr aj v partizánskom bunkri. On aj s bratom bol presvedčený, že sme proti režimu, takí „čechoslováci“, keďže sme boli vychovávaní „československým zákonom“. Preto verili, že u nás nájdú podporu a získajú informácie, ktoré potrebujú.

Benevolentný slovenský štát a počiatky spolupráce s odbojom

Ako som sa s nimi dostal do spojenia... Bojnice boli náš obvod, takže sme tam hliadkovali. V lete 1943 som išiel na hliadku so Šinkovičom. On bol starší, bol tam skôr¹⁵⁴ a bol s Vendelom Mjartanom dobrý priateľ. Tak sme sa tam, u nich na Kútoch, obyčajne zastavili. Vždy nás ponúkol slaninou, alebo kyslým mliekom, bol to dobrý roľník. Bol snáď prvý v okrese Prievidza, čo pestoval kukuricu. Šinkoviča si vzal na chvíľu bokom a hovorí mu, že zháňajú náboje, zbrane na odboj.¹⁵⁵ Na spiatočnej ceste z Kútov do Prievidze mi to Šinkovič prezradil. „Viete čo, pán kolega?“ lebo vtedy bolo povinné vykvanie¹⁵⁶ – „Viete, čo chcel odo mňa? Aby sme mu zháňali zbrane a náboje na odboj... Čo myslíte, pán kolega, máme to povedať veliteľovi?“ Ja mu hovorím: „No, najlepšie bude, keď to hádam nepovieme nikde... čo je u nás, to je najistejšie!“ On bol jedna ruka s veliteľom stanice, vrchným strážmajstrom Čongrádym, vtedy neboli dôstojníci na obvodných oddeleniach. Na druhý deň ráno mi hovorí: „Viete čo, pán Polčík? Ja som to pánu veliteľovi povedal...“ „Jú – a čo?“ pýtam sa. „Ja som myslel, že spraví poplach a Mjartanovcov zavrie,“ hovorí mi. Ale ostal ticho a vraj mu povedal, aby sme to „umlčali“... A ešte povedal, že sa poradí s Lexmannom, čo ďalej. Aj sa poradili. Ale nič nerobili, všetko ostalo tak. Ja som trochu trýpol strachom, však sme boli v štátnej službe. Ale ani on to vraj nikde nevyzradil, nechal to tak. Orgány slovenského štátu to takto mlčky tolerovali... Alebo sa robili, že nič nevidia. Takto bola naša stanica zapojená do odboja, hádam okrem dvoch.

Ako žandár ste neboli v ilegalite, ale istým spôsobom ste pomáhali opozícii...

Mali sme také myšlienky, boli sme im vnútorne naklonení. Vedeli sme o Mjartanovcoch a nechali sme ich pôsobiť. A keď sme sa stretli na ulici, Vendel nás už z diaľky „provokatívne“ zdravil „Nazdar!“ To bol československý pozdrav, takže takto nepriamo a verejne sa hlásil k Československu. Keď vypuklo Povstanie, považovali nás za vlastných.¹⁵⁷

V skoršom období ste boli väčšmi priklonený Slovenskej republike, alebo ČSR?

Ťažko povedať. Do roku 1942 ľudia väčšinou verili, že Nemci vyhrajú vojnu, lebo suverénne vyhrávali. A verili im aj vysoko postavení ľudia, že majú prevahu v zbraniach. Ale potom, od roku 1943 sa to začalo prekacovať, ilegálna činnosť sa začala robiť verejnejšie. Najprv Moskva, tam v prvom rade Nemci dostali výprask, potom Stalingrad... Ľudia sa obrátili proti Nemcom. Dovtedy každý len Nemcov zveleboval. A tu odrazu sa všetko obrátilo. Dovtedy boli ľudia aj za, aj váhali.

No a vy?

To isté sme boli. No tak – viete ako to bolo... Neexponovali sme sa, čušali sme ako voš pod chrastou, ako sa vraví. Prejavovalo sa to len na mapách, značil sa front, aktuálne pohyby frontu. Tam bolo vidieť, ako Nemci ustupujú. My sme neboli za Nemcov, ale nemohli sme sa ani verejne proti nim prejaviť. Len jeden z kolegov bol taký trochu „spomalený“ – volajaký Marček – ten to do mapy zakreslil. Na stanici sme mali veľkú nástennú mapu Európy, kde

Gustáv Polčík v prvých rokoch žandárskej služby

to bolo zakreslené. Mohol to niekto vidieť, keď prišiel. No ale na čo to bolo dobré... Keby boli gestapáci vtedy prišli – čo si nedovolili – a pozrú sa nám na mapu (nápisy), hneď nás majú...

Slovenský štát ste ale uznávali?

Pochopiteľne, však, to sme museli. My sme predstierali, že sme za slovenský štát ešte viac než oni, gardisti... Nemohli sme sa prezradiť. Ale boli sme proti gardistom. To bola „kontra“, miešali sa nám do remesla.

Poznali ste okresného žandárskeho veliteľa Ružičku?

Jemu podliehali všetky stanice v okrese... on bol do nástupu komunistov, potom ho prepustili.

Tiež bol orientovaný demokraticky?

Čo boli starí, všetko boli demokrati.

S odbojom spolupracoval?

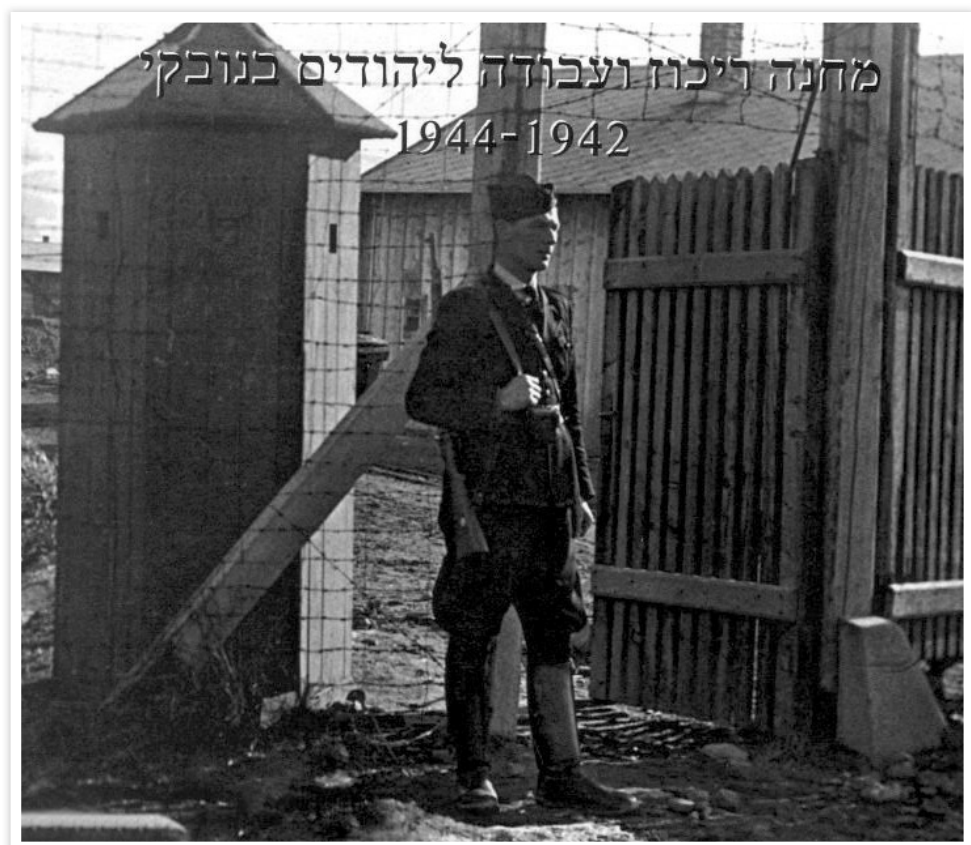
To neviem, ale nemuseli sme sa ho báť. Spojenie asi nemal, lebo to sme neprežrádzali, ale báť sme sa ho nemuseli... Pred ním bol okresným veliteľom Matula; ten bol vyslovený demokrat, on otvorene bil proti komunistom, aj nacistom. Odtiaľto išiel do Nového Mesta nad Váhom, tuším v 1942.¹⁵⁸ No a po februári ich všetkých penzionovali, všetkých týchto starých dôstojníkov.

Tábor v Novákoch

Židia z nováckeho tábora, teda tí, čo mali priepustky, čo zásobovali tábor, chodili k nám na stanicu ako domov. Prišli, posedeli, podebatovali. Zhovárali sme sa o situácii, aj politickej. Vedeli, že s nimi spolupracujeme, že nie sme nebezpeční.

Nepomáhali ste im so zásobovaním?

To nie, to nepotrebovali. Oni sa zásobovali, to si vedeli zariadiť. Boli priam bohatí, tam mali všetkého. Keby to bolo ďalej fungovalo, tak celé

Titulná strana knihy o nováckom tábore s nápisom v hebrejčine

Slovensko sa pozdvihne, ako to tam zveľadili, fabriku postavili. Lebo to boli mimoriadne šikovní ľudia, celá židovská vzdelanosť, inteligencia bola v tábore. A im sa neťažilo robiť, oni robili – aj ich ľudia. To bola taká továreň, aj krajčírstvo tam bolo, šili obleky, stolárstvo, a ďalšie, všetky remeslá. A dobre robili, skrátka, prosperovali. My sme tam chodili služobne, boli tam kolegovia, čo to strážili. Tak aj ja som tam bol ako doma.

Nestrážili tábor aj gardisti?

Aj oni voľačo, vonku. Žandári boli pridelení, mali vlastné veliteľstvo. Gardisti mali vlastné veliteľstvo. Ale spolupracovali pri strážení. Žandárov tam bolo málo, mali na starosti skôr administratívu, samotné stráženie nerobili.¹⁵⁹

Pohľad do krajčírskej dielne v tábore Nováky

Niektorí z tých gardistov sa vraj správali voči Židom surovo...

Ani veľmi nie. Nemali príležitosť.¹⁶⁰

Žandári boli asi slušnejší...

Tam bola už trošku úroveň. Nevieť, či je pravda, jeden z tých, čo strážil v tábore, tu potom slúžil – voľajaký Fuliér, bol zástupcom náčelníka. A ten hovoril, že František Krištof Veselý tam bol zavretý, vlastne internovaný, a že tam musel spievať. Skamarátil sa, a potom im spieval. Či to bola pravda, neviem. Ale sa tým chválil.¹⁶¹

Po Povstaní, keď Židia ušli a tábor ostal prázdny, ľudia sa tam vrhli – stovky ľudí – a rozkrádali materiál aj stroje.

Domáci – Nováčania, Sebedražania, Košovci...¹⁶² To bolo mračno ľudí. No a keďže v Novákoch sa žandárska stanica rozpadla, tak nás tam vyslali – jednu hliadku – aby sme to tam zachránili. Nevieť, ako dostali signál, ako nie, ale ja som tam šiel s kolegom Borguľom. No, a tam

16. októbra 1944.

-odbor bezpečnostný-
998/1944.Odpis. Dôverné! Veľmi súrne!Židovský tábor v Novákoch -
pomery.Pánu
náčelníkovi štábu HGv B r a t i s l a v e .

V Novákoch bol židovský tábor, ktorý príchodom partizánov bol rozpustený a jeho zariadenie rozkradené jednak partizánmi, jednak civilným obyvateľstvom. Istú čiastku zariadenia a zásob mala odviešť aj nemecká armáda.

V uvedenom tábore je dosiaľ ešte niekoľko vagónov rôzneho rezivového dreva, asi 1 vagón kartonového papiera, asi 2 vagóny železa, 10 sudov karbidu, niekoľko obrábacích strojov rôzneho druhu, železné kachle, záchodové misky a mnoho drobného porozhadzovaného materiálu.

V obci Koš u civilného obyvateľstva sa z tohto tábora nachádza asi 40 kusov šijacích strojov, matrace, dosky a rôzne zariadenie. To isté je tiež na dedinách Laskár, Nováky, Veľká Lehota, Sebedraž a Sígeľ. Tu rôzny materiál, ktorý bol odnesený obyvateľstvom obcí z tábora, shromáždily obce u starostov na zákrok Okresného úradu v Prievidzi.

Tento materiál nikto nestráži a znovu je rozkrádaný.

Okresný úrad v Prievidzi má malý počet žandárov a preto nemôže zariadiť patričné vyšetrovanie, zisťovanie rozkradeného materiálu a stráženie uskladneného materiálu.

Vzhľadom na uvedené Vás žiadam, aby ste do Novákov urýchlene vyslali potrebný oddiel gardistov, ktorí by rozkradený materiál sossbierali, v budove židovského tábora uskladnili a strážili.

Prevedenie hláste.

Na stráž!
Z a n i n í s t r a :
Šurina v.r.

Hlásenie o rozkrádaní židovského tábora

Zdroj: ŠAP Bojnice

tisíce ľudí – ako na Svätopeterskom námestí, keď pápež požehnáva. No tak čo teraz? „Stáť!“ zrevali sme krížom cez tie role. Sneh nebol, bolo tak ako teraz, kopno – niektorí začali utekať krížom cez tie role, ja som výstražne vystrelil – báb, báb – a všetko si ľahlo. Väčšinou ženy, len sukne si od strachu dvíhali – tak sme to rozohnali jednoducho.

Ešte aj ženy boli kradnúť...

No, tak – brali domov... Nakoniec sme tam ostali len my dvaja, všetko poutekalo. Ani sme nemali záujem ich chytať. Načo... Potom tam prišli Nemci autom – vystúpil dôstojník – a chodil, obzeral si to, nepýtal sa ma nič. Keď tí „krádežiaci občania“ utekali, zahodili jeden taký elektrický motor. Nemec tam mal svojich ľudí a svoje auto – prikázal im naložiť to a zobral si ho. Ešte tam bola jedna fréza, nebola odmontovaná, aj tú im kázal odmontovať a zobrali si ju. Keď sme to videli, povedali sme si: „No, tak nech si naši ľudia kradnú – majú to Nemci pobrať...“ Tak sme to nechali, nech si to berú. Ale už potom sa báli. Celé to trvalo jeden – dva dni a bolo po všetkom. To bolo už po Povstaní, neskoršie. Už neviem presný dátum.¹⁶³

Prípravy SNP a jeho priebeh (29. 8. – 14. 9. 1944)

V roku 1944 sa už neodvratne rávalo s tým, že Nemci musia prehrať. Ľudia videli, že prehrajú. Tak sme odboju pomohli v prvom rade zbraňami. Na žandárskej stanici sme mali v sklade zamknutých 90 pušiek vz. 24, vojenské, 3 guľomety a pár debničiek streliva a granátov. Oficiálne to mali byť zbrane pre HG.¹⁶⁴ Ale s týmito zbraňami už počítali odbojáři, mali ich u nás pripravené. Jožo Mjartan ich prebral hneď po vypuknutí Povstania. Kľúče od skladu som mal ja. Dobešli tak narýchlo: „Daj kľúče! Zbrane berieme preč!“ Aj ich pobrali. Potom zverbovali chlapov z Cigľa a vyzbrojili ich nimi. Keď sa aj vojaci v Zemianskych Kostolňanoch pridali do SNP, zbraní bolo relatívne dosť, ale potom u partizánov zas nebolo dosť zbraní. Aj keď strelivo bolo všade porozhadzované... Tak toto boli v Prievidzi prvé zbrane pre odboj. Tým zasa HG ostala bez zbraní. Aj preto sa gardisti hneď po vypuknutí Povstania schovávali, báli sa zakročiť... Odboju sme robili ešte také služby, že sme kryli jeho činnosť. Poviem jeden taký veľký prípad, čo sa stal ešte pred Povstaním. Z posádky zo Zemianskych Kostolňan dostali signál, že treba spraviť zásoby potravín. Zásobovalo sa z Carpathie¹⁶⁵ – cukor, marmelády,

trvanlivé potraviny – toto sa po fajronte vyvážalo na nákladných autách. Dostali sme podnet, aby sme to skontrolovali.¹⁶⁶ Vtedy sa obsadila celá Prievidza, nastúpilo asi sto gardistov, z dolnej strany ju obsadili, ležmo ako na fronte. Nás žandárov dali na kontrolu. Vozy boli už na dvore v Carpathii, už nakladali. Bol fajront, robotníci odišli, ostali len niektorí, zvlášť funkcionári – hlavne tí boli spriahnutí s odbojom, tí nakladali. Tak a teraz mali vyjsť. Gardisti čakali, že prídu zvonku, a oni im budú za chrptom! Ako vyšli, tak ich zastavili, ale gardisti neboli oprávnení kontrolovať, tak my ako žandári sme mali preveriť, čo vezú, či to majú legálne. Tak došlo na mňa, že som na hlavnej ceste, čo šla na Koš, zastavoval a legitimoval dve nákladné autá plné tovaru – ale aj povstalcov. Chlapi v civile, rôzni chlapčiská, aj volajaký Jamrich z Nepál, boli tu Bleyovci, aj študenti.. Od šoféra pýtam doklady, príkaz na jazdu, či má... Počmáraný na takom papieri, podpísaný veliteľ posádky, že ho vysielajú, akože je to pre posádku. Všetko som to prezrel, okolo stáli gardisti, každý s flintou na pleci, hubu otvorenú. Popozeral som aj tovar a hovorím: „V poriadku, môžete odísť!“ A gardisti stáli ako solné stĺpy. Vozy sa pohli a šli dopredu... Toto som zažil, takýto stres; pod kontrolou gardistov som kontroloval partizánske vozy. Niektorí gardisti to aj vedeli, ale boli ticho. Po oslobodení mi len tak pošuškali, že „však ja som vedel, že tých povstalcov púšťaš...“ Niektorí vedeli, že to nemôže byť normálne, aby v noci viezli posádku potraviny.

Ako ste sa dozvedeli o vypuknutí Povstania?¹⁶⁷

Dívam sa cez okno a vidím – volajaký Mikuš z Cigľa, čo bol potom v Ninisovom oddiele, a ešte jeden, meno som už zabudol – vyťahujú z domov Nemcov. Tých, čo tu žili, obchodníkov, úradníkov a tak. S pištoľami išli na nich, „ruky hore“. A hovorím si: „Však už je to Povstanie!“ Potom k nám na stanicu prišiel Svitok¹⁶⁸, akurát som mal službu. Tak skromne sa pýta: „Tak čo, žandári, zapojíte sa do Povstania?“ Ja mu hovorím: „Čo vy reku nevíete, my už dávno spolupracujeme...“ A išiel ďalej. Povstalecká výzva bola podpísaná Lexmannom. Lebo keby tam dali Svítka, tak by to nebol nikto rešpektoval. Ale jeho považovali za takého váženého, človeka, právnika. Ja som bol pridelený k Jožovi Hagarovi, ten mal na starosti bezpečnosť. Potom nám určoval, kde a ako máme zasiahnuť. A zvlášť potreboval vedieť, keby sa chystala nejaká „kontra-revolúcia“. Každú chvíľu prišla hláška, že ktosi je proti. Prišla správa, že mlynár v Opatovciach robí akciu proti Povstaniu. To bolo ešte nejaké v začiatkoch, keď to držalo pokope. Bolo to podvečer. Tak Hagara mi hneď volal, aby som tam šiel – dali mi dve autá aj s vojakmi – a spravili

tam poriadok. Prišiel som tam – však ma tam poznali, lebo to bol môj obvod – „Čo sa tu robí?“ Vraj nič... Ten mlynár bol len taký „rozumkár“, len voľačo trepol, nebolo to nič vážne, ani sa nič nechystalo. Keď som to objasnil, vojakov som zobral späť do Prievidze a volal som Hagarovi, že sa nič nedeje.¹⁶⁹

Potom sme mali prípad... jedného Nemca z tých Handrbulcov¹⁷⁰, učil sa kdesi za učňa. Taký trochu pribrzdený sa zdal. Celé dni sedel na stanici v Prievidzi, až sa zdal vojenskej hliadke podozrivý a zobrali ho. Hovoril im, že vlaky nepremávajú, ani peniaze nemá, že je hladný a nemá sa ako dostať domov. Vedel klamať, a tak mu Hagara uveril a ešte mu dal aj 20 korún: „Na, choď domov, a viac sa tu neukazuj!“ Ale o dva – tri dni sme našli jeho mŕtvolu pri rieke Nitre. Nešiel domov, ale zase tam sedával, dával pozor a Nemcom hlásil, koľko vojakov prichádza. Tak ho vojaci zobrali a tam pri Nitre strelil do hlavy... lebo robil špióna. Ale podnes neviem, kto ho zastrelil.

Ináč sme robili normálne služby.¹⁷¹ O všetkom sme, pravda, vedeli, povstalci chodili k nám po rozumy. To nebolo ako klasická vojna, že všetko je pod velením. Takéto rozkazy dával ten, kto nemal na to právo, kto vedel ostrejšie vystupovať. Všetliako sa to miesilo.

Najvyšší veliteľ povstalcov tam bol Weinhold, nie?

Stot. (kpt.) Adolf Weinhold,
hlavný organizátor
protinemeckej obrany
na hornej Nitre

No mal, samozrejme, najvyššiu hodnosť, ale nebol to žiadny... nechcem ho zhadzovať, ale on bol viac-menej hospodársky dôstojník¹⁷², nie bojový veliteľ. Bol veliteľ s najvyššou hodnosťou.

Každý len „kapitán Remenec, kapitán Remenec“, každý z tých povstalcov čakal len dôstojníkov, ktorí by to viedli a riadili. Ale nikto to neriadil. Preto to aj všetko utekalo, ako keď husi pohne...

Podľa vás to slabo riadil?

Nemal to kto riadiť na nižších úrovniach... bojové jednotky.¹⁷³ Lebo všetci povstalci šli na frontovú líniu, k Partizánskemu (vtedy Baťovany) – ale hneď po prvom útoku to všetko, alebo takmer všetko – poutekalo domov. Potom sme dostali rozkaz – ako

plní žandári – aby sme týchto vojakov zachytávali a vracali naspäť. Tak som jedného zastavil a rozkázal som mu, aby šiel na front. Potom ma obišiel povedzme 100 metrov a išiel späť.

Čiže Povstanie sa rozpadlo?

Nerozpadlo sa, ale... chaos... chaos bol... Na začiatku Povstania rukovali civili, tých vozili autá, ktoré zrekvirovali dvom obchodníkom, Wunderovi a Kardošovi, a tiež dve autá Carpathii.

Nákladné auto Opel-Blitz, ktoré používali partizáni, patrilo Urbanovi Kardošovi

Prievidza bola vtedy plná dobrovoľníkov. Tu bolo tolko dobrovoľníkov, tu sa nebolo kde pohnúť. Plné námestie tu bolo ľudí, každý s vyfasovanou flintou, pištoľou, s červenou šatkou na krku, tak len strelba, všade buchot, šramot – no búchali, strieľali bez príčiny.¹⁷⁴ Nadletovala tu jedna nemecká štika – pištoľami po nej strieľali. Taký neporiadok. Len čo prišli prvé vozy z frontu – dve nákladné autá plné ranených, poobväzovaných len tak provizórne, všetko krvavé – tak ostalo prázdne námestie. Flinty pozahadzované a každý domov utekal. Keď videli, aká je

vojna. Prievidza ostala bez chlapa... Nič, holá Prievidza, všetko putekalo domov. A bolo po vojakoch. Tak toto bolo Povstanie v Prievidzi, keď mám pravdu povedať. Teda boli aj odhodlaní vojaci, ale tí, čo nosili tie červené šatky boli väčšinou takíto „hrdinovia“. No a ja som to mal zaháňať naspäť na front. Mňa sa báli, poslúchol – ale obišiel 100 metrov a ušiel. Ja som bol sám na úseku, povedzme, 2 km, na celej šírke frontu. To sme hliadkovali, nieže priamo strážili – od Prievidze dole. A keď sme niekoho videli, tak sme ho vracali naspäť. Tých, čo boli v uniforme.¹⁷⁵

Takže ste robili poľného žandára celý čas...

Vojaci utekali z frontu... mnohí. „Nebojujte, zle je, utekajte!“ také fámy a podobne. Mnohí museli narukovať – však bola mobilizácia – a tí neboli ochotní bojovať, ale hľadeli, ako sa tomu vyhnúť. A ktorý kade mohol, aj pešo po roliach.

Ako ste riešili dezercie?

No nijako... Však tak aj Povstanie skončilo... čo som ho mal zastrelieť? No mohol som, ale to by som ja nikdy nespravil.

Ako boli oblečení? Aj v civile?

Mal vojenskú blúzu, červenú šatku, nohavice civilné – alebo opačne – kabát civilný, čiapku vojenskú, flintu, všelijako. To sa ani nedalo niekedy kontrolovať, či je civil alebo partizán z frontu. A potom Nemci využívali svojich ľudí, vedeli presne o všetkom. Naši povstalci o tom ani nesnívali. Lebo front potrebuje vedieť, na koho útočiť, čo sa chystá. Nemci¹⁷⁶ ani neútočili v celej šírke, oni si presne vytypovali každé hniezdo, každého vojaka – a keď útočili, tak to presne odstrelovali. Naši sa nemali ani kedy brániť, lebo Nemci takú paľbu na nich spustili. Tam hneď padlo kopu vojakov, väčšinou chlapcov z baťovskej mládeže – to všetko išlo dobrovoľne na front.¹⁷⁷ A tí tam dostali najväčší výprask...

Ako by ste zhodnotili bojovú morálku povstalcov?

Na začiatku ľudia utekali do Povstania, mysleli najprv, že bude veselo. Aj členovia ORNV hovorili: „No s Nemcami je to už hotové, Nemci melú už z posledného, každú chvíľu sa musia vzdať. Takéto heslá podávali civilnému obyvateľstvu. Ale ozaj sme si to mysleli. Ale keď Nemci útočili,

flinty pozahadzovali a utiekli domov. Povstalci museli narukovať, však bolo vtedy povinné rukovanie, bola tu vyhlásená mobilizácia.¹⁷⁸

Asi v Prievidzi boli aj takí ľudia, ktorí s Nemcami súhlasili...

Áno, boli tu ľudia, ktorí im nahlasovali alebo priam ukazovali, kde majú povstalci postavenia, kde kopú zákopy a tak. Najmä niektorí obchodníci sympatizovali s Nemcami. Ale navonok sa robili, že oni nič... Najviac bolo neutrálnych ľudí.

Poznali ste osobne aj dôstojníkov z posádky z Kostolian?

Áno, však sme s nimi spolupracovali. Najviac hádam toho Weinholda¹⁷⁹ a Remenca¹⁸⁰. Však ich tam bolo viac, ale mená už neviem, ťažko si to človek všetko zapamätá.

Takže Weinhold podľa vás nemal autoritu?

Ale mal, len tých dôstojníkov, čo by to riadili, nebolo. A čo prichádzali jednotky ako výpomoc – no prišiel čatár aspirant alebo normálny čatár – a to bola bojová jednotka – mínometná rota – a mala veliteľa obyčajného vojaka-čatára. Ani nie z povolania, ale zmobilizovaného. No, čo taký mohol, ani poriadne nevedel, kde je front... ten zobral jednotku a kdesi s ňou išiel, ale samozrejme, keď prišla palba, sa mu rozutekala. To bolo ako orchester bez dirigenta... Do konca komunistického režimu sa hovorilo, že samé úspechy sme mali – o tomto sa veľa nehovorilo. Nuž, čo sa mali hlásať neúspechy a chaos? K tomu sa nik nehlásil.

Keď prišli Nemci 14. septembra do Prievidze, nerobili tu nejaké represálie?

Nie, bojoví Nemci nie. Tí nemali kedy robiť represálie, tí museli ďalej. Ale gestapo¹⁸¹ malo svojich spolupracovníkov, väčšinou miestnych Nemcov, ktorí im slúžili a udávali miestnych ľudí. Komu dokázali, že strieľal, buď ho zastrelilo gestapo, alebo zobrali do táborov v Reichu.

Nemci boli už skúsení bojovníci, utekali všetci, ako keď „utekajte, zle je“. Ale ja som Nemcov už nevidel, lebo som ušiel do hôr. Brezany, Kanianka, tam bola línia. Ja som bol v Kanianke s povstalcami. Tam mali ilegálni pracovníci bunkre, kde sa ukryjú, ONV a ďalší si tam už chystali miesta, ako Hagarovci na Vtáčniku. Ešte pred začiatkom Povstania sa

roobili zásoby pre budúce Povstanie, pre prípad ukrytia... aj v Kanianke. Povstanci tam mali aj kanón a ostreľovali Prievidzu. Netrvalo dlho, asi len týždeň, a Nemci dobyli Banskú¹⁸². Prišiel jeden nemecký tank a asi tri pásové autá, teda čo mali zadok pásový a vpredu kolesá. A vojska asi jedna čata pešo, ostatní na autách. Tank, čo šiel po hradskej, občas zišiel z cesty a keď sa tankistovi zdalo čosi podozrivé popri ceste, hneď tam strelil. Potom začali mínomety. Ležal som s Jakubcom a videli sme kolónu, ako šla od Prievidze. Zbadali nás tam, a tak s mínometom na nás... tak sme cúvli do ďalšej doliny. Míny na nás padali ako dážď. Tak sme všetci ušli. To bolo asi 23. septembra.

Čo teraz... z Kanianky som odišiel; dostali sme za úlohu vrátiť sa do Prievidze a robiť sa, že s Povstaním nemáme nič spoločné. Lebo z Prievidze nemal kto správy podávať. Okresný náčelník Dr. Lexmann nás zakryl pred veliteľom gestapa, bol to nejaký Erhart, sudetský Nemec, vedel po česky.¹⁸³ Vítal nás, aby sme išli robiť poriadok, lebo Nemci boli tak informovaní, že nie Slováci povstali, ale len pár „neporiadnych“... ale dal si podmienku, že musíme prísť všetci. Tak sme prišli, ale s veľkým strachom, samozrejme. Aj keď vtedy sme ešte nevedeli, ako oni mučia a vyšetrojú ľudí, veď to bolo ešte len pár dní, čo okupovali Prievidzu. Tak nás prijali, ale nenútil nás do ničoho – akurát verejný poriadok sme museli držať. Ukázať sa, že slúžime, a že je tu už znova „normálny“ režim.

Služba v tieni nacistickej okupácie a pomoc partizánom

Po Povstaní, v zime 1944/45, sme boli napojení na partizánsky oddiel Major. Jeho veliteľom bol František Ninis, náš kolega, žandár. Bol veliteľom stanice v Dvorníkoch (nad Nitricou), odtiaľ sa zapojil do SNP.¹⁸⁴ On bol v Povstaní poručíkom, ale ašpiroval na majora, preto dal aj taký názov oddielu. Tento oddiel – to boli väčšinou Cigľania, ktorí sa odtrhli od Hagarovcov. Tí boli na Vtáčniku a premiestnili sa nad Cigľ. Aj veliteľské nezhody tam boli, každý chcel byť najvyšším veliteľom. Tak Ninis radšej zobral svojich ľudí, známych, čo boli z týchto obcí, a prišli do Cigľa.¹⁸⁵ Napojili sa na nás, žandárov,¹⁸⁶ lebo potrebovali nejaké prostriedky. Nechceli prísť a zobrať – „davaj!“, čo sa stávalo u partizánov. Oni chceli všetko zaplatiť, lebo to boli miestni občania. Nechceli kraďnúť, tak si to museli kúpiť od chudobných cigľských ľudí, ktorí sami nemali. A teraz sa s nimi delili o kúsok chleba. My, žandári,

sme už cez Povstanie mali konexie s majetnými ľuďmi, s podnikateľmi. Keď videli, že Povstanie bude musieť ustúpiť z obcí do hôr – slúbili podporu. Chceli si zachrániť kožu, lebo vedeli, že raz sa bude účtovať. Tak sme s kolegom Ježíkom chodili po týchto bohatých, čo podporu prisľúbili. Asi polovica z nás žandárov na stanici spolupracovala. Ostatní nespupracovali nie preto, že by boli proti, ale neverili sme im, boli to poserovia, prezradili by, keby na čosi došlo. Tak sme ich neinformovali o všetkom. Čongrády bol náčelníkom, Šinkovič bol ako poľný žandár odvelený do Ruska. Najaktívnejší bol stržm. Ježík a ja¹⁸⁷. Najväčšiu dôveru mali už po Povstaní (odbojári) voči nám.

Pomoc slúbili Dr. Novacký, verejný advokát a notár, bol tiež zakladateľom včelárstva na hornej Nitre.¹⁸⁸ Potom tiež krčmár Petráš a ešte jeden, meno už neviem. Traja takí majetnejší, čo tu boli, a zároveň s nami sympatizovali. Keď ich navštívili priatelia z okresného revolučného výboru, slúbili, že ich budú finančne podporovať. Večer sme šli s Ježíkom k Novackému. On bol milý, slušný človek. Zhodou okolností sme ho stretli na ulici. Boli sme v uniforme. Ježík mu hovorí: „Slúbili ste nejakú podporu, pán doktor ... zbierame pre oddiel...“

Dr. Koloman Novacký

A on hovorí: „Áno, áno, spomínam si ... donesiem vám, kde vám to mám doniesť?“ A potom Ježík doniesol 10 000 od Novackého a 5 tisíc od Petráša. Tak sme zinkasovali 15 tisíc Ks, to boli vtedy veľké peniaze. A zanesli sme ich Ninisovi do Cigľa.¹⁸⁹ Podporili sme ho, aby mohli existovať. Ale s akým strachom sme išli pýtať! Lebo sme nevedeli, či nás neoznámia ktosi Nemcom – vtedy už gestapo bralo ľudí, čo boli v spojení s odbojkom.

Nepodporovali povstalcov aj z vypočítavosti, čo ak sa zmení situácia...

Samozrejme, ale Novacký bol seriózny, múdry pán, príslušníci revolučného výboru by sa mu neboli odvážili písať. Ani Petráš nebol zlý, ale bol labilnejší, ľúbil si vypiť.

Tak tieto peniaze, ako vravím, sme zanesli Ninisovi do Cigľa. Cigel však už nepatrilo do obvodu našej stanice. Preto oficiálne sme tam šli roznášať výzvy baníkom, aby nastúpili do práce. Lebo najviac baníkov utekalo do hôr, takže bane ostali takmer bez baníkov. Ale aj tí, čo ostali doma, báli sa nastúpiť. Tak im Okresný úrad v Prievidzi

posielal písomné výzvy, aby nastúpili do Handlovej. Bolo to ešte v čase nepokojov, nik to nemohol roznášať, tak tým poverili našu žandársku stanicu. A my sme to šikovne využili. Mohli sme sa voľne pohybovať v týchto „partizánskych obciach“, lebo sme slúžili pod Nemcami; ako žandári sme skrátka neboli podozriví. Pod lampou býva najväčšia tma. Tam, v Cigli, v domčeku u nejakého Mikuša nás čakal skoro celý „výbor“ na čele s Ninisom. Vlastne v tom dome bývali dvaja Cigľania – baníci, ktorí mali nastúpiť do bane. Rozbalili sme pozvánky, ale vysmiali nás. Samozrejme, Ninis sa vyzvedal, čo je nové a tak. Flinty sme im nechali a len s pištoľami sme šli naspäť do Prievidze domov. Tak sme im okrem tých výziev prinášali aj zbrane, čo ľudia odovzdávali. Poobede alebo večer sme šli do služby s flintami, pištoľami a v noci naspäť – pušky sme nechali partizánom a naspäť sme šli bez nich. Pravda, mnohí šli do hory bez flinty, len sa schovať, lebo ak by mali zbraň, gestapo ich hneď berie. Tak sa to vtedy robilo, keď sme šli do „partizánskych“ dedín, takto sme ich „dotovali“.

Nechýbali vám potom zbrane? Nemali ste ich evidované? Kde ste ich mali oficiálne?

Na stanici. Ale neboli evidované. To nik nekontroloval. Takú dôveru, rešpekt sme mali – nikto sa o ne nezaujímal. A my sme sa nepriznávali. Nemci zbrane nezberali, na to sme boli určení my. Najprv sa museli odovzdávať poľovnícke, teda tie, čo boli v legálnej držbe.¹⁹⁰ Tie všetky. (Tie potom pobrali partizáni). Hneď ako to obsadili Nemci, museli sa odovzdávať na žandárske stanice vojenské, teda už všetky zbrane. To bolo prvé nariadenie, čo vydali Nemci po 14. septembri. U nás sa to potom hromadilo. Ani nie priamo od tých, čo mali zbrane, ale keď volákto našiel pohodenú flintu, tak nám ju doniesol. „Na, hoď to tam,“ povedali sme a bolo. Tie sme potom posúvali partizánom. A nielen my osobne, ale aj iní. Z Kútov prišiel Jozef Krško a sedliackym vozom ich odvážal do Cigľa. Aj zbrane, čo mal Ježík v byte, aj oblečenie, obuv. Lebo ľudia zahadzovali aj čižmy, čo vyfasovali cez Povstanie – báli sa to mať doma, odhadzovali to. Nosili to k nám a my sme to cez Ježíka a Kršku posúvali zas do hôr. Čo bolo úradne odovzdané, ležalo na stanici, čo ilegálne, to zas u Ježíka v byte. Aj mater týchto Mjartanovcov, Joža a Vendela, bývala na Kútoch a normálne do koša s plachtou¹⁹¹ nauladala muníciu, granáty a niesla to na Kúty. Rozobral som guľomet vz. 26 – pravda to malo dlhú hlaveň – vložil do toho koša, na to handry, a babka s paličkou niesla zbrane von...

Aj liekmi sme im pomáhali – nebohý lekárnik Gallo¹⁹² ich dával. V službe sme sa mohli slobodne pohybovať, tak sme im ich dopravili, so zásobami im to vyniesli hore. Potom ďalší ľudia prinášali – výstroj, boty. Ťapuška opravoval topánky, vojenské boty, tiež uniformy – aby si tam mali tí ľudia v lese čo obliecť, lebo každý tam odišiel len „naľahko“ v chudobnom obleku, no ako na dedine. Tak potom to Krško vozil do Cigľa a zložil u ľudí, čo podporovali odboj. No ale k partizánom sa to ani nedostalo, údajne to Cigľania všetko rozkradli.

Keby ste mali zhodnotiť kolegov, ktorí držali s odbojom?

Oni nám všetkým držali palce, ale neinformovali sme ich, kam chodíme. Keby ich náhodou zobrali, vyšetrovali, neverili sme, že by popustili rýchlejšie. Najviac riskoval Ježík, potom Borguľa. Szepeši – tomu sme veľmi neverili, hoci sme vedeli, že je s nami. A potom boli takí mladší chlapi, ktorí u nás boli len krátko, tých sme neinformovali. Čongrády ako veliteľ nás trochu kryl, tak nám podľa toho predpisoval služby.¹⁹³ Vedel, že Cigeľ nie je náš obvod, no ale poslal nás tam. A mal tie papiere, čo sme s nimi naháňali baníkov. Takto nás kryl. Vedel o našej činnosti, preto tam nás dvoch posielal.

Susedné obvody boli Nováky a Pravno¹⁹⁴. My sme mali Prievidzu, Bojnice, Šútovce, Kocurany, Nedožery, Opatovce a Kanianku. Od Nedožier hore malo už Pravno. Sebedražie a Cigeľ už patrili do Novák.

Aká bola situácia na susedných staniach, pokiaľ ide o zmýšľanie žandárov?

Dobrá... dobrá. My žandári sme skoro všetci boli jedno... Lebo žandári boli vychovaní „československy“, demokraticky.

Ako ste ešte pomáhali partizánom?

Pomáhali sme ukrývať Židov, to bolo vtedy veľké riziko. V okolí Prievidze, pokiaľ viem, bolo jediné také záchranné centrum, bunker pre Židov, v Kanianke. Presne 21 ich tam prežilo. Väčšinou Prievidžania – Heumannovci, spolumajitelia Carpathie, potom Neuman, lekár¹⁹⁵. (Jeho syn Pavol sa neskôr stal profesorom, zmenil si meno na Novák, zabil sa pri havárii s Husákovou ženou.)¹⁹⁶ Ešte obchodník so železom, to bol ich švagor, meno už neviem¹⁹⁷. Aj ďalší prievidzskí Židia, zväčša tí, čo mali dovtedy prezidentskú výnimku. Oni len nám verili, lebo o tom

bunkri nikto nevedel.¹⁹⁸ Veľmi šťastní boli, že som ich zásoboval, aj dve srny som im strelil. Všetko bolo vyše 20 ľudí, a 20 ľudí denne voľačo zje. Potom bola hora uzamknutá, ale my sme do nej pokojne chodili, s flintami na pleciah. Horár Rus mal asi 9-ročné dievča, to im nosilo v taškách voľačo zjesť. Ale už im nemal čo dať, lebo prestravovať toľko ľudí, to bolo veľa. A ďalšie spojenia už nemohli nadväzovať, lebo sa báli prezradenia. Mali tam síce dosť potravín z fabriky, ale to boli také „jednostranné“ – marmelády, cukor. Čo mohli doviesť z Carpathie, toho tam mali, ale to nebola normálna potrava, z ktorej by sa dalo dlhodobo žiť. Naposledy tam prišla ešte jedna pani, Židovka z Bratislavy, vo vysokom štádiu tehotenstva, poslali ju schovať sa do Prievidze. Obrátili sa na nás, žandárov, tak sme ju zašikovali do tej Kaniačky. Nikto iný ju tam nemohol odviezť, len my sme mohli chodiť slobodne, teda „úradne“. Aj tam porodila. Keď som bol v špitáli v roku 1956, bol tam mladý lekár, fešák, čo ma operoval na žľčník. Meno už neviem, ale zistil som, že je Žid. A pýtal sa ma na tie pomery cez Povstanie, a potom prišla reč aj na tento bunker. „Všetko my sme ho zásobovali,“ hovorím, a vymenoval som piatich či šiestich. A hovorí: „Jednu pani ste tam nepoznali, čo porodila?“ „Všetko my sme ju tam došikovali,“ hovorím. „To bola moja mama,“ hovorí. Operoval ma hneď prednostne a spravil mi aj odborný rez, po celom bruchu.

Takže my žandári sme museli na dve strany hrať. Pochopiteľne, veď ináč sa to nedalo. Cez deň sme boli s vládnymi a v noci s partizánmi.

„Gestapáci“ alebo Nemci vás, žandárov, vôbec nekontrolovali?

Našťastie nie. To je zaujímavé – verili nám... Neboli by ale nič zistili, pretože sme, ako som vravel – a to bolo tiež proti predpisom – žiadnu evidenciu nerobili. Bárskde v kancelárii sme dávali na kopy – tam puška, tam pištoľ. To bol taký „hurá režim“ vtedy, najmä po potlačení Povstania. My sme boli samostatní, akoby imúnni. Od Lexmanna, okresného náčelníka, dostali potvrdenie, že sme absolútne bezpeční. Zaručil sa za nás. A keď sa zaručil, tak sa viac o nás nestarali. Lexmann bol náš človek, statočný človek. Prižmuroval oko nad odbojom, nemal rád Nemcov, lebo jeho hlavného radcu, právnika Dr. Sadloňa, Nemci zastrelili v Handlovej za to, že pomáhal partizánom. Mal im vydať všetky zabavené veci z okresného úradu, ale on ich dával partizánom. Tak potom to niekto oznámil – asi miestni Nemci ho udali – a gestapo ho zatklo. Držali ho v Handlovej. Neviem prečo v Handlovej, možno odtiaľ ho ktosi odviezol. No a vraj pri pokuse o útek, neviem či na mestskom

úrade či kde, ho odzadu samopalom skosili. Pustiť ho nemohli, tak ho samopalom skosili. Tak sa to vtedy robilo. Veliteľ gestapa Erhart potom dal to telo rodine, tak ani neviem, kde ho pochovali.¹⁹⁹

A potom – my sme nevedeli po nemecky, oni zas nevedeli po slovensky – tak k nám nechodili. A títo ich miestni poskokovia nás poslúchali. Navonok sme sa teda prejavovali, že sme s nimi.

Odtiaľto, zo žandárskych staníc sa vysielali hliadky, keď bolo treba spraviť nejaký zákrok. Keď sa niektorá susedná začas rozpadla, tak sme museli suplovať aj tú.²⁰⁰ Ale to boli skôr také formálne úkony, lebo Nemci si žiadali, aby sme „robili poriadky“.

V januári 1945 sa začali kopať zákopy, odtiaľto až po Kúty... hore všetko.²⁰¹ Boli rozhádzané také betónové bunkre, ako vajce sa to zakopalo do zeme, a to bola ochrana stojaceho guľometníka, odtiaľ mohol strieľať. Ale potom sa to nevyužilo. Pravda, zákopy sa kopali ručne. V takom zimnom čase, keď ľudia vykopali hĺbku povedzme po kolená, už boli unavení a išli domov. Tak tam som to tiež dirigoval, lebo nás žandárov tam dali ako dozor nad civilmi, čo kopali. Bol tam jeden Nemec a ja, dvaja sme boli na celom tom úseku. Tak sme sa nedohovorili. Studený čas bol. Aj tak to bolo celé na nič, celé zákopy. Kopali sa až po Handlovú, tam mali Nemci sústredenú aj všetku techniku. No ale Rusi nakoniec prešli, asi 110 vojakov, bokom cez horu, a odrezali ich na Banskej. Takže celá handlovska dolina bez väčšieho boja padla. Toho som ale nebol svedkom, lebo som bol v horách.

Nemci sa nepokúšali na vás niekoho nasadiť?

No možno aj nasadili, ale medzi nás sa nedostali. Týmto gardistom verili a gardisti zas verili nám. Tak bolo všetko dobré. Naoko bolo všetko dobré.

Pamätáte si, že by ste po Povstaní robili nejaké zásahy?

Po potlačení Povstania nastúpilo v Prievidzi gestapo pod vedením nejakého Erharta. On normálne vystupoval pred ľuďmi, neskrýval sa, chodil ako aj my žandári po meste a robil poriadky. Aj od nás to žiadal. Museli sme napríklad robiť spoločné hliadkovanie s Nemcami. Tak v hliadke chodil vždy jeden slovenský žandár a jeden nemecký poľný žandár – „feldžandár“. Kolega Šinkovič vedel po nemecky, ja som však

nevedel – a Nemec zas nevedel po slovensky. Tak sme chodili vedľa seba bez jediného slova, priam ako dve múmie... Jedného dňa predvečer prišiel k nám na stanicu a vyžiadal si dvoch žandárov. Tak veliteľ mu dal mňa a ešte jedného kolegu. Nevedeli sme, čo chcel, išli sme len smerom na stanicu do domu Bleyovcov. A ešte šiel s nami jeden v civile, asi z tých Handrbulcov, pravdepodobne tiež člen gestapa. Rozostavil nás kolo domu a on sám šiel núter. Chvíľu tam bol – my sme nevedeli, čo sa robí – potom vyšiel von a nám dal rozchod. Asi mal nejakú informáciu, že Rudo s Jožom sú doma, tak tam šiel. Ale nakoniec tam nebol z nich nik. Tak to bola jediná spoločná akcia, čo sme robili s gestapom, boli sme tam len ako asistencia. Ale zdá sa mi, že tento Erhart bol taký ľudskejší. Aj to, že hovoril po česky, asi sa chcel trochu ukázať, že je „demokrat“. Nemiešal sa nám nejako do remesla. Aj keď rozdeľoval služby, nám hovoril: „Toto je vaša vec, to si vy vyriešte!“ Rozumel sa trochu trestnému právu, tak vedel, že čo je kompetencia naša, a čo ich. Ten tu nebol dlho. Za jeho účinkovania tu nedošlo k žiadnym vraždám. Aj internovaní z okolia, čo boli väznení v pivnici pod mestským úradom, alebo v pivnici v Carpathii, potom boli deportovaní do Nitry alebo do Serede. Nikto sa nestažoval, že by tu boli týraní, mučení alebo čosi také – za jeho éry. Opačne to bolo za jeho nástupcov – tí sa neukázali, z nás s nikým nekomunikovali, nežiadali spoluprácu. Všetko konali tajne, po svojom. Tí si najímali sluhov z radov miestnej spodiny – najviac z Handlovej – a to boli vyslovene zlí ľudia. Však tí Nemci, čo prišli z ríše, nepoznali pomery, ale títo áno, tak tých zneužívali, udávali, mučili zaistených. Takže taký rozdiel bol.

Bolo viac takých zásahov?

Ja si pamätám len na tento jeden. Ten bol priamo v Prievidzi. Ale nič nezistili. Potom už neviem, zbehol som do hôr.

Takže nikdy ste nikoho nezatkli?

Nie, my sme s nimi (odbojovým hnutím) spolupracovali. To vedeli, že žandárska stanica v Prievidzi im neublíži. Ale ani tieto okolité. Len Pravna sa báli, lebo tam bol veliteľ gestapák, Nemec – Faike volajaký. Ten chodil denne na gestapo, tam informoval o situácii, udával.²⁰² Tak sa báli tej stanice, aj keď chlapi boli za Povstanie. Ale viac takých obávaných staníc tu nebolo. Aj títo nižšie – Nováky, Oslany, spolupracovali. Síce neskoršie, ale nebáli sa ich, takže z tejto stránky neboli problémy. Po tých okolitých dedinách mali Nemci Heimatschutz. V Pravne bolo stredisko toho Heimatschutzu.²⁰³

V kronike sa píše, že v novembri 1944 museli žandári sprevádzať zajatých povstaleckých vojakov do transportu...

Áno, to je pravda, aj ja som asi dvakrát sprevádzal. Nemci ich odovzdali našim civilným úradom a rozkaz bol, sústrediť ich do táborov. Tu boli nahádzaní v pivnici a odtiaľto išli potom do Nitry²⁰⁴ alebo do Serede... to sme museli spraviť asistenciu... Všetko uplakané, zúbožené... No, ale čo mal človek robiť... Mohli by utiecť, ale zas kam by utekali? Prišiel som s nimi aj do tej Serede. Vošiel som tam do jednej miestnosti, a tam jeden Žid, taký asi štyridsiatnik, čo ho mlátili štyria gardisti. Ale keď videli mňa, že prichádzam, tak ho nechali a ušli.

Kedy sa vám menili žandárske označenia?

Cez Povstanie namiesto slovenského znaku, čo sme mali na čiapke, sme si dali čs. trikolóru.²⁰⁵ To sme museli dať hneď dolu slovenské znaky. Ale nikto nám to nekontroloval. Po Povstaní sme si ich zase nechali, to sme slúžili s Nemcami. (To bol taký pliešok – akoby veniec a k tomu ešte slovenský znak). Keď prišli Nemci, ten pliešok sme si dali normálne naspäť.

Museli ste ich mať kdesi schované...

To mal každý vo svojom stolíku (smiech)... do „rezervy“...

Podľa toho, kto „zaklopal na dvere“...

Nuž, taká doba bola.

Kto vám vtedy kázal strhnúť si slovenské znaky?

Dostal som podobnú otázku od jedného vysokoškolačka. Že podľa akých zákonov sme vtedy konali... Tak som mu vtedy odpísal, že podľa toho, kto bol silnejší. Vtedy neexistoval zákon. Však títo noví vládcovia vedeli, čo je zákon? Zákon sily vtedy vládol.

Ale či vám to niekto vyslovene prikázal strhnúť?

Nekázal. Však mnohí si ani nestrhli. Ale neviem, či u nás, to skôr na obvodných oddeleniach si nechali. Ale však to nič nebolo. Niektorí mali aj slovenský znak, aj trikolóru.

Čiže vy ste si slovenské znaky strhli „sami od seba“?

No pravdaže... vedeli sme, čo máme robiť. Takýto bol život. My sme boli žandári, presne sme rešpektovali každú literu zákona. A náš zákon sa vôbec nerešpektoval. Ištok sa ma pýtal, keď som bol u neho: „Ako to tam reku vonku chlapče vyzerá?“ A ja hovorím: „Nikto zákon nerešpektuje!“ Reku – Nemci si otvoria vagón a zoberú si, čo potrebujú. Každú chvíľu nás tam volajú, no ale nemôžeme si pomôcť...

Audiencia u hlavného veliteľa slovenského žandárstva (február 1945)

Niekedy v januári alebo vo februári 1945 mi prišlo narukovať do Talianska, ako poľný žandár.²⁰⁶ Tí hneď dostávali vojenské uniformy, odlišovali sa len výložkami. Prišiel po mňa osobitný kuriér. Mal som sa hneď na druhý deň hlásiť na Hlavné veliteľstvo žandárstva v Bratislave.²⁰⁷ Ja som to ale preťahoval asi dva dni a prišiel som tam úplne posledný. Ostatní si popískovali, leštili baganče, takí „veselí“ do Talianska. Chcel som ešte Ištoka osobne požiadať o vyrekľamovanie.²⁰⁸ Hovoril som si, čo ja reku pôjdem do Talianska, teraz, keď tam Američania všetko ostrelujú. A potom, už som mal také zázemie v Prievidzi, aj keď bude front prechádzať... No skrátka nechcelo sa mi ísť do Talianska. Preto som si povedal, idem za ním, však čo mi môže spraviť? Poviem mu, že som Polčíkov syn z Kostolian. Tak som sa aj zobral. Na HVŽ som ho nenašiel, povedali mi, že je chorý a že leží doma. Vypýtal som si však jeho adresu. Býval neďaleko odtiaľ, v takom byte. Prišiel som k nim, zabúchal som na dvere. Bol síce ženatý, ale s manželkou nežil. Nevie, či boli rozvedení, ale len s takou babkou-opatrovatelkou tam vtedy bol. Ani dcéra tam nebola. On s rodinou nežil – on nezniesol ich a oni jeho pre vojenský dril. Starší žandári spomínali, že aj vlastná dcéra ho prestala poslúchať... No prišiel som k nemu, zabúchal som a vyšla táto stará pani: „Čo si *prajete*?“ – tak tichučko to hovorila. Reku, chcel by som hovoriť s pánom plukovníkom. „*Nemôžte, pán plukovník je chorý... má chrípku...*“ Reku aspoň na minútku. O chvíľu sa vrátila, že ma nemôže prijať. Tak som skúšal znova. Povedzte mu, reku, že som z Veľkých Kostolian, Polčík, keby ma aspoň na pár slov prijal... A potom za chvíľočku prišla, že „nech sa páči“, že „pán plukovník súhlasí, ale len na slovíčko“. Prijal ma. Vošiel som dnu. On ležal nie na posteli, ale na gavalci – to bolo slamené lôžko, slamník, a deka – ako mávali kedysi vojaci. Aj my sme to mali, keď sme boli v kasárňach. A on to mal doma!

On mal vôbec zariadené ako v kasárňach – žiadne bytové zariadenie, len vojenské. To bol taký tvrdohlavý vojak, bol trošku čudák v tomto smere. On bol rodený vojak – sám seba mučil, bol veľmi prísny – ale aj na seba. Čo spomínali aj účastníci I. sv. vojny z našej obce, ktorí pod ním slúžili, s otvorenými ústami sme to počúvali. On bol poručík, a to bola vtedy, za Uhorska, u Slováka veru už šarža.²⁰⁹ Bol taký krpateľ, ale že bol strašne odvážny. Velil nejakej pešej rote. Keď bola najväčšia strelba, postavil sa, velil a sám sa neschoval... že sa nebál, ani keď guľky lietali a on stál a mával s vytiahnutou šablou a naháňal vojakov. Guľky pišťali a on sa neuhýbal, ako keby sa guľky mali jemu vyhýbať. Taký čudák... Tak ako tam ležal – „čo máš chlapče?“, pýta sa ma. Ja v pozore, zahlásil som sa mu po vojensky, zdvihol ruku „na stráž!“ a potom som sa predstavil: „Som Polčík z Veľkých Kostolian, naši rodičia boli priatelia... reku, som odvelený do Talianska na front a by som prosil, keby ste ma odňal!“ To moje meno mu bolo známe, ale teda hlavne môjho otca dobre poznal. „No ale ty musíš byť dobrý žandár!“ „Snažím sa, pán plukovník!“ „Keď si takú česť dostal – to sa neujde bárskomu, aby mohol ísť do Talianska... Vieš, ako sa tam dobre majú?“ „Reku, všetko rád by som šiel skúsiť, ale už som si nadobudol nejaký majetôček v Prievidzi a za chvíľu ide front – no o všetko prídem, keď odídem!“ A hovorím ešte: „Však ich je tu dosť, čo sa tu povalujú a nie sú zaradení!“ Lebo vtedy sa hlásili tí, čo prišli z Povstania. Hlásili sa späť k žandárstvu, no neboli zaradení. A on hneď vykrikoval: „Tých darebákov?! Tých partizánov?! Tých mám poslať do Talianska?“ vyskočil. Potom chvíľu dlhšie rozmýšľal – ja som sa už v duchu potešil, reku, mám to už v suchu – no ale potom hovorí: „No, vieš čo – veliteľ divízie je tam môj kamarát“ – už nepamätám meno²¹⁰ – „pôjdeš za ním v Taliansku a prihlásiš sa. A povedz mu, že ťa ja posielam, aby ti dal miesto v jeho štábe! A budeš sa mať ako generál!“ Tak teda veľmi mi nepomohol. Potom sme už o tom nehovorili, ale sme sa dali do debaty. Veľmi prísny bol, ale so mnou úplne normálne komunikoval. Bol natiahnutý ako struna – ako to tam vonku vyzerá? Lebo zvedavý bol. Reku, pán plukovník, hlásim, že zle. „A čo, ako zle?“ Reku, vojaci nás rabujú, Nemci si robia, čo chcú, vagóny nám vykrádajú... nemôžeme si ako žandári pomôcť, voči nim zakročiť. Tam len gestapo rozkazuje... A on hovorí: „Chlapče, to je vojna! Vojna to takto prináša!“ Takto to ospravedlňoval. A takto to aj ukončil. Tak teda nevyhovelo mi. No tak, čo už som mal robiť, keď to nešlo – lebo on nerád zásady menil – a preto aj s tou vládou slovenskou nevychádzal, bol tvrdohlavý. Tak už som potom nič nehovoril, len som zasalutoval, zaďakoval a išiel som po svojom. Večer mi šiel rýchlik do Prievidze. Tak po 9. večer som prišiel sem na stanicu. To už bolo v roku 1945.

A ešte som nespomenul, že nejako v tomto čase všetky žandárske stanice dostali mimoriadny prídok cukru a masti dopredu. To sme dostali ako jednotlivci – povedzme 10 kg masti na chlapa. Plat nie vopred, ten sme ale dostávali normálne. Mňa dokonca od januára 1945 viedli – omylom – že som v Taliansku. A pritom som bol u partizánov. Plat mi teda chodil normálne, sem do Prievidze.

Na konci vojny prezident Tiso predsa povýšil plukovníka Ištoka na generála...

To neviem, ale tam bol práve nejaký zádrh medzi ním a prezidentom Tisom, voľačo sa nepohodli. To sa hovorilo. Keď ho titulovali ako „generál“, jedoval sa na to. Ako plukovník teda skončil. Návrh na generála mu Tiso nepodpísal.²¹¹

Aké kontroverzie mal on s vládou?

Bol tvrdohlavý, nechcel poslúchať. Slovenskému štátu bol oddaný, verný, ale čo sa mu neľúbilo, neposlúchol. On bol, tak by som povedal – hrdý služobník.

Bol pronemecky naladený?

Za Nemcov ani tak nie, ale za slovenský štát. Ešte za I. svetovej vojny bol povestný... nie ako „fašista“, ale tú disciplínu mal tvrdú. Aj keby bol slúžil niekomu druhému, by bol rovnaký. On nebol politik, on bol rodený vojak, praktický, neústupný.

Čiže fašizmus alebo Hitlera nepropagoval.

To nie, nie, nič také. Ale disciplínu žiadal od žandárov, od všetkých.

Viete niečo bližšie o jeho poprave?

Jeden kolega, čo ho strieľal, potom so mnou slúžil, meno si už nepamätám. Povedal mi – Ištok bol vojak ešte aj vtedy – dávali mu handru na oči a on nič – „nezakrývať!“ A odsúdencom vtedy pripínali taký terč, akoby odznak na srdce. A že im ešte povedal: „Chlapci – dobre mierte, aby som sa dlho netrápil!“ Pred strelbou tak vyhlásil. Že on sa bude dívať, že on sa nemá čoho báť... On si z toho robil posmech ešte aj tam.²¹²

Hlavný veliteľ žandárstva plukovník Timotheus Ištok v období aktívnej činnosti

Muselo to byť pre žandárov surové – taký rozkaz splniť...

Vtedy už nikto nepovedal nie, lebo ten režim už bol taký trošku... zákernejší. Už sa ľudia báli. Nechcel sa nik prejaviteľ, že „nejdem“... Preto, že nevedel, čo bude zajtra.

Vraj lštok povedal: „Za Slovensko zomieram...“

Tento priamy svedok mi také nespomínal. Len to, čo som už povedal.

Nemali ste možnosť nejako mu na súde pomôcť, dosvedčiť a podobne?

Nie, to sa nikto nestaral, nikoho z nás nevolali. On bol rýchle odsúdený. On sa o ničom neškriepil – on bol, aký bol – aj pred súdom. Nikoho nevolali. A myslím, že on ani nežiadal. On bol vojak – no odsúdia, odsúdia. On sa nevyhováral, bral všetko tak, ako išlo. Fanatický vojak, by som povedal. Ja si ale osobne myslím – nemal byť odsúdený na smrť. Nezaslúžil si to. No a nedávno som čítal knižku o histórii našej rodnej obce. A predstavte si, ani raz ho tam nespomínajú, vôbec... Že sme mali takého velikána, rodáka... veliteľa slovenského žandárstva...

Medzi partizánmi

(február - apríl 1945)

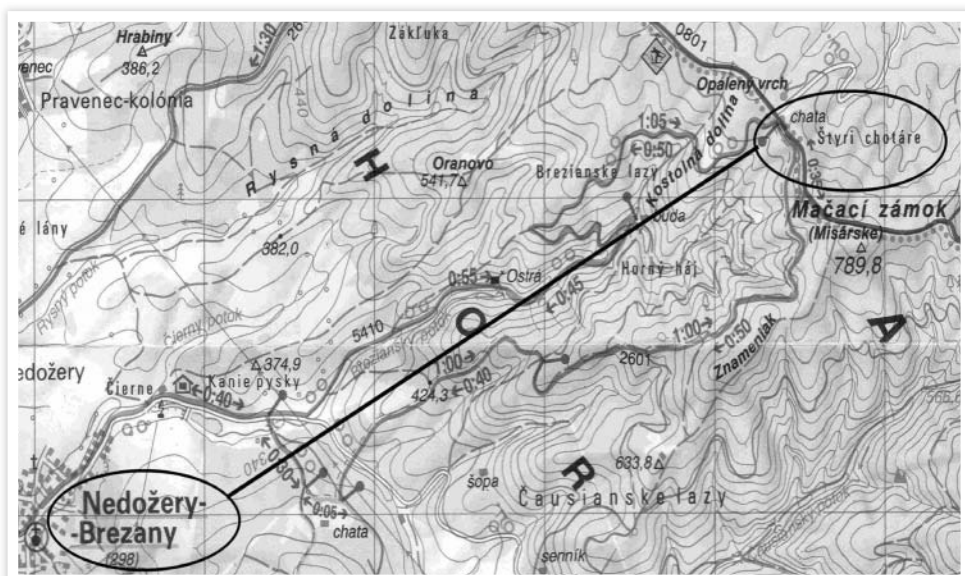
„Mnoho chlapov... sa v tom čase ukrylo v garde...“

Keď mi to nevyšlo s uvoľnením z talianskeho frontu, mal som už ako záložné riešenie dohodnuté s partizánmi, že pôjdem k nim. V Prievidzi som vystúpil z vlaku asi o 21. hodine. Nešiel som nie na tú stranu, ako bola stanica, ale na druhú, od vlaku. A krížom cez pole na hradskú smerom do Nedožier, kde som mal spojku. Bol to jeden roľník, Jozef Krško. Býval naproti mosta, ako sa ide z Nedožier do Lazian. On už skôr pomáhal partizánskej skupine, ku ktorej som mal namierené. Dodávali sme im lieky, zbrane – to boli známi ľudia. Cez deň snežilo a na noc tak zamrzlo, že len tak chrapčalo po ceste, lebo koľaje neboli žiadne. Snehu bolo, mokro, žiadna cesta prebrodená, snehu tak do pol lýtok. Autá vtedy žiadne nechodili. Naraz zasvietil taký mesiac, že bolo svetlo skoro ako cez deň. Tak som prichádzal k domu Juraja Šimku, ten Krško býval vtedy u neho. Takých 80 m pred dedinou vyhŕklo spod toho domu družstvo Nemcov so samopalmi, asi sa tam ukrývali pod bránou. Boli na meter od seba a zastavali cestu. Mal som ísť oproti ním. „Zbeh,“ hrklo mi v hlave. Rýchlo som skočil do priekopy, začal utekať do poľa (vtedy tam ešte domy neboli). Ale uvedomil som si, že tam sa nemôžem skrýť, ani utekať nemôžem. Ešte aj ten mesiac svietil. Tak čo teraz? Tak som postál, oprášil som si uniformu, postavil sa proti nim a fingoval som. Rozopol som sa, akože na potrebe som bol. Legitimáciu som mal, však oni nebudú vedieť, že som mal byť už vtedy na fronte – tak som pri tom kľačaní rozmýšľal. Aj zbraň som mal pri sebe – pušku aj pištoľ a ešte k tomu aj batoh na chrbte – no vystrojený na front. Keď sa už približovali, vystúpil som proti nim na cestu, tak provokatívne, nemeckým krokom – a zreval som celou silou „Heil, Hitler!“ Odpovedali razom, tak ako na povel: „Heil, Hitler!“ Lebo keď videli šaržu, skočili do pozoru. Prešiel som pomedzi nich, stáli ako sviece – ani okom nepohli! Prešiel som meter, dva, desať dvadsať a teraz som myslel, kedy skríknu halt... Mal som veru zadok poriadne stiahnutý, ani chlp by mi tade neprešiel. Tak ale prešiel som za roh a oni nič. Až vtedy som si poriadne oddýchol. V dedine bola totiž ubytovaná nemecká jednotka a stráž mali len títo, na kraji dediny – na jednom konci aj na druhom.

Prijatie do skupiny a činnosť v horách

Keďže ku Krškovi som sa nemohol dostať, skúsil som ísť k druhej spojke, k mlynárovi Richterovi²¹³. On podporoval partizánov, pomáhal zásobovať našu skupinu, aj som potom onedlho s jeho synom spával v jednom bunkri. Od cesty, smerom k rieke, asi 80 m, tam bol ten mlyn aj domček, v ktorom mlynár býval – mali spoločný dvor. Bolo tak

po polnoci. Po snehu sa nedalo rýchle kráčať, nakoniec som ale úspešne dorazil. „Čo je?“ „Polčik je tu!“ Poznali ma tam, lebo veľakrát sme sa u toho mlynára zastavili, lebo bol poľovník, aj ja som bol poľovník, tak sme sa zoznámili, keď som prišiel do Prievidze. Odstrojil som sa, vyzliekol a pýtam sa, ako sa dostať hore. „Teraz už ťažko, teraz už chlapi spia.“ Tak som musel počkať. Celý deň som bol u nich a potom večer ma jeden z Richteroých synov previedol do hory.

Orientačné vyznačenie Polčikovej cesty z Nedožier na Štyri chotáre. V súčasnosti vedie medzi týmito dvoma miestami turistický chodník

Potom ma prijali do oddielu. Najprv mi síce veľmi neverili, tým skôr, že som bol v uniforme, ale poznal ma Richter, aj Mjartan, tak to boli pre nich dostatoční svedkovia, aby mi mohli dôverovať.

Skupina sa volala „Žiar“²¹⁴ a patrila pod brigádu majora Popova.²¹⁵ Veliteľstvo bolo v Kláštore pod Znievom. Veliteľom partizánskeho oddielu Slovan, v ktorom som bol a ktorý patril pod tú brigádu, bol nejaký Majzlík z Kláštora pod Znievom.²¹⁶ Vtedy ale nik nevedel, čo sme, len to, že sme popovci. Tieto pomenovania prišli až po vojne.

V pohorí Žiar boli dokopy tri bunkre. Prvý z tých bunkrov založili chlapi, ktorí sa tam postretali po rozbití frontu. Števo Görtler, Jožo Šovčík a iní. Oni sa stretli pri hájovni, tak sa dali dokopy a vykopali si

bunker, jamu, aby tam mohli prebývať. Druhý bunker bol náš a jeden kúsok ďalej, už na turčianskej strane. Zo začiatku boli v tom našom aj Turčania, ale potom sa osamostatnili.

Kde bol váš bunker?

Volá sa to Štyri chotáre – odtiaľ napravo, po hrebene asi 15 minút chôdze, my sme boli asi 200 m pod hrebeňom. Hneď naproti nám, už na turčianskej strane, mali Turčania bunkre. Na našej strane bol len jeden bunker, Turčania mali asi dva. Potom najbližší bol v Ráztočne na lazoch, Ignác Čentík, oddiel Popova. Keď sa to konsolidovalo, prihlásil sa u Majzlíka ako oddiel Ráztočno – ale oni tam boli len štyria.

Aké ste mali zbrane?

Mal som ľahký vojenský guľomet, vz. 26 orig. s dvojnožkou, ale aj na remeni sa dal nosiť.

Ako vyzeral váš každodenný život v horách?

Každodenný režim – ponajprv sme si zlepšovali bunker, spevňovali ho. Dobrí chlapi to boli, lebo vykopať ten bunker v zamrzutej zemi, to veru dalo zabrať. Baťovci tam mali rozostavanú chatu, tak odtiaľ sa donášali dosky a trochu sa to obšalovalo. Tak dalo sa tam ako-tak bývať. Bunker bol asi ako pol tejto izby. Jedna pričňa bola asi 50 cm nad zemou, druhá sto. Kvapkalo na nás... mariáš sme si súkali... sviečkami svietili. Tak sme sa zabávali, krátili si čas. Na začiatku nás tam bolo asi osem a potom pribúdali ďalší, niektorí si brali ženy aj deti... Ale fotky nie sú odtiaľ žiadne, fotiť sme sa báli. Lebo keby nás Nemci chytili, majú dôkaz... preto je tak málo partizánskych fotiek vo všeobecnosti.

Cez deň sme museli čušať. Lebo v Pravne mali členovia Heimatschutzu kanón; a kde videli dym, už aj na to pálili. Cez deň sme po jednom držali stráž, na svahu, vymieňali sme sa. Keď Nemci robili čistky v horách, dobehol Richterov syn, robil spojku a upozornil nás, že tam a tam robia čistky. No našu dolinu našťastie obišli, lebo nevideli stopy. Šťastie bolo, že aj keď ustupovali, nevšimli si to miesto.

Od otca Richtera sme boli závislí, on nám dával múku, zemiaky, všetko, čo sme potrebovali, a zároveň nám robil jeho syn aj kuchára. Nebol to jednoduchý život; hladní sme boli, a keď nám občas aj chleba napiekli,

nemohli sme sa ho veru dosýta najesť... Ale ľudia pomáhali, bez nich by sme neboli prežili. Z Carpathie nám poslali vrece cukru. Potom Krško nám venoval asi stopäťdesiatkilové prasa – zahádzal ho hnojom, zamaskoval, a tak ho previezol k nám. Zahrabali sme ho hlboko do snehu, tam bolo ako v mrazničke. Tak sme mali slaninu aj halušky, to bolo dosť výdatné. Mali sme tam kus starého vyhodeného sporáka, v tom sa dalo kúriť, aj cínové vedro, v ktorom sme si ovárili, prali šaty.

Už asi na tretí deň každý lúskal vši. To je zázrak, ako sa vši vedia za 24 hod. rozmnožiť. Vyzliekol som košeľu a pod každým švíkom jedna voš! Vo vedre sme dali zovrieť vodu a tam sme ich ničili... V noci sa nemohlo veľmi kúriť, aby nebolo vidieť oheň, len v tom bunkri.

Kto bol ešte v horách?

Väčšinou sem utekali zo strachu miestni Nemci,... z nemeckých dedín, čo boli komunisti, lebo ich Nemci internovali, tak sa sem chodili schovať. Bol tam aj Vendel Mjartan z Kútoch, traja či štyria Nedožerčania – roľníci, ale aj baníci.

Pohľad na súčasný stav domu Vendelína Mjartana na Kútoch

V našej skupine boli vtedy dvaja Rusi. Jeden z nich mal tripla²¹⁷, tak sme mu nosili lieky. A potom, samozrejme, takí, čo mali narukovať. Teda časť mužov, ktorí mali rukovať; a potom po SNP prenasledovali všetkých, čo boli v SNP. A títo sa báli ľudí, lebo udávali. Napríklad v Nedožeroch bol voľajaký Pračko, ten udával. Vydával sa za veľkého komunistu, ale bol proti nám, roztrusoval, že sme s fašistami schovaní. Pár dní po fronte sa spravil veliteľom milície a pod zámienkou, že idú hľadať v horách míny, čo ostali, prišiel vykradnúť so synom bunker, pobrali cukor, zemiaky, pušku... skrátka, čo sa dalo použiť. Ja som bol u neho ako žandár na prehliadke a našiel som u neho svoju ponožku. Aj to bol corpus delicti. Lebo vrece s cukrom prežrali myši. Zobral moju ponožku a zapchal ňou vrece. Potom sa nemohol so mnou škriepiť.²¹⁸

Chodili ste aj na akcie?

Z veliteľstva v Kláštore p. Znievom Popov vysielal špeciálne štvorčlenné skupiny, jednu poslal aj k nám na vyhadzovanie trate Prievidza – Handlová. Tak sme sa spýtali, že ilegálni pracovníci z Bratislavy by sa chceli spojiť s Popovom, no ale ani na to neodpovedali. U Rusov bolo všetko tajné, neverili nikomu. Asi o týždeň po mojom príchode prišla štvorčlenná hliadka vyhodiť trať. „Ktorí idete s nami?“ Lebo oni to tam tak nepoznali, orientovali sa len podľa mapy. Dedinčania nechceli ísť, neboli ani na boj pripravení, len schovať sa, prežiť v horách. Tak som išiel s nimi, aj tú trať vyhodili. Títo natrafili na turčiansky bunker, na náš nie. A aká náhoda – jeden z nich hovorí: „V Prievidzi slúžil voľajaký žandár Polčík!“ „Však je tu!“ „Chodte po neho!“ Bol tam schovaný aj Žid Kohn, pôvodne bol v tábore v Novákoch, potom po vojne bol vedúcim ozdravovne v Tatrách a meno si poslovenčil na „Koreň“.

Tak toho mali partizáni za poslíka. Robil poskoka Šovčíkovi. Ten prišiel ku mne: „Pán Polčík, u nás je jeden váš krajan a žiada, aby ste ho prišli navštíviť!“ Pušku som si nezobral, len pištoľ, keby čosi ubránim sa – tak bojazlivo som tam išiel. Mali podobný bunker ako my, žiadna paráda sa tam nedala robiť. A ten chalan mal baranicový oblek na sebe, čiapku veľkú ruskú – baranicu, ani tvár mu nebolo vidieť. A hneď skočí na mňa a objíma ma: „Čo ma nepoznáš?“ Ludvík Orihel, môj sused z dediny to bol!²¹⁹ Brata mal rovnako starého ako ja, veľkí kamaráti sme boli. Tento bol 19-ročný, tuším, kováč vyučený. Bol u partizánov a bol smelý, ničoho sa nebál.²²⁰

-----odpis-----

---Július K o r e ň, Štôla čís.30,okr.Poprad. Vo Štôle 30.11.1974.-----
 ---Vážený súdruh Jozef Š e v č í k Dubí I u Teplíc Pohraniční strážne -----
 ---292.Vážený súdruh, zaiste Ťa veľmi prekvapí, keď budeš čítať tieto-----
 ---riadky. Napriek tomu Teba i celú Tvoju ct.rodinu srdečne pozdravujem.----
 ---Nevieš si ani predstaviť ako som sa tešil, že sa stretneme na oslavách---
 ---30.výročia SNP v Banskej Bystrici, žiaľ sa to neuskutočnilo, bolí by som---
 ---sa rád s Tebou porozprával a poradil o mnohých vážnych problémoch na---
 ---šich spolubojovníkov. Mnohí sa dožadujú osvedčenia podľa zák.255/46,----
 ---mnohí stratili kontakt so svojimi bývalými spolubojovníkmi, veliteľmi----
 ---i komisármi, mám k Tebe nasledovnú žiadosť, a síce aby si potvrdil pri---
 ---ložení zoznam spolubojovníkov zo zemljanky čís.1 a čís.3, totiž tohoto---
 ---roku, keď som poďával správu s Bohušovi Majzlíkovi, veliteľovi práporu---
 ---SLOVAN,ktorý písal i dejiny Partizánskeho hnutia na Hornom Turci, nemo---
 ---hol byť uzatvorený a upresnený, bez Tvojho súhlasu. V tunajšej našej r---
 ---pine ŽIAR, kde si ty bol politickým komisárom, Koreň ako dôstojník v zá---
 ---lohe veliteľom, teba doplniť bližšie dáta nižšie uvedených súdruhov:-----

-----list -2-----

1. Jozef Ševčík, komisár skupiny ŽIAR, t.č. Dubí u Teplíc nar.15.3.16-----
 2. Július Koreň, predtým Slov.Pravno, t.č.Štôla č.30, dôst. v zá1.4.7.08-----
 3. Nikolaj Osipov, ZSSR, býv.dôst.ČA t.č. žije v ZSSR-----
 4. Gustav Polčák, Prievidza, Mojzesova čís.24, nar.17.11/18-----
 5. Štefan Humaj, Nedožery č.110, nar.24.3.1914-----
 6. Jozef Humaj Nedožery čís.266, nar.26.7.1919-----
 7. Jozef Solár, Nedožery 122 26.4.1915-----
 8. Pavel Richter, Nedožery 96 22.1.1925-----
 9. Vojtech Richter, Blava, Koreničova č.9 1921-----
 10. Jozef Richter, Bratislava, Sokolská 4, 1923-----
 11. Vendel Mjartan, Kúty č.38, okr. Prievidza 28.2.1906-----
 12. Jozef Krško čís.365, Kúty okr. Prievidza 15.2.1913-----
 13. Ernest Grešner, Z Gajdla okr. Prievidza od r.1947 žije v NDR-----
 14. Štefan Gurtler, posl.byť v Nitr. Pravne, zomrel r.1972-----
 15. Tomáš Krško, posl.bytom Kúty okr. Prievidza, zomrel v r.1972-----
 16. Karol Flimer, posledne bytom Nedožery, zomrel 1972 -----
 17. Jozef Solárik, bytom Prievidza - Bojnice-----
 18. Ján Ježík, bytom Prievidza - Bojnice -----
- Dosvedčujeme, že menovaní aktívne sa zúčastnili SNP, jednak že boli jak príslušníkmi I.Štefanikovej brigády, práporu, ktorý obsadil Nitrianske Pravno 28.9.1 a po ústupe do hôr sa jednotlivé pripojovali do oddielov /skupina Žiare/, kto na rozkaz vyššieho veliteľa bola začlenená do práporu SLOVAN, veliteľom bol s.Bohuš Majzlík a politickým komisárom súdruh Ján Vajdiak. Súdruh Koreň na rozkaz práporu odčlenený a so skupinou ukrajincov sa prebil do Kláštorských-----
 -----./..pokračuje na rube ./..-----

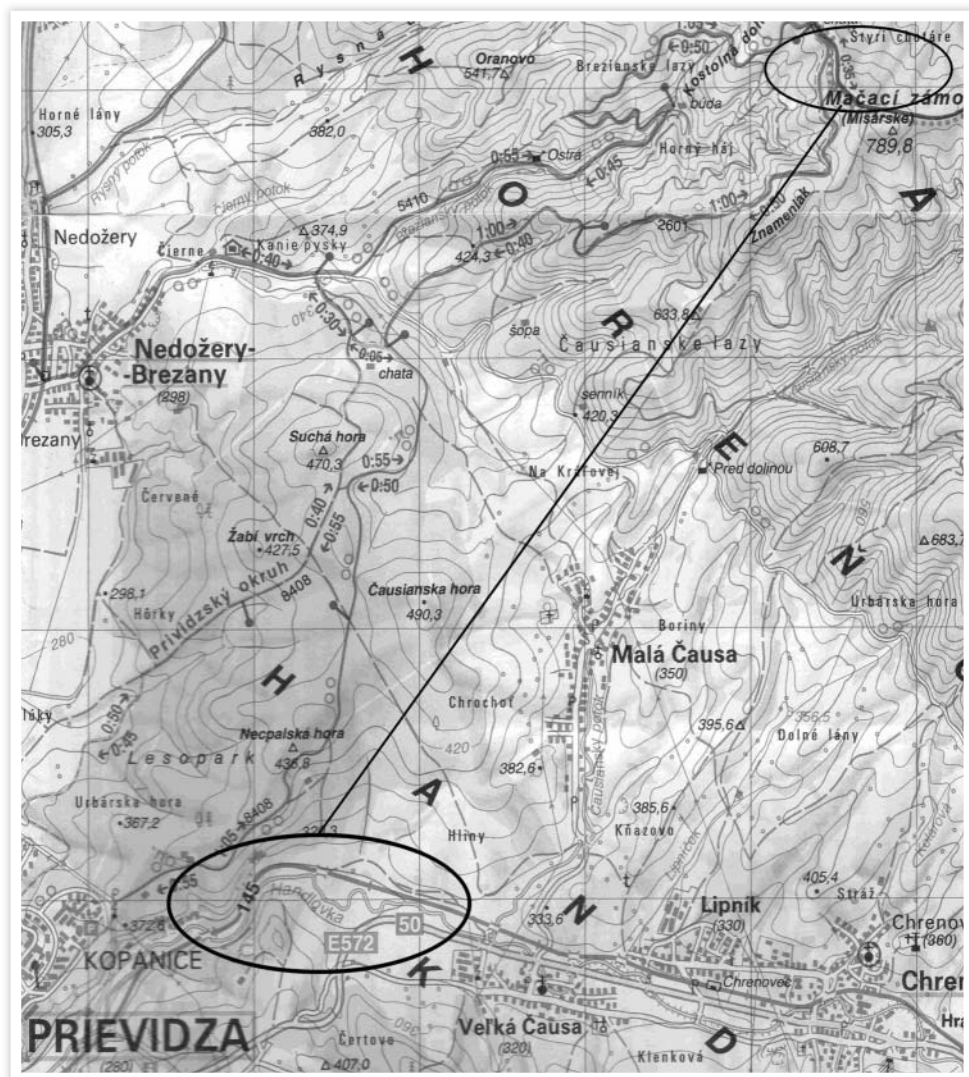
Zoznam partizánov zo zemljanky č. 1 a 3 skupiny Žiar

Ozbrojené akcie

Prievidzskí gardisti – vtedy to boli už Pohotovostné oddiely HG – strážili trať Prievidza – Handlová, to bola dôležitá železničná spojka, lebo odtiaľto zásobovali front na Pohroní, tak ju bolo treba vyhadzovať. Pri železničnom moste smerom na Handlovú mali gardisti drevený barak a z neho vysielali hliadky na stráženie trate. Orihel, ten môj sused z rodnej obce, si ľahol na trať v kožuchu. A gardista, čo išiel večer z domu – cez deň tam roboty nemal – si pospevoval, lebo sa bál, aby ho hádam omylom nezastreli. No a Orihel si počkal, ľahol si rovno na trať, až mu prišiel rovno pod samopal. Oprel mu samopal o prsia a zavelil: „Ruky hore!“ A musel mu povedať heslo. To heslo bolo zas treba povedať strážnemu, čo bol v strážnom domčeku, kde boli ostatní ubytovaní. Tak ho tam hnal. A vrátnik sa pýtal heslo, tak mu ho povedal. Prišiel tam – aj toho strážneho pri baraku odzbrojil, teraz prišiel k tým dverám – kopol do nich, tie sa len tak rozleteli – vnútri gardisti karty hrali, alebo spali a mali toľko nafajčené, že ich ani vidieť nebolo. A s tým samopalom zavelil všetkým „ruky hore!“ Samozrejme, plné gate mali – už len pozrieť na neho bol strach – v tom ruskom kožuchu a baranici – a ešte k tomu v rukách samopal. Každý mal strach, lebo vtedy nebolo nič isté – vtedy vládla hrubá sila. Naši partizáni obyčajne po rusky nevedeli, ale keď povedal nejaké slovo, tomu dával prízvuk ruský... „job vašu mat“ a tak. To bolo „v móde“, akože hovoriť po rusky, teda s prízvukom. Veliteľ gardistov ho uprosil, aby ho nechal, že oni chcú pomáhať partizánom. „Dobre,“ hovorí im Orihel, „ale ako mi to dokážete?“ Zobral im všetky zbrane. Tak ale zas, že keď zbrane zoberieme, že ich Nemci postrielajú. A toto tu boli obyčajní ľudia, nie vojaci. Lebo vtedy bola povinnosť narukovať do Haššikovej armády, ale kto narukoval do gardy, tak už nemusel. Tak nás prosili, že nám neublížia, že nám budú pomáhať, že budú spolupracovať, že pre nich možno všetko povyhadzovať. Tak Orihel im dal rozkaz, že keď vyhodíme trať, majú strieľať opačným smerom, nie tam, kade my pobežíme! Aj tak bolo. Ale to bola už len taká „krycia paľba“. On dal dve nálože, podhrabal koľajnicu, kamene, drôtky dal nad koľajnicu a ako šiel vlak, spojil to a to buchlo. A v tom mieste kus trate vytrhlo. Ale to zas narobil železničiarom robotu, lebo na druhý deň to muselo byť hotové... museli dať nové koľajnice a vlaky premávali ďalej... Chodili sme tam už ako domov; heslo sme vedeli a gardisti rešpektovali, čo sľúbili.

Takto sme to asi 5-krát povyhadzovali do vzduchu.²²¹ Orihel potom odišiel, on chlapcov len tak pozacvičoval, neskôr chodili bez neho, lebo jeho vyslali iným smerom.

Neviem, či je to známe, Cigľania z oddielu Major tu vykoľajili aj jeden transport naložený tankami. Nadvihli najprv heverom koľajnice. Nemci nepúšťali transport len tak, napred poslali prázdny osobný vlak. A keď

Z bunkrov k železničnej trati to bolo vzdušnou čiarou asi 7 km

ten prešiel, tak potom hneď za ním pustili transport s tankami. Mal ťažkú parnú lokomotívu, a tá sa vykoľajila. Ležala tu ešte aj po fronte, potom ju spojzdnili, zakúrili a premávala ďalej.

Boli gardisti v uniforme?

Vo vojenskej uniforme. Po Povstaní sa muselo rukovať do Topoľčian, boli vymenované všetky ročníky, ktorých sa to týkalo. A kto mal pušku – lebo nebolo dosť pušiek u gardistov – tak ho zobrali ako gardistu. Vojnu mu odpustili a mohol slúžiť ako gardista.

Potom ešte – to už bolo dlho po vojne – dal som komusi potvrdenie, neviem, kto pýtal – tuším z cigielskej bane – že bývalý veliteľ gardy sa odvoláva na to, že však ja viem, že s nami spolupracoval. Pri tých deštrukčných akciách, čo som spomínal. Tak odo mňa pýtali svedectvo, či viem, či je to pravda. Písomne to žiadali. Tak ja som napísal, že je to pravda – tak ako som aj povedal – ale že ja meno toho človeka neviem. Tak mohol potom aj v bani robiť, aj mu všetko potom tolerovali.

Kde bolo to odzbrojenie?

V Hlbokom, ako sa ide na Čausu²²², tam Handlovka preteká a je tam železničný most, ten strážili. Tak sme dali nálože a koľajnice vyhodili.

A ešte jedna skupina bola zas v Ráztočne, tiež mala naše meno – mjr. Popova. Ale tí nemali nejakú činnosť. My sme ju mali preto, lebo Orihel prišiel s úlohami a muselo sa to robiť. Také rozkazy boli zo štábu. Každý dostal kúsok slaniny a teraz 3 – 4 dni sme sa museli túlať po horách a vykonať tú úlohu. Lebo keby ju nevykonali, zas je zle. Vtedy bol jediný trest, guľka, odstrelenie. Takto sme začínali. Tam sme boli až do oslobodenia 4. apríla.

Komisár oddielu bol Jozef Šovčík, pochádzal kdesi od Nemeckého Pravna. Cez Povstanie tam bol viac-menej samozvaným komisárom. Ale inak ho rešpektovali, aj ten Majzlík. No a nechal 44 či 46 najbohatších Nemcov deportovať z Pravna a okolia, oddaných hitlerovcov... A ich všetkých odšikoval do Sklabine.²²³ A tam bola ruská partizánka, ktorá ich postrieľala, kosila, do jamy samopalom. Bláznivá baba... A ten Šovčík po vojne zmizol, – asi zo strachu – odsťahoval sa do Sudet a viac sa tu neukázal. Báľ sa, aby ho tí Nemci, čo ostali, neskántrili...

Od koho ste sa to dozvedeli?

Bol tam voľajaký Jamrich z Necpál, aj viacerí, čo tam boli od začiatku Povstania, mi to rozprávali po vojne. Tiež voľajaký Candrák. Lietavec,

neskorší podpredseda Zboru povereníkov, bol tam ako člen štábu.²²⁴ Ale ani on sa nikomu nepriznával, ani Rusom, lebo oni neverili nikomu. Rusi bývali zvlášť... neboli spolu s vojakmi, do ich bunkra nesmel nik ani prísť, akurát tí, čo im robili sluhov.

Nerobili sa tu na okolí partizánske popravy?

Tu ani nie. Ale stalo sa, že Turčania verbovali Rusov, čo vstúpili do nemeckej armády proti Rusom. A keď videli, že je zle, tam na Turci sa spojili s ilegálnym hnutím, Dubové a tam, a tak ich dopravili k našim bunkrom. Štyria alebo piati boli tí „vlasovci“.²²⁵ Nemohli ich dať do jedného bunkra, tak u nás boli dvaja – jeden Ukrajinec a ten druhý kdesi zo Sibíru. Ukrajinec mal hodnosť nemeckého poručíka, bol z tej divízie, čo Nemci utvorili z Ukrajincov. No ale potom, keď už ruské delostrelectvo páliło, ušiel od nich. Keď páliło, všetko sa len tak triaslo. My sme stáli v noci na kopci a počúvali sme to. No a niektorí, čo boli takí trochu „červenší“, tak hneď kričali: „Za Stalina, za Stalina!“ a také heslá. No a tento Ukrajinec bol vedľa mňa a sám sebe tak tichšie hovorí: „Za slobodu... za slobodu“... Teda že nie za Stalina, ale za slobodu. On s tým Stalinom nechcel nič mať. Veľmi inteligentný, jemný a skromný človek to bol. Ale ticho len bol furt, len tak posedával. Ja som to počul, ale nepovedal som nič... Ten druhý bol už iný, taký oplašený.

Jeden z tých Ukrajincov odišiel svojvoľne z bunkra do dediny, nebolo ho 3 – 4 dni. A potom znova neposlúchol, odišiel. Jožo Hrozny²²⁶ poslal pre neho do dediny. Našli ho, dovedli a on ho odsúdil na smrť. Za to, že sa niekoľko dní opakovane zdržoval u frajerky v dedine, kázal ho zastreliť dvom Rusom. Aj som sa chcel opýtať, kde leží, ale potom som to nechal tak. Nuž, nemal na to právo, ale vtedy mal právo ten, kto bol silnejší. Takže aký komisár – vymenoval sa za komisára a bolo. A prišiel veľmi užialený ten Ukrajinec, skoro plakal. Ale poslúchli ho a zastrelili. Lebo sa báli, že by ich postrieli. Také právo bolo v hore počas partizánčenia. „Právo bezprávia“ povedal by som...

Ale čo potom spravil Rudo Bley... Cez Povstanie bol „veľký hrdina“, ale nebol stranícky organizovaný. Na Strečne že bojoval? Prišiel sa ukázať už v uniforme, brigádírke, akože kríval. Ale nič mu nebolo. A po potlačení Povstania odišiel k Hagarovcom. No a vysokoškolákov – to vám je iste známe – Bratislava vysielala ako svojich špiónov. Aj tu bol jeden vysokoškolák, klerik, čo študoval teológiu, a išiel z Banskej Bystrice, že vraj bol tam nedobrovoľne – ale on bol vyslaný. Meno už neviem,

ale jeho otec alebo príbuzní mali stolársku dielňu. Tak išiel práve cez sídlo Hagarovcov na Vtáčniku, chytili ho a doviedli na veliteľstvo. Vypočúvali ho v horách a dokázal, že nič nemá s nimi spoločné, že sa len presúva z Pohronia, že je pôvodom Prievidžan. Tak ho pustili. A Rudo Bley hovorí: „Ja ho idem vyprevadiť, aby prešiel cez strážu!“ „Dobre,“

Jedna z mála fotografií Jozefa Bleya

povedali mu. A tento klerik mal tmavý kožený kabát, maďarské čižmy z pravej kože na šnurovanie, tie boli vtedy v móde, krásne, to si mohol len málokto dovoliť, a nejakú čapicu. Tak ho odviezol za strážu a prezliekol sa do týchto jeho šiat. A keď prišiel v tomto oblečení, pýtali sa ho, kde to zobral. Vraj si to vymenili, že ten išiel dole a zobral si jeho všivavé vojenské šaty. Neverili mu, ale išli mu po stope – lebo však bol sneh, tak to bolo poznať – až našli toho mŕtveho. Oblečený mal jeho kožuch: teda viac ako pravdepodobné, že ho zabil. A tohto Bleya partizáni odsúdili za to na smrť. Smrť za smrť... Tam boli u Hagaru aj ruskí dôstojníci, tí dávali rozkazy. Toto som počul od členov Hagarovej skupiny.

Jozo Bley, ten hádam ani v Povstaní nebol. Toho zaistilo gestapo a bol tu v týchto pivniciach ako väzeň aj s kolegom z Nemeckého Pravna, meno už neviem. A obaja boli poverení nosiť väzňom stravu, na dvojkolesovom vozíku to vozili, mali voľný pohyb po meste. Len sa bál ujsť, že zastrelia rodičov.

Aspoň tak sa to hovorilo. A potom ho našli v Zemianskych Kostolnoch v tých objektoch zastreleného.²²⁷ Spolu s ďalšími, čo boli odsúdení. Napr. Mikuša, richtára z Cigľa. Partizáni sa u neho zastavili, čosi s nimi prehovoril. No a dedinskí ľudia, sprostí, sa udávali, že spolupracuje s partizánmi. Tak gestapo malo dobré správy. Ľudia sa udávali, najviac v Handlovej. Tak aj tohto zobrali na vypočúvanie. A on sa priznal, neškriepil sa. Tak ho tiež hneď do Zemianskych Kostollian poslali a strelili do hlavy. Viacerí, čo tu boli na gestape väznení, sa našli potom mŕtvi v Zemianskych Kostolnoch...

V Zemianskych Kostolnoch exhumovali aj nejakého Krupu. Keď povstalci držali Prievidzu, Nemci dosť často útočili tým strmhlavým bombardérom na Carpathiu. On bol vtedy v Carpathii vrátnikom. Mal ešte z vojenčiny, protiletadlový výcvik. A mal guľomet kalibru 7,92 a tiež podstavec, pri vrátnici v kukurici, hneď za cestou. No a keď ten

Nemec útočil, tak on vždy vyskočil a tým guľometom ho ostreľoval. Tak musel potom núdzovo zosadnúť na lazianskych lúkach. A keď už Nemci obsadili mesto, rozmontovali si ho a odviezli. Tak sa predpokladá, že ten Krupa ho zostrelil. Lebo keď prišli Nemci, zatkli ho a odstrelili...

Ako sa volal ten, čo ho údajne Bley zastrelil?

Tuším Záš, ale už neviem presne, len to, že bol vysokoškolák. To ani nikto nevie o tom prípade, to sa zatajilo po oslobodení, keďže tú jeho popravu nariadili Rusi. Len ho zrazu po fronte nebolo... všelijako sa to kamuflovalo – že odišiel s Rusmi – a takéto fámy, ľudia všelijako tipovali. Prezradil mi to Vendel Mjartan, on bol v tej skupine. Ale povedal mi, že mu dali zákaz o tom hovoriť, aby partizáni neboli obviňovaní, že strieľali partizánov. No ale bol to podľa mňa surovec, keď toto vykonal.

Záber z exhumácie a identifikácie nemeckých obetí v Zemianskych Kostoľanoch

Aký vzťah mali ľudia k partizánom?

Mali strach... a väčšinou ich odsudzovali. Prievidžania nemali radi partizánov.²²⁸

A po okolitých obciach tiež?

Tam boli ľudia takí milosrdní, nábožní. Nechceli, aby zahynuli v horách... taký súcit mali.

Podporovali ich aj politicky?

Oni sa o to nestarali... ako na dedine. Debatovali o tom medzi sebou v krčmách alebo doma. Skôr ich podporovali materiálne: sem-tam Krško, Jozef a Tomáš Solárikovci, to boli bratia, alebo nejakí iní občania, ktorí pozháňali fazuľu, zemiaky, v starej hájovni nám nachystali štyria

vrecia zemiakov, jeden dokonca brava zabil a polovicu z neho dal do sedliackeho voza, zakryl slamou, navrch hodil hnoja, akože ide na role rozhadzovať, pod horou to zhodil, len nám dal vedieť, aby sme si to tam a tam našli. Všelijako. Do hôr nesmel nik chodiť. Ale ten Richter, mlynár, bol pôvodom Nemec, vedel teda po nemecky. A Nemci si chodili do hôr po drevo, lebo tam mali vojenskú kuchyňu. A on ich poprosil, keď u neho čosi brali, asi múku – však oni boli páni – že horár tu má múku, aj zemiaky a nemôže mu to vyviezť, boli by ste takí dobrí, keď idete pre drevo – boli veľmi ochotní – naložili a vyviezli mu to tam. Tak nás samotní Nemci – nevediac – zásobili... Ten Richter bol taký šikovný a odvážny. Každý mal vtedy strach. Keby ho odhalili, tak mu nič nepomôže.

Prečo mali ľudia strach z partizánov? Báli sa, že na to prídu Nemci?

Pochopiteľne. Každý sa bál... v tých časoch sa báli jeden druhého. To je neopísateľné dneska...

Stretli ste sa s takými, čo boli osobne proti partizánom?

Ale áno, boli aj takí. Tí od nás utekali a potom až neskoršie sa prihlásili. Ale žeby boli priamo zradili, takí tu neboli. Ďurinský, čo bol s nami na stanici, sa nehlásil do Povstania, nechcel potom už so mnou chodiť. Niekde na Liptove slúžil a odtiaľ pred Povstaním ušiel a tu niekde sa schovával. A potom po Povstaní sa tu v Prievidzi prihlásil a slúžil tu aj po vojne. Nezrádzal, to nie, ale nechcel mať s Povstaním a odbojom nič spoločné.

Niektorí hovorili, že všetci Nemci boli rovnakí – akú vy máte skúsenosť?

Troch Nemcov-partizánov sme mali aj v našej skupine: Štefan Gürtler, Ernst Greschner plus ešte jeden Štefan, priezvisko už neviem. Takže boli aj proti. Keby ich chytili vlastní, tak ich oderú z kože.

Ktorí Nemci boli najnebezpečnejší? V Pravne či v Handlovej?

Ale všade, to je jedno... Aj v Pravne, aj v Prievidzi boli asi štyria, čo sa ich ľudia museli báť. Taká nedôvera k nim bola, báli sa ich ľudia, že sú schopní všetkého. V Pravne bol nejaký Céda veliteľ Heimatschutzu, ten dával rozkazy. Keď niekoho zajali, dal viacerých postrieľať. Družstvo vojakov, čo si v horách kládli po ústupe ohník, dal zajať a v Pravne

odstrelit.²²⁹ Takže ľudia nemali radi Nemcov. Lebo Nemci sa vyvyšovali nad našich ľudí.

Ako to bolo s Hlinkovou gardou po Povstaní?

Niektorí boli až do oslobodenia veľmi exponovaní. Sprostí boli, keď po Povstaní ešte aktívne formovali gardu, ktorá tu účinkovala, poriadky robila, kontroly po vlakoch, ľudí chytala. Títo sa dobrovoľne hlásili do gardy a ako gardisti to robili.

Potom boli aj takí, čo museli narukovať, tí väčšinou strážili trate. Od konca Povstania si už každý zohnal pušku. Napr. známy mal schovanú pušku, požičal si ju, aby mohol nastúpiť ku gardistom na stráženie. A tak nemusel ísť na front. Ostal na Slovensku až do konca, to bola ich výhoda. Mnoho chlapcov sa, povedal by som, ukrylo vtedy v garde.²³⁰ Potom nakoniec, keď veliteľ videl, že sa to už končí, bol proti tomu, a preto zažmúril aj oko. Napr. musel robiť razie po dedinách, tak vyslal na kontrolu do Šútoviec hliadku a tam našla Müllerovcov, chudobnú židovskú rodinu. Rodinu naložili na kónský voz a Šútovčania ju dovezli na veliteľstvo gardy. Bolo to skoro úplne na konci vojny a okresný veliteľ gardy, volajaký Surový²³¹, pozerá a hovorí: „Čo ste mi to tu dovezli?! Už aj ich tam zavezte naspäť, do Šútoviec!“²³²

Ešte že bol taký seriózný...

No najprv nebol a potom aj takéto veci zobral na seba. Tak zachránil seba aj ich... že teda nedal ich Nemcom zastrelieť, ale kázal zaviesť naspäť. Rozhodne by ich zastrelili, to oni netrpeli Židov.

Bola tu nemecká posádka?

Nie, tu na okolí nemali Nemci žiadnu trvalú posádku, len Heimatschutz v Pravne. Tam mali veliteľstvo a tam aj strieľali povstalcov, čo zajali. Boli riadne vyzbrojení, robili výpady po horách. V Pravne na námestí mali aj kanón – a ako videli čosi zadymiť, už aj odstreľovali. A potom gestapo; a, samozrejme, miestnych občanov, čo pomáhali gestapu. To boli väčšinou naverbovaní krekáči²³³ z Handlovej a z okolitých dedín, čo robili u nich službu. A potom aj niektorých z tých, čo s nimi spolupracovali, postrieľali. Skrátka, našli ich postrieľaných okolo tej budovy, kde sídlilo gestapo. Až sa voláko previnili, alebo im neverili. Aby nemali svedkov. Boli tu dva nedostavané činžiaky, od Carpathie do Prievidze,

Nemeckí vojaci pred Sv. Trojicou sedávali na obrube a spievali nostalgické piesne s túžbou po domove

došť veľké. To malo byť pre zamestnancov Carpathie, ale väčšinou si to funkcionári stavali pre seba. Tam mali to veliteľstvo. No a títo posluhovači sa tam tiež zdržovali, ale vychádzali von, chodili domov. Tam ich len komandovali (ako spravodajcov), aby zistili, čo potrebujú.

Čiže Heimatschutz bol taký horlivý...

To boli samí horlivci... čo dobrovoľne nastúpili, to boli nebezpeční ľudia. Niektorí ešte aj po vojne. Jeden z nich, aj keď bol zavretý a prepustený, vyhrážal sa, že on zastreľí každého...

Darmo, my žandári sme držali spolu... Aj v tom odboji. Však si aj mnohí žandári vytrpeli. Nielen my, čo sme boli v horách. Ja by som rozprával, čo nám rozprávali tí, čo boli v žandárskej jednotke v SNP. Gestapo nebralo ohľad, že tam boli komandovaní, že boli prevelení veliteľstvom na stredné Slovensko. Všetkých brali preč. V Pravne slúžil

voľajaký Šovčík, v Lazanoch býval.²³⁴ Ten podplatil jedného gestapáka, takú šaržu, našimi korunami.

Nemci nemali naše peniaze – obchody boli plné, ale oni si nemali za čo kupovať, lebo marky sa u nás nebrali a obchodníci ich považovali za bezcenné papiere. Tak zháňali naše peniaze. Tak si ho podplatil. Stáli zhromaždení voľakde vonku a čakal, že ho pustia. Ten gestapák mu to mal vybaviť. Potom mu povedal, že aj bol za svojím veliteľom, hovoril mu, že on nebol v Povstaní, ale vraj ho nechcel prepustiť. Tak sa tomu Šovčíkovi veľmi ospravedlňoval, že sa to nedá. Potom ho vzali do transportu. Podarilo sa mu ale kdesi pri moravských hraniciach, keď vlak šiel pomaly, poodtŕhať drôty na okne, vytlačiť okienko a voľáko vyskočiť. Prišiel naspäť a v Pravne potom slúžil. Zachránil sa. Kolčí ale to šťastie nemali...

Príslušník Národnej bezpečnosti

(1945 - 1948)

*„...po vojne bol režim už taký trošku zákernejší... Už sa ľudia báli.
Nik sa nechcel prejaviť, že ,nejdem‘...“*

Až do posledného dňa vojny som bol v horách, nebol som v meste. Viem, že Nemci tu mali poľnú nemocnicu²³⁵, a keď sa blížil front z Pohronia, tak sem vozili ranených a potom niektorých aj pochovávali. Nemeckí vojaci mali na hrobch len drevené kríže a na každý dávali prilbu. Nemecké organizácie všetko v posledných rokoch exhumovali. Pár dní pred frontom zasiahlo Prievidzu aj bombardovanie.

Všetko som videl, díval som sa z hôr, keď bombardovali mesto, „akože“ Nemcov. Hotel Schühtanz²³⁶ bol spojený s kaviarňou. Tak možno deň predtým sa sem nasťahovali Nemci, aj do Slávie²³⁷. Rusi mali svoje spojky, tak to vedeli. No a na druhý deň to Rumuni bombardovali, ale na nemeckých lietadlách. Bomby zasiahli námestie aj Bojnickú cestu.²³⁸

Dom na západnej strane Hlinkovho námestia zasiahnutý leteckou bombou

Námestím akurát vtedy prechádzali nemeckí delostrelci, ťahali kanóny, no a tých zasiahlo. Na námestí dlho ležali plúca. Mŕtvolu zakopali a tie zaprášené plúca sa tam povaľovali.²³⁹

Dom Gregora Králiku na Bojnickej ceste poškodený bombardovaním

Červená armáda a pomery v meste

Z hôr som zišiel v deň oslobodenia Prievidze, 4. apríla. Keď som prišiel do mesta, bolo plné Rusov, samé vojsko.²⁴⁰ Ľudia ustráchaní, poschovávaní, lebo propaganda bola taká, že znásilňujú, okrádajú. Preto sa ľudia ani neangažovali, nikto ani nevykukol. Až postupne, keď nás zbadali, že je tu slovenská uniforma, domáci žandár, tak ožili, hneď sa začali pohybovať. Ja som medzi tými Rusmi chodil s puškou na pleci ako medzi svojimi, lebo z toho partizánstva som bol smelý. Ešte som sa nestihol ani odvšiť – z tých vší, čo som dostal v bunkri – a už som bol v službe. Ľudia boli vtedy zvyknutí hlásiť každú maličkosť, aj keby mu, čo ja viem, zápalky zmizli. A všetko sa muselo riešiť hneď – nie ako dnes, že sa spraví zápis a rieši sa to o pol roka alebo o rok.

Nekonečné množstvo Rusov tiahlo na konských vozoch. Sedem kilometrov som šiel proti nim a oni stále tiahli voz za vozom, tesne za sebou, smerom hore na Nemecké Pravno. A kone hnali tak, že šli cvalom. Po hradskej sa nedalo ísť, tak som šiel – nielen ja, ale aj ďalší civili – po roli. Toľko nás išlo, že v tej roli bol normálne chodník prešliapaný.

Ja som bol prvý zo žandárov, čo som sa vrátil na stanicu. Ostatní kolegovia sa pozvoľne schádzali. Prišli sme z hôr a pokračovali sme ďalej v službe, ako aj za slovenského štátu. Nik nás neprebral, ale nik ani nezavrhol.²⁴¹ Až na to, že sme nedostávali plat – nemal nám ho kto vyplácať, evidencia celkovo bola narušená. Plat mi započítali až od 15. mája, keď nás oficiálne prevzala nová vláda. Takže tie skoro dva týždne po fronte bolo také kvázi pokračovanie činnosti slovenského štátu, a tú službu od 4. apríla do 15. mája mi ani nikdy nezaevidovali.²⁴²

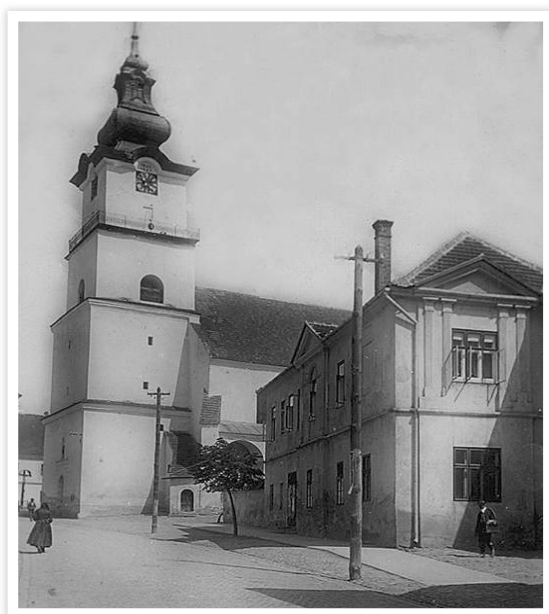
„Komandir goroda“ (tretí sprava) býval asi tri týždne v rodine Urbana Kardoša, vtedy ešte na Hlinkovom námestí

Plat po fronte sme dostali 1400 Kč, ale to boli len papierové peniaze, bez reálnej hodnoty. Liter načierno vypálenej, vyslovene hnusnej lavórovice stál vtedy 1200 Kč, lebo iný alkohol sa nepredával, nebolo čo. Tisíc korún bol vtedy len kus papiera. A takýto plat mali aj tí milicisti. Bola biedna situácia, ako aj na iných miestach po prechode frontu. Nemali sme pomaly ani čo jesť. Červený kríž, čo tu mal dobrovoľné sestry, nás občas podporoval stravou. Lebo sme nemali peniaze; alebo keď sme mali, nik o ne nemal záujem. Takto sa žilo po fronte. Za bývalej republiky, kto bol v štátnej službe, to bol pán. No ale my sme boli v tom čase v takej situácii, že si nás aj niektorí občania doberali; jeden taký mlynár-statkár

mi hovorí: „Čo ste to vy za pánov?!“ Za dva mesiace vám nedajú plat a je po pánoch!“ Bezpečnostný zbor sa, tak by som povedal, devalvoval v očiach verejnosti, poklesla jeho dovtedajšia sociálna prestíž.

Ako sme prišli na stanicu, hneď do roboty. Slúžili sme oficiálnu službu, boli sme ozbrojení. Prievidzu dirigovalo okresné veliteľstvo Červenej armády. V rohu námestia sa ubytovalo „gorodné komando“ – čiže mestské veliteľstvo.²⁴³ Bolo to v tzv. Wernerovom dome²⁴⁴ v severovýchodnom rohu námestia, aj komunistická strana tam mala kancelárie. Tam sme museli aj my žandári slúžiť, lebo si žiadali, aby tam bol niekto z miestnych policajtov. Robili sme im spojky, vybavili, čo potrebovali, dali pokyn, rozkázali, čo treba. Tam som trávil dni aj noci. Raz ma zavolali na komando do kancelárie, nervózni boli, všetky papiere prehadzovali. „Tovariš – idi!“ A mapa na stole. „Kuda Baťovany?“ „Handlova?“ „Oslany?“ tak to pomaly čítali, slabikovali. A mapu mali 1:25! Také zreteľné mali poľné mapy, ako keby som po uliciach Prievidze chodil! My sme mali vojenské mapy 1:75, oni 1:25! Každý chodníček sa tam dal nájsť, také zreteľné. Na tých našich to bolo nahustené, človek sa musel prikúkať, aby to zbadal. Oni to mali už vopred perfektne pripravené... špionáž mali asi dobrú.

Pred každým sídlom, o ktoré mala Červená armáda záujem, stál ich vojak. Takí starší, už hádam aj vyše 50 rokov mali, s dlhou flintou. Keď som prichádzal bližšie, hneď zreval – „heslo!“ Nevedel som, ale aj tak som šiel ďalej. Ale nič mi nespravil. Poriadok bolo treba robiť,²⁴⁵ lebo všade bolo špiny, narozhadzované – ako po prechode vojska. Aj civili, čo boli takí drzejší, kradli, rabovali, takže bolo treba mesto dať do poriadku aj po bezpečnostnej stránke. Nahnali bývalých bohatých obchodníkov, boháčov, zametať mesto. A samozrejme, veľmi im nadbiehali komunisti, alebo takzvaní komunisti. To „takzvaní“ by som zdôraznil.

Dom pod farským kostolom – druhé sídlo gestapa, neskôr aj KSS

Udávali ľudí. Ale Rusi to preverovali, boli féroví, hneď nezatkli. Napríklad Ivanovci z Dlhej ulice, tí sa živili krádežami a podvodmi. Ešte za 1. ČSR ich vystaňovali z mesta na okraj za to, že kradli sliepky a tak. Tí si mysleli, že keď prídu Rusi, to bude ich záchrana. A aj bola – čiastočne, lebo oni a im podobní boli potom pánmi, rozkazovali.

Ján Ivan (prvý sprava), kedysi podozrivý z trestnej činnosti, sa po fronte stal samozvaným „bezpečákom“

Za slovenského štátu neboli nejako dotknutí, lebo vtedy bola trošku ostrejšia disciplína, takže zloději sa sami báli, veľmi sa nevyrstkovali. Však na strane tej disciplíny som bol aj ja. Ani si nedovolili, lebo to by sme ich boli ľahko poznali. Prievidza bola malé mesto, okolo tritisíc obyvateľov²⁴⁶ – raz-dva by sme ich mali. Vtedy za slovenského štátu, tuším, ani neostal neobjasnený trestný čin. To neexistovalo. Hneď sme mali každého zlodēja. Takže zlodějčkovia boli vtedy utiahnutí, báli sa kradnúť. Okresný úrad bol tu oproti a bola tam dvojmiestna väznica pre

civilné priestupky. Keď nemal peniaze na zaplatenie, tak sme ho hodili do väznice a bolo. Dvadsaťštyri hodín si odsedel a mal odbytý priestupok. Ľudia poslúchali, báli sa. Alebo keď spravil trestný čin, že musel ísť pred súd – zobral som ho k samosudcovi – ten hneď zasadol – či večer, či v noci, či ráno – odsúdil ho na 7 dní za prečin alebo priestupok a taký dokrčený šiel po týždni domov – ale poslúchal! Ľudia sa báli, keď sme sa ukázali, hneď sa schovávali, najmä títo „dobrotníci“. No a keď prišli Sovieti, stali sa z týchto zlodejov veľkí hrdinovia. Nikto sa to vtedy ani neodvážil povedať, čo to bolo za ľudí.²⁴⁷ Každý sa ich vtedy bál, týchto zlodejov.

Tu boli aj starší, aj mladší sovietski dôstojníci, až do augusta sa tu zdržali. Každý dôstojník mal nejakú funkciu – alebo poviem inak, na každú funkciu bol dôstojník. Spolu asi 4 – 5 dôstojníkov riadilo okresné veliteľstvo, dozeralo na obnovu a poriadok v meste. Neublížili, aj keď voľakto čosi vykonal. Poviem príklad – jeden kolega-žandár bol tiež partizán, a keď prišiel z hôr dole – ľúbil si veru vypiť – opil sa do nemoty. A hliadka ho chytila a hodila takého opitého do pivnice. A na druhý deň prišiel Ninis, veliteľ partizánskeho oddielu Major. Po fronte sa stal okresným veliteľom, lebo vtedy partizáni a komunisti preberali moc.²⁴⁸ Aj demokrati, ale to netrvalo dlho, tých postupne vytlačali partizáni a komunisti. Hneď ráno Ninis išiel za tým gorodským veliteľom, lebo ten, ktorého chytili, bol vlastne príslušník jeho oddielu, aby ho pustil. Tak takého dokrčeného – lebo v uniforme sa opil – po opici, sme ho vyniesli do kancelárie. A ten gorodský veliteľ ho poučal, že keď vypije „100 gram“ a už cíti okno, tak že už viac nemá piť. Ale keď necíti, tak ešte môže ďalších 100 gramov – ale nie aby 200 gramov naraz vypil! Teda na gramy aby to rátal. A po prednáške ho takého umazaného, ako bol – čo opitý na dlážke ležal – pustil, dal ho tomu veliteľovi Ninisovi, a ten si ho odviezol. Ale ináč sa s nimi dalo, boli seriózní voči našim občanom.

Mali tu telefónnu centrálu, ktorú obsluhovali ruské vojačky. Fešandy to veru boli. Tak hneď po oslobodení – koniec vojny, radosť, chlapi poschádzali z hôr – samozrejme, hneď spravili zábavu. No a prišli aj tieto Rusky v uniforme. Naraz každý z tých partizánov si rozkazoval „volenku“, každý chcel, aby si to dievča prišlo práve pre neho. A ja som si sadol za stôl a len som sa díval, ktorá si koho berie. Bolo to v sokolovni vo veľkej sále, kde sa konávali zábavy. A naraz príde barišňa a chytí si mňa. Že „počemu netančíš?“ a už ma aj zobrala. Tu v Prievidzi boli dobré vzťahy so sovietskymi vojakmi. Nerobili žiadne výtržnosti.

Koľko Rusov tu bolo celkovo?

No, tak prechádzali tisíce. Ale potom ostali len tí, čo boli potrební na stráženie svojich objektov. Napr. telefónnej ústredne, skladov. Civilné objekty strážili žandári. Mestský ani okresný úrad nestrážili, lebo tam v noci nikto nebol.

Velitelia Červenej armády tu nerobili nejakú propagáciu komunizmu?

Nie, nič, nič. Na to mali miestnych komunistov. Oni boli opatrní.

Boli v Prievidzi aj skutoční komunisti?

Tu boli len takí, čo sa robili. Však sa to ukázalo aj potom, že ich povylučovali zo strany.

Nezneužívali tzv. „komunisti“ po fronte prítomnosť Červenej armády?

Ale áno. Ako som vravel, niektorí si zakrývali zlodejiny. A potom robili klebety, vymysleniny, udania, ohováračky demokratov.

S Rusmi neboli problémy, napríklad nedopúšťali sa krádeží a podobne?

Viac sa narozprávalo, ako bolo. Tí frontoví, ktorí bojovali, tí nemali času. A tí, čo ostali, čo vykonávali všelijaké služby, gorodné komando, boli slušní. Len jednotlivci sem-tam vystrájali. Hneď na druhý deň, ako som zišiel z hôr, som riešil jeden prípad. Suseda dobehla s krikom, že „prišiel jeden Rus a kradne“, prehladáva všetky miestnosti. Hneď som tam utekal a on u nej otváral šuflíky – „Čto delaješ tovarišč?“ pýtam sa. „Germana hľadám!“ A v šuflíku je German?! (smiech) „Čo tebe Stalin kázal? Kradnúť? Job tvoju mať!“ Tak mazal, vyhnal som ho preč. Poslúchali nás. Možno aj preto, že sme mali červené čiapky, teda presnejšie vrchná časť čiapky, rovný pás, bol červený. To nosili ešte četníci za 1. ČSR. Tak to sme boli automaticky veľké šarže pre Rusov, lebo to aj NKVD malo, tak sa nás báli. Najviac sa báli, keď si spomenul „Stalina“ a „job tvoju mať“ alebo „milicija“, to bolo pre nich v zrozumiteľnej reči.

Tu na stanici, už je to zbúrané, sa chceli vlámať k Zacharovi, poštárovi. Oznámili mi to a hneď som tam prišiel. Reku „job tvoju mať – što ty tu delaješ!“ „Eto buržuj,“ hovorí on. Chudobné zariadenie v dome mal, ale

ten Rus aj tak nad tým len hlavou krútil, že to je „buržuj“. Pre nich, kto mal doma skriňu, už bol buržuj. Alebo štvrtý sused od nás raz dobehol. Väčšinou len ja som to chodil riešiť, lebo som sa nebál. Však som bol aj u partizánov, aj Rusi tam boli, tak ja som sa nebál, zvykol som si na nich. A potom oni boli dosť bojzliví, lebo sa báli, že ich odstrelia. Keď sme ich upozornili, tak maširovali ako pes, keď stiahne chvost medzi nohy.

Ani znásilňovania sa nedopustili?

Tu v Prievidzi nie. Znásilňovali zväčša tí, čo ušli z armády, také bandy, banditi, čo zbýjali. Prišiel do domu, vybral si ženu a musela s ním ísť. Nie s jedným, ale s viacerými. Jeden kolega mi rozprával, že mal na dolniakoch prípad – chytili asi štyria či piati na ulici ženu, tam jej rozťahli nohy a po jednom chodili do nej... na ulici a cez deň! On to videl osobne, neklamal. Taká banda. Alebo iný prípad, čo viem, sa stal v susednej obci, odkiaľ pochádzam, z Pečeniad. Bol som akurát vtedy na dovolenke vo Veľkých Kostoľanoch. Nebolo vtedy žiadnych dopravných prostriedkov, ale Rusi mali americké nákladné autá. Išli po ceste a baby z dediny – či išli z role alebo kde – im len zamávali. Samozrejme, bez všetkého ich vzali do kabíny, na korbu – ale hneď potom zatiahli na lúku. Jedna im vyskočila a tú druhú znásilnili. Rozprávala mi to mama, lebo tá žena, čo ušla, sa práve u nás schovala... Takého jednotlivé boli prípady, ale nie vo veľkom ako napr. v Nemecku. Ale nám v Prievidzi sa na takéto veci nechodili na našu stanicu sťažovať.²⁴⁹

Je ale pravda, že po fronte sa mnoho zničilo – kaštiele, ich vybavenie, zbrane sa pokradli... zhrkli sa tam ľudia a vybrali to... a potom voľačo aj ruskí vojaci. Ale však čo, vojak si nemohol zobrať skriňu, no ale už snoril po šuflíkoch, ako som spomínal. V Laskári je kaštieľ – vtedy patrili pod Nováky – , boli tam historické zbrane. Ten kaštieľ vyrabovali ľudia. Rusi ho „otvorili“ a ľudia sa potom zhrkli, kradli, nebránili tomu.

Na stanici Národnej bezpečnosti v Prievidzi

Hneď po fronte sa robili aj exhumácie. Najviac som tam chodil ja, lebo ja som bol najznalejší miestnych pomerov. A pochválím sa – bol som aj najšikovnejší, takže mňa komandovali na takéto služby, vždy ma tam veliteľ posielal. Hneď po prechode frontu. V Prievidzi, pri Carpathii,²⁵⁰ bolo asi 98 pochovaných, vrátane Nemcov.²⁵¹ Obete boli na viacerých miestach. Na rieke Nitre ťažili štrk a odtiaľ nakladali do veľkých vagónov,

tam bol umelo vytvorený nájazd, aj tam stavali tých, čo strieľali. Tuším 22 Nemcov zastrelených v hrobe.²⁵² Teda, myslím, len 18 a potom umučení civili. Tu bol nemecký poľný súd a tu svojich vojakov strieľali. Gestapo strieľalo len civilov. A keď gestapáci odchádzali, tak aj z personálu postrieľali – kuriča, upratovačku a takých, čo vedeli, čo sa tam robí – , aby nemohli svedčiť. Okolo domu si spravili okopy pre stojaceho strelca. Tak ešte tých, čo väznili, postrieľali a do tých okopov hodili, zahádzali trochu hlinou. V noci to robili.

Mal som jedného známeho, robil šoféra v Carpathii a neskôr robil u syna v komunálnych službách. Ten mi to veľa rás rozprával: „Volakedy

Záber z okolia Prievidze na exhumované telá

Carpathia pre tých ľudí bola ako vlastná,“ hovorí, „aj v noci ju dobrovoľníci strážili, aby im ju nik nevykradol.“ Vtedy v noci – cez rieku Handlovku to bolo len asi 70 m – počúvali len „puk, puk“... Ako strieľali z pištole do hlavy. Taký trhavý zvuk. Po jednom ich brali z pivnice, dovedli na ten okop, tam stiahli spúšť na hlavu a „puk“...

Vinný či nevinný... To ale neboli domáci, z domácich boli len tí, čo robili služby.²⁵³ No a väčšinou vraj strieľali Handlovčania, handlovskí Nemci. Potom niektorých aj pochytili, ale nedokázali

im nič. Tak potom naše milície tých, čo slúžili gestapu, bitkou mučili. Dvoch alebo troch tak chytili.

Spočiatku, ešte ako tu boli Nemci, sa tam ľudia, samozrejme, neodvážili ísť. Až potom po fronte zistili, že však „nejakí ľudia sú tam zakopaní“. Telá boli len tak prikryté zeminou, prihodené, takže pretŕčali časti oblekov. Potom sme tam šli aj my a tiež mestskí policajti. A pamätám si, Mečiar, mestský policajt, hovorí: „Však to Gusto Meliško!“ Toho poznal. Doklady, samozrejme, nemali žiadne. Potom sa zriadila exhumačná komisia, tam bol MUDr. Beniač, ešte nejakí a potom aj nejakí vysokoškooláci Prievidžania, čo vtedy študovali na medicíne, a postupne ich identifikovali.

Toho Meliška,²⁵⁴ čo spomínam, Nemci zverbovali, teda gestapo, potom ho hodili do basy a nakoniec, keď odchádzali, odstrelili. Ako aj ostatných. Kto sa im raz dostal do rúk, už sa odtiaľ viac nevymotal. Ich agenti si totiž schovávali odznak do rukáva. No a on to v niektorej dedine prezradil, v krčme. Už mal vypité – chcel si asi dávať nalievať. Krstné meno už neviem, ale bol Prievidžan. Roboty sme s ním mali – vždy volajaké priestupky mal, opitý býval – taký „lumpen“ sa hovorilo.

No tak – chcel si vypiť. A Nemci boli hákliví na to, aby ich niekto neposlúchol. Aj dnes to ešte vidím, tu mu vyšla tá guľka...

Teda celkovo bolo 98 obetí gestapa, ale medzi nimi aj ich vojaci, ktorých strieľal poľný súd. Tu po tých miestach všelikde ležali pochovaní.²⁵⁵ No a asi 300 vojakov na cintoríne, čo boli frontové obeť. Potom som vyšetroval aj to, ako padol veliteľ sovietskej rozviedky Sizikov²⁵⁶... Ale postupne. Pri Carpathii našli chlapi granát. Babrali s ním, tak im vybuchol. Toho, kto mal granát v ruke, zabilo, druhého poranilo a tých dvoch ďalej len málo.²⁵⁷ Tak pri tejto príležitosti som vyšetril aj to, ako padol neskôr oslavovaný Sizikov.

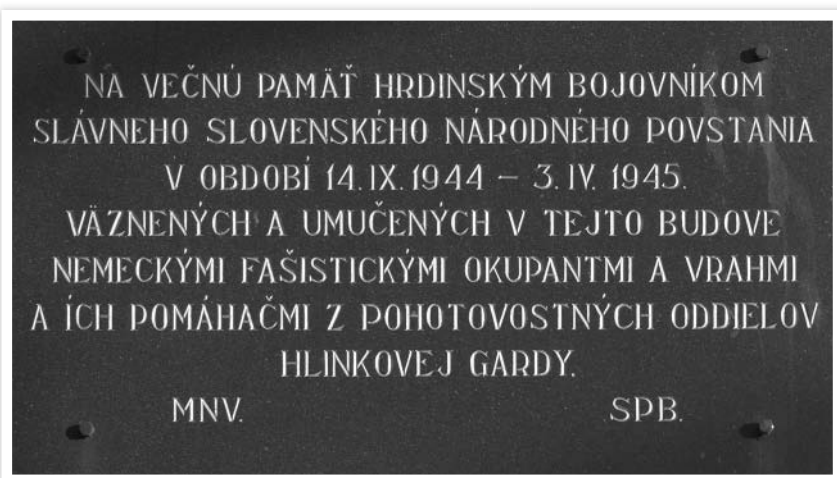
Ich pluk bol rozmiestnený ponad železničnú trať, čo ide do Handlovej. Tam ležali. Vyslali trojčlennú hliadku²⁵⁸ na prieskum do mesta. Takou priekopou sa tiahli k Prievidzi. Tá bola vtedy mŕtve mesto, nikde nikoho. Len jeden občan, čo bol v rožnom domčeku, si odkryl záclonu a díval sa na týchto. (Predpokladalo sa teda, že to bol Sizikov, lebo padli všetci traja). Keď prišli k Handlovke, obzerali sa, ktorým smerom sa majú pustiť. Rozhodli sa ísť smerom na Carpathiu, vedľa Handlovky. No a naraz sa spoza Carpathie vynoril nemecký tank. To boli tí, čo ustupovali pred Rumunmi do Prievidze. Ten tank vyšiel medzi Carpathiou a pálenicou. Keď to Rusi zbadali, skočili do riečiska a ľahli si na svah

Pohľad na budovu na Košovskej ceste, v ktorej sídlilo gestapo

Člen exhumačnej komisie
MUDr. Július Beniač

Text pamätnej tabule na budove sídla gestapa nie celkom zodpovedá skutočnosti. Príslušníci PO HG v Prievidzi sa totiž žiadnych vrážd nezúčastnili

Handlovky. Tank postál, pekne si ich zamieril a tr්ර්ර, len kráter ostal, m්රťvi sa skotúrľali do vody. Tento občan to všetko videl, díval sa a opísal nám to. Lebo potom prišla propaganda, že Sizikov sa opil v Carpathii

Pamätná tabuľa na závode Carpathia

a tam aj padol, ale to nebola pravda. Na nejaké oslavy by ani nemali času, bojové jednotky len prefrčali ďalej.²⁵⁹

Na pamätnej tabuli na tej budove pri Carpathii sa ale uvádza, že tam vraždili spolu s Nemcami aj gardisti, teda príslušníci PO HG...

To nie je pravda. Gardisti tam ani nemali prístup, vôbec. To už tak potom neskôr spájali gardistov s Nemcami všade, aj na tabuliach... Za to, že s nimi cez vojnu spolupracovali.

Boli v Prievidzi aj ľudové súdy?

Tých, čo sa kompromitovali za slovenského štátu, chodili sme brať s milicistom. Na okresnom úrade²⁶⁰ bola dvojmiestna basa, dve izby.²⁶¹ Asi jedna pre ženy a druhá pre mužov. Sem týchto občanov, čo sa kompromitovali, nahnali hádam päťdesiatich, väčšinou Prievidžanov. Boli tam týždeň; akurát príbuzní im tam nosili jesť, nemohli si ani lahnúť, boli natlačení, museli jeden vedľa druhého stáť. Nevedelo sa, čo s nimi. Naraz žandári, teda už esenbáci, dostali rozkaz vyšetriť ich a odovzdať na potrestanie na súd. Tak sa vytvorili ľudové súdy. Boli tu riadni sudcovia z povolania, ale takí, čo sa zaslúžili trošku aj o Povstanie – a potom bol aj obhajca z moci úradnej.²⁶²

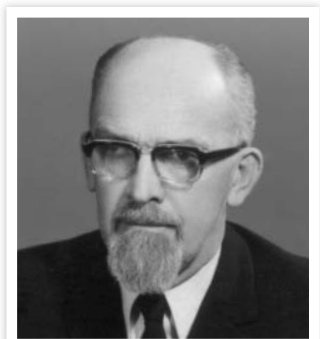
Po jednom sme ich brali, nacionálie sme si chytro spísali, ale inak nič sme nevedeli, dokázať sa nedalo. Však čo, štyria žandári sme tu boli a ich bolo päťdesiat. Tak len nacionálie a „čo asi“ uvádzali o nich týchto milicisti, čo ich poznali, že „bol gardista“, „slúžil v garde“ a podobne.

Bolo to aj opodstatnené, alebo skôr z pomsty?

No boli kompromitovaní, ale nie trestne. Trestných činov sa nedopustili. Ktorým sme to vedeli dokázať, ak boli svedkovia, tak sme ich odvádzali do tábora v Novákoch. Niektorým sa napr. dokázalo, že odvádzali a bili Židov, okrádali, tak takí šli do Novák – na pol roka, na rok a tak. Ale máloktoému sa to dalo dokázať. Lebo len málo Židov sa vrátilo, hádam zo 4 – 5 rodín sa vrátilo do Prievidze.²⁶³ V mestskej sále bol súd, plné to bolo vtedy, aj ja som tam bol. No a tí, keď svedčili, advokát sa ich pýta:

**JUDr. Ján Alexander Fábry,
účastník odboja**

JUDr. Eugen Kadvan v čase, keď pracoval ako obhajca pred ľudovým súdom v Prievidzi

„A videli ste to?“ „No nevidel, ale som počul, však hovoril to ten a tá, ostatní, čo tam zahynuli, tí mi to povedali...“ Dr. Kadvan²⁶⁴ bol obhajca a hovorí: „Ja som počul, že existovala aj púnska vojna, ale môžem ja ako sudca svedčiť, že bola?“ Teda, že on nemôže svedčiť, keď ju nevidel. A takto sa dostali aj k oslobodeniu. Jeden tam bol zas, čo slúžil gestapu, ale potom sa pridal k Rusom a priviedol prvú ruskú jednotku od Handlovej do Prievidze cez hory, takže mu to bolo tak tolerované, sa tak z toho vykúpil. Potom nejaký Meliško – ten nič nerobil, len nadával a do všetkého sa miešal, všetko komentoval... taký papuľnáč. Ja som na tie ľudové súdy chodil asistovať.²⁶⁵

Zachovali sa informácie, že v roku 1945, počas prvých zásahov proti katolíckej cirkvi, boli nepokoje aj v Prievidzi. Robili sa tu zásahy aj proti kňazom?

V Prievidzi nie. Ale robili sa proti ženám, čo robili stráže. Tie buď rozohnali, alebo sme ich internovali. Boli to staršie baby, čo držali stráž pri fare. Verona²⁶⁶ voľajaká, tá bola taká aktívna, papuľnatá, s metlou, zametačku robila. A keď jej niekto protirečil, tak ho hneď tou metlou „opálila“... a nejaké sa k nej pridali.

Petronela Švarcová – obhajkyňa sestričiek mariánok

Mnišky kongregácie dcér Božskej lásky koncom 40. rokov

Potom ste ich zatkli?

No, ráno sme ich hodili do mestskej šatlavy a večer pustili. Aby sme ich odstrašili. To nebolo nebezpečné.

Tak potom prestali...

No samozrejme. Aj keď odtiaľto brali mnišky, tiež tam takto protestovali na námestí.²⁶⁷ Vykričali sa a išli domov. Nejaké brutálne zásahy sa nerobili. Nič to nebolo. Vykrikovali na námestí, a keď sme sa ukázali, hneď bolo ticho, báli sa.

Takže to boli len samé ženy...

Áno, muži sa do toho nedali. Buď boli „múdri“, alebo radšej poslali ženy, že tým sa nemôže nič stať.

Navštevovali ste po vojne aj novácky tábor? Aké bolo jeho ďalšie využitie?

Tábor potom obnovili demokrati. Začali tam dávať previnilcov, čo spolupracovali s gestapom a potom ich ľudové súdy odsúdili. Tam si

odpykávali tresty.²⁶⁸ Doviezli ich nielen z okolia, ale aj z Bratislavy, aj z východu, to už neviem. Dali im najesť, posteľ, aby mali kde spať. Takže trochu sa ten tábor obnovil. Všetci majú ležať, tak nebudú ležať na holých doskách. Dali im materiál k dispozícii a potom sa už trestanci museli sami o seba postarať. Nikto im veru nerobil čašníkov.

Potom tam dávali ľudí, čo spolupracovali s Nemcami a tiež Nemcov – civilov.²⁶⁹ Normálne sa to tam naháňalo. A dostali sa tam napr. nemeckí civili, puškári. Chodili tam na roboty. Spočiatku to bolo benevolentné. Dosť voľný bol ten tábor, len tak provizórne ohradený, dalo sa odtiaľ aj ujsť. Kolegovia mi raz hovoria, že v tábore majú dvoch zbrojárrov, Šujanovci sa volali. Pridelili sme ich k Reissovi, ktorý mal jemnú mechaniku, ale veľmi tomu nerozumel. Civilistom pridelovali tých, ktorým dôverovali, že neujdu. Takých dávali na rôzne práce do rodín, na stavby, mohli chodiť pracovať. Boli radi, že nemusia byť v tábore a on zas získal remeselníkov. Oni robili pušky. No a ten Reiss na nich zarábal, lebo oni pre neho robili, ale on ich nevyplácal, len stravoval. A peniaze bral. Bol málo v dielni. Oni spravili všetko, čo on nevedel. Boli to Nemci. Nuž „Nemci“... Pochádzali z Nitry. Ale v čase, keď Nemci víťazili, sa skoro všetci, čo mali aké-také nemecké priezvisko, hlásili za Nemcov a Nemci to prijali. Tak už boli vedení ako Nemci. Oni ma mali za takého ochrancu, dôverovali mi, keďže som ich dostal von. Vtedy flínt nebolo, väčšinou len z vojenských pušiek sa prerábali. Tak ja som tam denne chodil, bol som s nimi každú voľnú chvíľu. A nikomu neukázali tie postupy, len mne – kalenie, spájanie hlavných atď. Tak ja som to odkukal a začal som to robiť aj ja. Potom ich odsunuli, ale napísali mi z Austrálie. Kovoremeslá, to bol môj koníček... perá do pušky, aj ďalekohľad som si spravil. Skrátka, sám som si spravil flintu, ako keby bola z fabriky.²⁷⁰

Po vojne sme si tu pri žandárskej stanici zriadili kuchyňu, dnes by sa povedalo „závodnú kuchyňu“. Boli sme vtedy asi ôsmi. Už to bolo SNB. No a odtiaľ sme si zobrali kuchárku, takú asi 20-ročnú fešandu, bola z Handlovej, lebo tamojšie Nemci tam boli tiež pozavieraní. A všetko spoľahlivo robila. Nadávala na ten nemecký systém v Handlovej – že mala snúbenca a s ním sa nemohla stykať, lebo on bol bohatý a ona chudobná... že jak je to dobré, že je teraz každý „jednaký“. Samozrejme, ale nie všetko sa jej ľúbilo.

Hodne zážitkov som mal aj po vojne. Z leopoldovskej väznice ušli cez Povstanie všetci väzni, bol medzi nimi aj jeden odsúdený na doživotie alebo na 25 rokov. No bol to vtedy už dedko. Hneď po prechode

frontu sa prišiel k nám prihlásiť na stanicu, že on chce ísť naspäť sedieť do Leopoldova! že čo tu bude robiť – ani čo jesť, ani kde bývať – že on ide naspäť do Leopoldova vlakom. Ale vlaky chodili, nechodili. A najprv bolo treba spraviť doklady – kedy ušiel, ako ušiel, vytelefonovať to. Potom ho tam bolo treba zaviesť. Prihlásil som sa, že s ním pôjdem, lebo však odtiaľ pochádzam, mám to odtiaľ na skok do Kostolian a aspoň navštívim rodinu. Aj som tak spravil. No a on mal dva kufre, neviem, čo všetko v nich mal, ale mal ich previazané povrázkom. A ja som mal tiež kufor – však ako keď ide človek k rodine. Šiel som vedľa neho s pištoľou ako sprievod. A on: „Dajte to sem, dajte to sem, ja vám to odnesiem!“ Reku nie, nechcel som. Horko-ťažko sme prišli do Lužianok. A to sme išli skoro celý deň, nejakou popoludní sme tam dorazil. Lebo trať bola vtedy každú chvíľu prerušená, muselo sa presadať na nákladné autá, potom zas do vlaku atď. V Lužiankach sa pýtam, kedy pôjde vlak na Leopoldov. Že ak pôjde, tak až niekedy večer. Tak čo budeme čakať. 27 km to bolo... vlak žiaden, autá žiadne – pôjdete peši? Zvládnete to? Že čoby nie, pán strážmajster, však to nie je tak ďaleko. Tak sme sa pustili pešo. Poblíž trate po hradskej. No ale po hodine, že on už nevládze... Tak som potom vliekol svoj a ešte aj jeho dva kufre. Našťastie, sme stretli jeden voz a ten nás zobral až priamo do Leopoldova. Takže takto som sa s ním dostal... a odtiaľ som sa dostal peši do Kostolian, to je asi 10 km. A naspäť tak isto – kus vlakom, kus pešo, kus povozom. Tak sa cestovalo po fronte.

Čo sa týka trestnej činnosti, jeden veľký prípad som mal – chytil som celoštátne hľadaného človeka, čo sa živil krádežami, „zločinec z povolaní“ sa to vtedy volalo. To bolo ešte za demokratov. Hľadali ho možno aj dva roky, aj v rozhlase ho vyhlásili. Jeho fotografie boli k dispozícii na všetkých žandárskych staniaciach. Bol niekde z Oravy a páchal rôzne bytové krádeže, hlavne kradol potraviny v špajzách. Na dedinách mal už vopred vytipované miesta, ktoré potom v noci navštívil. Dobre vedel, kde majú plnú špajzu. Pri krádeži toho ani veľa nezobral, lebo všetko odnášal len na seba. Mal urobených veľa skrýš, bunkrov, takmer po celom Slovensku a do nich si ukladal nakradnutý tovar, hlavne údeniny, ktoré tam dlhšie vydržali. Ak ho niekde naháňali, tak sa mal kde ukryť a aj niekoľko týždňov prežiť. Aj v susedných Šútovciach kradol. Ako som ho dolapil? Viac-menej náhodne, ako to veľakrát býva, prípad vyriešila náhoda. Vykradol kostol aj s plachtami. A chcel to predať jednej „kofe“ – priekupníčke. Ona zbadala, že to nie je s „kostolným poriadkom“, lebo hneď vedela, že to pochádza z kostola. Jej zať bol tiež policajt, a preto vedela, čo má robiť. Slúbila mu, že si skočí po peniaze, alebo pre kamarátku, že tá to od neho kúpi. No ale v skutočnosti išla k nám na žandársku

stanicu. Keď došla, vysvetľovala nám, že pri nej je človek, čo ponúka nezvyklú vec, že sú to veci z kostola, že on veru musel nejaký kostol vykradnúť. Naspäť som utekal aj ja s ňou a on pekne čakal na peniaze. Bolo to na ceste k Ukrniskám. Bol to chlapisko, rozhodne silnejší ako ja. Aby som ho nevyplašil, vystupoval som tak, že neoprávnene obchoduje. Zobral som ho so sebou na strážnicu, že musíme spísať zápisnicu. Nebránil sa. Keď sme boli na mieste, už som bol spokojnejší, že tu mi neutečie. Bol by ma iste aj premohol. Mal som síce zbraň, ale jej prípadné použitie som si dobre rozmyslel, veď tu išlo len o drobnú krádež. Až keď povedal meno, už som vedel, o koho ide, že je to ten hľadaný zločinec. Spoznal som ho aj podľa fotografie, čo sme mali na strážnici. Potom som mu už povedal, o čo ide, že je „pán zločinec z povolania“. Keď som mu robil osobnú prehliadku, našiel som mu okolo pása opásaný motúz, na ktorom mal navešaných plno paklúčov. Preto sa mu darilo vykrádanie špajzí, hádam od každej mal kľúč. Zhabal som mu aj nejaké doklady, ale nemal toho veľa u seba. Hneď sme dali hlásenie aj do rozhlasu, že známy zločinec bol dolapený a nachádza sa v Prievidzi. Takmer okamžite sme mali telefonáty z obcí, vraj – „držte ho, aj u nás má krádeže.“ Tých telefonátov bolo naozaj veľa a z celého Slovenska, ale najviac z Oravy, tam toho mal dosť na rováši. Vedel som, že mi nič na seba nepovie a dôkazy som ani nemal. Ale tí telefonujúci aj dôkazy mali. Bol umiestnený v „šatlave“ mestskej polície, kde bol aj pod ich dozorom. Keď som ukončil službu, išiel som si domov odpočinúť. Na druhý deň ráno, ako prichádzam k služobni, vidím, že policajti sú akísi rozrušení, oplašení. Pýtam sa: „Čo je?“ Zaviedli ma do miestnosti a tam už visel, obesil sa... V tej šatlave. Bolo tam okienko do záchoda a taká plachta, čo ženy nosili, noša s trakmi. Jeden trak odtrhol, uviazal si ho na krk a o mrežu na okienku a pustil sa. Nohy mal na zemi, ale svojou váhou sa obesil. Chcel som skontrolovať jeho pulz, ale už bol studený a nebolo mu pomoci. Tak hneď sme volali lekára, ten konštatoval smrť. Takto dopadol zločinec z povolania.²⁷¹ No, ale dobre sa stalo aj jemu, aj bezpečákovi, lebo dlho bol hľadaný a mali sme s tým starosti. Lebo keď ho aj občas súd odsúdil, bolo to len za drobné krádeže, len na pár týždňov, a po prepustení v páchaní krádeží pokračoval. Ani rodina, nejaká ďaleká čo bola, nemala o neho záujem. Búbala sa tuším volal.

V roku 1946 roku ste sa ženili...

Áno, v roku 1946 som mal svadbu, manželka sa volala Mária, rodená Kolárová. Chodil som s ňou ešte ako mládenec. Bola tiež z Veľkých Kostolian.

**V pivničných priestoroch domu Dr. Marka (celkom vpravo) bolo prvé bydlisko Polčíkovcov
Snímka z osláv banického dňa**

Svadbu sme mali vo Veľkých Kostoľanoch, bola to veľká svadba, a potom sme sa presťahovali do Prievidze. Najprv sme bývali v prízemí v Markovom dome, v budove, kde bola aj stanica.

Boli tam dva jednoizbové pivničné byty, v jednom sme boli my. Tam sme bývali až do roku 1953, keď mi služobne pridelili byt.

Pohľad na bydlisko G. Polčíka, kde žije od roku 1953

Predtým v ňom býval strážmajster Mikulčík. Tu bývam doteraz. Ja som nebol taký sťahovavý vtáčik, že by som vyhľadával nejaké presuny. S manželkou sme mali dobré manželstvo, narodili sa nám dve deti.

Manželia Polčíkovci s prvorodenou dcérou Soňou

Keď boli deti malé, bola s nimi v domácnosti, potom koncom 50. rokov sa zamestnala, znova ako robotníčka. Umrela v roku 2008.

Po vojne ste sa stali tiež poľovníkom, nie?

Áno, v roku 1946, lebo štyri roky služby som musel absolvovať, aby som dostal rybársky alebo poľovnícky preukaz. Hneď ako som mohol, vybavil som si to. Ja som strieľal u nás v Kostolaňoch. Už ako 12-ročný som chodil s pánmi na poľovačky, mňa to bavilo. Svoju vlastnú flintu som mal asi ako 16 – 17-ročný. Vtedy sa dala za 50 Kč kúpiť brokovnica načierno. A dobre som strieľal. U nás v Zákostoľanoch bol však len taký malý revír. Richtárov syn a môj brat si ho osvojili, tak sa potom ušlo aj mne. Gros lesov mali páni. No a keďže sme v tom našom malom nemali čo strieľať, tak sme chodili pytliačiť do panského.

Tzv. vzorná úprava trofeje aj so spodnou čelúšťou z roku 1947

Čo ste strelili prvé?

Jarabicu, potom líšku... vysoká zver tam nebola. To až tu v Prievidzi. Tunajší, to boli len starí páni, a tak sa na nich aj hľadalo. Do roku 1948 tam robil predsedu istý Souček, ten bol aj poľsný. No ale to združenie veľmi nefungovalo, on bol akurát na to, aby schválil prijatie nového člena; to každý musel ísť za ním. A často to odmietol, obyčajne so slovami: „A čo tam takého chudáka!“ Po roku 1948 oni videli, že ako „bývalí ľudia“ u tých nových funkcionárov nepochodia. Tak mňa protežovali, dali mi v tej organizácii „miesto“ – najprv ma dali ako člena do okresného výboru, potom zo mňa spravili poľovného referenta v okresnom výbore, potom po Dr. Kadvanovi som musel prevziať aj tajomníctvo.²⁷² Až 25 rokov som to viedol, bol som predsedom. Vyše štyridsať parohákov som strelil.

Náš revír bol Tužina, potom sme to nechali a mali sme od Pravenca po Handlovú, Ráztočno.

Videli sme u vás aj nejaké medaily za športovú strelbu, za čo ste ich získali?

Za slovenského štátu sa oficiálne nešportovalo. Bolo nás jednak málo a potom sa to akosi nepestovalo, aby sme vytvorili nejaké mužstvo alebo čosi také. Až asi v roku 1946 vyšiel rozkaz, aby príslušníci NB na každej stanici robili vlastné súťaže a že nakoniec budú celoštátne preteky. Tak to bežalo po všetkých okresných staniach. Osobitne Česi, osobitne Moraváci aj Slováci. Veliteľ vedel, že najlepšie strieľam, zorganizovali preteky a suverénne som to vyhral. Potom som postúpil do vyššieho kola, oblastného, tam boli z viacerých okresov. To bolo na strelnici v Martine. Aj tam som vyhral, v strelbe z pištole aj z pušky. Z pušky sa strieľalo na 300 m, medzinárodný terč, tam desiatka bola s priemerom 10 cm. Keď som tam uspel, potom nás asi štrnástich komandovali do Bratislavy, kde sme sa na strelnici Patrónka dlhšie rozstreľovali. Tých „slabších“ púšťali postupne domov. Piati sme ostali do konca. Tak aj tam som skončil na prvom mieste. Tam už desiatka mala priemer 5 cm. Celoštátne preteky boli v jednej strelnici pri Prahe, už meno neviem. Pozvali tam aj Poliakov, Sovietov a Juhoslovanov – vtedy sa ešte kamarátili s Juhosláviou, no ale neprišli, boli tam len československí strelci. Nastrieľané terče hneď brali a komisia

to vyhodnocovala. A aj tam som bol zo všetkých najlepší. Tam som zo 100 možných bodov mal až 98 a pritom sme mali obyčajné pušky aj pištole vz. 24 priemer 9 mm a nesmeli sa nijako upravovať. Tam boli všetky druhy športov – okrem strelieb, skoky do výšky, skoky o žrdi, beh, maratón atď. Potom nás pozvali na slávnostné oceňovanie, všetkých pretekárov, aj hostí, aj tá komisia tam sedela, aj s „generalitou“. Akcia sa konala vo veľkej sále v Lucerne. Zaujímavé, začali so strelbou: strelba pištoľou na 15 metrov – prvá cena – Gustáv Polčík, Slovensko... Tak som predstúpil pred komisiu a dostal som zlatú medailu a knižku, druhé miesto mal volajaký Čech. Ešte tú medailu mám odloženú.

Jedna z troch medailí získaných na streľbách v Prahe v roku 1946

A o chvíľu druhá disciplína – strelba pištoľou na 25 m – víťaz disciplíny Gustáv Polčík, Slovensko – tak zase som šiel po ocenenie. O chvíľu – združené preteky – víťaz znovu Gustáv Polčík, Slovensko. Tak ešte väčší potlesk...

Vtedy som dostal viacero cien. Potom bolo vyhodnotenie strelby z pušky na 300 metrov – tam som bol tretí. Spravili pre nás veľké pohostenie, zábavu, muzika hrala, špeciálny bufet otvorili. Tam ma mnohí pozývali a každý chcel platiť „panáka“, veľmi ma vtedy oslavovali.

Velitelia a rozhodcovia na streľbách v Bratislave-Petržalke na ihrisku v roku 1947

Nasledujúci rok boli takéto celoštátne preteky na Slovensku.

Aj tam som súťažil, ale čo sa mi stalo – pokazila sa mi pištoľ, opotrebovala sa skrátka. Dali mi síce novú, druhú, ale ma to tak psychicky rozkolísalo, že som sa nevedel poriadne sústrediť.

G. Polčík počas súťaže v streľbe (1947)

Ostal som nakoniec druhý, strieborný. Vyhral to jeden Juhoslovan, bol zlatý.²⁷³

Ako príslušníci SNB sme mávali aj potom v neskoršom období povinné streľby na strelnici, asi raz, najviac dvakrát do roka. Z pištole sme chodili strieľať tu do Tehelne, na Konský jarok, z pušky sa strieľalo vo Vestenciach. Bývali aj previerky zdatnosti, to bolo asi každý rok. Kondičné behy na 5 km sme mávali. Už som bol najstarší na stanici, behali sme okolo rieky Nitry na 3 km. 15 minút bol limit a ja som to zabehol za 13 minút. Tí merači mi potom v cieľi hovoria: „Joj, to my nemôžeme ani zapísať, že vy najstarší máte 13!“ Tak mi potom napísali 15. Mal som dobrú kondíciu, lebo ako poľovník som sa veru nabehal po horách.

Nebolo už hneď po vojne cítiť, že komunisti sa snažia ovládnuť žandárov?

Ale kdeže, komunisti sa nás ešte báli.

Ale mali NB-2-ku...

To bola budúca ŠtB, chlapani, ktorí cítili s komunistami.²⁷⁴ Tých brali a pridelovali ich na stanicu, k nám pridělili dvoch. Boli tam aj bývalí žandári. Jedného som poznal, čo slúžil predtým s nami v okrese, žandár z povolania, druhý bol naverbovaný z civilu. Ale my sme boli s nimi kamaráti. Všetci sme sa neprejavovali nijak politicky, ani proti komunistom.

Boli príslušníci NB-2 uniformovaní?

No, kto čo vtedy mal. Aj v civile, aj v uniforme – lebo niektorí civil ani nemali.

Tak museli mať aspoň pásku?

Ani nie. Ale legitimáciu mali. Potom aj ŠtB z nich robili. No a potom po fronte nám dali asi 4 – 5 tzv. milicistov, to boli domáci chlapi, partizáni, ktorí tu slúžili ako pomocníci.

Niečo také ako neskôr Pomocná stráž VB?

Áno, ale boli vybraní komunistickou stranou. Ubytovaní boli na žandárskej stanici. Chodili

aj v civile, aj vo vojenskom – tak polocivil-polovojak, ale mali pásky na rukávoch. Kto mal uniformu, tak bol v uniforme, kto mal len blúzu, tak v blúze. A mali dočasné legitimácie. Sami nemohli chodiť, len s nami, ako pomocníci. Ale boli nám skôr na prekážku. Mal som s nimi jeden nepríjemný zážitok. Hneď po fronte presúvalo sa vojsko z Martina do Topoľčian. Vojakov, teda brancov, ktorí boli povolaní do zbrane v Martine, potom hneď rozmiestňovali do Topoľčian a inde. Všetko pešo, lebo doprava nebola, mosty povyhadzované. Ešte sme ani neboli Stanica NB, to bolo tuším až od 15. mája. A pribehli, že štyria opití tam a tam prepadajú chodcov a bijú ich. Bolo to v nedeľu. Bol som tam sám a k dispozícii som mal len dvoch týchto pomocníkov. No a šli sme tam pešo, smerom na Nedožery. V Necpaloch, ako je železničná trať, stálo tam už asi 500 ľudí, čo chceli ísť ďalej, a kilometer ďalej ďalších toľko isto ľudí. A vidíme, že v prostriedku ňaťahujú občanov, vláčia. Tak som vystúpil a po tej ceste som šiel proti nim. Týchto mojich dvoch pomocníkov – mali ruské samopaly – nezaregistrovali, len mňa. „Aha, aha, žandár – Boha jeho, poďme mu zobrať pušku!“ Tak sa títo gauneri pustili proti mne. Strhol som pušku a na jedného som mieril ja, na druhého títo naši pomocníci. To bolo niečo hrozné... štyria chlapi o hlavu vyšší odo

Účastníci strelieb z Juhoslávie (1947)

mňa... mal som síce dvoch pomocníkov, ale tých akoby ani neregistrovali. Ja som na nich kričal: „Strieľajte!“ myslel som, samozrejme, do vzduchu, ale oni od strachu ani to neboli schopní. Vojak takto šepká: „Zober mu flintu, zober mu flintu!“ len som tak začul, ako sa medzi sebou zhovárajú. Títo dvaja boli volajakí Sabovci, dokopy štyria bratrance, z jednej obce medzi Nitrou a Sereďou, skrátka takí násilníci, čo dirigovali celú obec. Ešte aj richtár ich musel poslúchať, to sme sa dozvedeli neskôr. Tak som

MUDr. Jozef Paule,
prievádzsky lekár

ho vyzval v mene zákona, ale on mi chytil flintu a naťahovali sme sa o ňu, zápasili. Ja som bol ale polovička z neho, on taký chlapisko, pomaly dvojmetrový. Pušku som mal odistenú a vystrelila. Spravila mu priestrel, ale on nič, zápasil ďalej. Kričal som na tých mojich dvoch chlapcov: „Nečakaj, udri ho!“ No ale on ho len tak ťukol, chlopol a samopal vystrelil nad hlavu. Ten druhý, jeho spoločník si všimol, že na neho mieri ten druhý milicista samopalom, tak sa nehýbal a nás nechal zápašiť. Až o chvíľu jeden civil, keď videl, čo sa deje, pribehol sám od seba a s pumpou od bicykla – vtedy boli tie pumpy také ťažké, liate – toho gaunera silno udrel po hlave. Ale ten ani na toto nereagoval – opitý človek. Potom sa pustil utekať – taký pripitý a pomätený. Milicista, čo bol pri mne, z toho samopalu trčí – hádam celý zásobník po ňom vystrieľal. Tamten padol

do jarku a z tej strelby okolo ho zasypala hlina. Z hlavy mu tiekla krv, čo po nej dostal, bol samý prach, špina, ruky krvavé, čo si hlavu asi chytil, a taký pomätený vykrikol: „Na slovenskej zemi umieram!“ Tak sme ho naložili na jeden kočiar a odviezli do nemocnice. Dr. Paule prišiel, prezrel ho – ten priestrel nohy mal hladký, že ani nekrvácal, nič mu prakticky nebolo, akurát čo mu zalepil hlavu a hovorí: „Môže ísť do basy!“ Opití boli a naučení z rodnej obce, že si robili, čo chceli. Skrátka výtržníci. A tak sa správajú aj vo vojsku.²⁷⁵

Kto vymenoval týchto pomocníkov?

Okresný revolučný národný výbor.

To boli všetko partizáni?

Väčšinou. Ale potom aj takí, čo sa len vydávali za partizánov. Potom to boli väčšinou všetko ich známi, kamaráti.

Odkedy ste začali ako žandári pociťovať tlak komunistov?

To až keď demokratov vytlačili, keď komunisti prevzali moc. My sme s nimi inak spolupracovali, mali určitý rešpekt pred obecnstvom, vzhľadom na to, že Rusi podporovali túto stránku.

Pred voľbami komunisti nejako neovplyvňovali žandárov?

Nie... vtedy akurát domaľovali celú Prievidzu na červeno.²⁷⁶ Ploty. Medzi nimi som bol, asistoval som, teda dohliadal na tzv. komunistov, alebo na takých, čo sa vydávali za partizánov, aby nerobili zle. Vtedy 90 percent ľudí sa vydávalo za partizánov, robili sa veľkí hrdinovia.²⁷⁷ No a vtedy pred voľbami si komunisti zvolali aj partizánov, to bola skoro stočlenná tlupa, čo chodila striekať. Tak ja som bol medzi nimi ako medzi mlyn-skými kameňmi. No ale trošku ma uznávali, keďže som bol partizán, mysleli si, že držím s komunistami, tak ma trpeli. Heslom Joža Mjartana vtedy bolo: „Ľudia, majte srdce,“ tak si za to robili z neho posmech. Trieskali mu po bráne, na okno – no zle mu robili. On sa vtedy bál, bol doma zalezený. No ale bol u neho voľajaký funkcionár z Bratislavy, ten otvoril okno, okríkol ich: „Čo to robíte! To sa nesmie!“ A tamtí mali palice a ako mal tú hlavu vystrčenú, tak dostal hned po nej!²⁷⁸

Nebolo trestné písať po meste?

Vtedy bola demokracia, vtedy sa robilo, čo sa chcelo. Každý si robil „zákon“ podľa toho, čo mu pasovalo. Na to skrátka zákony neexistovali. Majiteľ toho domu mal akurát problém zamaľovať tú červenú farbu, keď mal postriekané celé priečelie.

Nebralo sa to ako poškodzovanie súkromného majetku?

No tak mohol si žalovať sám.

A vy ako žandári ste nemohli zakročiť?

Nebol som natoľko sprostý brat také riziko na seba... zakázať vtedy propagovať komunistom... Aby som sa hrnul do toho, zabraňoval im to. Preto som aj chodil s nimi, aby nerobili nejaké veľké škody. Však okrem toho striekania nerobili veľké škody, počúvali ma. Maliarsky vozík – plný červenej farby, hadica, ten chodil s hadicou a dvaja mu tú farbu pumpovali. Majzlik to striekal. Demokrati ale nestriekali. No, sem tam boli tie heslá

Medzi predvolebne „vymalované“ budovy patrila aj rodny dom kňaza Mikuláša Mišíka

ako pred voľbami, ale oni si nechávali vystúpenie až na posledný deň pred voľbami. Deň pred voľbami bola celá Prievidza červená, komunisti to všetko postriekali, ešte aj tie plagáty demokratov. V takýchto prípadoch je najlepšie, ak sa človek vyhne. Alebo zariadi tak, aby neublížil nikomu. Poriadok sa teda musel zachovať, ale že by sa dalo celkom vtedy rozkazovať: „To môžete, to nemôžete“, to sa dobre nedalo.

Mohli ste zatknúť aj v civile?

Aj v civile sme mohli zatknúť. Keď som povedal: „V mene zákona!“ automaticky som prechádzal do služobného stavu.²⁷⁹ Po vojne to už neplatilo. Alebo platilo, lenže nikto to nerešpektoval. Za 1. ČSR a slovenského štátu to platilo. Teda aj po vojne ostali tie zákony ako predtým, ale nikto ich nerešpektoval.

Morálka sa uvoľnila...

Morálka žiadna po tejto stránke.²⁸⁰

Koho ste volili vo voľbách 1946?

No demokratov, samozrejme.²⁸¹

Žandári asi väčšinou volili demokratov...

Demokratov... Ale navonok sme sa neprejavovali, robili sme sa neutrálni. Potom, keď komunisti prevzali moc, demokrati sa ešte akosi hlásili k slovu, ale neuspeli. Vysmiali ich, obecnosť sa pridala ku komunistom a potom aj intelektuáli. Nielen tí pseudointelektuáli.

Boli ste aj v zväze partizánov?

Aj keď sme sa žiadali do zväzu odbojárov – tak len Hagarovci a spol. si to vymedzovali pre seba, prijímali len roduverných komunistov. Ale

ja som aj tak nechcel vstúpiť, lebo to boli všetko špekulanti, čo nikde neboli... čo robili tieto organizácie. Ja som sa za nich hanbil. Až keď sa to všetko upokojilo, podal som si prihlášku. Ale som nič ani nezmeškal. Mám aj „255-ku“²⁸²; mám uznané tri roky v odboji – od augusta 1942 do mája 1945. A potom nedávno som dostal aj odškodné 90 tisíc. Ale keď už spomíname tie „255-ky“, poviem jeden príklad, ako sa k nim niektorí dostali. Poznal som sa s jedným horárom, Jano Mazánik sa volal. Bol horárom najprv na Rudniansku, potom v Porube. Vedel som o ňom, že nebol v Povstaní ani nikde a ani flintu nevedel poriadne nabiť. Tak sa ho pýtam, kde si reku ty prišiel k dvestopäťdesiatpäťke? Že bol za ním Míšeje či Hagara, neviem už ktorý z nich, a potreboval na stavbu drevo. Tak že im zabezpečil, čo žiadali, a na konci sa ho pýtajú: „Máš dvestopäťdesiatpäťku?“ „Nemám!“ „Tak rýchlo si pošli žiadosť a budeš ju mať, za to drevo!“ A aj mu ju vybavili.

Ilustračná fotografia z predvolebnej agitácie v posledných slobodných voľbách roku 1946

FEDERÁLNÍ MINISTERSTVO NÁRODNÍ OBRANY

č. j. 225757/1978

-37

OSVĚDČENÍ

podle § 8 zákona č. 255/1946 Sb.

Gustáv Polčík

nar. dne 17. 11. 1918 v Velké Kostolnsny okres Trnava

státní občan československý, je

ÚČASTNÍKEM NÁRODNÍHO BOJE ZA OSVOBOZENÍ

podle zákona č. 255/1946 Sb., o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození.

Způsob účasti na národním boji za osvobození a doba strávená ve vlastnosti účastníka národního boje za osvobození (§§ 1 a 15 zákona č. 255/1946 Sb.):

od 1. augusta 1942 /tisícdevětstoštyridestdva/

do 4. apríla 1945 zúčastnil sa domáceho hnutia.

Toto osvědčení se vydává na žádost podanou dne 30. augusta 1978

Bratislava

V Praze 1978

Vlastnoruční podpis majitele osvědčení

Za ministra:

J. M. J.

Doklad o 255-ke odbojové zásluhy G. Polčíka zváčšil

Nielen vojakom, ale aj vám žandárom sa po vojne určite menili uniformy...

Od 15. mája sa, tuším, stala SNB, ale ostávali ešte slovenské uniformy. Potom v 50. rokoch prišli tmavomodré, skoro až čierne.²⁸³ Menilo sa aj označenie, namiesto hviezdíčiek nám dali pásiky do téčka – z tých sme sa posmievali, hovorili sme im „tomáš“. Potom zas zelené uniformy.

Po vojne sme dostali na stanicu pridelenú služobnú motorku Jawu 250, úplne novú. Ona bola viackrát pridelená okresnému veliteľovi Hatalovi, ale ja som ho vozil. Prvý som v Prievidzi na nej jazdil, lebo civili ich ešte nemali, tak ani chlapi nevedeli jazdiť. Jedine Mišo Šatura mal 500-ku.²⁸⁴

G. Polčík v uniforme príslušníka SNB v 50. rokoch

Boli ste po vojne povýšený?

Bol som povýšený mimoriadne. Dostal som za účasť v Povstaní ako jediný zo stanice hodnosť štábného strážmajstra.²⁸⁵ To bola, pochopiteľne, už československá hodnosť.

Po nástupe komunistického režimu

(1948 - 1954)

*„To bolo v službe vtedy tak – človek ako na trní spával. Nevedel,
čo sa stane, čo bude dneska, čo zajtra...“*

Boli to veru nepodarené časy... človek žil z hodiny na hodinu. Aj počas vojny, ale aj potom po vojne. Potom zas rozkazovala všelijaká svoloč. Svoju voľne, sám seba vymenoval. Takíto obsadzovali civilné úrady. Napríklad Želenský, ten vládol tu nad všetkými občanmi ako Boh.²⁸⁶

Teror pod hlavičkou odbojárov

Komandoval podnikateľov, nikto ho nesmel kontrolovať, nič sa bez neho nemohlo udiť. A on darebák ani nebol v Povstaní, sám si udelil hodnosť nadporučíka. Zlodej jednoduchý. Želenský mal len také krycie meno, ale vlastné mal Bublík. Usídlil sa tu preto, že tu mal rodinu, týchto Zániovcov a Bleyovcov. Mal tuším z Handlovej ženu. Tak sa tam ako veľký „odbojár“ prihlásil a oni ho tam tak aj prijali. Ale nikde nebol, ani nemal žiadne doklady. Len čo lúpil po nemeckých dedinách a bral ľuďom zlato. No a vedľa nich sa tu spravil „veľkým človekom“. Po fronte začal vystrájať, prenasledovať ľudí²⁸⁷ a brať výhody. Majetnejší ľudia, stavitelia, obchodníci hneď po vojne museli k nemu chodiť do kancelárie a „ferblu“²⁸⁸ hrať. Pištoľ mal vyloženú na stole, a preto nikto nemohol vyhrať. Vždy vyšli od neho holí, obohral ich, takto všetko „vyhrával“. Na ONV mal kanceláriu a volal si tam „bývalých ľudí“²⁸⁹, obchodníkov a podobne, tých nútil, aby mu zaplatili. Koho chcel, toho zavrhol. Potom mu platili, aby ich pustil. Ale stíhať ho nebolo za čo, lebo navonok bolo legálne, že stíha a prenasleduje „bývalých ľudí“. Krčmári mu museli nosiť slopanicu. Haroníka mal ako pomocníka. Ten mal ruský samopal zavesený na pleci, ešte k tomu na dlhom remeni, a on taký krpáň – až mu tá pažba klepala po zemi. Priam komické. Dokonca aj okresnému národnému výboru diktoval, museli ho vo všetkom poslúchať. Tamten dirigoval a on ho zas s týmto samopalom zaistoval. Strašné niečo. Takíto ľudia sa dostali po fronte k moci. O všetkom som vedel. Jednak ako žandár, a potom, on sa kamarátil s kolegom Belanom, takže ten mi všetko prezradil. Nemohli sme ho zatknúť, mali sme to zakázané.

Podobný prípad ako ten Fero Záni?

Však oni boli kamaráti, rodina. Ferovu sesternicu, alebo čosi také, mal za ženu. On robil všeličo, znásilňoval, okrádal... a nič sa mu nestalo. Fero zasa komandoval celú Handlovú.²⁹⁰ A nieže len on, ale jemu podobní vládli takmer všade. On bol funkcionár, nebol potom zatknutý. Neskôr sa z neho stal dosť poriadny človek. Ale vtedy využíval ten chaos, neporiadky s tým Želenským.

Ako si spomínate na Zániho?

On bol do očí veľmi priateľský, dobre som ho poznal. No ale mal za sebou temnú minulosť. Pôvodne bol, tuším, zámočník. Mali v Handlovej nejakú odbojovú skupinu. No a bol príbuzný s Bublíkom, čo na neho Prievidza nezabudne. Záni bol jedným z tých, čo tu organizovali takzvaných milicistov. Oni toho, kto bol v Handlovej obvinený zo spolupráce s Nemcami, dobili, dokopali. Po vojne potom odišli do Sudet, lebo vedeli, že sa tam dá rabovať. Želenský, Záni a ešte niektorí. Haroník s nimi vtedy ešte nebol. Išli tam robiť tzv. poriadky – či skôr neporiadky, všelijaké výčiny. Tam že si zriadili kanceláriu podľa vzorov gestapa. Vodili si tam dievčatá, čo s nimi museli súložiť... Nemcov okrádali, no grázlovstvá...²⁹¹ Aspoň viacerí to hovorili. Asi tri mesiace tam boli, potom boli odhalení a zmizli. Ale preniklo to aj sem. Dokumentovať to neviem, ale hovorilo sa to vtedy u nás. Napríklad nechali nastúpiť Nemcov s batohmi, mali ísť cez hranice do Nemecka a pritom ich odstreľovali guľometmi. Niežeby priamo títo „naši“ strieľali, ale svojich ľudí na to mali, čo ich podporovali a plnili ich príkazy – ako aj potom tu v Handlovej. Teda riadili to ale v spolupráci s týmito darebákmi. Želenský mal v Sudetách aj auto, ktoré si tam prisvojil. Išiel vtedy na Slovensko, myslím do Handlovej. Na okraji cesty, neviem už v ktorej obci, ležal český občan, ktorý si opravoval svoje auto, vymieňal pneumatiku. No a on nedával pozor, prešiel ho a zabil. Ale nič sa mu nestalo, ani to nik podnes nevyšetroval.²⁹² Lebo on bol nedotknuteľný. Ak by sa človek rozpamätal, tak povedal by som – na každom kroku by našiel nejaký trestný čin, čo spáchal. Taká „osobnosť“ to bola. Potom prišli naspäť. Záni obsadil Handlovú a Želenský zas Prievidzu. Tu si obsadil aj RNV, v ktorom neboli len revolucionári, ale aj obyčajní civilní ľudia, roľníci, agráристи, čechoslováci, ale bez pušiek. No ale on mal zbrane, tak bol „nad nimi“, komandoval ich.

A Fero bol ako veľký odbojár v Handlovej „pánom“. Ale už nerobil to zlo, potom sa tak obrátil a žil ako slušný človek. Kamarátil sa aj so mnou. Navyše, boli sme aj poľovníci. Nevedel, že ja o ňom všetko viem. Želenský pokračoval v terorizovaní. Potom sa o tomto vystrájaní dozvedeli Hagarovci, asi im to povedal niekto z rodiny. Však oni mali poverenie vnútra v rukách, NB-2 viedli.²⁹³ On ich privítal, že „čo si prajú“ – a vytiahol si revolver a točil si ho okolo prsta... Tí hneď pustili do gatí a pribehli na našu stanicu, že „okamžite zatknúť“. Tak kto tam pôjde? No, zase Polčík a potom ešte asi ďalší dvaja či traja kolegovia.

On už videl, že je s ním zle, tak aj s pomocníkom Haroníkom zmizli. Na aute, lebo, darebák, mal aj auto. To si tiež vynútil od ONV, aby ho kúpilo. Vtedy začali vyrábať nové škodovky a on si ju hneď prisvojil. Na ňom tie dievčence rozvážal, niekoľko ich mal takých „lahkých“, čo s ním chodili, orgie robil. Na tomto aute nám vtedy ufikol aj s Haroníkom. Zistili sme, že sa ukrývajú v Lehote na fare. Kapitán Hatala²⁹⁴, okresný veliteľ, sústredil príslušníkov SNB z celého okresu za dve nákladné autá na zatknutie týchto dvoch. Dvaja – ja s kolegom Belanom – sme ich mali na fare zatknúť a ostatní mali obklúčiť obec. Oni dostali od niekoho signál a ušli od obeda z fary, kde ich farár hostil²⁹⁵; kyslú mliekovú polievku mali, to si podnes pamätám, lebo som to tam videl... Potom cez miesto, kde ešte nebol okruh uzavretý, ušli do hôr.

Prečo ich ukrýval práve farár?

Boli voľajákmi priatelia. Bol to tiež taký dobrodruh. Podarilo sa im ujsť z fary do hôr. Celá republika bola na nohách, keď títo dvaja zlodeji ušli do hôr, že budú organizovať „protivládny odboj“. Veliteľ Hatala žiadal, aby nám dali k dispozícii aj vojsko na prehliadku hory.²⁹⁶ Ale načo, hovorím, však my ho dolapíme. Podľa mňa bol nezmysel takú horu obklúčiť. Ani mu vojsko nedali, lebo keď sa zistilo, že je v Prievidzi, tak sa to odvolalo. Hovoril som, že stačí len zatknúť ľudí, čo im robia spojky, dáme ich do basy, a on potom nevydrží dlho v horách. Lebo ja som vedel, kto mu robil služby – Daubnerová a ďalší. Tak som ich aj pozaistoval. Ako sme ale tamtých našli... Sused Važan ich prezradil. Odkázal mi, že videl, ako sa dvaja chlapi plazia po zemiakoch. Chceli sa skrátka, obaja zlodeji, schovať u Haroníka. Mysleli si – nech si tí chodia po lese, my sa skryjeme doma. Tak som tam išiel s kolegom Belanom a obidvoch sme ich zatkli.²⁹⁷ No ale Belan bol so Želenským kamarát. Lúbili si vypiť, tak on chodil k nemu do kancelárie. A pritom dostal aj informácie. Keď sme vošli, Belan mu podal ruku, priam ako kamaráti. A my sme ich mali zatknúť! No tak predviedli sme ich na stanicu. Kde bol vtedy Hatala, neviem. Keď sme ho zatýkali, nebol tam. U toho farára v Lehote som potom zabavil aj auto, bolo pod slamou zakryté v pajte. To mi už niektorí z občanov sľuchli, kde je schované. To bol dôkaz, že spolupracujú, že farár ho skrýva. Tak sme to odhádzali a sme ho tam aj skutočne našli. Šoférov vtedy nebolo, ani u bezpečnosti, a keď sme ho skonfiškovali, slúžilo nám na stanici ako služobné auto. A ľudia keď videli to auto na ulici, každý sa schovával. Naraz zbadali, že ja na ňom jazdím, tak boli takí vďační, že taký darebák bol odstavený. Potom prišiel jeden príslušník z ministerstva vnútra v civile, asi od ŠtB, a vyšetrovali sme ho. Hlásili sme to potom

ministerstvu vnútra. Tak tam som si objasnil celý jeho životopis, tam bola odhalená aj jeho partizánska činnosť, alebo skôr nečinnosť. Nevedel dokázať, ani že prstom pohlol cez celé Povstanie, ani ilegálnu činnosť, kde bol, s kým spolupracoval. Len chodil, povstalecké auto zneužíval a zháňal, čo mohol, pre seba. Na konto partizánov. Nebol nikde zaradený. Uvádzal si, že bol členom Žingorovej brigády, ale to nebola pravda. Tak sme celý jeho životopis vyšetřovali, vtedy musel všetko vysypať.

Želenského som poznal už počas Povstania. Cez Povstanie som bol pridelený k prof. Hagarovi, vykonával som jeho odporúčenia, rozkazy, ten sa slušne správal. A on sa tu už vtedy objavoval, na osobnom aute chodil. A vozil si takú „lahkú“ mladú babu. V hodnosti nadporučíka, to bola vtedy dosť veľká hodnosť, ktorú si prisvojil. Raz-dvakrát do týždňa sa tu objavil a vyžadoval si všelijaké služby. No a keď hovoril po česky a k tomu nosil vojenskú uniformu nadporučíka, tak hneď všetko salutovalo... Nemec – volajaký Geisler býval v tomto dome, ako ja teraz. Bol zadržaný v šatlave na mestskej polícii a tu si ho Želenský zobral do auta, že ho bude sám vyšetřovať. Nášmu mladému kolegovi rozkázal, aby mu dal na ruky putá. A na to si ho zobral. Keď som sa potom so Želenským stretol, spýtal som sa ho: „Kde ste dali toho Geislera?“ Odpovedal, že „hentá ho zastrelila“.²⁹⁸ Teda tá jeho spoločníčka, že z pištole 6,35 celý zásobník do neho vystrelila... Tak tejto babe ho dal zastreliť. A ozaj, čo viem, všetci zvyšní prievidzskí Nemci sa po Povstaní vrátili, ale Geisler nie. Tak to bola celá jeho povstalecká činnosť.

Po potlačení Povstania sa pridol k jednej jednotke dôstojníkov, čo utekali do hôr. Tu kdesi na Pohroní. A čo sa mu stalo ešte aj tam... Jeden horár ich opatroval. No a tento mu začal behať za ženou. A tak ich načapal v posteli – horár vytiahol pištoľ a strelil mu do brucha. Tuším do žalúdka ho trafil. Dostal sa ale do nemocnice a zachránili ho. Potom až do oslobodenia sa schovával.

Takýchto ľudí som nenávidel. Tak aj ja som bol jeho terčom. Keď som ho zatkol, zobralo ho ŠtB, Bratislava. (Haronika prepustili). To bola senzácia po celej republike.²⁹⁹ V rozhlase hlásili, že bol zatknutý hľadaný Želenský. A naraz, že ušiel z basy. Vyhlásili po ňom pátranie.³⁰⁰ Ale to nebola pravda, lebo my sme dostali tajný fonogram, že ho nesmieme zatknúť. Rozhlasové správy len zastierali skutočnosť. Spravili z neho akože hľadaného. A pritom ŠtB ho využila len ako návnadu na Žingora. Dostal za úlohu hľadať Žingora. Aj sa mu to podarilo, lebo Turčania mu na základe tejto správy v rozhlase dôverovali a prezradili mu, kde je

**MUDr. Ján Neumann,
lekár v Prievdzi**

Žingor. Aj ho navštívil, s rodinou bol na voľajakej chate. Navštívil ho, odišiel, podal správu a Žingora zatkla ŠtB Bratislava. Spravodajská hra – doslova.³⁰¹

Potom som sa s ním stretol ešte raz. Bolo to v čase, keď mal, potvora, zakázané sa ukázať, keď bolo po ňom vyhlásené pátranie. Prišiel na zábavu, jednoducho sa pred mňa postavil a pred všetkými ľuďmi, že „he-he-he“ – sa mi vyškieľal do ksichtu, doslova. Lebo si bol istý, že sa mu nič nemôže stať... že je za ním ŠtB, tí ho kryli, kvôli tomu Žingorovi. Bol to vlastne agent. Tak som sa vtedy spravil, že ho nepoznám, lebo zatknúť som ho nemohol. Nenávidel ma, lebo vedel, že ja o ňom všetko viem.

Bol v KSS?

Nie, nebol organizovaný.

Ako nakoniec skončil?

Želenský podal správu, kde mal Žingor bunker a aj ho potom zatkli. Želenský za to dostal potom milosť. Trpel na žalúdok a MUDr. Neumann ho liečil.

On predstieral, že tú ranu mal z odboja, aj Neumann si to myslel. Potom mal aj následky, čo slopal, lebo v úrade musel mať furt flašu na stole.³⁰²

Takéto boli vtedy pomery. Čo vám mám povedať... Aj tá ilegálna činnosť cez vojnu bola riziko stále, potom Povstanie, partizánstvo. Po vojne zase rôzni banditi, riziko stále. Ja som veru nikdy nemal pokojnú službu. Ale ja som bol taký... výstredný trošku. Hanbím sa to aj povedať, ale považovali ma za najšikovnejšieho, lebo mal som aj „politické“ zázemie, vedeli, že som bol partizán a mám aj partizánsky preukaz. A potom vedeli, že sa nebojím. Takže mňa všade pchal ten veliteľ a on sám bol radšej utiahnutý.

Potom to mohlo mať aj druhú stránku – nezávideli vám druhí?

Akoby nie... Keď Dr. John³⁰³, predseda čs. NZ, prišiel k nám do Bojníc na dva mesiace letovať a liečiť sa, pridelili ma k nemu. Jeden žandár,

osobný strážca, bol z Prahy a ja som bol pridelený k nemu ako miestny žandár, ako znalec miestnych pomerov. Mesiac som bol s ním v kúpeľoch. Viete, akí boli moji kolegovia od závidisti? Ako paprika. Vtedy som sa navyvážal autom... Ale ten predseda bol slušný človek, dalo sa s ním.

V Baťovanoch zas šéfoval Trojan a údajne dal zlikvidovať aj žandára Baďuru, viete o tom niečo?

Tam jestvovali tiež rôzne prúdy; ako sa tu angažoval Želenský, tak sa v Baťovanoch angažoval Trojan. Trojan sa robil najsilnejším, ale aj ten sa bál Želenského, lebo sa mu vyhrážal, že ho zhodí. Trojana nemali radi ani Hagarovci. Ešte taký jeden krpatý bol v tom prípade zamočený, ale meno už neviem. Bolo to počas poľovačky, na ktorej bol aj Trojan. Trojan nebol oficiálne do toho zapojený, ani súdený – však ani tí ostatní neboli. Teda henten ho zlikvidoval, spoza kríkov ho strelil do hlavy. Preto, lebo on vedel o všetkom, ako sa tam likvidovali mnohí odporcovia..., o ktorých Trojan určite vedel, a on im už šliapal po päťach. Nasilu ho vytiahli na tú poľovačku, aby šiel, a tam ho zastrelili. Oficiálne „náhodná strela“, zblúdená, ale každý, kto do toho videl, vedel, aká je pravda. Aj sa potom priznal ten krpatý, čo ho zastrelil... keď bol už zatknutý. To meno si nepamätám.

Okolo Trojana bola taká mafia, likvidovala tých, čo boli proti nim. Tam už išlo o moc, o žezlo nad Baťovanmi. Trojan bol v pozadí, ale o všetkom vedel, samozrejme.

Vstup do KSS a rok 1948 v Prievidzi

V osobnej karte príslušníka SNB máte údaj, že ste si podali prihlášku za člena KSČ hneď 1. marca 1948 – to je pravda?

Áno, to sme vstúpili celá žandárska stanica naraz do KSČ³⁰⁴. Podali sme si prihlášky všetci naraz.

Prečo?

Lebo sa zmenil režim. Dovtedy sme nesmeli byť politicky organizovaní. Až nastúpil komunistický režim, potom sme museli.³⁰⁵ Nuž, „museli“... Kto sa neprihlásil, bol považovaný za nespoľahlivého.

Čiže ste sa tak viac-menej obávali?

To bolo automaticky. Prišiel režim, ktorý to vyžadoval, tak sme sa tam prihlásili.

Kto to inicioval? Veliteľ?

Ale sami. Sedeli sme kolegovia-kamaráti, tak ako aj sedíme dnes, a povedali sme si – „no neni pomoce – musíme sa prihlásiť...“

Ale prijali vás až v decembri 1950?

Mám legitimáciu, že som bol prijatý tunajším okresným výborom KSS 1. marca 1948. Tí, čo boli prijatí po 1. marci, boli menejcenní. A tí, čo pred 1. marcom vstúpili, tí mali privilégiá, funkcie dostávali a tak. Potom som žiadal, lebo som mal legitimáciu a tá neplatila, že som od 1. marca vstúpil. Tak som ju poslal potom na ÚV a odpísali mi, že som sa riadne stal členom už 1. marca. Ako žandári sme si založili vlastnú organizáciu KSS, nepridávali sme sa k tým pôvodným, čo tu boli, lebo nemali dobrú povest'... Mokrý, Ivan – a podobní – tým sme nedôverovali, tí len špatili stranu...

Uznali vám, akoby ste boli členom už dňom prihlášky...

Áno. Prijatí sme boli na dva roky na skúšku a až potom sme sa stali riadnymi členmi.

V rokoch 1951 – 1953 ste boli desiatkárom útvarovej organizácie KSS – aká to bola funkcia?

Na každých desiatich straníkov v útvarovej organizácii bol akoby jeden vedúci, na známky vyberal a mal na starosti organizačné veci. Potom som bol aj vedúci krúžku medzinárodných vzťahov. Každý z krúžku si musel pripraviť prednášky a v poradí, aké na neho prišlo, ju potom musel predniesť na straníckom školení.

Vravíte, že každý, kto odišiel, už bol braný ako nespoľahlivý...

Aj každý, kto bol prepustený, vyhodенý. Človek ako na trní spával. Nevedel, čo sa stane, čo bude dneska, čo zajtra... Lebo prepustení boli evidovaní ako nepriatel'ia. Ach, Bože môj, to boli ťažké časy...

Takže strach vás viedol aj vstúpiť do strany

Pochopiteľne. No, ale aby som pravdu povedal – proti komunistom sme nejako neboli, neboli sme nejakí povstalci alebo „hlupáci“, aby sme sa búrili. Slúžili sme ako ľudia. No ale – politicky sme boli považovaní za menejcenných, keďže sme neboli predtým v strane.

Bol niekto z vašich kolegov „proti“?

Ani nie. Ale niektorí šplhali, ale potom na to doplatili, ako prvých ich prepustili. Našli im všelijaké chyby, akože tajne boli organizovaní v iných stranách, že mali aj tri legitímácie. A tých všetkých poprepúšťali.

Ale väčšina ľudí bola proti komunistom... alebo nie?

V tých neskorších voľbách³⁰⁶ ma poslali ako inštruktora po dedinách, a kde nepodali hlásenie z volebných komisií, tak sme tam išli, čo sa robí. Poslali ma do Kanianky, lebo už bolo tak predvečerom a ešte sme nemali od nich výsledky volieb.³⁰⁷ Taká malá dedina – a nemajú poráťané? Čo sa deje? No a vtedy sa už „chcelo“, aby bolo všetko stopercentné. Okresný výbor ma tam vyslal – dali mi auto a Ťapuška mi robil šófera. Tak sme šli – Kanianka bol môj služobný obvod, takže ja som tam bol ako doma. Prídem a vidím – všetci hľadeli do zeme – tak čo je? Predseda komisie, richtár Vážan, hovorí: „Ja nejdem nikde! Však keď dáme toto, tak nám nedajú nič, naša obec bude odpísaná!“ Lebo aj s tým počítali. Potom sa hádali, ale nikto nechcel ísť s takým výsledkom. Ja som sa s Vážanom poznal, hovorím mu: „Tak čo je, pán richtár? „Aký máte problém?“ „Jáj, ja nemôžem za to!“ ťažko mi hovorí. „Za čo nemôžete?“ pýtam sa. „Pozrite sa – 14 hlasov bolo za komunistickú stranu a ostatné proti! Ja to tam nedám, ja tam nejdem s tým, keď to aj hneď ostane tu!“ A tí ostatní, čo sedeli v komisii, do zeme hľadeli, nehovorili nič. Tak čo s tým? A ja mu hovorím: „Nie je to náhodou opačne? Nebolo 14 proti a ostatní za?“ (smiech) No usmiali sa – „Keď je to opačne, prepíšte to!“ Tváre sa im rozjasnili: „No asi to tak bolo! Áno, áno!“ hneď všetci prisvedčovali, kývali hlavami. A výsledok bol hotový – napísali, že 90-percentná účasť bola za a len 14 bolo proti! (smiech)

Podpísali to a ja som to zanesol okresnej komisii. Takto sa vtedy volilo. To boli tie prvé komunistické voľby. Vtedy už všetky komisie doniesli takéto výsledky volieb, skoro 100-percentné. Ale ľudia boli proti komunistom, to bolo poznať.³⁰⁸

V. 19. Súčet osôb, ktoré neboli pripustené k hlasovaniu podľa § 12 zák. [odpis z časti B, písm. a)]

20. Súčet osôb, pripustených k hlasovaniu (16-19) 237

VI. Odovzdané hlasy:

21. Súčet všetkých odovzdaných úradných obálok (k obálkam neúradným sa neprizerá) 237

22. súčet všetkých neplatných hlasov*) 237

23. Zostáva súčet platných hlasov (21-22)**) 237

VII. Zo súčtu platných hlasov pripadá:

24. na kand. listinu č.***) NF 230

25. na kand. listinu č. 1 7

26. na kand. listinu č. 1 7

27. na prázdny lístok 237

Úhrnom (rovná sa súčtu platných hlasov pod č. 23) 237

Skončené a podpísané o 14 hod.

Zástupca dozorného orgánu: Peter Galai

Zapisovateľ: Peter Bugai

Dôverníci:

a) Za volebnú skupinu: NF Peter Hlavňák

b) Za volebnú skupinu: /

Predseda obvodného volebného výboru: Ján Vozár

Podpredseda obv. voleb. výboru: Imke Loto

Členovia (náhradníci) obv. voleb. výboru: Jozef Galai
Karel Rybický
Ján Bugai
Stela Šimón
Bugai Peter
Peter Vaša

*) Za neplatné hlasy sa považujú: prázdne obálky, iné než úradné hlasovacie listky, niekoľko kandidátnych listín roznych volebných skupín v jednej obálke.

**) Za platné hlasy sa počítajú:

a) niekoľko kandidátnych listín tej istej volebnej skupiny v jednej obálke sa počíta za 1 hlas; jedna alebo niekoľko kand. listín tej istej volebnej skupiny a jeden alebo niekoľko prázdnych listkov v jednej obálke sa počíta za 1 hlas v prospech kand. listiny.

b) také volebné listky, na ktorých mená kandidátov sú prečiarnuté, alebo menené.

***) Ak je vo volebnom kraji podaná len 1 kand. listina, ktorá sa nečísľuje, poznamená sa volebný výsledok v položke č. 24. určenej pre kand. listinu č. 1.

Úradné výsledky volieb v Kianke, avšak sfaľované

V archíve sme si overovali výsledky: z 237 odovzdaných hlasov, len 7 bolo proti a 230 hlasovali za Národný front. Na origináli vidno, že výsledné čísla sú gumované – museli to pozmeniť...³⁰⁹

(smiech)... tak vidíte, že vám neklamem. Horšie potom bolo, že keď to už zverejnili, ľudia vedeli, aká je pravda, lebo ľudia si jeden druhému povedali, kto ako volil... Aj ten richtár mi povedal, že „tu sa dávajú ľudia dokopy a počítajú tých, čo hádzu biele lístky!“

Čiže oni vlastne zostavili zápisnicu a tam to prehodili naopak...

Áno, aby mali pokoj. Tak som im s tým trochu pomohol. Inak by mali z toho nepríjemnosti. Politika je taká.

Potom je otázka, ako to bolo v iných obciach a mestách, či aj tam nespravili podobné čísla... aká je potom dôveryhodnosť oficiálnych výsledkov...

Nijaká, to ani zďaleka nebolo tak, ako sa oficiálne udávalo.

Teda v Kaniačke väčšina nechcela komunistov...

Samozrejme, že nechcela. Ono – nikde nechceli, aj sa tak volilo, ale výsledky sa dali také, aké sa vyžadovali.

Máme k dispozícii aj mesačné hlásenia o situácii v okrese za celý rok 1948...

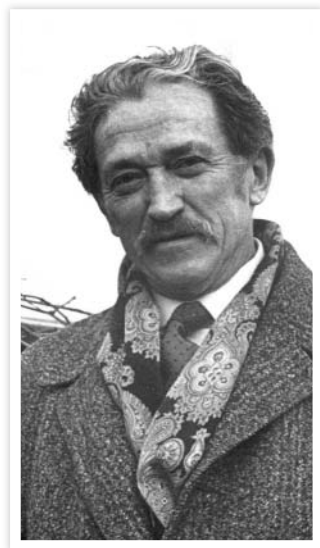
Kto ich písal?

Profesor Fedora...

Fedora?³¹⁰ Ten veľa pil. Potom sa jeden čas držal, nepil. No ale zabavili sme potom z nejakej čiernej pálenice pálené aj s výpalkami. Bolo to na okresnom výbore a on sa toho zmocnil. A mňa sa pýtal: „Tak čo moj, čo ideme s týmto spraviť?“ Nebolo toho tak strašne veľa – a ja hovorím: „No zničiť!“ „A ako?“ Ale on z toho už dávno koštoval... Ja mu hovorím: „My sme to takto ničili!“ a ukázal som, akože mám fľašu na ústach. No a potom ho ozaj asi týždeň nebolo, čo bol opitý.

Fedora potom namaloval veľa obrazov, ale vraj všetky premenil na pálenku³¹¹... Nemal evidenciu, kde a čo nakreslil. Keď mal príležitosť, že by mohol čosi dostať, tak hneď to predal...

To áno, aj košelu by predal.

Stredoškolský profesor Jozef Fedora

A to dávali vtedy takých ľudí do funkcií?

No samozrejme... My žandári sme nemali dobré meno, lebo sme týchto „hrdinov“ už predtým poznali. A nieže poznali, ale sme ich aj potrestali. Takže málokto z nich sa potom tak akosi pridol k nám.

Nemali vás potom v hrsti?

No mali, ale oni nemohli dokázať svoju odbojovú činnosť, tak ako som ja napríklad ja dokázal, boli krátky... Oni si len meno robili. A pritom nerobili nič... A kto by bol s nimi aj robil? Bol by s nimi aj niekto reskíroval, tajné veci s nimi robil? S takými nespoľahlivými, ožratými ľuďmi?

Kto ho vymenoval na taký dôležitý post?

To už neviem, ale však to väčšinou všetci takí boli.

Bol Fedora aj v odboji?

Ale čerta bol. No bol – ale tak ako aj všetci tí, čo sa „po vojne pridali k odboju“. Dostali moc do rúk – tak mali všetko. Prisvojili si všetko.

Boli tu ľudové milície?

No boli, ale to tu bola taká bezvýznamná organizácia. Väčšinou chlapčiská z Cigľa tam vstupovali, zdržovali sa na okresnom výbore. Aj nám na stanicu dali asi štyroch. To boli všetko viac-menej komunisti a dali ich k nám, aby na nás dohliadali. Tak boli úkolovaní. Ale však ničomu nerozumeli. A potom – nemali čo dohliadať.

Boli ste v kontakte s akčným výborom?

Však oni nám dávali direktívy, napr., aby sa nerozoberal majetok, lebo to sa hneď znarodňovalo – napr. Vrbova továreň³¹², tam sme museli zasahovať.

Majiteľom zbraní vraj krátko po prevrate nariadili, aby ich odovzdali...

O tom veľa ani neviem. Ale to bola ich najväčšia pasia – odovzdať zbrane, aby sa ich zmocnili... Tak potom naraz pomizli, mnohí ich nedostali naspäť.

Máme tu dokument³¹³, že okresná správna komisia nariadila SNB v Prievidzi na dožiadanie odbojových složíek v Prievidzi vykonať v dňoch 28./29. 2. 1948 domovú prehliadku u Štefana Flimela v Kútoch a Ing. Štefana Kopála v Prievidzi...

Áno. Kopál bol demokrat a bol taká „nebojácna huba“ – kričal smelo, verejne sa vždy postavil. Aj keď bolo voľajaké zhromaždenie. Ale doplatil na to. Zo všetkých funkcií ho vyhodili.

Aj ho zavreli?

Nie, ale ho úplne odstavili.

Žandári údajne zapečatili aj sekretariát DS. Aj kľúče ste vraj mali na stanici... písal to v hlásení z 5. marca 1948 Fabíni ako zastupujúci veliteľ stanice...

O tom neviem, tam som nebol, asi sa mi vtedy akurát neušla služba. Fabíni³¹⁴ slúžil u Ninisa na stanici v Dvorníkoch a spolu s ním odišiel do hôr. Potom ho Ninis povýšil na práporčíka. Keďže mal najvyššiu hodnosť – mňa len na štábneho strážmajstra dali, jeho na práporčíka – tak zastupoval veliteľa. Ale ináč bol večne opitý. Spávali sme na stanici, ako slobodní sme mali vyčlenenú jednu miestnosť. Ja som nepil, a keď som aj dostal nejakú fľašku, vždy mi to tam ležalo. No a on raz prišiel do mojej skrine a jednoducho zobral zapečatenú fľašu rumu, čo som dostal od Židov z Carpathie, že som ich v Kanianke v bunkri podporoval. Vlámal sa mi do skrine a litrovú (!) fľašu rumu vypil! Aj ho tak našli, doslova ako mŕtvolu. Ale nezomrel, lebo bol zvyknutý, vytrénovaný.³¹⁵

No a takýchto neprepustili?

Ale kdeže... Trochu som ho karhal, on mi potom hovorieval: „Gusto, ty si ako môj otec, ty ma vždy voláko napravíš!“ Tak napríklad, čo ešte spravil... Dostal za účasť v odboji 30 tisíc korún. Nemal si ani čo obuť, ani šaty nemal, tak si bral len to, čo bolo na stanici pohodené. No a vtedy akurát v bojnických kúpeľoch hrala cigánska muzika. A tam si vypil a rozdal tým hudobníkom všetky peniaze, po tisícke im dával. Potom som išiel za nimi a tie tisícky som vyinkasoval od nich späť. Boli to ešte takí slušní, inteligentnejší Cigáni.

Iné konfiškácie ste demokratom nerobili?

Však im zobrali všetko, všetky papiere, ale majetok nemali dokopy žiadny. Už ani neviem, kde mali ten sekretariát. To nebol ani celý úrad, len jedna miestnosť, kde mali dokumentáciu.

Robil som potom prehliadku u Joža Mjartana, ale ako u kamaráta. Býval v rožnej budove naproti starému kostolu.

Vy ste robili Mjartanovcom prehliadky aj za vojny, aj po februári 1948...

Áno. My sme spolupracovali už dávno, ale v roku 1948 tam nemal nič, to boli natoľko múdri ľudia, aby držali nejaké kompromitujúce materiály.³¹⁶

Okrem domovej prehliadky a uzamknutia sekretariátu ste robili proti demokratom aj iné akcie?

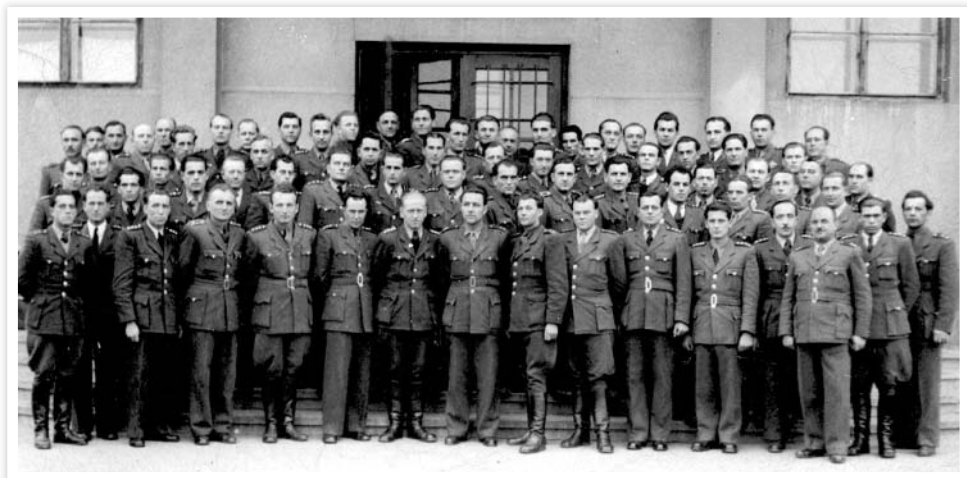
Nie.³¹⁷

A záťahy proti šmelinárom?

Čo viem, len De Riz pašoval benzín, odkiaľ bral, neviem. Potom tak švindľovali, že do suda vložili plechovku, tam dali riadny benzín, ale zvyšok suda bola čistá voda. Tak toho vtedy zatkli ako šmelinára a neviem, tuším, do Novák ho poslali. Asi šiesti či siedmi mali aj fotografie na okresnom úrade. Ináč po vojne bola veľká drahota. Napr. liter lavórovice sa predával za 1 300 Kčs. Ľudia sa v tom čase učili páliť doma, dali dva lavóre a pálili. Potom sa to zdokonaľovalo, dali aj rúrky a už to bolo čistejšie, kvalitnejšie. Zásahy proti šmeline robili tzv. revolučné zložky, to sme nerobili my žandári. Za demokratov šmelina nebola trestná, bralo sa to ako „obchodníci“, nebazírovalo sa tak na ich trestaní. Až komunisti to potom potíhovali prísnejšie.³¹⁸

Nebolo cítiť, že by na vás hneď po februári 1948 začali komunisti nejakو politicky tlačiť, alebo že by ste mali zmenené úlohy?

Navonok sa ešte zachovávalo, že sme akoby neutrálna jednotka, mali sme na starosti zachovávanie bezpečnosti.³¹⁹ Ale posielali nás na politické školenia do Senca.

Účastníci školenia SNB v Senci

To bolo také „preškolenie z kapitalizmu na socializmus“.³²⁰ Do r. 1948 sme dávali veľký pozor, aby sme sa neprejavili stranícky. A takto sme pristupovali aj k tým „priestupcom“. Nerozlišovali sme, či priestupku sa dopustil demokrat alebo komunista. Potom za komunistov sme si nedovolili potrestať komunistu, ktorý sa prejavoval ako „hrdina“. Až neskôr, keď sa to už aj v strane preosialo, sme si mohli dovoliť zakročiť, ale sprvu nie.

Vyšetrovateľ vo väznici na Krajskom veliteľstve ŠtB v Nitre (1949)

ŠtB mala v tých časoch také právo, že mohla na tri mesiace zatknúť. Bez odôvodnenia! A krajský náčelník to mohol trikrát predĺžiť! Teda dokopy človek mohol 12 mesiacov sedieť! Mňa v tých časoch odkomandovali, alebo skôr prepožičali, za vyšetrovateľa do Nitry,³²¹ lebo na krajskom súde mali veľa ľudí zavretých a potrebovali vyšetrovateľa. Bol som tam len asi mesiac, ale potom som sa hodil maród na žalúdok a museli ma uvoľniť.³²² Krajský veliteľ ŠtB najprv robil v bani, potom ho tiež prepustili... známe meno³²³... Ten ma poznal, vedel, že som dobrý odborník, tak si ma vybral k ŠtB do Nitry. To boli vtedy všetko starí, nových eštebákov ešte nemali. Tak tento ma poznal, že mám úspechy v robote. On slúžil najprv ešte v Seredi ako žandár, jeho veliteľ bol Ország. A stretli sme sa ešte v roku 1941 alebo v 1942³²⁴, keď som tam bol odkomandovaný zo žandárskej školy dopravovať Židov. Vtedy gardisti brali Židov a nás tam do Serede poslali robiť zo školy asistenciu.

Tento neskorší krajský veliteľ ŠtB bol odtiaľ. Keďže bol šplhúň, tak to po prevrate dotiahol až na krajského veliteľa ŠtB. A on si ma tam stiahol ako dobrého vyšetrovateľa. Prvé štáby boli zložené ešte zo starých.

Tam sa vtedy zavieralo, jooj... oni mali prakticky neobmedzenú moc...

**Krajský náčelník ŠtB v Nitre
Michal Ivanič**

bez odôvodnenia mohli rok človeka držať v base! Bez toho, že by museli napísať riadok odôvodnenia! Viete čo, ako som tam prišiel, dali mi takého staručkého človeka. Riaditeľ školy kdesi z juhu, z maďarskej dediny, ale Slovák to bol. Keď Maďari utekali na západ, dostali jeho meno, tak sa na neho obrátili, robil im spojku. No a ktosi ho udal a bol už 9 mesiacov alebo aj viac zavretý, keď som ho dostal, aby som ho vyšetroval. Úplne zruinovaný už bol, chudák. Ja som nedostal z neho jednu poriadnu vetu! Žiadne poznatky, nič... Aby som sa presne vyjadril: obvinenie bolo, že „robil cestičky pre nepriateľov, aby sa mohli dostať do zahraničia“. A on to priznával – áno, že prišli k nemu, ale to, že im robil cestu, nepovedal. Ja som ho ale nenútil k ničomu – čo povedal, povedal, ale to celé bolo nanič.

**Kpt. Ľudovít Filan, krajský
náčelník ŠtB v Nitre
po M. Ivaničovi**

Tiež sme vyšetrovali dekana – alebo biskupa, už neviem – , ktorý bol už tiež skoro rok v base, taký chlapisko, ale inteligentný človek. Ale vtedy už nastúpil nový náčelník, nie ten „môj“³²⁵.

Neviem prečo, mne nejako dôverovali, tak mi hovoria: „Poď, ideme vyšetrovať, budeš nám písať!“ Lebo oni ani písať veľmi nevedeli – ja som vedel – , a keďže mi aj dôverovali, tak som mohol ísť. Samozrejme, škriepil

sa s nimi, ale nakoniec aj čosi priznal. Priznal, že pápežské listiny, čo chodili pre kňazov, inštrukcie, ako sa majú zachovať, ako sa majú riadiť biskupským listom, že to vydal ich nadriadený úrad, biskup. Hovoril, že inak robiť nemohol, len podľa toho, aké dostal pokyny. Vyšetrovatelia mu zdôrazňovali, že sa riadil „nepriateľskými listinami“. „Tak vy ste počúvali biskupov!“ hovoria mu. „Áno, našich!“ vraj išiel úradnou cestou. Vyšetrujúci do zápisnice nenapísal, že „riadili sme sa podľa pokynov našich biskupov“, ako mu diktoval, pozmenil to, že „riadili sme sa podľa pokynov našich a ‚francúzskych‘ biskupov!“ Nakoniec mu hovoria, aby si to prečítal a podpísal. A on im hovorí, „Načo, páni, nemusím, však ste to celé diktovali nahlas!“

Čiže ten, kto zapisoval, si to svojvoľne pozmenil...

Veliteľ to zapisoval, ako potreboval. Zapisoval tak, aby bol ten človek automaticky v base „uzemnený“... aby sa priznal. Keď to dali na súd, tam už čítali v obvinení, že dotýčny sa priznal! Márne hovoril, že sa nepriznal...

Toho biskupa vyšetroval veliteľ, zástupca a vy?

Áno, veliteľ toho oddelenia, voľajaký Záhradník, on bol vedúci vyšetrovacej trojice.³²⁶

Potom jeho zástupca – meno mi chodí aj po rozume, čosi s oplotením... Oni dvaja dávali otázky. A ja ako tretí som len písal. Keď tam chceli voľačo navyše vsunúť, zmeniť, tak mi zástupca hovorí: „Choď si oddýchnuť, ja budem písať za teba!“ Tak som odišiel, on si písal, ale písal si, čo chcel, nie, čo hovoril biskup. Vymenil ma len preto, aby si dopísal, čo potrebuje.

Keď už bolo vypočúvanie skončené, začali s ním debatovať. Však títo dvaja boli dosť zbehlí, inteligentní a hovoria mu: „Dôstojný pán, ako je možné, vy – a cirkev – tvrdíte, že sa nesmie klamať – a vy ste nás klamali! Až potom ste sa priznali!“ A on im nato: „Páni, to nie je celkom tak, ako vy hovoríte!“ „Aj svätá cirkev hovorí, nieže klamať, ale môžem zamlčať pravdu, ktorá je menej škodlivá, s ktorou menšie zlo spôsobím, ako keď poviem celú pravdu a sebe poškodím! To aj svätá cirkev povoľuje!“ A tým nás všetkých odstavil... Menšie zlo... Čiže on najprv nechcel vypovedať, alebo teda zamlčoval pravdu.

Prečo tam vopchali „francúzskych“?

Asi nejaká cestička, odnož prechádzala aj cez nich. Potrebovali ukázať, že sú riadení „kapitalistami zo Západu“.

Aby im to našli...

Tak. Aby to neboli len „naši“, ale aj západní.

Vrch. stržm. SNB Daniel Záhradník, jeden z vyšetrovateľov vo väznici v Nitre

Bol to biskup či dekan?

Nejaká vysoká hodnosť, už neviem presne.

Čiže zápisnice z vyšetovania nemajú nijakú hodnotu...

Pravdivosťnú absolútne žiadnu.

Zapísali si tam, čo chceli...

Čo oni potrebovali.

Boli ste svedkom, že niekoho z vyšetovaných mlátili, týrali?

Nie, tam sa nebilo. To už bolo trochu „miernejšie“. A potom – však ten človek bol dosť ubitý, keď ho tam polroka, rok držali. A nevedel ani prečo, začo. Všetko to bolo horšie, ako keby ho bili. Nervove to nevydržal.

Čiže všetci to už podpisovali... Im to bolo už asi jedno...

Neopovážil sa im povedať: „Dajte mi to prečítať!“ kdeže by... A pritom si aj tam zapísali, čo potrebovali.

Mali ste aj iné prípady okrem učiteľa a biskupa?

Všetko to stačilo. Toho dedka som mal vypočúvať každý deň. A on stále to isté. To bolo ako verklík. A ja som sa s ním normálne rozprával. Všetko to bolo aj tak všetko odpočúvané. Vedel som, do čoho idem.

Ako potom skončil?

To neviem. Mňa pustili na maródku. Chudák, už asi tretí raz mal predĺženú zaisťovacia väzbu, celý bol zruinovaný.

Vypočúvali ste ho celý deň?

Áno, celý deň, to bola moja úloha. To bol cieľ – človeka úplne zdeptať, do takej miery, že sa ku všetkému prizná. Ale to nebola pre mňa robota. Hodil som sa na maródku a len chytro odtiaľ preč. To nebolo zákonné vyšetovanie. Všetko bolo nezákonné. Všetko to bolo na pokyny.

Dostal som na papieriku napísanú jednu vetu: „Vtedy a vtedy sa u neho zastavili emigranti, čo ušli do zahraničia – vyšetriť!“ Nič viac, jediný riadok. No a rob, čo chceš. Toľko ho máčaj, toľko ho tráp, až voľačo prezradí.

Vypočúvali ste učiteľa sám?

Jedného od nich mi ešte dali, čo mal ich dôveru, ale viac nebol pri mne, ako bol. Väčšinu času som s ním trávil len ja.

Aj ste si zapisovali?

Len poznámky som si robil. No a večer som musel odovzdať, čo som zistil. No čo som zistil – nič.

Komu ste to odovzdali? Krajskému veliteľovi?

Nie, len veliteľovi toho odboru. Voľajaký Záhradník to bol.

Vyšetrovanie sa robilo v kancelárii?

V kancelárii krajskej väznice, hneď vedľa kasární.

Ja som odtiaľ rýchle mazal. Nejedol som týždeň, tak ma potom pustili. A potom tie podmienky tam – sprevádzali ma do hotela. Ráno po raňajkách ma vyzdvihli a naspäť s nimi do väzenia. Nemohol som sa nikam pohnúť. Do hotela ma zaviedli, ráno som sa naraňajkoval, vyzdvihli si ma a tam celý deň vo väznici s väzňami. Pripadal som si ako väzeň. No čo je toto za robota... Potom ma poslali späť do Prievidze. Vedeli o mne – oni mali na každého takú „spojku“, čo podávala informácie. Oni nemali „neobsadeného“ človeka.

Politické násilie v 50. rokoch

Zúčastnili ste sa na zásahoch proti roľníkom v 50. rokoch?

No automaticky nás odvelili. Aj preto som odišiel z výkonnej služby, že som sa nemohol dívať na tie neprávosti, aby som tých nevinných roľníkov naháňal, zavierať, kontingenty im kontroloval atď.

Aj ste ich zatýkali?

No tak zase nie hromadne, len individuálne. Bolo to nepríjemné, pochopiteľne. Hotový návrh prišiel, že spáchali „trestný čin“... ale to bol umelý trestný čin. No potom sme to už my museli likvidovať, trestné oznámenie spraviť. To už začalo byť nepríjemné. Počas mlatby sme museli kontrolovať kontingenty, aj tých študentov, čo robili pisárov. Už také šikanovanie.

Kontrolovali ste poctivo, či ledabolo?

Ale čo... tí chlapi to spravili tak, ako chcel roľník. A my sme to zase „nevideli“. Neboli sme takí sprostí, aby sme ľudí nasilu kontrolovali, šikanovali.

Kde sa robili zásahy proti roľníkom?

No všade, kde neodviedli kontingent. A nedajbože, aby čosi protištátne povedali, to sa automaticky zavieralo.

Čiže tých, čo nespĺnili kontingent, ste mali zaistiť a do basy?

Do basy najprv. V base každý, pravda zo strachu, dal aj to posledné, čo mal.

Tu v Prievidzi voľajaké veľké násilie nebolo, ale tzv. pohovory, presvedčovanie za vstup do JRD sa robili.³²⁷ Ja som bol vyzvaný v dvoch prípadoch, čo si pamätám. Od stranických funkcionárov – už neviem, od ktorého presne – dostal som ako úlohu prehovoriť dvoch členov poľovníckeho zväzu, ako ich predseda. Jeden bol väčší roľník, Jožo Bielik v Opatovciach, a nechcel vstúpiť; a všetci v dedine sa odvolávali, že vstúpia, až keď on vstúpi. Išiel som večer. Pozamykaní boli, ale keď videli kamaráta, bez všetkého pustili. Sadli sme si, pohostili – klobás, slaniny, údeného – tak sme sedeli za stolom, popíjali viacerí – lebo som zavolať ešte aj jeho kamarátov, Kadvana, Ing. Takáča – reku podte, ideme, taký a taký príkaz mám – však aspoň si posedíme a vypijeme. Sedeli sme ako my teraz, popíjali, až prišla poľnoc. Ale nič sme o tom nehovorili. Až potom on na nás: „Ale však vy ste neprišli posedieť! Na čo ste prišli? Čo to nepoviete?“ Ja hovorím: „Jožo, však čo si budeme hovoriť – však vieš, o čo ide! Treba to voľáko riešiť, lebo už sa to nedá odkladať!“ „Ja som už rozmýšľal o tom... dávali pozemky pod domy...“ Hovorím mu: „Vymôžeme ti, že dostaneš pre seba, aj pre rodinu – to ti ručíme! Lebo čo budeš ináč, biela vrana v obci?“ A hovorí, že

nad tým už rozmýšľal, aj s bratom – lebo to bol tiež „kulak“ – ale báli sa, že ak aj podpíšu do družstva, pozemky im nedajú. Ja som sa mu ale zaručil, že pozemky dostanú. „Tak potom podpíšem!“ hovorí mi. Naraz bolo z toho veľké haló: „Bielici podpísali!“ Tak vidíte – bolo im to treba len vysvetliť. A aj sa ich zastať, zaručiť im, že dostanú aspoň to minimum.

Potom som mal za úlohu presvedčiť voľajakého Wolfa z lazov pri Oslanoch. Starý človek to bol a kopolí mal, nevládal to už sám obrábať, pomáhali mu synovia. Tak som si zavolať tých synov. Hovorila, že mu chodia pomáhať, ale že sa boja, čo s ním bude, keď mu to zoberú. Reku, nechajte, ja to najprv preverím. To nedovolím ani ja, aby mu všetko vzali a jeho nechali na holičkách. Išiel som na ONV, do kancelárie, sedela tam pani tajomníková – Altoffova žena to bola – „Čo máte?!“ Hovorím: „Dostal som takúto úlohu, ale kto vymyslel takú sprostosť – starému zobrať role a nič mu za ne nedatí!? Ako to jednáte s tými ľuďmi? Kto vám môže podpisovať také veci? Zobrať starému role, aj kravy a nechať ho na ulici zdochnúť od hladu?“ Ona hovorí: „Tolko peňazí nemáme!“ „Nuž, tak potom si tam choďte sami presvedčovať,“ hovorím. Tak potom: „Dáme mu 800 korún – bude dosť?“ „Tak aspoň,“ hovorím... A to bolo vtedy dosť, to bolo viac ako zárobok robotníka. Išiel som naspäť za synom aj za ním a hovorím: „Osemsto korún máte zaručených!“ „Tak nech si to berú,“ hovorí mi potom starý. Tak potom už aj Wolfovci podpísali.

Ešte ste boli v SNB?

Áno, ale išli na mňa z tej stránky, že som bol predsedom poľovníkov a ich kamarát. Najprv chodili verbovať takí chudáci, čo im nasľubovali, čo im ani nemohli dať, že ako sa budú mať dobre a hlúposti. To boli takí nahovárači, čo sa vôbec nerozumeli životu tých ľudí. Ale ja som vedel, že keď ho chcem presvedčiť, musím mu dať ozaj hodnovernú záruku, doklad, že mu to aj dám. Napred som si zaistil, čo im môžeme dať, a potom bez všetkého tí ľudia podpísali. Však aj sami videli, že nie je pomoci. Museli ste vedieť, ako na to. Obaja boli pozamkynaní, tak som na nich išiel cez synov. A keď videl, že je to kamarát, tak mi už otvoril.

Spomínali ste, že v roku 1945 ste robili zásahy proti ženám, ktoré chránili sestričky. A v roku 1950, keď brali kňazov, v Prievidzi neboli nepokoje?

Takto by som povedal. Dokiaľ režim nezačal tvrdo postihovať odporcov, ešte si ľudia čo-to „dovoľovali“. No len čo zbadali, že môžu dostať 10 či

15 rokov, alebo ísť do Jáchymova, hneď každý stíchol. Nedovolili si nič proti komunistickej strane povedať... každý mal strach.³²⁸

Kto to riadil, keď brali mníšky v roku 1950?

Nuž, komunisti dávali rozkazy, príkazy. Ale nebol som tam zúčastnený, neviem. Lebo esenbáci s tým nemali nič, zasahovali len vtedy, keď bol porušený zákon alebo poriadok. Ale keď išlo o samotné branie, transportovanie, to esenbákovi nedávali. To bolo jediné, čo nemuseli robiť. To viem, keby to robil SNB, tak by ma to neobišlo, lebo ja som musel byť všade.³²⁹

A prípady nepolitického charakteru?

Napríklad v roku 1950 som bol pri prvej smrteľnej autohavárii v Prievidzi. Autobus ČSAD³³⁰ havaroval na Nádražnej ulici pri dome Šporzona. Neskôr tam boli uhoľné sklady, dnes je tam parkovisko. Je to voľné miesto na križovatke Novej ulice a Ulice A. Hlinku.

Prvá smrteľná dopravná nehoda v Prievidzi 14. mája 1950

Do cesty autobusu vbíhol osobným autom školský inšpektor, jeho meno si už nepamätám, ale bol taký roztrasený, asi ani na psychologických skúškach by nebol obstál. Pred budovou bola malá predzáhradka, múrik, ktorú autobus prerazil a na nešťastie zachytil prechádzajúcu

ženu³³¹. Ona asi jednou nohou múrik preskočila, ale druhú nohu jej náraz amputoval nad členkom. Veru, zle dopadla, lebo potom zomrela na tetanus. Chybu urobili lekári. Ošetrujúci lekár Dr. Neumann jej nedal injekciu proti tetanu a v nemocnici v Handlovej sa spoliehali, že ju dostala v Prievidzi. Cesta v tom čase bola dláždená len kockami, a to len v strede cesty, potom bol nedláždený pás (jarok) a krajom tiež dláždené chodníky. Predpokladám, že chybu urobil aj šofér, bolo to pre neho asi veľké prekvapenie, že takto zareagoval a strhol volant smerom na chodník. Vidno to aj na fotografii.

Vlavo G. Polčík ako vyšetrovateľ s kolegami a s orgánom ŠtB v Prievidzi (v civile)

Na obrázku z pravej strany stojí žandár Praženica, vedľa mestský policajt. Ten civil na obrázku bol síce v minulosti výkonný príslušník, ale vtedy už bol v Štátnej bezpečnosti. Do zakladajúcej Štátnej bezpečnosti totiž brali aj spomedzi žandárov. Bol samostatným pracovníkom a v Prievidzi bol len sám. ŠtB tu vtedy nemala celý útvar, len jednotlivca ako samostatný orgán. Ale len čo sa ustanovili celé útvary, boli tu traja-štyria, potom tých, čo boli bývalí žandári, hneď vyšupli. Tak aj toho. Ale však bol kamarát, len mi to meno nepríde na rozum.

Alebo požiar Bojnického zámku. Jedného dňa som bol v službe a naraz pozriem na ulicu a vidím ľudí, ako niečo ukazujú, niekde smerom na Bojnice.

Vyjdem von a hneď zbadám na streche zámku akýsi ohník, ako keď si chlapi na pasienku založia oheň. A to už šindľová strecha horela. Ejha!

Bojnický zámok pred požiarom

Vybehol som na ulicu a práve išiel okolo nejaký motocyklista, tak som ho zastavil. Sadol som mu na motocykel, ani som sa ho nepýtal a zavelil som mu: „Podme rýchlo do Bojníc!“ Však dobre, že aj on tam ide. Doviezol ma až na zámok. Utekám dnu, poznal som ho vari lepšie ako svoj byt. Vybehol som drevenými schodmi až pod strechu a tam som našiel nejakých murárov. Prepchávali komíny, lebo sa v nich rok čo rok usadzovali kavky, z haluziny si v ňom urobili hniezda. S trusom to postupne hnilo, až nakoniec to komíny upchalo. Oni to síce prepchávali, ale nešlo to. Aj keď to prepchávali tyčou, to len prepichli, ale to nestačilo. Potom to vymys-

leli inak. Bol tam staviteľ z Partizánskeho, čo to riadil. Vymysleli, že tam nalejú petrolej a hniezdo takto zhorí. Aj tak urobili a zapálili. V komíne to zblátko, uvoľnilo sa to a nastal veľký ťah, lebo sú to dlhé komíny a horiace hniezdo vynieslo hore a nakoniec spadlo na šindľovú strechu. A od toho sa chytil požiar. Bolo to plné petroleja, a preto silno horelo. Boli by to aj zadusili, ale nedalo sa. Jednoducho na tú šindľovú strechu sa nebolo možné dostať. Ja som sa na to tiež len díval. Robotníci, ale aj ja sme tam vlastne len pobežovali, lebo sme si nevedeli pomôcť. Díval som sa, ako mi to nad hlavou začína horieť. Ani vody v blízkosti nebolo, ani na strechu sme sa nemohli dostať. Keď zhorela táto strecha, oheň sa preniesol na ďalšiu a nakoniec zhoreli aj veže.

Ako účastník hasenia som sa zúčastnil aj vyšetrovania, dôkazy nebolo treba hľadať, boli hneď známe. Chytil som sa vyšetrovania, lebo vtedy sme väčšinou z vlastnej iniciatívy vyšetrovali. Aktéri sa už ani vyhovárať nemohli, lebo od začiatku som bol medzi nimi a nemohli si dohodnúť výpovede. Najväčšia škoda sa stala práve zhorením veží. Toto bol môj tretí požiar, ktorý bol vyšetrený do dôsledkov.³³²

Požiar Bojnického zámku v roku 1950

Ako sa prejavilo na vašom pracovisku, keď v roku 1953 umrel Stalin?

Služby sme mali deň-noc, mesiac sme sa ani nesmeli vyzuť, stále bola pohotovosť. A všetci sme spávali po kanceláriách, len matrace pohádzané po zemi; nesmeli sa ani domov chodiť oficiálne; ale ja som chodil, keď som tu kúsok býval.

Prečo pohotovosť po smrti?

Lebo boli v strachu, čo sa stane.

Že bude koniec sveta...

Áno.

Na vojenčine som takto zažil kubánsku aj berlínsku krízu: opasok len rozopnutý, sumky na tom, ostré na stolíku, samopal vedľa. Akurát sme si mohli baganče rozšnúrovať...

Bol som v mojej kancelárii, tam som sa zamkol, však v noci ma nikto neprišiel kontrolovať. Vedel som, že všetko je to len strach... Aj keď chodili sovietski funkcionári do Prahy rýchlikom – obyčajne v noci – aj vtedy mali strach. Viackrát ma vtedy odkomandovali – raz sme boli asi šiesti z okresu Prievidza normálne obsadiť tú trať na dolniakoch, od štátnych hraníc.

Prečo? Aby ich nevyhodili do vzduchu?

No asi. To sme boli ešte esenbáci, v uniformách. V noci okolo druhej sme prišli do Nových Zámkov, tam už čakalo nákladné auto a odtiaľ – podľa obsadiť tú trať. Rozvážali nás pozdĺž trate. Vysadili ma v jednom mieste, že tu budeš, a keď sa to skončí, prideme po teba. Koldokola nikde ničoho, len tma. Ani som nevedel, v ktorom rýchliku majú ísť. Čo som tam mal robiť? Bol taký čas ako dnes, zima, lebo keď človek niekoľko hodín stojí, tak premrzne. Hľadal som nejaký úkryt. No a v tej tme som videl pozostatok takého stohu slamy. Tak som si tam trochu odhrnul, kde bolo suché, vyhrabal som si dieru – a vlak mohol ísť, kedy chcel. Fajn teplo mi tam bolo. Až nadránom, keď už prišli a pískali po mne, som sa vytiahol von.

Aké zbrane ste mali?

Pištoľ som mal, ani pušky nám nedali. Nevieť, čo to bol za rozum, čo nás tam poslal. Hádám to bola len taká propaganda, aby „nepriateľ“ videl postávať esenbákov. Aby si „nepriateľ“ niečo neplánoval...

V máji 1953 bola mena peňazí, spomínate si?

Po fronte roku 1945 bola prvá, taká tichá. Potom táto druhá, to bol samý švindľ. Každý vtedy prišiel o peniaze, aj ja.³³³ Mal som ušetrených 40 tisíc a zmenili mi ich 1 : 50. A tí, čo sa pokúšali meniť nelegálne, doplatili ešte viac. Boli prípady, že sa spojili s bankovými úradníkmi, ale to sa všetko potom odhalilo. Lebo bankovníci potom nevedeli, čo s tými prijatými peniazmi. Ale v Prievidzi sa nijaké machinácie nevyskytli; to všetko bolo podchytené, prísne strážené a ľudia sa už báli... Ani protesty tu neboli.

Ale čo sa mi ešte podarilo. V tunajšom hoteli, národný podnik, mohol riaditeľ ešte v tú noc počas výmeny vypredávať liehoviny. Tak som si kúpil 10 litrov, pečatené. No ale kamaráti poľovníci sa to dozvedeli, tak som mal každý deň návštevy. Ako v krčme. Tak som povedal: „Chlapci, dosť! Posledné som už minul!“ „Ešte máš tri fľaše!“ Presne to mali spočítané! Takto som vymenil staré peniaze za pálenku. A keď sme pri alkohole, poviem, že som prestal aj fajčiť. Ako? Naši osvetári a tlač publikovali, že americkí vedci prišli na to, ako škodí fajčenie. A tak presvedčivo to tam bolo, že som nad tým začal rozmýšľať: však som reku sprostý, načo to robím... peňazí to žerie, dýchať nemôžem, v noci ma tlačí... Tak nech to bude aké trápenie, musím prestať! Ešte 5 balíčkov som mal v rezerve, 100 cigariet, a všetko som vyhodil. Začal som v dvadsiatich a v päťdesiatke som prestal. Pokiaľ som sedel v úrade, aspoň 20 som fajčil, potom večer ďalších 20. A keď bola nejaká zábava, aj 100 za deň. A vždy tie najlepšie...

Provokácie ŠtB a udavačstvo

Keď sme spomínali kolektivizáciu... istý čas som robil sekretára aj novému veliteľovi VB. Aj telefonistom som bol. Zapájal som telefóny a keď som chcel, tak som si dal slúchadlá a počúval som. Vo dne v noci som musel mať ten telefón pri hlave. A raz zvoní o jednej v noci. Zdvihnem a tam rozkaz: „Zapojte mi tábor Nováky!“³³⁴ Načo v noci do tábora? pomyslel som si... A potom hneď: „Pripravte mi 14 väzenských uniforiem, ale také slušnejšie, ostatné si už my zariadime!“ A mali byť pripravené hneď. Tak som skončil, telefón vypol a rozmýšľam, kde asi tak idú. To bude istotne zas nejaká nekalá akcia, na niekoho voľačo našité... Na druhý deň – vtedy sme mali ako jediný dopravný prostriedok motocykle, tie nové Jawy, autá sme ešte vtedy nemali – zavolať ma veliteľ Štátnej, Belaň³³⁵ bol vtedy.

Ppor. SNB Jozef Belaň bol okresným veliteľom ŠtB v r. 1951 – 1953

To bol laik, neboli to školení ľudia. „Gusto, sadni na motorku a pôjdeš do Kanianky, voľačo sa tam deje!“ Tak som sadol, ešte jeden eštabák si prisadol a prášil som do Kanianky. Tušil som, že v tom budú tie väzenské mundúry. Eštabáci, čo prišli z Nitry, aj niektorí tunajší sa poobliekali do tých mundúrov a začali sa túlať po hore a v okolí dediny a vydávali sa za väzňov. Vymysleli si legendu, že ušli z tábora a potrebujú

sa skryť. To bolo v čase kolektivizácie, pravda. Narazili na roľníkov, čo išli na role. A tí, pravda, vyjadrovali sa tak, že „Ej chlapci, dáme vám všetko, keď sa tu zastavíte, budeme vás podporovať!“ Takto sa vyjadrovali obyčajní roľníci. A vtedy zatkli horára Rusa.³³⁶ Vlastne toho mali na muške, lebo to bol horár bojnického arcidekana Petráša.³³⁷ Bolo to v jeho hore. Mysleli si, že mu robí nejakého „agenta“. K nemu sme išli aj s tým eštebákom a hovori: „Túlajú sa tu od rána vraj takí a takí!“ Spýtal sa ho, prečo to neprišiel oznámiť. „Už som bol prichystaný, ale roztrhlo sa mi lanko na spojke! Doteraz som ho opravoval!“ Mal taký starý motocykel, skutočne, taký vrzáčik. „To som opravoval... Inak by som to už dávno oznámil!“ No ale, samozrejme, to na nich neplatilo. Tak ho zatkli. Vtedy som mu len toľko stihol pošepkať: „Nebojte sa, to ja zariadim, nič sa vám nemôže stať!“ Lebo som sa s ním dobre poznal, veď cez neho sme zásobovali tých Židov, aj sme potom spolu poľovali. No ale nemohol som mu pomôcť... Asi rok sedel, a keď z neho nemohli nič vymáčknuť, pustili ho.

Odkiaľ pochádzal ten horár Rus?

Z Novák kdesi, ale dlho bol horárom v Kanianke u toho farára. Belaň ho dal potom zavrieť a chceli od neho vynútiť priznanie, ale on ani nemal čo priznať. Však som ho dobre poznal. Ani na dekana nič nemali – on síce bol proti komunizmu, ale toľko rozumu mal, aby sa nedával do nejakej protištátnej partie. No a chudák ten Rus sedel potom rok, ale bez odsúdenia, len vo väzbe v Krajskej väznici v Nitre. Toľko, čo ho mohol zadržať krajský veliteľ ŠtB. To mu vybavil Belaň, teda spolu s tým krajským veliteľom, však spolu paktovali. A ešte mu tam vybavili aj podstrčenie tých „väzňov“ v uniformách. Belaň mu dal asi taký tip, podnet, aby to spravili. Naraz ma predvolali na súd vo veci tejto skupiny, asi 8 – 10 tých Kaniančanov, spravili na nich trestné oznámenie za tie výroky, že „budú pomáhať“. Keď ma tam zbadali, tváre sa im vyjasnili. Dr. Lišková³³⁸ bola predsedníčkou súdu. S ňou som bol kamarát, lebo sme spolu poľovali. No a prečítala mi, ako svedkovi, že obžalovaní sa odvolávajú na mňa a tvrdia, že mám vedomosti o tom, že to neboli protištátne živly, ale prezlečení eštebáci. „Pani doktorka,“ hovorím, „prepáčte, ale ja v tejto veci nemôžem vypovedať, ja som zložil služobnú prisahu a môžem vypovedať, len keď ma moji nadriadení zbavia mlčanlivosti...“ Taká ostala zelená a vyhlásila prestávku. Zobrala sa zo svojho predsedajúceho miesta a ja som odchádzal akoby nič. Potom ma dobehla a odchádzali sme spolu, tak to zariadila. Vedľa mala kanceláriu, tam ma stiahla. Pýtala sa ma tak tichúčko: „No, ako to bolo? Boli to eštebáci?“ Tak som jej povedal – ako

aj vám – , čo som odpočul v telefóne, že uniformy si v noci žiadali. Takto ju až zatriaslo. To bola spravodlivá osoba. No ale tam, v tej spoločnosti na súde to, pochopiteľne, nemohla prejavíť. O chvíľu prišla a pojednávanie ukončila, rozpustila to, a teda ich oslobodila. Rýchle to bolo, lebo ešte mňa zastihli na chodbe. Všetci sa valili po chodbe preč – „ďakujeme, ďakujeme“, tak tichučko šuškali. Aj predseda MNV mi ďakoval, bol s nimi. Tak takto dopadla „akcia Kanianka“.

Čo tam robil predseda MNV?

No museli aj jeho pozvať. Keď sa objavili „záškodníci“, tak ľudia sa obracali najprv na predsedu, on bol zodpovedný za obec. Ale toto bola akcia zameraná proti tomu horárovi Rusovi, lebo on bol pravou rukou bojníckeho arcidekana Petráša.

V životopise z roku 1958 píšete, že „ako jediný príslušník SNB zúčastňoval som sa odhalenia a likvidácie veľkých protištátnych a vlastne protikomunistických skupín „Mokrý a spol.“, „Sládek a spol.“ O čo tam išlo?

Mokrý bol z Prievidze³³⁹ a Sládek z Novák³⁴⁰, to boli dva prípady a dve „protištátne skupiny“. To bolo v čase likvidácie podnikateľskej vrstvy. ŠtB, aby týchto miestnych podnikateľov rozbila, spravila z nich nepriateľov štátu. Našila im roznášanie protištátnych letákov. Využila na to Želenského, ktorý bol v tom čase už jej agentom. On zneužil týchto ľudí, najmä Mokrého. Mokrý robil správcu kina ako zahraničný vojak. Bojoval na Západe, v Anglii³⁴¹. Bol braný tiež ako podnikateľ a navyše títo ľudia, tzv. západniari, boli vtedy automaticky podozriví. Naletel tomu Želenskému. Navštívil ho v noci, zahalený v kabáte, a dal mu za hrst protištátnych letákov s tým, že je povinný to rozniešť. Vraj ho tým poverila tajná protikomunistická organizácia, že „musíme voľačo robiť“. Ani sa mu nepredstavil. To sme len neskôr zistili, že to bol Želenský. Tak mu Mokrý naletel a poroznášal letáky, a výsledok – dostal 13 či 15 rokov. Inak vtedy mladoženáč. Zavretý bol, myslím, v Prahe na Pankráci, neviem už presne, ale nie v Bratislave. Manželka mu porodila syna. Opatroval ich potom starý otec, Ičo Mokrý. Ani babku k nim nepripustil... U Mokrého som robil vtedy domovú prehliadku a potom sme ho vypočúvali na stanici. On sa ani veľmi s nami neškriepil. Priznal sa, že tie letáky roznášal, že mal skrátka taký pokyn. Tiež vravel, že v Anglicku robil spravodajskú službu. Tomu som ale neveril, lebo sa mi nezdal na to dost šikovný. Potom som robil prehliadku aj u hostinského Ďuriša³⁴². Ale nenašli sme nič, len to, čo priznával – jeden leták. On to ani neskrýval, dal nám ho bez všetkého,

Št. 45/50.

1.

O k r e a n i e m n a s ú d u
/p. predsedovi trestného senátu/

v P r i e v i d z i .

Podávam o b ť a l o b u n a :

- I./ obvineného Ladislava Mokrého, narod. dňa 16. novembra 1920 v Prbevidzi, taktiež obyv., povolanim správcu štátneho kina,
- II./ obvineného Jána Ďuriša, narod. dňa 4. apríla 1921 v Nitrianskom Ružne, taktiež obyv., povolanim hosťinského,
- III./ obvineného mlad. Ervína Rutšeka, narod. dňa 26. apríla 1933 v Nitrianskom Ružne, taktiež obyv., povolanim obchodníckeho učna,
- IV./ obvineného Štefana Mihaloviča, narod. dňa 10. decembra 1921 v Chynoroch, obyv. v Diviackej Novej Vsi, povolanim mlynára, a
- V./ obvineného Antóna Kana, narod. dňa 25. septembra 1925 v Hádove, taktiež obyv., povolanim roľníka, preto,

ž e

na podnet Jozefa Želenského Ladislav Mokrý založil tajnú organizáciu v Prbevidzi v septembri 1949, účelom ktorej bolo viesť boj proti komunizmu, odstraňovať politických činiteľov, prevádzkať sabotáže, teda podkopávať existenciu ľudovodemokratickej republiky. Na jeho podnet, vediac o účelu organizácie, k tejto pristúpili Ján Ďuriš, Ervín Rutšek a Štefan Mihalovič a to behom mesiaca oktobra a novembra, 1949.

Anton Kan, hocj bol oboznámený s existenciou, a s účelom organizácie, keď bol Jánom Ďurišom, v novembri 1949 vyzvaný k vstupu do organizácie, toto nikomu menovite uradu neoznámil,

t e d a

obv. I. založil organizáciu s úmyslom podvracať ľudovodemokratické zriadenie republiky,

obv. II. III. IV. k horepomenutej organizácii pristúpili,

obv. V. dozvediac sa hodnoverným spôsobom, že sa chystá zločin, dľa §-u 2 odst. 3 z.č. 231/48 Sb.z. neoznámil to neodkladne hodnoverným spôsobom bezpečnostnému uradu,

čím spáchali:

obv. I. zločin sdrúžovania protištátu dľa §-u 2 odst. 3. vety 1 z.č. 231/48 Sb.z.

obv. II. IV. zločin, obv. III. previnenie sdrúžovania protištátu dľa §-u 2 odst. 3. vety 3 z.č. 231/48 Sb.z.

obv. V. zločin neoznámenia trestného činu dľa §-u 35 odst. 2 z.č. 231/48 Sb.z.

N a v r h u j e m :

- 1./ aby väzba bola dľa § 79 z.č. 219/46 Sb.z. z dôvodov uvedených v § 141 č. 2 a 3 Trp. uvalená a predĺžená až do vybavenia záležitosti na hlavnom pojednávaní,
- 2./ Prečítať trestné oznámenie,

Vykonštruovaná obžaloba proti tzv. protištátnej skupine Mokrý a spol. Zdroj: ŠAP Bojnice

priznal sa bez všetkého. Nepokladal to za trestný čin, bol v tom, že ešte existuje demokracia, slobodná agitácia. Lebo za bývalej republiky takéto veci neboli trestné, ba ešte sa tým akoby chválili. No ale za komunistickej vlády to bolo všetko prísne trestné.

A ten druhý prípad?

Sládek a Krovina – to bola iná partia, mladí chlapci. Krovina mal vtedy 16 rokov. Bolo to v tom istom období, aj ten istý dôvod – protištátna činnosť. Už neviem, čoho presnejšie sa mali dopustiť.³⁴³ Letáky však nemali. To bola väčšia skupina, všetko takí mladíci. Vtedy to brali tak, že sú hrozbou, že budú bojovať proti komunizmu. To robila Nitra, teda Krajské veliteľstvo ŠtB v Nitre. Oni neboli z Prievidze, nespádali pod našu stanicu. Chytali ich v Sebedraží. Mňa tam komandovali ako znalca miestnych pomerov. Obsadzovala sa celé dedina. Ale neprišiel som s nimi do styku. Bol som na druhej strane obce, oni utekali do hory, takže som ich nevidel. Aj po nich strieľali. Strelbu som, samozrejme, počul. Vtedy tam boli také mladé chlapčiská tí esenbáci. Rozprávali vtedy; ten čo strieľal, vravel, že videl, ako potom Sládek pokrívkával. Ale Sládka v záznamoch asi ani nenájdete, lebo ušiel do hory a viac ho už nevideli ani nič po ňom nenašli. Je domnienka, že sa niekde dobre schoval. Ale je aj druhá alternatíva, že spadol do roklín, ktorých bolo nad dedinou neúrekom, a tam skončil bez stopy. To je podľa mňa aj pravda. Tie rokliny vznikli následkom banskej ťažby. On to ako domáci poznal a určite sa tam pred esenbákmi schoval. A keďže bol stopercentne postrelený, v takom stave stačí, ak ste hodinu, dve bez pomoci a vykrvácate. Tak aj on tam istotne vykrvácal a zomrel. Boli potom všelijaké fámy, že ho počuli na Hlase Ameriky a neviem čo, aj si to preverovala Štátna bezpečnosť, ale nebola to pravda. Ja som sa poznal s jeho rodičmi, zvlášť s jeho sestrou, ale tá mi jasne povedala, že o ňom nevedia nič. No keby vedeli, bola by mi istotne povedala. So Sládkom bol v skupine aj Ľudovít Krovina ml., ten dostal 13 rokov, odsedel si 11.³⁴⁴ Potom neskôr vstúpil do strany. Ja som ho prijal aj do Poľovníckeho zväzu a často sme sa stretali.

Npor. Ján Bielik, náčelník ŠtB v Prievidzi

Náčelník Štátnej – Bielik³⁴⁵ bol vtedy – mi to potom vytýkal: „Polčik, ako to, že si zobral do zväzu toho protištátneho nepriateľa?“ Ja mu hovorím: „Súdruh veliteľ, dnes keby niečo také spravil mladý chlapec, tak si ho prokurátor predvolá na pohovor a za pol dňa ho pustí domov. No a vtedy za to dostal 10 alebo aj 15 rokov – akí to boli trestanci? Ja som ho nemohol nepriať, lebo si svoje odsedel a podľa zákona je taký istý občan ako aj hocikto druhý...“ Ostal ticho, nepovedal mi viac nič. A pritom Bielik ešte nebol z takých ortodoxných komunistov.

Príslušníkov „Mokrého skupiny“ ste poznali aj osobne?

Len Mokrého a Ďuriša, tí boli Prievádzania. Predtým sme s nimi nemali styk, hádam až keď sa vrátili z basy. Mokrý dostal 13 alebo 15 rokov, ale najmenej 13 si odsedel. Tí ostatní neboli z obvodu našej stanice, tak ma ani nezaujímali.

U Mokrého ste robili domovú prehliadku, aj ste ho vypočúvali?

Áno, u nás na stanici, ale len krátko, také predbežné vypočutie. Potom si ho prevzala ŠtB. Ďuriša som nevyšetroval, to už vyšetrovala ŠtB. Len som mu spravil prehliadku.

Pri prehliadke u Mokrého ste našli letáky...

Nuž „našli“... Mal ich položené na stole. Želenský presne vedel, kam mu ich položil. Aj keď, samozrejme, nám to nepovedal. Povedal to len tým, ktorí ho tam poslali. Celý zväzok letákov tam mal, možno 20 – 30 listov. Protištátné heslá. Vzali sme ich a bolo po domovej prehliadke. Však čo taký chudáčik, jednu malú izbietku mal, tam stôl a na ňom tie letáky. Takto by som povedal: Mokrý nespravil dokopy nič, ale namočil sa celý. On mu to doniesol v noci a my, VB, sme tam prišli hneď na druhý deň na prehliadku. My sme boli známi ľuďom, nám dôverovali. Takže sme k nemu prišli na prehliadku s tým, že sme fingovali, že nám niekto oznámil tú letákovú činnosť.

Keď ste k nemu išli, už ste vedeli, o čo ide, že má nastrčené letáky...

Por. SNB Jozef Medera

My sme už dobre vedeli, o čo ide, lebo sme praktiky ŠtB poznali. Celé ich švindle. Teda aspoň ja.

Kto vás tam poslal?

Veliteľstvo, okresný veliteľ VB, Medera bol vtedy. Tak by som povedal – mňa tam poslali preto, lebo oni ani nevedeli vyplniť tie formuláre, všetko mladí chlapi, nevedeli napísať správu o prehliadke, ani doklady vypísať. Ja som robil Mederovi aj pisára. Ako okresný veliteľ oficiálne nemal nárok na pisára, tak obyčajne si zobrali jedného príslušníka, čo to ovládal a túto im službu robil. A u Mederu som to bol ja.

Kto bol s vami na tej prehliadke?

Už neviem, asi dvaja či traja sme boli.

Vašou úlohou bolo zaistiť letáky...

Ani nie tak úplne, povedal by som, našou hlavnou úlohou bolo zastrieť pravdu.

Mokrý naozaj poroznášal tie letáky?

No tým trom kamarátom, z ktorých potom spravili protištátnu skupinu. Či ich rozniesol sám, alebo inak dal, už neviem, ale dosť mu ich teda ešte ostalo.

Keď ste vedeli o pozadí, že je to celé nastrčené, nechceli ste sa z toho vyvliecť?

To sa nedalo. To neexistovalo také čosi. Hneď by som bol pre nich podozrivý.

Keď sa Mokrý vrátil z basy, nevytýkal vám to?

Ale normálne sme sa stretli, debatovali. Však on vedel, že sa do toho sám dostal a my sme si robili svoju povinnosť, vedel, že by sme to na neho nenastrojili. On ani nevedel, kto to bol Želenský. Ale chudák, málo sa potom veru dožil, skoro umrel.

Ani vás to nemrzelo, že ste mu tak nepriamo poškodili? Ved' to boli tragédie, takí mladí ľudia a mali pobabrané životy dlhoročným väzením...

Nuž, čo som mal... Človek bol z toho už taký otupený z tej služby. Však toto bolo pre mňa osobne také potupné, keď som videl, že sa takéto nepravosti robia na ľuďoch. Preto som aj utekal z výkonnej služby. Ja som nemohol zniesť takéto veci. Po roku 1948 sme sa nevedeli do tej služby vžiť... Lebo to sociálne cítenie sme, samozrejme, mali – pekné myšlienky pomôcť tým, čo boli dovtedy utláčani, vykorisťovaní, takých ľudí bolo dosť. No ale tie politické reči, plány, to všetko bolo nereálne. A tí, čo mali odbornosť, skúsenosti, čo viedli hospodárstvo, boli naraz odstavení a dostali sa tam takí, čo o tých veciach nemali ani šajnu. Aj v bezpečnosti to isté...

Aj iné prípady sme mali v 50. rokoch, najhoršie boli *udania*. Raz tu v Rudnianskej doline, posledná obec na jej konci, volajákých chudákov oznámili, že zabili načierno. Tak tam vyšetrovatelia išli. Ja som bol sekretár veliteľa, takže o všetkom som vedel, išlo mi to cez ruky. Samozrejme, išli tam a videli načierno zabité prasa. Ale také prasa – chudé, len kosť a koža! Takí chudáci to boli, že tomu nemali čo dať ani žrať. No chudáci, ničoho celkom nemali, len to prasa si chovali a potom mu asi nemali čo dať, alebo sa báli, aby im ho nezabavili, tak ho zabili. Tak to mäso doniesli sem, ale teda strašné, ako vyzeralo – tmavé, ošúchané akési, no priam špatné, čo to po tých tmavých izbách a komorách všelijakých schovávali. A Vacula, ten bol tiež zo starých, hovorí vtedy veliteľovi: „Veď tí ľudia nemajú čo do huby dať a toto sme im zobrali! Čo sme to my akí komunisti?!“ Tak veliteľ išiel na okresný výbor strany, toto sa tam prednieslo. Tak sa rozhodlo, že im to vráti! Ani sme ich nezavreli, ale sa im to ešte vrátilo...

Kto ich mohol udať? Susedia?

Komunisti takzvaní... čo sa šplhali. „Dávali pozor“ a udávali ľudí. Špinavé charaktery... To boli strašné roky, neviete si ani predstaviť... človek si nebol v ničom istý. Ani ja, bárs som aj bol v bezpečnosti. Jeden taký tlčhuba, čo bol medzi prvými agentmi ŠtB, tu označil jedného obuvníka, že mal údajne až 23 tovarišov, že ich zamestnával, vykorisťoval, teda že je nepriateľ. No ale ten obuvník už vtedy ani sám nevládal, preto zamestnával druhých. Náhodou som poznal aj jeho zaťa, Schüthanza, lebo bol poľovník tiež, ten sa mi priznal, koľko mali dlžoby – vyše 300 tisíc v starých korunách. No a druhého udali, že bol vraj bankár. A pritom on bol len bankový agent. Teda ani tolko tomu nerozumeli, ale spravili z neho „bankára“... a ŠtB informovali o ňom ako o bankárovi, nepriateľovi. Alebo v Diviakoch likvidovali Ďurčovcom pálenicu. A okresný veliteľ, čo bol z mladých chlapcov, sa chválil, že čo dobré vykonali. Ani mu nič nenašli, lebo to bol poriadny človek. A potom to nebola nejaká čierna pálenica, ale pestovateľská. No ale spravili z neho veľkého „fabrikanta“. Tak mu spravili veľkú prehliadku a predmety, ktoré potreboval v tej pálenici – kliešte, vrtačku a také – tak to mu zabavili, lebo že to „ako nepriateľ sústreďuje“... že investuje do toho peniaze. Potom nechal všetkých, celú bezpečnosť nastúpiť a hovorí: „Ešte tu máme jeden prípad – Baškovcov, bankára a veľkopodnikateľa, ešte to ideme zlikvidovať!“ Ja som sa vtedy prihlásil – to som bol ešte vo VB – a povedal som, čo bola vtedy opovážlivosť: „Súduh veliteľ, – ja to poznám, to je najchudobnejšia rodina v Prievidzi! To nie je žiaden bankár, to je obyčajný jednatel, čo ponúka teda... (produkty). A ten šuster je starý človek, 90-ročný, už dávno

nešustruje a ešte k tomu má 300 tisíc dlžoby! No – ja som nič nepovedal, ale si to prosím preverte, aby sme na posmech nevyšli!“ Tak si to preveril a potom od toho aj upustil.

Kto bol vtedy veliteľom?

Medera³⁴⁶. V tom čase sa „odkulačovalo“, zavierali sa „bývalí ľudia“. Nuž ale čo pôjdete zavrieť 90-ročného starca? Tak som sa ohlásil. Potom mi ešte jeden hovorí, volajaký Vinco Štrbák: „Ej Gustík, čo si sa ohlásil, vieš, aké je to nebezpečné?!“ Ale ja to nemôžem zniesť takú nepravosť, tak som žiadal, nech si to napred preverí a až potom nech robí! A poslúchol – prešetril si to a potom nerobil nič. To bolo asi jediný raz, čo si dal povedať, ten bol taký hýr do toho. Hrdý bol strašne, že je „veliteľ“. Rodina bola rada, že ich nešli zlikvidovať ako tých Ďurčovcov; povedali, že „Polčík sa ich zastal“... Tak keby som to nebol vtedy vyriekol, vravím s rizikom, mali by z toho tamtí nepríjemnosť a žandári posmech celého mesta. Pritom stačilo, aby na funkciách boli „ľudia“. Lebo ak je sviňa, tak všetko rýpe... ako aj tie pomsty...

Krčma a mäsiarstvo U Hlinku na rohu námestia

Čo mi raz vykonal jeden tunajší ožran, tiež sa strašným komunistom robil. Tu v krčme U Hlinku – však to mäsiarstvo sa podnes volá U Hlinku, rožný dom pri hoteli – už to bolo znárodnené, ale bývalý majiteľ tam robil ešte vedúceho.

A tento Ivan sedel v krčme, veľký komunista, búchal sa v prsia a len čakal, kto mu kedy zaplatí. No priživoval sa skrátka. No a sedel tam pri stole s veliteľom hasičov v Prievidzi – ináč povolaním stolár, volajaký Bielický – a s jeho kamarátom. A či sa bavili o politike, neviem, ale nič zlé nemohli, lebo vedeli, že tam sedí tento Ivan, darebák. No a naraz len prišlo oznámenie – ja som to dostal – že vraj sa vyhrážali komunistom, že nadávali na nich a neviemčo. A on, ten Ivan, svedčil. Ale Bielický bol poriadny človek, v Prievidzi vážený, veliteľ hasičov, tak som vedel, že takú sprostosť by nerobil. Tak čo s tým? Papier sa nedal zahodiť, tak som išiel za ním a hovorím mu: „Pán Bielický, prišlo na vás oznámenie, toto a toto ste povedali!“ On sa chytil za hlavu: „Ježišmária, ja som nič také nepovedal, nikdy!“ Pýtam sa, kto sedel vedľa neho. „Ivan! Ja by som sa neopovážil čosi povedať – a najmä keď som jeho videl!“ Nuž, čo vám poradím – svedčí proti vám... musím vás zavrieť! Bol celý nešťastný, pravda. Tak sme chvíľu sedeli a hovorím mu: „Viete čo, nelutujte volajaké dva poldeci! Chodte do krčmy, kde Ivan sedí, rozkážte mu ich a on všetko odvolá!“ On sa zdráhal. „Chodte len – hovorím – keď to on odvolá, ja to musím zahodiť!“ Potom aj išiel a ešte v ten deň ho tam našiel. A potom prišli obaja za mnou, Bielický aj Ivan. A Ivan hovorí, že „on to zle počul... že to nie je pravda...“ Tak za dve poldeci sa vykúpil. Tak keby neposlúchol, tak ho musím zavrieť a už odtiaľ by sa ťažko dostal. A bol by zo všetkých funkcií vyletel, lebo by sa neho dívali ako na trestanca. Len kvôli takému somárovi... Takže aj takto sa dalo pomôcť. Takých prípadov bolo viac.

V akej forme sa dávali udania? Písomne?

Väčšinou ústne.

Mohli ste udanie, povedzme, zahodiť, alebo jednoducho ignorovať?

Záležalo aj aký človek to dával. Ktorý išiel do dôsledku – nemohol som reskírovať. Namiesto toho „previnilca“ by potrestali mňa – alebo vyhodili zo služby. Ale zas poriadny človek nešiel oznámiť.

Tak dalo sa to zahodiť do koša, či nie?

No, musel som to vyriešiť. To sa nedalo ináč. Lebo by som rýchlo doslúžil.

Ústne podania sa do knihy asi nezaznačovali...

To nie, ale keď išlo o nebezpečného človeka, ktorý to podával, tak sa to muselo vybaviť.

Spomínali ste, že podnety týkajúce sa „protištátnej činnosti“ za 1. SR ste si mohli dovoliť ignorovať...

Vtedy sme sa nemuseli nikomu sponovať. Až do roku 1948 sme boli úplne suverénni, nás sa nik nemohol ani len opýtať, čo robíme, prečo robíme.

Tak to bol potom dosť podstatný rozdiel, nie?

Strašný rozdiel. Potom po roku 1948 to už nebola suverénna služba, ale taká ustráchaná. Ešte keď som bol vo výkonnej službe, nás všetkých „starých“ porozhadzovali, popremiestňovali po celom Slovensku. Z večera do rána, doslova.³⁴⁷ Ja som bol preložený do Lužianok, ale

S kolegami vo voľnom čase na prechádzke po Prievidzi v 50. rokoch

rodina ostala tu. Tak som rozmýšľal len nad tým, ako sa dostať odtiaľ naspäť domov. Hodil som sa na maródku a skutočne asi o 10 dní som

bol preložený späť do Prievidze.³⁴⁸ Potom začiatkom 50. rokov³⁴⁹ som odišiel z aktívnej žandárskej služby, lebo sa mi sprotivili tie pomery: začalo sa nasilu znárodňovať, dobrým, statočným ľuďom, roľníkom sa brali majetky – mne to nevoňalo. To nebola robota pre poriadneho človeka – zatýkať ľudí bez viny. Kto sa mohol tomu vyhnúť, tak sa vyhol. Mal som aj známych vo vojenskom špitáli v Bratislave, tí mi dali potvrdenie, že som ZŤP, že mám silnú reumu, že nemôžem robiť aktívnu službu. Hodil som sa ako maród. Aj všelijako som si to naháňal, až som nakoniec dosiahol, že som bol preradený do administratívy. Mňa preradili z aktívnej do kancelárskej, potom hospodárskej služby.³⁵⁰

Čo ste mali na starosti ako hospodár?

O majetkovú činnosť sa starať. Vtedy sa začínali zriaďovať okrsky³⁵¹, tak som ich obstarával, zásoboval som ich municiou, no všetku hospodársku činnosť. O budovy, o autá sa starať, zaobstarávať okolo nich materiál, o tých ľudí, o zásobovanie kancelárií, tiež výplaty robiť. Finančníka som síce mal, ale ľúbil si vypiť, takže väčšinou som si to musel sám spraviť. To boli vtedy ľudia zobratí „od lopaty“, a tak sa aj správali.

Z Verejnej do Štátnej bezpečnosti a späť

*„Že prečo nejdem do civilu... No jednak zárobok tu mám lepší,
a potom, keby som odišiel, idem na zvláštny zoznam...“*

**Npor. SNB Ján Chovanec,
okresný veliteľ ŠtB (OO MV)
v r. 1953 až 1958**

Robil som sekretára veliteľovi okresného oddelenia ŠtB³⁵². To nebol výber, ale náhoda. Keď sa zriadili okrsky, tak zaviedli aj funkciu hospodára, ekonóma pre celý okres. To som patril ešte k VB. Potom, keď Štátna bezpečnosť, presnejšie veliteľ ŠtB prevzal aj riadenie VB – najprv boli dvaja, aj veliteľ ŠtB, aj veliteľ VB, ale potom sa stal veliteľ ŠtB veliteľom „celého vojska“, teda celej bezpečnosti³⁵³ – tak mňa aj s celým ansámblom preložili k nemu do budovy. Najprv sme boli v budove súdu, neskôr nás dali do budovy bývalého obvodného notariátu, dnes je už zbúraná. Prešiel som tam za Chovanca.³⁵⁴

Šipkou označená budova bývalého obvodného notárskeho úradu

Budova okresného súdu okolo roku 1945, na prízemí sa nachádzalo dočasné sídlo SNB

System práce v Štátnej bezpečnosti (1954 - 1966)

Ako vyzeral každodenný režim v ŠtB? O kolkej ste chodili do práce?

To sa menilo, o 7. aj o 8. hodine. Zo začiatku sme začínali o ôsmej, cez obed sme mali dve hodiny prestávku a potom až do šiestej. Neskôr sa to menilo, začínalo sa o siedmej a o tretej sa končilo, obedná sa skrátila. No a náplň práce v ŠtB? To boli referenti (operatívci), ktorí mali svojich donášačov, agentov, no a týchto aj s veliteľom verbovali. Napríklad referent dal návrh, že by chcel toho a toho za agenta zverbovať. Tak museli na neho nazbierať nejakú „trestnú činnosť“, aby ho zastrašili. Buď teda do basy, alebo mu trest odpustia a bude za to robiť nejaké služby.³⁵⁵

Takto: Spočiatku mali v ŠtB informátorov tých najhorších, najšpinavších ľudí. Iní sa k nim nepridávali. Preto sa neskôr zamerali na bývalých ľudí, takých z lepšej spoločnosti. Na takého vymysleli domnelý trestný čin a zavolali si ho na ŠtB – to sa každý triasol – a hovoria mu: „No ako to chcete odčiniť?“ Tak ten sľúbil, že bude spolupracovať.

Priškrípnúť...

Najprv mu pekne povedali, čo od neho chcú, aké poznatky im povie. Pekne ho nastreľovali, nešli na neho, že „budeš agent!“ Nakoniec mu dali spoluprácu podpísať a už bol vedený ako agent. No a tak konkrétny referent mal svojho agenta a chodil ho „obsluhovať“ v určité hodiny do týždňa do tých agentúrnych (konšpiračných) bytov. Tam musel referentovi odovzdať na papieri správy, čo od neho chceli. A tento to zobral a dal mu ďalšiu úlohu. Referent to doniesol sem k nám, prepisoval a zakladal do fascikla. Ako sekretár som mal vtedy dosť roboty, lebo všetka bežná agenda išla cezo mňa, ešte aj VB. Zástupca veliteľa Krumpár³⁵⁶ mi hovorí: „No poď, Gusto, ideme to napísať!“ Ten, čo tú správu doniesol, dosť ťažko ju prečítal a ja som to písal, lebo som vedel dosť rýchle písať na stroji. Takže týmto spôsobom som vlastne tú jeho agentúru viedol aj ja.

**Por. SNB Matej Krumpár,
zástupca náčelníka OO MV
v Prievidzi v 50. rokoch**

Prepisovali ste ich správy ?

Agent, čo získal správu, to musel doniesť na papieri, nestačilo ústne. A on (referent) si ten papier potom vzal, prepísal a čistopis musel založiť do fascikla, do toho zväzku, tak sa to nazývalo.³⁵⁷

Prepisovali ste to dvakrát?

Raz, takže mal originál a strojopisnú kópiu. Ten originál som ja nemal v rukách, on mi to len diktoval a ja som to prepisoval. To bolo tak: ten agent doniesol vlastnoručne písanú správu operatívcomu do toho konšpiračného bytu – to nesmel nik vedieť, že ten človek sa stýka s eštabákom. Operatívce o tom podával správu náčelníkovi, lebo ten zas trval na tom, aké operatívne výsledky má ten dotýčny. Tak podľa jeho výsledkov mu to buď schválil, alebo nie, a dal mu podľa toho úlohy. Ale s týmto procesom som ja nemal nič spoločné, okrem prepisovania hlásení Krumpárovi, ako som vravel. Lebo ten nevedel písať, tak som mu to prepisoval ja.

Krumpár bol operatívcom?

On bol zástupcom náčelníka a tí všetci boli vedení ako operatívci. Mal som kamaráta Dr. Kadvana, ktorý sa priatelil s takým redaktorom, známe meno tiež, no a tento bol na neho nasadený. A hovorím mu: „Eugen, pozor, henten dáva na teba pozor! Aby si sa nepreriekol!“ „Ja som to tušil! Ale však ja aj tak nič nemám,“ hovorí.

Čo mali na toho redaktora?

Bol aktívnym gardistom ako novinár a potom po vojne sa robil veľký hrdina, ale nemohol sa presadiť, lebo vedeli o tom, že bol gardistický novinár. Tak sa chcel „zavdačiť“ aspoň tak, že nosil novinky na ŠtB.

Zaujímalo by ma, ako sa ľudia stavali k ponuke na spoluprácu? Odmietali, alebo čo spravili?

Pokiaľ viem, odmietnuť sa neopovážili. Aspoň čo ja viem a pokiaľ mi to prezradili tak priateľsky. Zo strachu podpísali všetko. To bola taká doba, každý sa bál; najmä ten, za ktorým prišli, sa hneď rozklepal, priam nepričtený ostal. Taký strach ľudia mali. Lebo ŠtB – to jednanie – najprv ho obvinili, že pôjde do basy, ale že sa môže vykúpiť, keď bude

spolupracovať. Málokto odmietol – zo stovky možno jeden, dvaja... Ja som sa čudoval, keď prišla demokracia, čo sa mi popriznávali, že tiež boli. Vždy si našli nejakú cestu. Strašili ľudí... a spravili „veľkú senzáciu“ aj z toho, čo nebolo trestné, tak ho zastrašili, že podpísal. Ale potom obyčajne mnohí tú službu nevykonávali, takých potom zo spolupráce vyškrtli.

Ako sa potom správali tí, čo už podpísali spoluprácu? Zmenili sa?

Málokto... málokto... Väčšinou podávali negatívne správy. Jeden, Schwartz sa volal, bol na advokátov „úkolovaný“, šiel za istou advokátkou s otázkami a povedal jej: „Napíš si sama, aby si si nemyslela, že na teba niečo donášam!“ Na Dr. Kadvana bol „úkolovaný“ tiež jeden jeho kamarát. Obyčajne vždy kamarát dostal úlohu povyťahovať od kamaráta, s kým spolupracuje, či robí protištátne a pod. Ale to boli väčšinou takí múdri ľudia, že týmto veciam dali pokoj, aspoň sa im nedokázalo.

Mohlo sa stať, že by si orgán vymyslel agenta? Že by ho vykázal a v skutočnosti ho nemal...

Aj to sa začalo robiť, ale na to sa im prišlo. To sa nedá.³⁵⁸

A vykazovali si na nich peniaze...

Vtedy to boli malé peniaze.

Ako fungovali konšpiračné byty?

Kľúč mal veliteľ a ten orgán, ktorý riadil agenta. Obyčajne to boli také byty, kde bola veľká frekvencia ľudí, aby to nebolo nápadné, také byty sa hľadali.

A majiteľ³⁵⁹ bytu?

Musel byť ticho. Však on bol tiež viazaný, tiež musel podpísať.

Robili ste aj domové prehliadky?

V Štátnej som robil len jednu domovú prehliadku. V dome veliteľa tých gardistov, čo strieľali obce na Pohroní.

Kľák a Ostrý Grúň?

Áno... gardisti³⁶⁰ s Nemcami. Meno si už nepamätám, ale Prievičan, tu býval. A u neho som teda robil prehliadku za ŠtB. Oni to nevedeli, tak si zavolali mňa.

Tam bol veliteľom Nižňanský...

Nižňanský bol veliteľom oddielu, tento veliteľom čaty. Ale nakoniec bol oslobodený, dokázal, že nemal žiadnu činnosť, také niečo.

To bola asi príprava na proces, ktorý sa konal v roku 1962 s príslušníkmi Edelweissu...

Áno, ale to bolo asi rok alebo dva pred tým procesom.³⁶¹ No ale tento bol skromný, veľmi skromný, keď sme prišli robiť tú prehliadku. A viete, čo na to jeho žena? Hovorí nám: „Len mu dajte, dajte, sviniarovi – čo tam mal robiť!“ Tešila sa, že ho berieme. Takéto sú niektoré ženy „verné“...

A vykonávali ste prehliadky aj s Verejnou bezpečnosťou?

Tam často, často... Skoro pri každom trestnom čine.

Nemuseli ste mať súhlas prokurátora ako dnes?

To bolo aj vtedy, že súd má povoliť prehliadku, ale bola tam klauzula, že „v nevyhnutých“ prípadoch sme mohli prehliadku spraviť aj bez tohto. Tak samozrejme, potom bol každý prípad neodkladný. Zdôvodnilo sa to, že prehliadka bola nutná z „dôvodu omeškania“. Vtedy sa nikto ani nesťažoval, normálne sme išli a prehliadku spravili. Aj úspechy sme potom mali, samozrejme. Dnes lež sa to všetko „demokraticky“ vyžiada, všetky postupy a kľučky spravia, tak je to aj pomaly premlčané.

Keď ste boli sekretárom, čo bolo vašou náplňou?

Viesť administratívu, protokol, atď. Do protokolu som uvádzal len bežné administratívne veci. Keď išlo o štátnobezpečnostnú robotu, tam ani sekretár s ňou nemal styk, to boli zväzky – ten mal len orgán, ktorý verboval spolupracovníka³⁶², do toho nesmel nikto nahliadnuť, ani ja ako sekretár, ani nik.

Jedine náčelník a ten orgán... takže ja ako sekretár som s menami neprichádzal do styku, pokiaľ išlo o otázku práce so spolupracovníkmi. Keď bol veliteľ, ktorý mi veľmi dôveroval, kamarát, tak som mu viedol aj zoznam spolupracovníkov. Pri domových prehliadkach som vypisoval protokol o prehliadke, ešte aj tam ma volali, lebo to nevedeli. Ja som mal takéto formuláre v malíčku, lebo som ich robil ako žandár.

Gustáv Polčík
ako podporučík SNB

Ako viedli agentov?

To vedel len náčelník a ten orgán. Ale jeden orgán nesmel vedieť o druhom, koho má agenta, to mal len náčelník.

Kto to evidoval?

Zo začiatku to bolo také rozhádzané. Veliteľ doniesol školskú písanku formátu A4 – knihu agentov, vtedy ešte neboli viazaní, žeby každý mal svoj fascikel, boli to len informátori – a hovorí mi: „Gusto, prepíš mi tie mená, však to sa nedá čítať!“ Tak som mu všetky mená zo zošita prepísal do knižky. A všetky tie mená som poznal, to boli prievidzskí darebáci, povalači, jeden horší ako druhý. To neboli nejakí šikovní, múdri ľudia... alebo žeby to čomsi dôležitom vedeli, to len čo si vymýšľali, samá tlčhuba. Ešte som mu povedal: „Však toto reku nie sú správy!“ „Však čo, inšie zatiaľ nemám, musíme si vybudovať,“ hovorí mi.³⁶³

Ktorý veliteľ to bol?

Chovanec, ale tú písanku začal viesť ešte Lehoľan Belaň. Chovanec ju po ňom zdedil. Keď videl, v akom je to stave, povedal mi, aby som mu to prepísal. Prečítať sa to dalo, len to tam mal také rozhádzané, nemal v tom systém. Však ako takí úradníci od lopaty. Ešte k tomu aj nešikovní.

Veliteľ vám ukázal zoznam agentov, aj keď to oficiálne nesmel...

Dal mi ho prepisovať... tých prvých somárov. Dôverovali mi... no tak – ja som ich zas nezradil. Akurát čo som niektorým sledovaným šuchol,

aby si dali pozor. Aj tak to boli ľudia, ktorí neboli protištátne naladení. No ale vtedy stačilo jedno hlúpe slovo povedať a už sa človek dostal do kriminálu. Ktosi to zveličil a už to boli „protištátne reči“ a už sme takých mali hneď zatknúť. Ako aj ten prípad s Bielickým.

A pritom často šlo len o pomsty...

Nuž, väčšinou to boli pomsty.

Neskorší velitelia vám už zoznamy neukazovali...

Tí to mali už pri sebe; ale ani som nechcel, samozrejme, aby mi to ukazovali, nebolo mi to treba, aby som do toho nakrkal... aj tak som vedel o každom. Povedal by som, že mne dôverovali všetci velitelia, čo som mal, spoliehali sa na mňa hádam viac ako na tých svojich operatívcoch a agentov. Lebo ma poznali, vedel som sa s nimi aj porozprávať, aj kamaráti sme boli. Bujna³⁶⁴, hneď ako prišiel, už sme spolu chodili na poľovačky. A bol som pre nich ako taká živá kniha bezpečnosti, lebo som bol v Prievidzi už dosť rokov a všetko som poznal.

Robili ste aj skartácie?

Raz som dostal za úlohu spraviť vytriebenie a skartáciu spisov žandárskych staníc z celého okresu, ešte z časov Rakúsko-Uhorska. Staré spisy, staré trestné oznámenia, aj priestupkové veci – všetko bolo rozhádzané, na jednej halde, plná miestnosť. Márne som sa v tom mrvil, nenašiel som tam nič, čo by mohlo byť zaujímavé. Mal som dvoch pomocníkov z mladých, čo mi prideliť – otvoril som pec a hovorím: „Toto páľte!“ že ktoré... „No všetko!“ Nechali sa len služobné knihy a nejaké dôležité knižky a ostatné – tam spáliť papiere hnusné. Na nič to nebolo, nikto by to ani do ruky nezobral. Nič politické tam nebolo.

Charakteristiky nadriadených a vnútorné pomery

Po fronte robili nábor do bezpečnosti. Vtedy niektorých dali k VB, iných k ŠtB. Ale to všetko boli laici, niektorí bez základnej školy, ale predovšetkým bez odborného vzdelania. ŠtB spočiatku ešte nemala samostatného veliteľa okresu, aj tu v Prievidzi bol jednotlivec ako samostatný orgán. Po čase, keď sa už ŠtB lepšie zorganizovala, tak sem

do Prievidze dali tak troj- či štvorčlennú skupinu týchto „orgánov“, jednotlivcov. A jedným z nich bol aj Jano Chovanec, neskorší okresný veliteľ. Pred ním bol okresným veliteľom ŠtB Belaň z Lehoty. Ale to bol taký hlupák zákerný – len čo mohol ukradnúť. A „ménem zákona“ aj kradol. Robil si, čo chcel, svojvoľne zavíeral ľudí, púšťal, ako chcel... nikto sa nesmel ohradiť.³⁶⁵

Koho dal zavrieť?

No napríklad tú Markovú, v ich dome sme mali ako žandári sídlo. Ľudia si potom mysleli, že to bola moja robota, lebo som u nej býval, ale to nebola pravda. Ja som u nej síce býval, ale v pivničnom byte, a ona bývala hore. Nerozprávala sa potom so mnou, myslela si, že som to ja zariadil. Išlo o to, že mali načierno schované zlato, vyše kila zlata. Spravili u nich domové prehliadky a našli to zlato na povale – a zatkli ich. Prehliadku však musela robiť VB³⁶⁶, aby to podľa zákona sedelo, lebo oni to nevedeli. A mali hotový trestný čin, lebo prechovávanie zlata bolo trestným činom. Tak tento Belaň si to spravil tak, aby sa mu priznali: hodil ju aj s mamkou do šatlavy, do takej neľudskej miestnosti, medzi haraburdy, a tam ich držal asi dva dni. Aj si potom odsedeli – otec dosť rýchle umrel, ale stará aj dcéra žili dlhšie, aj zať Čomor, ten bol kapitánom v armáde, taký dobrák, ale prepustili ho z armády, mal tú Židovku za ženu. O mne si mysleli, no samozrejme, je na bezpečnosti, tak ju dal zavrieť... Ale ja som to nijako nezapríčinil, to si spravil Belaň sám. A nik sa nemohol ani len opýtať, prečo, za čo... Vtedy platilo, že krajský veliteľ dával súhlas na zavretie. A aj toho Rusa z Kanianky dal takto zavrieť, bol tam skoro rok a bez súdu, bez všetkého. Mne sa toto strašne priečilo, to som nemohol prežiť.

Odkiaľ mali to zlato?

Však ako zubári. Oni boli pôvodne židovská rodina, ale potom konvertovali. To boli zlaté zlomky, ale vyše kila. Tak ja som bol potom pre nich nepriateľ... Ale ignoroval som to, lebo som vedel, že to nie je pravda.

Viacerí tak na vás zazerali?

No aj ich známi, priateľky, lebo, pravda, takéto fámy sa rýchle šíria. Ale jedno na mňa nemohli povedať – že som proti Židom, lebo však som pomáhal dvadsiatim Židom v Kanianke v tom bunkri.

A čo sa rozkrádalo?

Zomrel jeden železničiar, čo mal pekné flinty a zdedil ich jeho syn a ten ich popožičiaval. Keď zomrel aj on, tak flinty zhabali, ale nevedeli, ako ich legalizovať. Obviňovali tých, čo ich mali požičané, z nelegálnej držby. No a zavolať si aj mňa, lebo aj ja som mal jednu z nich. Mal som ju ešte od starého požičanú, ale riadne podľa zákona, podpísané, lebo na to som ja dbal. No a začali ma vyšetrovať – veliteľ a zástupca, pisárka písala. A išli ma zavražďovať. Lebo ostatným ich už pohabali. Tak som sa hájil, že to mám legálne, že ma nemajú prečo vyšetrovať. A keď pisárka odbehla, hovorím im: „Takto nebudete nič mať!“ A že ako? „Robte tak, ako sa dá! Nájdite kupcov – formálne nech si ich kúpia, zaplatia – a po nejakom mesiaci ich kúpte od nich za tú istú cenu!“ „To je nápad!“ a boli celí šťastní. A tak to aj spravili.

Tak ste im poradili ako tie voľby v Kaniaňke...

Tak podobne.

Aký bol ten druhý okresný veliteľ Chovanec?

Jano Chovanec – on pochádzal od Nového Mesta. Nebol bývalý žandár, ale nastúpil až po fronte na nábor, predtým bol robotník. Nebol taký, že by sa „bil do prs“, ako sa vraví, skôr vedel uznať... pochopiť, v tomto smere taký dosť ľudský. Lebo mnohí títo tzv. komunisti neboli slušní ľudia, ale zneužívali, čo mohli. Potom padol trochu do nemilosti, lebo sa s mnohými kamarátil, aj s bývalými obchodníkmi, s tou bývalou inteligenciou, takže ho opísali³⁶⁷.

Zamestnanci?

Nie, komunisti. Alebo takzvaní komunisti. Nevie, či aj oficiálne hlavné veliteľstvo, ale poslali ho do školy do Prahy, na vysokú školu³⁶⁸. To bola škola osobitne pre bezpečnosť, trvala minimálne tri roky³⁶⁹. No a prišiel vtedy za mnou. Obhryzoval si nechty – lebo on si ľúbil obhryzovať, chodil taký nervózny – a pýta sa: „Gusto, čo povieš?!“ „Na čo?“ Ja som sa robil, že neviem, ale som vedel, lebo mi to išlo všetko cez ruky. „Posielajú ma do školy – ja som bol doteraz bez bytu, konečne som teraz dostal byt, nastahoval som sa do Prievidze a teraz mám ísť na tri roky do Prahy? Ja tam nejdem, ja mám už v Chemických závodoch také miesto rezervované, že zarobím raz toľko ako u bezpečnosti. Čo mi ty poradíš?“ Tak

som porozmýšľal a hovorím mu: „Pozri sa – v Chemických závodoch sú samí inžinieri. Ty si laik – ani ľudovú nemáš vychodenú – áno, tebe teraz dajú všetko, čo ti sľúbia, ale behom roka ťa budú šupovať dolu – neviem, či ti nechajú vôbec kanceláriu. Keď už nebudeš náčelník ŠtB, jednoducho ťa nestrpia medzi sebou.“ Hovoril som mu: „No keď ti dajú školu – musia ti dať aj úrad... vytrp tam nejaké tie roky!“ On sa zadíval, porozmýšľal, nepovedal nič – a nastúpil do školy. Potom odtiaľ chodieval na dovolenku a rodiny sme sedávali v hoteli Hviezda, popíjali sme.

Hotel Hviezda s kaviarňou na prvom poschodí

Raz prišiel ku mne, chmatol ma a začal objímať a hovorí: „Gusto – ty si mi jediný v živote dobre poradil!“ On si tam spravil aj doktorát a išiel do Komárna za okresného náčelníka! A hovoril mi: „Ja sa tam mám ako boh!“ Objímal ma, velebil ma.³⁷⁰

Čiže nemal ani ľudovú?

No, viete, ako to bolo niekedy – zapísaný bol v škole, ale keď prišla jar a kto vládal robiť, išiel radšej na robotu. Cez zimu sa ešte chodilo, ale na jar už nie. Ale učiteľ zapísal, že chodil celý rok. Tam v Prahe, že ich dreli, musel vo dne, v noci študovať.

A Bujna?

Bujna bol od Topoľčan, z dediny. Celkom slušný, nebol zákerný. Aj keď, samozrejme, tiež to nebol žiaden filozof. Ale ostatným, čo u nás slúžili, čo nabrali ľudí na nábor do Štátnej – no nedôveroval som im. Väčšinou somári to boli. Bujna bol so mnou taký kamarát. Aj som sa pri ňom tak trochu „zviezol“. Ako... Prišlo nariadenie, že na dôstojnícku hodnosť musí mať každý maturitu. Tak kde ju narýchlo zobrať? Každý to lepil, ako vedel. Skoro všetci chodili hore na štátne gymnázium, ako sa ide na cintorín³⁷¹. Keď už to potrebovali aj funkcionári ŠtB, hanbili sa akosi ísť s ostatnými, tak pre nás riaditeľ spravil extra maturity. Náčelníka Bujnu, jeho zástupcu Krumpára a mňa si zobrali, lebo ja som bol taký ich „učiteľ“ vo veciach všeobecnej vzdelanosti v robote. Tak teda veliteľ ŠtB, jeho zástupca a ja... No keby sme aj hneď nič nevedeli, to vysvedčenie sme museli dostať... Asi o dva týždne sme robili skúšky, ako aj pri normálnej maturite, boli tam všetci učители prítomní. No ale otázky sme vedeli vopred, takže nebol problém. Ešte aj zo všeobecného vzdelania – ja som dostal otázku Čenkovej deti. A neviem, či tí učители vedeli alebo nie, že je to vopred všetko dané – ale som jej tú otázku pekne vyrozprával a ona zalomila rukami: „Božemoj, takto pekne keby mi to všetky deti vyrozprávali! Tak krásne odpovedal, mohlo by sa to ozvučiť a dať do rozhlasu – tak krásne ste to vedeli!“

Takže ste nechodili do školy normálne s ostatnými?

Nie, len otázky sme dostali. Vypísali nám potom vysvedčenie a to som poslal, neviem, či do Nitry, alebo do Bystrice. Potom ma povýšili, ale kde je to vysvedčenie, som sa nedozvedel. Ani ho nemám. No načo mi je.

Kedy to bolo?

V tých najväčších agresiách, v druhej polovici 50. rokov.³⁷²

Takže vysvedčenie ste potrebovali len na povýšenie...

Len na povýšenie, na iné nie. Vtedy na poručíka, aby som mohol prejsť do dôstojníckeho stavu. Vo všeobecnosti museli mať všetci mešťianku. Tú som robil tiež v 50. rokoch³⁷³, to som bol ešte vo VB. Vyučovanie bolo v budove kláštora, to bola večerná škola. Keď som ju končil, bol riaditeľom Pissko a učiteľom Fogelton. Tí istí učители, čo učili cez deň, chodili aj večer a nám robili prednášky. Tak asi rok to mohlo trvať a trikrát

do týždňa. Na konci sme dostali vysvedčenie. Ja som sa nevzdelával pre titul. Lebo poviem tak, mňa v Prievidzi pokladali dosť za takého inteligenta, tak som sa chcel vzdelávať sám pre seba. Aj v robote som mnohých doučoval. Prišla doba, že sa museli hlásenia v percentách uvádzať – v celom útvare nikto nevedel percentá vyrátať! Ale ja som to vedel ako Otčenáš. Tak chodili za mnou velitelia, aj Štátnej aj Verejnej bezpečnosti: „Gusto, tie percentá, ako sa to ráta?!“ Ukázal som im to, niektorí zabudli, niektorí to prijali ako „nové učenie“. A pritom percentá, to je také jednoduché, to sa dnes hádam v piatej triede učia. Ale maturita bola taká „mimoriadna“. Aj niektorí iní, napríklad Mišeje, neskorší minister financií, ju tiež takto robil, tu na štátnom gymnáziu³⁷⁴. Aj inžinierov porobili takto mnohí.

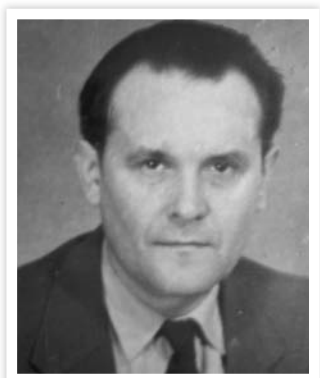

Budova kláštora piaristov (vpravo), kde sídlila večerná škola základného vzdelania

Na tých ostatných mladších veliteľov si ako spomínate?

Po Bujnovi bol náčelníkom Bielik. Za neho sme boli ešte pod Štátnou. On pochádzal odniekiaľ medzi Zlatými Moravcami a Levicami. Raz som ho tam aj svojím autom viezol. Jeho otec predával víno, raz aj tu na trhoch v Prievidzi predával. Bielik bol dosť inteligentný človek, vychovaný na dedine. Nerobil žiadne, ako by som to povedal, služobné výpady, provokácie ako ten Belaň. Robil len to, čo musel. Dosť dobre si vychádzal aj s podriadenými. Po skončení zamestnania hneď odišiel

domov a venoval sa rodine. Lovas³⁷⁵ ani nie, ten skôr do hostinca, ľúbil sa zabaviť – najmä teda v hostinci. Ale celkovo prijateľný človek, nebol namyslený, skôr priateľský, aj so mnou bol zadobre.

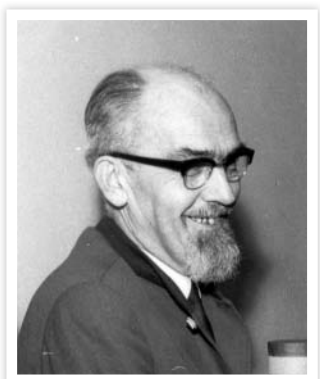

J. Bielik v civilnom odev

Z tých najmladších bol aj Mihál³⁷⁶, ale len krátko u nás slúžil. Bol vyučený krajčír, konfekčný, robil pánsku konfekciu. A viem, že sme vtedy mali kuchárku, čo mala aj šijací stroj. A on si naraz doniesol látku na nohavice, že si ušije nohavice. A od nej si pýtal, či mu nepožičia stroj. Najprv nechcela, ona bola len taká sama pre seba, a potom na fare tiež slúžila. No ale nakoniec mu ho požičala. No – koľko ste tu teraz u mňa, dlhšie mu to netrvalo a nohavice mal hotové... namerané, vystrihnuté, všetko komplet... Len trrr... Doslova na počkanie. Ešte nám hovoril, že keď robil konfekciu, že to musel mať za pár minút hotové, lebo inak by nič nezarobil.

Na ktorého veliteľa si spomínate najlepšie?

Okrem Belaňa som si so všetkými vychádzal dobre. Belaň – to bol otrokár. Neviem prečo, odišiel potom do Bratislavy. Za neho som bol aj odpočúvaný, v súvislosti so sledovaním Kadvana. To mi prezradila sekretárka. Lebo jeho sledovali a ja som po ňom prebral agendu predsedu poľovníkov.

Eugen Kadvan ako tajomník okresného výboru poľovníckeho zväzu

Nemal som ešte takú skúsenosť s tými vecami, tak som s ním ako s bývalým predsedom často konzultoval telefónom, robil mi takého poradcu, informoval ma. A na Štátnej bezpečnosti všetko, čo sa týkalo Kadvana, odpočúvali, a teda aj moje telefonáty s ním.

Prečo bol Kadvan v nemilosti?

Ako tzv. bývalý človek, ako intelektuál a váženy človek. Bol taký papulnáč, ale jeho si najviac uctievali, vážili, každý sa s ním kamarátil. Takže on mal prístup ku každému. Bol to taký typ, že sa vedel s každým pohovárať, tak ho eštebáci mali ako cieľ, mysleli, že cez neho sa dostanú hádam na „exilovú vládu“. Ale to sa mýlili, lebo on bol natoľko rozumný, že sa nedal do toho zapliesť, nemal s protikomunistickým odbojom nič. Ja som mu potom prezradil, ktorý kamarát je na neho nasadený.

To ste viackrát upozornili?

No, samozrejme. Čo som mohol, to som ľuďom pomohol. Nespravodlivosť a podvody som nenávidel.

Nepociťovali ste napätie medzi Čechmi a Slovákmi?

Nie. A to sa ani nesmelo. Keby bol ktosi na tú tému začal, tak hneď je odpísaný. A potom nám na tom ani nezáležalo, my sme mali kamarátov aj tam, aj tam.

Ale napätie medzi starými a mladými asi bolo?

Stále, stále... celý čas. I keď sa to akosi „fyzicky“ neprejavovalo, ale nedôverovali sme si. Vychádzali sme si navonok, ale voľáko sme sa nezblížovali. Starí boli väčšinou slušní, stará škola, ale boli medzi nimi aj takí, čo sme im nedôverovali. Mladým sme veľmi málo dôverovali. Ale boli tam aj výnimky.

Ako vám tí mladí dali pocítiť, že sa s vami veľmi neráčia?

No tak, niektorí z tých vagabundov niekedy odvrkli. Alebo sa tak vypínali trochu nad nás; tak ich aj vychovávali, aby dávali na nás starých „pozor“. Ale veľa si zas nemohli dovoliť, lebo my sme ich vlastne učili robiť.

Dá sa povedať, že ako starí ste držali spolu?

Ani nie, ani sme sa nesnažili, aby sme zas neboli podozriví. Ale mňa osobne si vážili, lebo som im robil hospodára – obliekal som ich, vyplácal, účty som im robil... no, čo potrebovali. Ešte aj politický si ma volával, aby som mu správy písal. Ale to som nestíhal, lebo som mal plno svojej roboty. Tak som to povedal veliteľovi. Reku ešte aj to im mám robiť a oni nič nerobia? Tak on to potom zakázal, aby ma zneužívali na písanie.

To bol politický referent?

Áno. A to bol vtedy postrach. Ten čo povedal, to pomaly aj náčelník musel poslúchnuť.

Atmosféra nebola medzi vami celkom v poriadku?

Naoko bola úprimná, ale v skutočnosti bojzlivá. V robote sme sa báli tak, ako aj v súkromnom živote. Báli... alebo teda robili sme všetko tak, aby to nemohol niekto zneužiť.

Vzájomná nedôvera – to bol asi cieľ toho systému...

Áno, však to bol systém... aby jeden na druhého dohliadal. Tak si každý radšej dával pozor. To sa prežívalo ťažko... Na nervy to išlo. A srdcia nás od strachu boleli, lebo sme žili stále v určitom napätí, strachu. Naraz – z ničoho nič – zavolať si veliteľ starého, pohovoril si s ním – prepustil ho. Ani on sám nevedel, kedy končí, kedy pôjde odtiaľ aj on hľadať si novú robotu.³⁷⁷ Takže aj on sám žil v napätí. No tak ako ste to povedali – to bol systém „jeden na druhého“ si dávať pozor, špehovať. A toto išlo od vrchu – od Stalina, lebo on bol taký, z toho boli potom aj tie gulagy v Rusku a u nás to bola ŠtB. To bol celý režim taký. Až neskôr sa to trochu zdemokratizovalo, poľavilo.

Čo sa mi raz napríklad stalo v týchto časoch, keď som bol na ŠtB. Mali sme tam takého somára, však väčšinou to boli takí, asi len dvaja boli rozumní, a prišiel raz za mnou: „Súdruh Polčík – pod sem! Prídi dole!“ Nevedel som, čo chce. „Čo chceš?“ „Voľačo mám na vyšetrovanie!“ Že to musíme ísť k nemu do kancelárie. „Sadni si!“ Fascikel hrubý vytiahol a hneď prvá otázka: „Komu si správy podával?“ „Čo to reku ty táraš!“ „Aha, tu ťa mám – spolupracoval si s gestapom!“ A – hovorím mu – pozrel si si dobre to meno?“ „Áno, však si to ty!“ „A je to Gustáv Polčík? Nie je tam náhodou doktor Polčík?“ Potom, že čo mi bol Dr. Polčík³⁷⁸? Ten v Prievidzi... „Nič... menovec.“ „Ako ste sa s ním poznali?“ „Ani nie tak ako s tebou... Však on bol verejný notár, veľa sme s ním nemali.“ „Ale on bol spolupracovník gestapa!“ „To je možné – no až niečo mal – treba ho realizovať!“ A už nevedel, ako ďalej, aké otázky klásť. Tak potom mu hovorím: „Ado – lebo Adolf sa volal – veď sa pozri na to, aký si sprostý! Ty sraľo – ty nemáš právo ma vyšetrovať, na to je náčelník! A keď už chceš niekoho, tak si aspoň prever meno!“ Lebo nevedel ešte ani to, že on bol notár, len to meno mal, nič viac, a to, že bol „spolupracovník gestapa“. A mňa chcel nachytať, že sme hádam rodina. Však to bol verejný notár v Prievidzi, celá Prievidza aj okolie ho poznali – reku aspoň to si prečítaj, s kým máš do činenia, keď už chceš vyšetrovať! Urazený bol potom. Radový zamestnanec to bol, ale taký trochu šibnutý. Potom taký zahanbený ostal. Aj veliteľovi – za Chovanca

to bolo – som sa potom sťažoval, že somár, také sprostosti tu tára... To boli takí horlivci, ako aj ten Ivan... Ale s tým menom som mal dosť ostudy po februári, meno „Polčík“ mi dosť kazilo reputáciu. „Polčík, Polčík“ – to meno bolo už také nevhodné spomínať, hoci sme neboli žiadna rodina. On bol advokátom, predtým bol v Hlohovci. Ale nebol od nás z Kostolian, ja som sa ho na to osobne pýtal. On pochádzal z Oravy, aj tam sú Polčíkovci. Naša rodina bola v Kostolanoch niekoľko pokolení... To bolo pôvodné meno v našej obci.

A mohol byť naozaj agentom Nemcov?

No, nebol agent, ale priatelil sa s Nemcami v tom zmysle, že im „šuchol“ niečo také, čo potrebovali. Medzi sebou sa rozprávali ako funkcionári. Lebo Nemci si vážili funkcionárov.

Číže pri nábore po februári 1948 sa už na kvalitu ľudí v bezpečnosti veľmi nehládalo...

Brali to ako na vidly, všetko zaradom. Hlavná vec, že mal legitimáciu a bol z robotníckej triedy – to stačilo. Nič iné nepreverovali.³⁷⁹ A potom to aj tak vyzeralo: kradli... opjali sa... Tak ako aj v civile boli zvyknutí, to isté robili aj tam. Ba ešte väčšiu možnosť mali. Ľudia boli zvyknutí – keď videli v krčme esenbáka, hneď mu brali poldecák – no a to bolo pre nich... Boli by logali dovtedy, kým mal kto platiť.

Čítal som, že viacerých eštechákov vyšetrovali za opilstvo, že sa veľa pilo. Nestretli ste sa s takými prípadmi?

V úrade? Eštecháci? Však tí slopali stále, samozrejme. Ale u nás to Chovanec nedovoliť, on bol prísny veliteľ, musel byť poriadok aj po tejto stránke. Ale zas Krumpár si veľmi ľúbil vypiť; využíval, že mu ľudia platili pijatiku. Aj na to umrel, v Bratislave. Nebol to nejaký intelektuál, ale hlúposti netrpel. Aj dochádzka do zamestnania musela byť presná. Netrpel lajdáctvo ani opitosť. Najhoršie to bolo za Belaňa, to boli takí najviac „pozhaňaní“ ľudia. Za ďalších veliteľov sa už držali, aj velitelia. Najmä Bielik, ten bol na poriadok veľmi citlivý. Akurát za neho sme mali taký prípad, finančného, Urbana Pilku. Večne bol opitý. Nakoniec ho na straníckej schôdzi odsúdili, mali mu zrušiť členstvo. A ja som sa ho zastal, aby sme mu dali ešte jednu šancu. Hovorím – má takú nepodarenú svokru, mieša sa im do rodiny – však skúsme mu dať ešte jednu šancu, zdá sa mi, že teraz si to už konečne uvedomil. Tak kto je za návrh?

A predstavte si, všetci boli. Bielik mi vtedy hovorí: „Gusto! A čo ti dal ten Pilka, že si sa ho zastal!“ No nič, ale je to náš príslušník, žije tu s nami – no musíme si ho zastat! On bol finančník v mojej hospodárskej skupine. Raz sme hľadali peniaze, lebo bol opitý, a mal ich zamknuté v skrini – tak sme mu nasilu odomkli skriňu a ja som musel robiť výplatu. Z celej výplaty mi vystalo len 20 halierov, tak presne to mal zrátané – bárs aj pil. Aj kontroly mu chodili, lebo vedeli, že býva ožratý – ale vždy mu všetko sedelo. On sám peňazí nemal, lebo žena mu všetko brala, ale hneď

ako dostal výplatu, už ju aj niesol do krčmy. Aspoň tie „zamestnanecké“ peniaze dal do trezoru, lebo to bývala hŕba peňazí, aj 300 tisíc, za to boli vtedy aj dve vily. Ale ja som veru neholdoval alkoholu.³⁸⁰ Moja zábava po fajronte bola inakšia, venoval som sa hlavne poľovníctvu alebo aj rôznym technickým zlepšeniam³⁸¹. Niekoľko zlepšovákov som mal v odbore poľovníctva, napríklad som vymyslel vrhačky asfaltových holubov. Predtým sa vyhadzovali mechanicky, ťahalo sa za páku, to bolo také nepraktické, nešikovné. Ja som vyvinul elektrické vyhadzovanie, elektrický spúšťač. V 50. rokoch som vyvinul aj prístroj na presné váženie sypkých materiálov, s voľajákym Bátorom, klampiarom, sme to robili, doslova na kolene. Za to som dostal asi 10 tisíc korún, to bolo vtedy dosť. Ale potom to prestalo byť vzácné, lebo podobné stroje začali dovážať zo Západu.

G. Polčík počas cvičnej poľovníckej strel'by na asfaltové holuby v 70. rokoch

ZLEPŠOVATELSKÉ OSVEDČENIE

Súdrh POLČÍK GUSTÁV

..... Prievidza č. 34

Dňa 13.7.1959 195..... uzavreli sme s Vami dohodu

o využití a odmene o Vašom zlepšovacom návrhu č. 15/a/59

"Poloautomat na váženie sypkého tovaru"

ktorý ste podal dňa 28.6.1959

Toto zlepšovateľské osvedčenie vydávame Vam ako

ZLEPŠOVATELOVI

podľa § 24 vlád. nariadenia o zlepšovacích návrhoch č. 45/1957 Zb.,

v uznaní Vašich zásluh o výstavbu a budovanie socializmu.

Očakávané ekonomické výsledky zlepšovacieho návrhu sú:

Zrýchlenie prevádzky, zväčšenie výkonu.

V Partizánskom, dňa 22.6. 1960

1954 OIENY VEĽKOOBCHOD v Nitre

podateľské stádko

-PARTIZÁNSKE-

(pečiatka a podpis)

Osvedčenie G. Polčíkovi za zlepšovací návrh. Zdroj: osobný archív G. Polčíka

Boli v SNB aj ženy?

Jedine ako civilní zamestnanci, pisárky a tak. Dlho, dlho neboli v uniforme.

Podľa vašej osobnej karty ste mali hodnosti nasledovne: štábný strážmajster 1946, staršina – 1. 4. 1954, podporučík – 1. 10. 1957, poručík – 1. 10. 1959 a od 30. 3. 1960 ako sekretár...

Starší seržant – to všetkých premenovali na tie sovietske hodnosti, to nebolo povýšenie, len premenovanie; to bol vlastne štábný strážmajster. To boli tie „tේčka“, žlté pásiky, čo sme dostali namiesto hviezdíčiek, tak sme posmešne jeden druhého volali „tomáš“! Na posmech sme to mali.³⁸²

Ale staršina – to už nebolo to isté čo starší seržant, ale o hodnosť vyššie; staršinov potom premenovali na podporučíkov; čiže kto bol staršina, automaticky sa stal podporučíkom, čo bola už dôstojnícka hodnosť. Takže takto som sa ja dostal do dôstojníckeho zboru. Koniec bol kapitán. Ale keď som odchádzal do civilu, dali nám automaticky o hodnosť navyše, takže podnes som major v zálohe.

Tieto údaje v karte ste si sami nahlasovali?

Nie, to veliteľstvo... kartu som nedostal do rúk... to bolo niekde založené, evidenčná karta. A kde ste to našli?

V Prahe, v archíve...

Tak klamať nemôžem, lebo som na všetkých miestach evidovaný! (smiech)

Od roku 1954 do 1956 – starší referent na okresnom oddelení – to bol tiež hospodár?

Ja som ostal v tej istej funkcii hospodára ako starší referent a hospodár, to sa len premenovalo. Vtedy mi nikto ani nepovedal, aký som referent. Bol som tam ako samostatný pracovník.

Tie kategórie mohli byť aj kvôli platu...

To sa robilo na kádrovom – teda veliteľ mohol navrhnuť človeka na isté miesto, ale muselo byť najprv systemizované.

Náplň vašej práce ako staršieho referenta od 1954 do 1956 a potom sekretára od 1956 do 1960 ostala tá istá?

Ostala tá istá. Akurát sekretár bola viac esenbácka práca než hospodárska. Okrem hospodárenia som viedol aj administratívu, ale bežnú – nie agentúrnu, do tej sa nesmelo nahliadnuť. Nuž nesmelo... koľko rás sa to robilo. Aký by to bol zákon, ak by sa neporušoval.

Na ŠtB v Prievidzi bolo 23 systemizovaných miest...

To neviem, koľko bolo systemizovaných miest, my sme sa k tomu vôbec nedostali, to bolo prísne tajné. Nevie, či to vedeli náčelníci. Najviac tak sedem alebo osem bolo v skutočnosti v Štátnej, reálne.³⁸³ Ale táto systemizácia bola tajná. Tam všetko tajne robili. Aj rozkrádali tajne...

Kde sídlila prievidzská bezpečnosť po roku 1948?

VB sídlila v 50. rokoch v budove bývalého okresného súdu. ŠtB, najprv v budove bývalého okresného úradu, potom sa presťahovali do budovy bývalého notariátu. V druhej polovici 60. rokoch sme postavili novú budovu.

V popredí bývalý obvodný notársky úrad, za ním nová budova ZNB, v súčasnosti sídlo polície

Ako ste sa oslovovali v službe po roku 1948? Bolo povinné vykanie ako za slovenského štátu?

To už nie, vykali sme si len s veliteľom. S kolegami som si väčšinou tykal a, samozrejme, sme sa súdruhovali.

Medzi dokladmi máte aj jeden ideologický dotazník z roku 1949...

To vtedy chodilo jedno za druhým. Ale to sa nedá brať celkom za hodnoverný doklad, lebo človek to prispôboval režimu. To, čo chceli, som tam napísal.

V jednom životopise píšete, že otec mal len 2 hektáre pôdy. A spomínali ste, že mal 10 hektárov...

Ten životopis – aj to je skreslené. Musel sa spraviť podľa toho, komu to išlo. Nenapísal som tam, samozrejme, ani to, že sme mali zemianskych predkov, ale že rodina mala robotnícky pôvod... a tak podobne. Nemohol som napísať ani to, aký bol otec roľník. Tak som z neho spravil chudáka. Trochu je to tam obrátené. Tak ako v Kiananke tie voľby.

Vo Verejnej alebo Štátnej bezpečnosti sa vyžadoval automaticky vstup do strany?

Potom, po prevrate, už len straníkov brali, to bolo automaticky. Keď aj nastúpil nestraník, musel byť hneď kandidátom. To sme už potom nemali nečlena. A v Štátnej úplne bez debaty.

A tesne po februári 1948 sa ešte našli nejakí nestraníci?

Našli, ale väčšinou už vtedy vstupovali. Marec bol taký medzník. Aj sa hovorilo: marcoví komunisti.

Komunisti dosť tlačili, aby štátni zamestnanci vystupovali z cirkvi...

To bolo až neskôr, asi v roku 1954, to som bol už v ŠtB. Vravel som, ako to bolo – veliteľom sa stal eštebák a vyberal si ľudí, ja som bol odbojár, tak som mal asi trochu dôveru, tak si zobral aj mňa. No a potom prišlo všeobecné nariadenie – podpísať to vystúpenie z cirkvi. Všetci to podpísali, len ja nie. Zasadal stranícky výbor a mňa si tam zavolali, že prečo to nepodpíšem. A ja im hovorím: „Nepodpíšem... nemôžem...“ ... že prečo... reku,

dneska slúžim, zajtra nie, ja som zo starých, mňa vykopnete, tak doslova som im povedal. Kde ja nájdem voľajakú robotu, aby som si na chleba zarobil? A keď podpíšem, no nikoho iného nemám, na koho by som sa obrátil o podporu, len moju rodinu v rodisku a oni sú všetko nábožensky založení ľudia. Teraz to podpíšem, tam to vyhlásia – lebo vtedy to farári verejne vyhlasovali na omši, kto vystúpil – a budú tam na mňa hľadieť ako na prašivého psa, odpadlíka a protikatolíka. Vy ma potom vyhodíte a doma mi povedia – no choď si pýtať od tých, ktorým si podpísal! Ja to skrátka nemôžem podpísať. Ostali potom všetci takí bledí, zrejme si pomysleli: No to sme na tom skoro všetci tak! (smiech) Aj som prešiel. Mnohí mi potom hovorili, že to nie je možné, že som nevystúpil, keby som to nebol podpísal, ďalej neslúžim. Ale je to možné, ja som dôkazom.³⁸⁴ Bolo to možné preto, lebo veliteľ ŠtB bol vtedy Chovanec, taký dosť poriadny človek, čo vedel uznať argumenty. Tak sa to potom nejako zamlčalo. No skrátka, nerýpal do toho. A potom aj farári dostali zákaz vyhlasovať mená tých, čo vystúpili. To bol dosť vážny dôvod pre tých, čo sa zdráhali podpísať. To farári

Najbližšia rodina G. Polčíka pri návštevách vo V. Kostoľanoch v neskoršom období

naschvál tak robili, aby ľudia nevystupovali. Ja som to ale neuznával, sám som nebol nejako nábožensky založený, ale čo koho do toho, v akej som cirkvi alebo v akej nie som. Z našej rodiny inak pochádzal biskup Jedlička, ešte za Uhorska.³⁸⁵ Babka bola vnučka jeho sestry, Mihálffyová.

Chodil niekto z eštechákov do kostola?

Boli nejakí vo VB, čo chodili, samozrejme tajne, ale to sa odhalilo a prepustili ich. O náčelníkovi VB Mederovi sa hovorilo, že má v jednej izbe tajne schované náboženské obrazy, že bol tajne veriaci. Potom odišiel od nás do Spišskej Novej Vsi, odkiaľ mal ženu, a tá bola silne veriaca, katolíčka. Tak tie obrazy dali do jednej miestnosti, kam nikoho nepúšťali. No ale ktosi tam nakukol a už sa to rozšírilo. Keď sa už mohlo chodiť verejne, tak sa aj verejne prejavil.

Košovská cesta a budova niekdajšieho obvodného notárskeho úradu, v ktorom sídlilo okresné oddelenie ŠtB

Aj v Štátnej by sa našlo pár veriacich?

No hádam takí, čo navonok podpisovali, že vystupujú, ale vnútorne s tým nesúhlasili.

V jednom posudku od Krumpára máte uvedené, že vaše deti chodili na náboženstvo, je to pravda?

Nie, nechodili. Ani manželka nechodila do kostola, aj keď by mohla. Ale nechodila, neprikladala tomu nejakú dôležitosť. Napísať do papierov mi to mohli. Stalo sa mi, neviem, aký je to cirkevný sviatok, alebo procesia to bola, rozhadzovali sa pritom kvety.³⁸⁶ Tie kvety hádzali deti. Moja

žena bola zvedavá, zobrala si dcérku, vtedy mohla mať tak 3 – 4 roky, a išli sa pozrieť. Susedova dcéra bola v tej procesii, skríkla na ňu, tá sa žene vytrhla z rúk a za ňou do procesie. Žena za ňou utekala a zobrala si ju naspäť. No ale to stačilo na to, aby Krumpár napísal, že moja dcérka bola na procesii... Aj mi potom hovoril, že „Gusto, tvoja dcéra bola na procesii!“ Hovoril som mu, že to je hlúposť, že len ušla manželke a tá ju potom zatiahla naspäť. Tak vidíte. Nerobil potom z toho už nič ďalej. Takže je to možné.

Počúvali ste západné stanice?

Pokiaľ sme boli vo Verejnej³⁸⁷ sami starí, tak sme počúvali Hlas Ameriky... Pokiaľ sme boli starí – ale asi dvom sme neverili. Potom u Štátnej by som si to už nedovolil. Lebo tam boli takí somárikovia, čo vedeli horkoťažko čítať a písať a tí boli schopní všetkého. Boli tam možno traja takí rozumní, pred ktorými by sa to dalo, ale bál som sa. Veď stačilo, aby bol jeden sprostý a vyhodia ma.

Boli aj občianske udania na počúvanie zahraničného rozhlasu?

Zo začiatku boli, ale potom neskôr sa už na to nedbalo, ako keby to aj nebolo zakázané.

Tak zo začiatku ste to riešili...

No tak, riešili – dostal povedzme 50 korún pokuty a bolo. Za to sa nezaťahalo. Keď prišli Rusi v 1945., museli sa všetky rádiá odovzdať. Po čase ich postupne vracali. Po prevrate v roku 1948 sa aj plombovali tie rádiá, ale niektorí si to vedeli odplombovať.

Mohli ste cestovať do zahraničia?

Nie, esenbáci nemohli cestovať, jedine do socialistických štátov, aj to musel dať povolenie krajský veliteľ. Aj ja som bol v ZSSR. Do kapitalistických – to vôbec, nesmeli byť žiadne styky. Keby som dostal, povedzme, pohľadnicu alebo list, to som musel okamžite hlásiť.³⁸⁸

Boli by vás vyhodili?

Nevyhodili, ale hneď by to šetrili, že „nadviazal styk s kapitalistickou cudzinou“. A už by bol človek hneď podozrivý. Ja som, samozrejme,

priznal, že mám sestru v Argentíne, ale ona tam odišla za prácou. Po fronte som jej napísal taký dlhý list, kde som opísal všetky tie vojnové veci, ako som bol u partizánov, prechod frontu – veľmi sa tomu čudovali, pravda, lebo tam ani nevedeli, čo je to vojna... Tam v Argentíne aj umrela.

V roku 1954, keď ste nastúpili k Štátnej, Krajská správa MV si cez piešťanskú odbočku pýtala referencie z rodnej obce. Napísali o vás, že „počas jeho pobytu v obci bol slušného chovania, inteligentný, výstredného zovňajšku, spoločnosť nevyhľadával a prejavoval sa ako namyslený“...

To hlásenie písali takí funkcionári, akých sme mali v 50. rokoch – hlúpi. Ja som veru za takými hulvátmi nešiel, ja som išiel za svojimi, seberovnými, stálymi kamarátmi. Divadlo som hrával, hral som na cimbale v kapele, takže ja som sa len s takými inteligentnejšími stýkal.

Ktorí to boli?

Michal Herceg, ten bol o dva roky starší, ale razom sme boli narukovaní, Karol Chudý, Michal Mišík a Jozef Orihel, ale ten potom nebýval v Kostolánach, učil sa v Beluši. To bol brat toho Ludvíka, čo bol neskôr v našej partizánskej skupine.

Mohli ste mať doma zbraň?

Samozrejme, pištoľ som si domov nosil. Inak mal každý príslušník aj samopal, aj ja, ale to som mal zamknuté v plechovej skrini v úrade. Aj operatívci mali, ale veliteľ im to zamkol v úrade v kovovej skrini a tiež si domov nosili len pištoľ.

Mohli ste ju nosiť so sebou, aj keď ste išli do mesta, na vychádzku,...

Mohol, ale väčšinou sme ju nenesli, lebo to bolo ťažké vo vrecku. Aj puzdro a remenec, to bolo také nepraktické mať na sebe, odpásať sa, keď si išiel na potrebu; tak radšej každý pištoľ aj s puzdrom založil.

Kedy ste si kúpili prvé auto?

V 1960. roku, vtedy boli autá na poukaz. Bol som jeden z prvých v meste. Oktáviu za 29 tisíc, novú. Zarábal som asi 1300 – 1400 Kčs.

Aký bol vzťah ŠtB ku KSČ, teda k OV KSS v Prievdizi?

Nemohli do nás zasahovať. ŠtB – to bol ešte väčší pán ako strana. My sme k tomu boli priamo tak vedení. VB nemala takú samoľúbu moc ako Štátna. Všetci sa aj keď VB zhabala to prasa, potom sa to prejednávalo s OV KSS. Štátna sa nikomu nespovedala, s nikým neradila, to bolo absolútne tajné, čo robí. Ani funkcionári do toho nesmeli strkať nos.³⁸⁹

Nikto z okresného výboru nenavštevoval ŠtB, alebo nerozprávali ste sa s nimi...

Nie, nič také. Nič nemohli od nich žiadať, nemohli dávať príkazy, nemohli žiadať vysvetlenie. To bolo tajné ako SIS-ka.

Mávali ste aj ideologické školenia...

Politika sa musela pri všetkom spomínať. Pri všetkom – politika a ideológia. Bez toho sa ani nezačínalo, ani nekončilo. Keď bol nejaký štátny sviatok, tak aj dlhšie prednášky. Boli aj večerné školy, tzv. stalinské školenia, aj tam som robil prednášateľa. Všetci sedeli v práci a ja som ich školil. Od jesene do jari to trvalo. Ja som si vždy pripravil nejaké poznámky z aktuálnej politiky, čo sa dialo. Sedel, alebo stál som za tým kecadlom. Ešte aj veliteľ alebo zástupca si robili poznámky z mojej prednášky. Ja som si zas dal záležať, pozorne som prešiel dennú tlač – tak aspoň si to oni nemuseli potom čítať, mali to uľahčené.³⁹⁰

To bolo všetko na politické témy, nie odborné...

Všetko politické... odborné boli zvlášť.

Zaujímalo by ma, či ste aj verili tomu, čo ste ako lektor prednášali...

A kto tomu veril!? No tak... čo som pokladal za vhodné alebo pravdivé, som vypísal z tlače a potom prednášal. Ale oficiálna politika, samozrejme, nebola pravdivá, bola prispôsobená režimu. Takže tam sa nedalo povedať: „Toto je to správne.“ Podľa toho sa aj robilo. Ako aj tie voľby v Kaniačke.

Čiže ako nevyhnutná povinnosť...

Áno, tak.

Boli medzi lektormi aj takí, čo tomu verili?

Ťažko povedať. Tí, čo boli presvedčení, tých sme považovali za ... trochu pripečených. To boli tí, čo sa trieskali do prs. Koľko ráz prednášali také hlúposti, veci, ktorým sami nerozumeli. Napríklad o stvorení sveta – že na počiatku bol prach. Ale nevedeli to vysvetliť. Tak poslucháči sa smiali, že „tam bol prach“. Keby to vedeli odborne podložiť, možno by aj uverili, niečo si z toho odniesli. Kto zo starých bol horlivý? Ani jeden, oni považovali stranícke členstvo za smiešne. Lebo školili ich takí, čo nevedeli poriadne čítať, ani písať. To sme si z nich robili posmech.

Istý čas som bol vedúcim krúžku medzinárodných vzťahov. A keď bola kubánska kríza, tak zvolali do Prahy lektorov z celého štátu. Aj ja som musel ísť, za okresný výbor strany. Také školenie – plno všelijakých tvrdých pästí, výkriky „my sa nedáme“ a podobne. Obyčajne starí dedkovia, starí komunisti, tak vykrikovali a držali prednášky. Ale čo bolo na tom školení dobré, dovezli nás tam eroplánom zo Sliacha a na školení som dostal 700 korún. Peniaze vtedy rozdávali – bez podpisu – všetkým! Takže som z toho aspoň čosi získal, 700 korún.

Sovietsky zväz sa musel vychvalovať...

Náš vzor, na prvom mieste, samozrejme. Ale ja som sa tomu vyhýbal. Neopakoval som ako papagáj, aj keď som sám prednášal. Vedel som, že to nie je žiaden raj. Však sme počúvali západné stanice. A vedeli o tom povedať aj chlapi, čo tam boli ešte cez vojnu ako vojaci. No čo hovorili – bieda, bieda, bieda... Ludia tam žili tak ako u nás pred sto rokmi.

Ako je možné, že vás ako starého držali aj v 50. rokoch?

Neviem, v ktorom roku prišiel prípis, že nás, starých museli z funkcií odvolať.³⁹¹ Tak odvolali aj mňa z funkcie sekretára. Preradili ma kdesi na dolniaky, do jednej obce pri Komárne. Tam som mal ísť. Ale nešiel som tam, hodil som sa maród. A voľajaký Pjontek bol na Krajskej správe ŠtB v Nitre kádrový³⁹², teda čo mal na starosti to preraďovanie príslušníkov. Dal si ma zavolať, že prečo nenastúpim. Vtedy kádrovák – to bol priam strach. Akurát tento bol dobrý človek, rozumný; hovoril som s ním tak, ako aj teraz my tu spolu. Hovorím mu: „Počúvajte, nikto mi nezaručí, že zajtra ma neprepustíte do civilu... Mňa odvelíte na ten majer, v Prievidzi mám byť – ten mi zoberú – prepustia ma – čo tam dole budem robiť?“ Lebo perspektíva bola naozaj taká, že nás „starých“ všetkých poprepúšťajú.

So ZSSR na večné časy

Reku, na majer sa ľahko dostanem, ale čo potom? Zaručujete mi, že tam aj doslúžim? Že to mi nemôže. Tak ja tam nejdem. Chvíľu rozmýšľal a potom to pochopil a hovorí mi: „Viete čo – v Prievidzi máme na Štátnej bezpečnosti neobsadenú funkciu telefonistu. Zoberiete to?“ „Samozrejme!“ Však som to robil už aj predtým... Tak si predstavte – čo všetko tajné išlo cez telefón – a mňa ako starého tam dali! Priam smiešne! A tam som robil telefonistu asi rok. Ale tiež to bola benevolencia toho veliteľa – Chovanec tam bol vtedy, kamarát – ten sa za mňa zaručil, že to môžem robiť. Nebol som žiadny záškodník, bojoval som za tú ČSR... Hlavné bolo, že som prečkal tú najhoršiu dobu a bol som pri rodine.³⁹³ Toho Pjonteka som poznal aj neskôr, keď ho z kádrového z Nitry odvolali a po reorganizácii prešiel sem do Prievidze za orgána³⁹⁴, za operatívca, k Štátnej. Raz sme spolu sedeli, buchol po stole a hovorí: „Neni pravda, že to bol takzvaný slovenský štát! To bol štát medzinárodne uznaný, všetkými štátmi – tak nebol takzvaný, ale riadny štát!“ Takto mi hovoril... a tak dôrazne. On skrátka neuznával, ako ho vtedy nazývali.

Keby to povedal verejne...

Tak ho odvolajú. Naši chvastúni by to neboli zniesli. Ach Bože môj... to boli ťažké časy... A ja ako sekretár som mal možnosť do všetkého v tej ŠtB nahliadnuť. V zoznamoch viedli ako „nespoľahlivého“ toho

príslušníka, ktorého ako bývalého žandára prepúšťali. Keď som bol v Nitre hospitalizovaný, tam mi jeden múdry lekár hovorí: „Prečo nejdete do civilu?“ A hovorím mu – no jednak mám lepší zárobok a keby som odišiel, idem do zvláštneho zoznamu... „Akého zoznamu?“ pýta sa. Tak som mu povedal o týchto zoznamoch – v prípade „niečoho“³⁹⁵ by nás internovali... Tak som sa aj bránil tomu, aby som bol prepustený. To bolo strašné riziko... Aj keď sa to v praxi neuskutočnilo.

Posledné roky vo Verejnej bezpečnosti (1966 - 1972)

Bolo to tuším v roku 1965³⁹⁶, znova ustanovili okresného veliteľa pre VB... to treba spomenúť. Lebo v roku 1964 som ešte ako príslušník ŠtB navrhoval a dokončoval novú budovu, bol som vtedy v Prahe aj v Bratislave pýtať peniaze na dostavbu budovy. Cez Vojenský projektový ústav, ale cez známosti. Veliteľ tohto ústavu mal brata v ŠtB v Banskej Bystrici a s ním som sa náhodou stretol, voľačo tu bol služobne. On nám vybavil audienciu u svojho brata. Navrhol som o jedno poschodie viac, čo bol rozdiel milión korún. A to musel schváliť námestník ministra. Dokopy bolo v budove až 60 miestností.³⁹⁷

Teda dovtedy sme boli pod ŠtB a potom sa to znova rozdelilo – VB dostala svojho samostatného veliteľa. Vtedy som sa znova dostal aj s materiálom pod okresného veliteľa VB, ale už do novej budovy. A zase som to dirigoval po hospodárskej stránke, rozdeľoval miestnosti, kde kto bude v novej budove, musel som to označiť a vybaviť. Okresným tajomníkom bol vtedy Valovič³⁹⁸, „sváko“ mu hovorili, to bol podobný prípad ako Želenský... diktoval mnohým ľuďom. A raz sme sedeli takto spolu večer, všetko sa spomínalo, a hovorí mi: „Vieš čo, ja som bol somár... Ja som mnoho vecí robil, čo boli zlé... lež som na to prišiel, mnoho zla som narobil...“ Takto sa mi kajal, priznal si to. Tak odvtedy som si ho trochu vážil. On mal politické školy, ale k tomu mu (ako aj iným) priznali aj inžinierstvo. Aj keď nemali nič spoločné s inžiniermi... ale boli Ing... Vtedy sa školy tak robili. Však aj ja som tak robil...

Na rok 1968 si ako spomínate?

Vojská cez mesto len prešli, nič viac. My sme nikde nezasahovali, nič, boli sme u seba.

Tomu ich regulovčikovi, čo tu bol, dal náčelník okresnej vojenskej správy Bališ najesť, lebo už odpadal od hladu a smädu. On si to nesmel oficiálne zobrat, ale čo mal robiť, keď bol vyhladovaný...

Viete, kam to šiel zjesť? Ja som sa na to pozeral... Za budovou súdu bol živý plot, skočil zaň a tam za tými kríkmi sa najedol... Myslel som, že tam ide na potrebu, ale on sa potreboval najesť a musel sa schovať. Odtiaľto šli potom na Trenčín.

Aj sa vtedy hovorilo – ale osobne som toho nebol svedkom – , že keď ruský dôstojník nenašiel regulovčika na svojom mieste, na stanovišti, okamžite ho odstrelil... bez milosti.

Oni sa báli... Preto sa išiel aj najesť za kríky. Lebo s nimi sa nehrali. Vraj bežne nedostali jesť aj týždeň... Pred Prievidzou bola na poli vytrhaná cukrová repa, tú jedli. ... Politika po roku 1968 sa nejako prejavila na vašej práci?

Ale ani by som nepovedal. Necítili sme to veľmi. Akurát politika bola trochu taká poľavená, ale robota tá istá. Dubčeka som si vážil, to bol skromný človek, dobrý. Keď potom prišli Rusi, spávali sme už v novej budove na zemi. Velitelia vtedy robili zamestnanecké schôdze, aj zástupca okresného veliteľa Cvancinger takú vtedy zvolal. Ten bol za okupáciu. A veliteľ, meno mi vypadlo, ten bol zas strašne proti Rusom. Všetci sme boli na schôdzi a strhla sa veľká diskusia. Jedni za líniu okresného veliteľa, druhí za Cvancingera a hádali sa. Potom som vystúpil ja a všetkých som pokarhal, že predsa my máme v bezpečnosti iné poslanie – bezpečnosť udržiavať. Situácia je taká, aká je, čo sa budeme reku medzi sebou politicky štváť, keď máme všetci rovnakú úlohu – udržiavať poriadok. Tak mi všetci tlieskali: „Polčik, ty si to najlepšie povedal za všetkých!“ Nič nebolo treba iné, len trochu rozumu.

V materiáloch sa uvádza, že aj vás, podobne ako ostatných, preverovali. Aký ste zaujali postoj k udalostiam roku 1968 a „vstupu“ sovietskych vojsk...

Tú previerku robila komisia zvlášť vymenovaná pre bezpečnosť. Jej náčelníkom bol vtedy, myslím, Lovas, potom kolega z VB Obert, ten bol vtedy straníckym funkcionárom a potom súdruhovia z okresného výboru KSČ. Fuliér bol vtedy okresným predsedom, inak hodne pil. Pýtali sa ma, čo poviem na ten vstup. Tak som trochu porozmýšľal a hovorím: „No, podľa

oficiálnej politiky to bolo neoprávnené vstúpiť na naše územie...“ Fúúú, takto všetci spravili, skoro až zvýskli. „Ale,“ pokračoval som, „keď logicky uvažujeme, mohol si Sovietsky zväz nechať 1 000 km do svojej zóny vpustiť kapitalizmus? Logicky musel zakročiť!“ Že to je už inšie... A mal som pokoj. Kto trošku rozumel politike, musel vedieť, že Rusi si to nedajú.

Gustáv Polčík v roku 1984, pri 40. výročí SNP

Nakoniec v 70. rokoch som sa stal náčelníkom Ústredného skladu v Laskári.³⁹⁹ Nedá sa povedať, že by som z vysokej funkcie šiel za veliteľa nejakého obyčajného skladu, to boli sklady pre celú republiku. Patrili pod ministerstvo vnútra.⁴⁰⁰ Zásoboval som ich výzbrojou a protichemickým materiálom, teda, presnejšie, materiálom na protichemickú obranu. My sme boli v kaštieli, ale mali sme tam objekty roztrúsené na jednej i druhej strane doliny, a to kvôli tomu, keby došlo k výbuchu, aby to neletelo všetko. Od vojska sme mali prenajaté všelijaké trhaviny, umiestnené v ich skladoch. Tam som chodil ako do svojho. Až do dôchodku.⁴⁰¹

Pred odchodom do dôchodku v roku 1978 som mal asi 3,5 tisíc plus nejaké naturálie, spolu to bolo asi 4 500 čistého. Výšku prvého dôchodku si pamätám presne – 3 030 Kčs, a postupne sa to zvyšovalo.

Zo žandárov, s ktorými ste boli za 1. SR na stanici v Prievidzi, udržali ste sa v bezpečnosti len vy?

Udržali sa viacerí, akurát každý si hľadal nové pôsobisko. Myslel si, že keď odíde napr. do Bratislavy, že tam bude hneď pomaly generálom. A skončili ako poručíci a čudovali sa, že ja som tam vydržal až do dôchodku, hodnosť kapitána som mal. „Jéj, Gusto, ty si to vychytil!“ hovorili. Čo reku som vychytil – nikde som nešplhal, slúžil som tam, kde som bol...

Niektorých aj vyhodili, napríklad Ježík bol prepustený, nie?

No, bol prepustený, ale myslím, že na vlastnú žiadosť. Mnohí aj sami žiadali o uvoľnenie, ale každému napísali „prepustenie“. Šinkovič odišiel do civilu, po februári už ani nebol žandárom. Tam na dolniakoch ho potom prepustili, lebo si vzal nejakú kulačku. Bol starý mládenec a dlhšie hľadal ženu. No a keď si ju našiel, tak ho prepustili. Borguľa odišiel na vlastnú žiadosť do Bratislavy, ten aj doslúžil, dosiahol hodnosť nadporučíka. Gusto Kupec tuším na vlastnú žiadosť odišiel kdesi na stanicu na Pohronie, tam aj doslúžil. Aj Szepéši doslúžil. Tuším aj Marček, Filip sa pýtal sám do civilu. On bol z Trenčína, pôvodne bol bankový úradník, rozumný človek. No a keď mal odtiaľ aj snúbenicu, tak sa tam pýtal naspäť, do civilu. Lebo vtedy po vojne u nás neboli nejaké vysoké platy, roboty bolo nad hlavu, so všelijakými ožranmi, tak sa radšej pýtal do civilu a išiel robiť úradníka.

Fabíni sa pýtal sám do civilu... ožratý jak prasa furt a bol medzi veliteľmi... lebo bol Ninisov kamarát, tak ten ho pretláčal. Ale nemal na to. Candrák odišiel do Nitry, kde bol okresným veliteľom VB. Ale ľúbil si vypiť a dosť skoro aj umrel. Aj Pilka... on sem prišiel na VB s Candrákom a bol šofér. Šoféri potom prechádzali do Štátnej, tak slúžil tam, až ho prepustili za ožranstvo. Však ja som sa ho zastal koľko rás. On bol povojnový, aj Candrák, aj Filip. Dubovec

Ján Ježík ako príslušník SNB

prišiel do Prievidze po vojne, myslím, že bol prepustený kvôli nejakej rodinnej kádrovej chybe. František Vlčko, ten mňa vystriedal, Juraj Švec z Lužianok, tiež taký motálko povojnový.

Ktoré obdobie by ste z hľadiska svojej služby hodnotili ako najslobodnejšie?

Samozrejme, obdobie do komunistického prevratu; za slovenského štátu aj za demokratov. Absolútne svojprávnici sme boli v službe; vtedy to bola pre nás demokracia.

A ktoré z tých dvoch bolo slobodnejšie?

To bolo jedno, ani v jednom sa do nás žandárov nik nestaral, nezasahoval. Čo sme chceli, to sme robili. Obrovský rozdiel bol aj v prístupe k ľuďom. Ako žandári sme museli pozeráť na každého rovnako, bez rozdielu, či to bol demokrat alebo komunista. Za komunistov sa to zmenilo, lebo do funkcií boli dosadení „lumpenproletári“, a keď zistili, že sa veci dajú „upraviť“ pomocou peňazí, tak to začali skrátka využívať.

Keby ste mali zhodnotiť prezidentov, ktorý sa vám osobne najviac pozdával?

Nuž, najsprostejší bol Novotný. Zápotocký bol taká papuľa, ten sa ešte dal počúvať, taký ľudovejší, Husák sa veľmi nebavil s ľuďmi... nebol prístupný k tým nižším vrstvám... Najviac zo všetkých sa mi pozdáva asi ten Tiso.

A najhoršie roky?

Za Bacílka⁴⁰²... to boli bláznivé časy... a potom aj za Novotného. Vydávali sa také hlúpe príkazy.

Ľudia vás tu poznali najprv ako žandára, potom ako esenbáka, keď sa dozvedeli, že ste v ŠtB – nezačali sa vás báť, nebočili od vás?

No, čo boli priatelia, nebáli sa ma.

A ľudia, čo vás tak dobre nepoznali?

Tí zas verili tým, čo ma dobre poznali. Takže nestránili sa ma, opačne, by som povedal, mnohí sa mi zdôverovali. Ja neviem, či to bolo šťastie, alebo som mal takú povahu, ale mne ľudia verili a zdôverovali sa mi, koľko ráz aj také osobné veci, čo inému nepovedali.

Takže s takými výstrahami, ako „dajte si pozor, to je príslušník ŠtB“, ste sa nestretávali...

To nie... Ja som si kráčať medzi nimi suverénne, ako aj každý druhý. A potom, ja som aj každému poradil, kde som mohol.

Jedine Markovci vás podozrievali...

Aj to neopránene. Ale ľudia, čo ma lepšie poznali, im to nebrali; akurát Markovej kamarátky tomu možno verili.

Ani po roku 1989 vám to nikto nevyhadzoval na oči?

Nie... videli, že som pomohol, kde som mohol. Čo mám povedať... my ako žandári sme sa snažili vždy odvracať sa od politiky, strániť sa... A to nám potom po roku 1948 komunisti zazlievali, že sme s nimi nedržali, že sme nešli do KSS. Postupne to obsadzovali novými príslušníkmi a starých prepúšťali alebo presúvali na podradné funkcie. Takých, čo si robili posmech z komunistov, tých prepustili prvých. Ale mňa si nechali. Lebo ja som nikdy nevystupoval nejako proti nim, a bol som v odboji, aj tam som spolupracoval s niektorými komunistami. Mal som dobrú povesť – občiansku aj služobnú; a trochu ma aj potrebovali. Keď nastúpili noví, bez skúseností, vzdelania, ja som mal skúsenosť, tak aj preto ma potrebovali. Tak ma nechali slúžiť až do dôchodku. Ja neviem, či bol okrem mňa ešte taký človek v republike...

Predzáhradka pred notárskym úradom, v pozadí okresný súd, v ktorom istý čas sídlila prievidská pobočka SNB

Poznámkový aparát

- ¹ MIKULKA, R.: Dvojí „Ne!“ majora Šmigovského. *Military revue*, č. 10, august 2010, s. 8.
- ² Pamätnica prievidszkých účastníkov SNP. Prievidza 1984, s. 23.
- ³ Podľa vtedajších zákonov to bola prvá hodnosť frekventanta žandárskej školy.
- ⁴ ČULEN, K.: Česi a Slováci v štátnych službách ČSR. Trenčín 1994, s. 108, tiež prílohy.
- ⁵ MACEK, P. – UHLÍŘ, L.: Dějiny policie a četnictva III. Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát (1939 – 1945). Praha 2001, s. 107.
- ⁶ Archív mestského úradu v Prievidzi, Pamätná kniha obce Prievidza (1933 – 1942), s. 260. (Ďalej len Pamätná kniha).
- ⁷ KOVÁČ, J. a kol.: Protifašistické hnutie a odboj na hornej Nitre. Banská Bystrica 1969, s. 9.
- ⁸ PÉLI, I. a kol.: Prievidza. Prievidza 1983, s. 95.
- ⁹ Pamätná kniha, s. 232 – 234.
- ¹⁰ Situačné hlásenia okresných náčelníkov január – august 1944. (Zost. M. Lacko). Trnava 2005, s. 109.
- ¹¹ KOVÁČ, J.: c. d., s. 8.
- ¹² KOVÁČ, J.: c. d., s. 79.
- ¹³ PLEVZA, V. a kol.: Dejiny SNP 1944. Encyklopédia odboja a SNP. Bratislava 1984, s. 423.
- ¹⁴ Peážna doprava – vnútroštátna doprava, ktorá však na niektorých miestach prechádza územím cudzieho štátu.
- ¹⁵ Prosba o prijatie do Sboru NB adresovaná Povereníctvu vnútra SNR z 2. 5. 1945, kópia v osobnom archíve G. P.
- ¹⁶ Archív Ministerstva vnútra SR (MV SR), Nitrianska Streda, fond 7, inv. jednotka 29, personálny spis G. Polčíka (ďalej len personálny spis), potvrdenie Jozefa Hagaru z 24. 10. 1958 pre kádrové oddelenie KS MV.
- ¹⁷ Presne 59,6 % hlasov. HOZÁK, J.: Horná Nitra v boji za slobodu. Bratislava 1989, s. 128.
- ¹⁸ KVAPILOVÁ, I.: Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945 – 1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální složku). In: Sborník Archivu ministerstva vnitra č. 1/2003, s. 78.

- ¹⁹ PEŠEK, J.: Štátnobezpečnostné štruktúry na Slovensku – od oslobodenia (1945) k štátnemu prevratu (1948). In: Záverečná fáza 2. sv. vojny a oslobodenie Slovenska. (Zost. V. Štefanský). Bratislava 1995, s. 209.
- ²⁰ MEDVECKÝ, M.: K organizačnej štruktúre Štátnej bezpečnosti a politického spravodajstva na Slovensku pred februárom 1948. Pamäť národa, roč. VI, č. 2, 2010, s. 26 – 35.
- ²¹ Personálny spis G. Polčíka, životopis z 13. 9. 1954.
- ²² Personálny spis G. Polčíka, služobný posudok Krajského veliteľstva NB v Nitre z 27. 4. 1951.
- ²³ MEDVECKÝ, M. – RAGAČ, R.: Bezpečnostný aparát na Slovensku a nástup komunistov k moci. In: Február 1948 a Slovensko. (Zost. O. Podolec). Bratislava 2008, s. 477 – 479.
- ²⁴ Personálny spis G. Polčíka, životopis z 10. 7. 1958.
- ²⁵ KVAPILOVÁ, I.: Organizační vývoj SNB v 50. letech se zaměřením na jeho veřejněbezpečnostní složku. In: Sborník archivu Ministerstva vnitra, č. 2/2004, s. 9.
- ²⁶ SNÍTIL, Z. a kol.: Stručný přehled dějin SNB. Praha 1981, s. 76 – 78.
- ²⁷ KOUDELKA, F.: Státní bezpečnost 1954 – 1968. (Základní údaje). Praha 1993, s. 14, s. 45.
- ²⁸ SNÍTIL, Z.: c. d., s. 70 – 74.
- ²⁹ KVAPILOVÁ, I.: Přehled, s. 84.
- ³⁰ KVAPILOVÁ, I.: Organizační, s. 15 – 18.
- ³¹ KAPLAN, K.: Československo v letech 1948 – 1953. Praha 1991, s. 58 – 59.
- ³² PEŠEK, J.: Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953. Bratislava 1996, s. 43, s. 52.
- ³³ KOUDELKA, F.: c. d., s. 17. Tiež KINČOK, B. – SIVOŠ, J.: Organizačná štruktúra a personálne obsadenie Krajskej správy MV Bratislava v rokoch 1954 – 1966. Pamäť národa, roč. VI, č. 3/2010, s. 39-40.
- ³⁴ PÉLI, I.: c. d., s. 110.
- ³⁵ Retrospektívny lexikón obcí okresu Prievidza. Prievidza 1987, s. 35.
- ³⁶ KOUDELKA, F.: c. d., s. 33 – 34.
- ³⁷ Personálny spis G. Polčíka, kádrové vyhodnotenie podpísané por. Štefánikom, KS MV Nitra, 2. 9. 1957.
- ³⁸ Personálny spis G. Polčíka, služobné hodnotenie za dobu od 31. 10. 1957 do 15. 2. 1961 (podpísané npor. Bujnom dňa 14. 3. 1961) a tiež mimoriadne služobné hodnotenie z 21. 9. 1964 od kpt. Lovasa.

- ³⁹ Viacero takýchto smutných, no pre svoju dobu príznačných prípadov v Prievidzi dokumentuje napr. diplomová práca Tatiany Hodžovej *Súdnictvo v Prievidzi 1950 – 1953*. Trnava: KH FF UCM, 2007.
- ⁴⁰ MEDVECKÝ, M.: *Spravodajské eso slovenského štátu: Kauza Imrich Sucký*. Bratislava 2007, s. 28.
- ⁴¹ ABS Praha, návrh systematizácie OO MV Prievidza z roku 1954, nespracovaný materiál (pozri prílohy).
- ⁴² FROLÍK, J.: Několik příkladů využití písemností vzniklých z činnosti personálních útvarů Ministerstva národní bezpečnosti a Ministerstva vnitra při zkoumání jejich historického vývoje po roce 1945. In: *Sborník Archivu Ministerstva vnitra*, č. 4, 2006, s. 221.
- ⁴³ KOUDELKA, F.: c. d., s. 41.
- ⁴⁴ Archív ÚPN, V-2238, Antešič a spol., trestné oznámenie KS ŠtB Nitra z 25. 8. 1953, s. 5.
- ⁴⁵ Okresných oddelení Ministerstva vnútra.
- ⁴⁶ Archív ÚPN, fond KS MV Nitra, správa o plnení úkolov na OO MV v kraji zo 7. 12. 1956.
- ⁴⁷ Archív ÚPN, fond KS MV Nitra, správa o činnosti KS MV Nitra za rok 1958 a plán práce na r. 1959 z 27. 11. 1958.
- ⁴⁸ Archív ÚPN, personálny spis J. Bielika, f. č. 7, inv. jedn. 344.
- ⁴⁹ Napr. publikácia P. Žáčka – V čele ŠtB. Pád režimu v záznamoch dôstojníka tajnej polície. Bratislava 2006.
- ⁵⁰ Publikácia Vojenského historického ústavu Ozbromenej sily Slovenskej republiky. *História a súčasnosť*. Bratislava 2005.
- ⁵¹ Kostolany (nazývané aj Veľké Kostolany) a Zákostolany (teda časť, ktorá bola „za kostolom“) sa napokon administratívne spojili do jednej obce 31. októbra 1945.
- ⁵² Z rodu Mihálffy-Jedličkovského (mali aj erb) <http://www.velkekostolany.sk/index.php?action=32>
- ⁵³ Kronika obce radí meno Polčík medzi najstaršie, asi pôvodné v obci. <http://www.velkekostolany.sk/historia-obce.phtml>.
- ⁵⁴ Až približne 80 % obyvateľstva V. Kostolian a Zákostolian sa v tom čase živilo poľnohospodárstvom.
- ⁵⁵ V životopisoch za socializmu G. Polčík túto rodičovskú výmeru „umenošil“. Personálne oddelenie NB ho viedlo istý čas ako „syna maloroľníka“, čo mal zaznačené aj v osobnej karte, no inokedy mu prisúdili „robotnícky pôvod“.

- ⁵⁶ Z V. Kostolian, ktoré mali asi 1 600 občanov, to bolo až 63 chlapov, z menších Zákostolian 14; okrem nich bolo v zajatí z V. Kostolian 41 vojakov, zo Zákostolian 16. Avšak len 4 z nich vstúpili do čs. légii. KLČO, M. – KRUPA, V.: História obce Veľké Kostofany 1208/1209 – 2009. Veľké Kostofany 2008, s. 106.
- ⁵⁷ Podľa uvedenej obecnej monografie nepokoje v obci sa začali 3. novembra; vyrabovali židovské obchody a hostinec. Z liehovaru na majeri „odtieklo“ 200l liehu, jeden zo smädných návštevníkov dokonca na otravu alkoholom umrel. Rabovalo sa aj na majeri, odkiaľ zas zmizlo 300 ošipaných. Ušetrený neostal ani transport petroleja odstavený na stanici. Ozbrojená maďarská vojenská jednotka zastrelila v Kostofanoch 2 ľudí, v dvoch ďalších susedných obciach 6 ľudí a v neďalekej Chtelnici dokonca 11 obyvateľov.
- ⁵⁸ Kostofany boli aj v časoch najtuhšej maďarizácie slovenskou obcou, aj úrady ju viedli ako „tót falu“; okrem Slovákov tu žili len Židia, ktorí sa však do roku 1918 hlásili za Nemcov. Najskôr preto založili maďarizátori z FEMKE v roku 1912 v obci jednu z neslávne známych „detských opatrovní“. (KLČO, M. – KRUPA, V.: c. d., s. 93, s. 102).
- ⁵⁹ Jaroušek pôsobil na ľudovej škole v Kostofanoch od roku 1921, v roku 1927 sa stal správcom školy.
- ⁶⁰ Vo V. Kostofanoch bola rímskokatolícka ľudová škola – pozri Polčíkovo vysvedčenie.
- ⁶¹ Raymund Herda bol v obci farárom dlhých 30 rokov (1927 – 1956).
- ⁶² Polčíkovo spomienku na improvizované lopty potvrdzuje aj obecná kronika, keď uvádza, že futbalový oddiel založený v r. 1929 mal finančné problémy, „nebolo začo kúpiť poriadnu loptu a nebolo ani na jednotný úbor“
- ⁶³ Človek, ktorý sprostredkoval a zabezpečoval poľnohospodárske práce záujemcom, najmä v zahraničí.
- ⁶⁴ Z obce (obcí) narukovalo v septembri 1938 vyše 100 mužov. KLČO, M. – KRUPA, V.: c. d., s. 135.
- ⁶⁵ V Kostofanoch sa elektrina zavádzala priebežne v r. 1938 – 1940.
- ⁶⁶ Stavbu vysielacky projektoval známy architekt Emil Belluš. Uvedenie vysielacky do prevádzky bolo aj významnou celoštátnou záležitosťou. Bol to prvý vysieláč vybudovaný Slovenskou republikou. Na slávnostnom odovzdaní 30. 8. 1942 sa zúčastnili o. i. prezident Tiso a ďalší traja ministri. 100 kW vysieláč širil program rozhlasovej stanice Bratislava I. 128 m vysoký antény stožiar však Nemci v r. 1945 zničili.
- ⁶⁷ Od roku 1925 sa premenovala na Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu.

- 68 Podľa údajov obecnej monografie (s. 111) mali v r. 1921 V. Kostolany 1818 obyvateľov, v r. 1930 1783 (väčšina rím. katolíkov, evanjelikov 6, židov 72. Zákostolany mali v r. 1921 404, v r. 1930 441 obyvateľov, všetko rím. kat.
- 69 Sčítanie uvádzalo až 6 evanjelikov; je však možné, že k tejto viere sa hlásili niektorí zo štátnych zamestnancov, ktorí neboli rodákmi z obce ale tu pôsobili.
- 70 V Kostolanoch bola HG založená už 16. 10. 1938, do konca roka mala až 247 členov. Počas jej existencie v obci nie sú zaznamenané žiadne výtržnosti či problémy. Ako poznamenáva obecná monografia (s. 137), „až do roku 1945 ... bola činnosť HG v obci skôr reprezentačná. Organizovala rôzne prednášky a divadelné hry“.
- 71 V roku 1927 boli vo Veľkých Kostolanoch títo Židia: lekár MUDr. Ižo Silberer, pekár Jakab Fischer, mäsiari Samuel Pretzelmayer, Bernard Wetzler a Ignác Wetzler, obchod so zmiešaným tovarom mali Pinkus Fischer, Karol Lichtenberg a Adolf Ringwald, tehelňu prevádzkoval Fould Špringer. Adresár Republiky Československé pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství, zv. II. Praha 1927, s. 2349. Je možné, že niektorí Židia v obci sa obmieňali, prípadne, že Polčíkovi niektoré mená utkveli pod prezývku.
- 72 Žandárska stanica bola v obci zriadená v r. 1907 a slúžilo tu 5 žandárov. Keďže im obec odmietla postaviť novú budovu, roku 1910 ich preložili do Rakovic. Do V. Kostolian sa vrátili až v r. 1930. KLČO, M. – KRUPA, V.: c. d., s. 98,
- 73 Neutešená sociálna situácia v obci vyústila najmä v 20. rokoch do hromadného vystaňovalectva za prácou. Ako píše obecná kronika, jeho dôsledkom bol aj pokles počtu obyvateľstva.
- 74 Číslo je pochopiteľne prehnané – Polčík ho myslel pravdepodobne obrazne.
- 75 V odvodoch.
- 76 Odvedený bol 11. 4. 1938.
- 77 Štefánikove kasárne.
- 78 Za 1. SR premenované na Pribinove. Polčíkovi, ktorý bol pôvodne čs. vojakom, utkvel starý názov.
- 79 Všetci boli zhromaždení pravdepodobne v Masarykových, t. j. Pribinových kasárňach.
- 80 „Urmín sa zase stal pohraničnou obcou ako v čase tureckej okupácie“ dodáva trefne na margo Maďarmi vynútených hraníc po r. 1938 webová stránka obce, dnes Mojmírovce (www.urmin.szm.com). Susedný Branč bol už v Maďarsku.

- ⁸¹ V skutočnosti sa Maďari z tohto smeru nechystali zaútočiť. Informácie, ktoré sa vtedy šírili, neboli opodstatnené.
- ⁸² Monografia Dejiny Nitry opisuje okamihy „gardistického prevratu“ nasledovne: Potom, ako bolo 10. marca oficiálne vyhlásené stanné právo, „nitrianski gardisti ... organizovali nástup príslušníkov HG. V sobotu 11. marca sa pred Nitrou zhromaždilo 3 500 gardistov z okolia. Čs. vojsko zatiaľ obsadilo všetky dôležité objekty a prístupové cesty a bránilo vstupu gardistov do mesta. Keď sa pri cukrovare podarilo gardistom zmocniť sa vojenského guľometu a hrozilo krviprelievanie, vojsko sa stiahlo a stráž na vstupoch do mesta prevzala HG“ (s. 326).
- ⁸³ VKPL v Nitre sa uvádza ako jeho kmeňová jednotka od 1. 3. do 15. 11. 1939 aj podľa personálneho spisu. Pre zaujímavosť, slovenská armáda mala 56 kusov 2 cm (20 mm) VGPL vz. 36 (Oerlikon) postupne sa zaužívalo pomenovanie 2 cm kanón proti lietadlám vz. 36 (2 cm kanón PL vz. 36).
- ⁸⁴ Protiletadlové batérie chodili na ostrú strelbu do výcvikového tábora Kamenica nad Cirochou a na Záhorie (Schutzzone).
- ⁸⁵ Podľa kmeňového listu bol povýšený 31. 1. 1940. Podľa tohto zdroja sa už ako desiatnik v zálohe zúčastnil 21-dňového mimoriadneho cvičenia so zbraňou (8. 1. – 28. 1. 1941).
- ⁸⁶ Personálny spis uvádza preloženie od VKPL Nitra k DPLP Bratislava k 15. 11. 1939. Tam bol už v hodnosti desiatnika. Čo je zaujímavé, personálny spis príslušníka MV uvádza jeho zaradenie k vojenským jednotkám exaktnejšie než kmeňový list. 15. 11. 1939 – 30. 9. 1940 10. bat. DPLP Bratislava, funkcia delovod; od 6. 1. 1941 do 27. 1. 1941 13. bat. DPLP Bratislava – bez funkcie; naostatok od 21. 6. do 25. 7. 1941 13. bat. DPLP Bratislava – bez funkcie.
- ⁸⁷ V Kapušanoch bola k 11. 9. 1939 dislokovaná rota VGPL 5, podriadená skupine OPL Astra (vel. mjr. pech. Polóni).
- ⁸⁸ V evidenčnej karte príslušníka MV sa vojenská služba zjednodušuje: od 1. 3. 1939 do 30. 9. 1940, DPLP Bratislava. Skutočnosť s tvorením protiletadlového delostrelectva bola zložitejšia. Jediným útvarom protiletadlového delostrelectva na Slovensku v marci 1939 bol Delostrelecký pluk 153. Okrem neho existovali roty VGPL zlúčené 15. mája 1939 do Oddielu pozemnej obrany proti lietadlám (OPOPL). Od 1. júla 1939 bol Del. pl. 153 a OPOPL zlúčené do jedného pluku – Delostreleckého protiletadlového pluku - DPLP.
- ⁸⁹ V roku 1940 bola 13. batéria prebrojená na nemecké 2 cm protiletadlové kanóny FLAK-30.
- ⁹⁰ Údaj o tom, že by rukoval v súvislosti s ťažením proti Juhoslávii, v jeho vojenskom kmeňovom liste nie je. V dotazníku z 15. 7. 1947 potvrdenom stanicou NB v Prievidzi však uvádza, že mimoriadnu vojenskú službu konal v čase od 7. 1. do 29. 1. 1941 a tiež od 22. 6. do 25. 7. 1941.

- ⁹¹ Deň po vypuknutí vojny, dňa 23. 6. 1941, bol Polčík ako des. v z. povolanej oficiálne na „výnimočnú činnú službu“.
- ⁹² Petržalku pripojili nacisti k ríši 10. októbra 1938, krátko po Mnichovskej dohode a premenovali ju na Engerau.
- ⁹³ Traktor Škoda Z, vyrábaný v rokoch 1921 – 1923, sa používal na ťahanie 8,35 cm kanónov PL vz. 22. Za informáciu ďakujeme M. Uhrinovi.
- ⁹⁴ V júli 1941 bola na protisovietskom, východnom fronte nasadená Rýchla skupina, resp. Rýchla brigáda. Od augusta Rýchla divízia, ktorá postupovala s frontom. Okrem nej bola (v r. 1941 – 1943) v tyle ZSSR ešte Zaisťovacia divízia.
- ⁹⁵ V júli 1941 bolo na západe Ukrajiny vyše 50 tisíc slovenských vojakov, do bojov však bola zapojená len malá časť. Prevažnú väčšinu tohto vojska, ktoré tvorili záložníci, koncom júla a v auguste sťahovali späť na Slovensko – z vyše 50 tisíc vojakov takto stiahli až 35 tisíc. Údaj, že na fronte nebol, potvrdzuje však i jeho personálny spis.
- ⁹⁶ Kanóny vzor 88 – 8,8 cm kanón proti lietadlám, nemecké kanóny FLAK-18, FLAK-36 a FLAK-37.
- ⁹⁷ Podľa údajov kmeňového listu bol prepustený do civilu už po mesiaci, a to 25. 7. 1941.
- ⁹⁸ Podľa údajov kmeňového listu bol prepustený do civilu k 1. 10. 1941; ostávajúci 5 mesiacov si nemusel odslúžiť, keďže sa stal príslušníkom Zboru žandárstva SR, čím de facto ostal v ozbrojených silách. Vojenskou terminológiou – „oslobodený od činnnej vojenskej služby po dobu činnnej služby v žandárstve“.
- ⁹⁹ O prijatí rozhodovalo krajské veliteľstvo (neskôr HVŽ). Výcvik trval min. osem mesiacov. MACEK, P. – UHLÍŘ, L.: c. d., s. 123.
- ¹⁰⁰ Osvedčenie o árijskom (nežidovskom) pôvode museli od roku 1941 predkladať všetci uchádzači o štátnu službu.
- ¹⁰¹ Žandár na skúšku – najnižšia hodnosť v hierarchii hodností žandárstva SR; čosi ako ekvivalent hodnosti vojak (v časoch 1. SR strelník). Udržala sa aj po reforme hodnostných označení v armáde schválených Snemom SR v roku 1943. (www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/114schuz/sl14001.htm)
- ¹⁰² Polčík si spomína presne. Aj vo výmere HVŽ z 24. 4. 1942 bol titulovaný ako „žnsk. desiatnik“. Podľa výnosu HVŽ z 2. 10. 1941 č. 8702/41 bolo žandárovi na skúšku (žnsk) G. Polčíkovi prepožičané služobné miesto „gážistu mimo služobnej triedy“ a priznaný I. stupeň slúžneho vo výške 7 200 Ks ročne. Kópia v osobnom archíve G. P.
- ¹⁰³ Podľa dobových údajov bola však adresa HVŽ Križkova 3, Bratislava.

- ¹⁰⁴ Andrej Martin Júny (1903, Levoča – 1971, Levoča) – pochádzal z robotníckej rodiny, člen Sokola. V r. 1923 – 1931 príslušník armády, potom dôstojník četníctva. V r. 1938 – 1939 pracoval ako jediný Slovák na 12. odd. MV v Prahe, dosiahol hodnosť škpt. Už od r. 1939 bol – s manželkou Českou – príslušníkom československého odboja. Krátko po vzniku 1. SR menovaný do funkcie veliteľa žandárskeho školstva; dostal sa do sporov s A. Machom. Po odhalení jeho stykov s odbojom v septembri 1943 bol (v hodnosti plukovníka) odsunutý na Oblastné žandárske veliteľstvo v Banskej Bystrici, vymenovaný za oblastného vel. žandárstva. Stal sa jedným z hlavných organizátorov SNP v žandárstve. Dňa 21. 9. 1944 menovaný za veliteľa obranného úseku „Jaseň“ (oblasť M. Šturca), kde zotrval až do pádu SNP. Za povstaleckú činnosť odsúdený na trest smrti, no vojnu prežil. V marci 1946 sa stal hlavným veliteľom NB na Slovensku. Po r. 1948 perzekvovaný.
- ¹⁰⁵ Školu pre výcvik žandárov na skúšku u veliteľstva žandárskeho školstva ukončil s prospechom „dobrým“ (č. 46/115). Kópia v osobnom archíve G. P.
- ¹⁰⁶ Podľa potvrdenia z personálneho odd. MV SR, ako aj podľa dokladov, ktoré Polčík vlastní, škola trvala od 1. 10. 1941 do 20. 4. 1942, teda sedem mesiacov. Na absolventskom table je však ako začiatok školy uvedený 1. november 1941.
- ¹⁰⁷ Podľa výpisu z kmeňového rozkazu (č. 11/1943) bol od 22. 4. do 3. 7. 1942 zaradený k Žandárskemu pohotovostnému oddielu v Topoľčiankach.
- ¹⁰⁸ MUDr. Leopold Márk (1883, Nitra – 1963, Prievidza), od 1920 zubný lekár v Prievidzi, býval na Legionárskej ulici č. 100. Od 1940 rasovo prenasledovaný. U obyvateľstva bol obľúbený. Po vojne obnovil v Prievidzi svoju prax. SULÁČEK, J.: Biele plášte. Tragické osudy židovských lekárov na Slovensku v období druhej svetovej vojny. 2. časť. Bratislava 2006, s. 65. (V ďalšom texte však ponechávame podobu tohto priezviska bez dĺžňa, ako ju mal Polčík zaužívanú).
- ¹⁰⁹ Ján Ježík (1914, Trenčianska Turná) – vstúpil k žandárom 1. 4. 1939. Na žandárskej stanici v Prievidzi pôsobil od 1. 1. 1940, od 20. 6. 1948 ako zástupca veliteľa stanice NB. Od 1. 9. 1949 vrchný strážmajster. Dňa 20. apríla 1950 prevelený na stanicu NB v Partizánskom a 18. 5. 1950 zo SNB prepustený.
- ¹¹⁰ Pavol Macko (1912 – 2010) do Prievidze nastúpil v roku 1939, po absolvovaní ôsmich mesiacov četníckej školy v Bratislave. Školu ešte nemal ukončenú, ale musel nastúpiť predčasne, pre nútený odchod Čechov zo žandárstva. V Prievidzi slúžil do roku 1943, teda s Polčíkom sa na stanici stretávali asi rok. O priebehu služby sa jednému z autorov tejto publikácie dňa 24. 6. 2009 odmietol bližšie vyjadriť s odôvodnením: „Ja som skladal prísahu mlčanlivosti a to aj dodržiavam.“ Neskôr bol okresným veliteľom v Novom Meste nad Váhom.

- ¹¹¹ V katalógu k fondu ONV Prievidza sa ako mená žandárov (vlastne už príslušníkov NB) v Prievidzi objavujú aj: stržm. Ján Faško, stržm. Ján Ondrášek, stržm. Ján Petrovic, stržm. Emil Vrbinár. Takisto sa uvádza preloženie stržm. Cypriána Sekeru k 1. 7. 1945 na OV NB do Ilavy.
- ¹¹² Viliam Kóna (1886 – 1960), četnícky strážmajster v Prievidzi v rokoch 1921 – 1938. V kritických marcových dňoch roku 1939 bol jediným četníkom – Slovákom v Prievidzi. Dňa 11. 3. 1939, keď českí četníci zložili zbrane, začas sám, už vo výslužbe, viedol tunajšiu žandársku stanicu.
- ¹¹³ Obecné (mestské) polície jestvovali už za monarchie. Do svojho právneho poriadku ich prebrala aj ČSR, na základe zákona v r. 1920. Pokračovali aj za 1. SR, až kým neboli v r. 1948 po prevrate zrušené. Potom sa obnovili až r. 1991.
- ¹¹⁴ Policajný strážmajster Ján Baniar bol obecným zamestnancom, preto tu býval.
- ¹¹⁵ Hodnosť, ktorú používal žandár v krátkom období od nástupu na stanicu po získanie hodnosti strážmajster. Hodnosť „čatník-závodčí“ udelilo HVŽ dňa 20. 4. 1942. (Pozri tiež pozn. k hodnostiam uvedenú nižšie).
- ¹¹⁶ V skutočnosti krátka puška vz. 33. Za informáciu ďakujeme M. Uhrinovi.
- ¹¹⁷ Obsah žandárskeho batoha (výstroj, výzbroj) – pozri v prílohe.
- ¹¹⁸ Už 31. 3. 1942 bolo 145 prievidzkých Židov deportovaných „do rôznych koncentračných stredísk na Slovensku“ a 5. 6. 1942 bolo odtransportovaných ďalších 267 Židov do tábora v Novákoch (Pamätník, č. 1).
- ¹¹⁹ Podľa nariadenia MV z 12. 3. 1942 mali byť však práve žandári zodpovední za „zaistenie hladkého priebehu transportovania židov“, gardisti ako členovia eskorty boli žandárom podriadení. Bližšie k problematike úradných nariadení FIAMOVÁ, M.: Úloha žandárstva pri deportáciách Židov v roku 1942. *Pamäť národa*, roč. V, č. 1, 2009, s. 48 – 55. Je ale možné, že prax sa od vydaných nariadení trocha líšila. Podľa dejín mesta 1. 8. 1942 žandárske veliteľstvo (asi okresné – pozn. aut.) zakázalo Židom prichádzať na námestie a tam – s výnimkou pondelka a piatku – nakupovať v čase od 10. do 12. hod. PÉLI, I.: c. d., s. 99.
- ¹²⁰ Podľa hlásenia okresného náčelníka ÚŠB z 22. marca 1942 v Novákoch Židov hromadne krstil (až 42 osôb) evanjelický farár Albert Predmerský. ŠAP Bojnice, f. OÚ, č. 443/1942 prez.
- ¹²¹ Do Štubnianskych (dnes Turčianskych) Teplíc bolo v r. 1943 premiestnené Hlavné veliteľstvo žandárstva, ktoré sa tak stalo aj centrom príprav povstania v žandárstve, tiež i neskorším bojovým úsekom. Veliteľom úseku, ktorý mal chrániť prístupy cez Malý Šturec (Š. Teplice, D. Štubňa a okolie), bol pplk. Júny.

- ¹²² Tradíciu apoliticckosti (presnejšie nestraníckosti) zachovávala slovenská armáda (Branná moc SR), ako aj Zbor žandárstva ešte z 1. ČSR. Ich zamestnanci nesmeli byť členmi politických strán, mali zakázané politicky sa angažovať.
- ¹²³ Štrajk v Handlovej (30. 10 – 4. 11. 1940) bol najväčším počas 1. SR. Nevyvolala ho však ilegálna KSS, ale požiadavky tunajších baníkov (prevažne nemeckej národnosti), požadovali mzdy, ako mali ich súkmeňovci v ríši. Na jeho potlačení sa o. i. zúčastnilo údajne až 215 žandárov, 4 tanky a 4 pancierové vozy z martinskej posádky.
- ¹²⁴ Vo výnose HVŽ č. 5199/43 z 25. 11. 1943 čítame, že 1. 1. 1944 postúpil do „2. stupňa služobných pôžitkov“, a to v sume „8004 Ks ročne (z toho zrážky boli 660 Ks – penzijný príspevok, 312 Ks nemocenské). Osobný archív G. P.
- ¹²⁵ V skutočnosti nie hneď po ukončení školy, ale po uplynutí „skúšobného roku“ od prijatia do školy. (MACEK, P. – UHLÍŘ, L.: c. d., s. 123). V Polčíkovom prípade sa tento postup zachoval. Podľa kmeňového listu presne rok po prijatí do žandárskej školy, 1. 10. 1942, bol definitívne prijatý do Zboru žandárstva a súčasne povýšený na strážmajstra. V spomenutom medziobdobí používali mladí žandári-začiatocníci hodnotu „závodčí“.
- ¹²⁶ Zákom č. 743/1943 Sl. z. z 27. mája 1943 boli ustálené nasledovné hodnosti u gážistov žandárstva: žandár na skúšku – strážmajster – hlavný strážmajster – dôstojnícky zástupca – hlavný dôstojnícky zástupca. Zrušená bola dovtedajšia hodnosť „vrchný strážmajster“, nahradila ju hodnosť „hl. dôst. zástupca“. Osobitnou kategóriou boli samozrejme dôstojnícke hodnosti – poručík – nadporučík – stotník – major – podplukovník – plukovník (www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/114schuz/sl14001.htm)
- ¹²⁷ Pochôdzka, zastávky – stanovištia: 1. žandárska stanica Prievidza, 2. Karasiny, 3. valchovňa (súkenka), 4. Klčovňa, 5. Ostrá dolina, 6. Necpaly nad Nitrou, 7. Brezany, 8. Nedožery, 9. Lazany, 10. Kanianka, 11. Kúty nad Nitrou, 12. Bojnice, 13. Bojnice-kúpele, 14. Šutovce, 15. Kocurany, 16. Opatovce nad Nitrou, 17. Ukrníská, 18. Táboriská, 19. železničná stanica Prievidza, 20. Vrchy, 21. Púšť – Včelárska paseka. Pochôdzka trvala celkove 18 hodín, niekedy sa podľa potreby vyberala len časť. Na mesto Prievidzu pripadalo šesť hodín služby ako výpomoc mestskej polícii. Zo zastávky 10 sa išlo buď na 11 a do Prievidze, alebo s pokračovaním na 12 atď. Zastávky 20 a 21 sa chodili samostatne, neboli zaradené do hlavného okruhu. Takmer každá obchôdzka prechádzala železničnou stanicou. V obvode prievidzskej žandárskej stanice žilo 12 751 obyvateľov, rozloha obvodu bola 110 km². Podľa výsledkov sčítania z r. 1940 bolo v jej obvode 99 % Slovákov a po 0,5 % Nemcov a Židov. Pamätník, č. 1, zápis k 15. 12. 1940.

- 128 Podľa predpisov mali žandári za normálnych okolností v službe vonku stráviť mesačne aspoň 180 hodín. Pri obchádzkach nemal žandár chodiť po hlavných cestách, ale po vedľajších, a na stanicu sa vracaf po inej ceste. MACEK, P. – UHLÍŘ, L.: c. d., s. 111. V tom bol aj rozdiel v porovnaní s pevne určenou trasou financov.
- 129 Tieto Polčíkove slová čiastočne potvrdzuje aj jeho kvalifikačný popis, ktorý spracovalo Župné žandárske veliteľstvo v Nitre. Komisia hodnotila 25. 2. 1943 známku „1“. (Kópia v osobnom archíve G. P.)
- 130 Podľa údajov v Pamätníku (č. 2) bola 25. 1. 1945 nariadená dobrovoľná evakuácia obyvateľov nemeckej národnosti (odchádzali na územia dnešného Rakúska, ČR i Nemecka) a 1. 3. 1945 bola nariadená už nútená evakuácia.
- 131 V skutočnosti ich tu bolo o čosi viac. Podľa situačného hlásenia OÚ z 11. 4. 1945 (D1-29/1945) bolo podľa posledného sčítania v okrese 16 790 Nemcov, z toho v samotnej Prievidzi 172 Nemcov. Nemci v prevažnej väčšine evakovali, ostali len „jednotlivci, ktorí sa uchýlili do slovenských obcí“. Ich počet odhadol náčelník na 150 – 200 osôb, dodajúc: „Títo tu ostávajú Nemci boli väčšinou svojho času členmi komunistickej strany. Tí Nemci, ktorí evakovali, odišli jedna tretina dobrovoľne, dve tretiny na nátlak nemeckej strany.“
- 132 V Pamätníku žandárskej stanice (č. 2) sa v súvislosti s majetkom, ktorý ostal po evakuovaných Nemcoch, uvádza zaujímavá skutočnosť. Dňa 21. 6. 1945 boli Cigáni z Prievidze presťahovaní do Chvojnice, práve do domov po Nemcoch. Akcia sa však vraj „neosvedčila, lebo Cigáni ďalej pokračujú v spôsobe svojho cig. života“.
- 133 Táto spomienka sa viaže až na obdobie po roku 1946, keď získal poľovné oprávnenie.
- 134 Príslušníci Zboru finančnej stráže mali predpísanú tzv. bodovú službu, t. j. v presne určený čas sa museli zdržiavať na určenom mieste, resp. úseku svojej trasy.
- 135 Jazda vpravo sa zaviedla 18. marca 1939. V nariadení sa o. i. uvádzalo: „Toto nariadenie sa týka jazdy po hradskej a všetkých ostatných cestách. Predbieha sa v ľavo. Vodič vozu, idúci peši, musí viesť kone z pravej strany.“
- 136 Vtedy Turčiansky Svätý Martin a Liptovský Svätý Mikuláš.
- 137 Podľa predpisov mali žandári „dohliadať na poriadok a bezpečnosť na verejných komunikáciách“. Dbalo sa hlavne na dopravné predpisy pre povozy, na bezpečnosť ohľadom nákladu. MACEK, P. – UHLÍŘ, L.: c. d., s. 121 – 122.
- 138 Židom sa odoberali rádiá už v septembri 1940. Ani neskôr sa, zdá sa, neplombovali všetky rádiá, ale len „politicky nespoľahlivým“ majiteľom,

čo potvrdzujú i niektoré informácie. V r. 1941 bolo vraj v celom okrese zaplombovaných 162 rádii (PÉLI, I.: c. d., s. 99). Zdá sa, že toto súviselo najmä s opatreniam voči komunistom a iným politicky nespoľahlivým osobám v júni 1941. Zmienky sú tiež v spomienkach ilegálnych členov KSS. J. Luprich z N. Pravna zas píše: „Aby sme boli lepšie informovaní ... počúvali sme správy moskovského rozhlasu u súdruha Drexlera i u jeho dcéry. Keď to žandári vysledili, zaplombovali nám rádioprijímače.“ (In: *Pod vedením strany. Sborník spomienok ilegálnych a protifašistických bojovníkov z rokov 1938 – 1945*. Bratislava 1959, s. 183).

- ¹³⁹ Zaujímavosťou je, že právny poriadok 1. SR nezakazoval počúvanie „nepriateľských rozhlasov“, tresty hrozili len pri ďalšom šírení týchto správ. Celkovo však boli tresty aj za túto ilegálnu činnosť veľmi mierne – aj v porovnaní so susedným protektorátom, kde za počúvanie cudzieho rozhlasu hrozili tresty smrti. Na počúvanie nepriateľských staníc, paradoxne, vyzýval aj sám prezident Tiso.
- ¹⁴⁰ Informáciu, že „plombovanie“ robili (žandári) úmyselne tak, aby sa dali počúvať aj „plombované“ stanice, potvrdzujú aj iné zdroje (KOVÁČ, J.: c. d. s. 55).
- ¹⁴¹ Už od r. 1941 pre nedostatok múky boli roľníci povinní ponúknuť štátu (Obilnej spoločnosti) na odpredaj časť svojho obilia za pevne určenú cenu. Podobne sa štát pokúšal riešiť aj problém so sezónnym nedostatkom mlieka. Pamätná kniha Prievidze o tom poznamenáva: „Mlieka bolo v Prievidzi málo. Okresný úrad preto nariadil susedným obciam, ktoré museli povinne odovzdať isté množstvo mlieka do prievidzkých mliekární.“ Tie boli v Prievidzi dve. Následne sa mlieko dávalo do distribúcie, každý občan mal nárok na $\frac{3}{4}$ l mlieka denne. Cena mlieka 2,50 – 3 Ks/liter. (Pamätná kniha, s. 275).
- ¹⁴² Dr. Albert Lexmann (1907 – 1978) – právnik, absolvent PF UK v Bratislave (1931), neskôr okresný náčelník v Bardejove, potom v P. Bystrici, od r. 1943 v Prievidzi. Osobnosti v prievidzkých cintorínoch. Prievidza 2005, s. 20.
- ¹⁴³ Na prievidzskom štátnom gymnáziu (Štátne slovenské gymnázium) viedol bunku od r. 1941 Ondrej Ďurina, okrem neho v nej boli Ignác Čentík a František Mišeje. Mladíci napr. rozširovali letáky, Čentík v novembri 1942 namaloval v rodnom Ráztočne na hradskú komunistické symboly (MIŠEJE, F.: c. d., s. 29, s. 34), J. HOZÁK (c. d., s. 13).
- ¹⁴⁴ Pripomeňme, že v tom čase malo podzemné hnutie spolupracovníkov či sympatizantov aj priamo v ÚŠB.
- ¹⁴⁵ V apríli 1943 sa uskutočnilo pomerne rozsiahle zatýkanie ilegálnych pracovníkov, najmä komunistov. Tí, ktorým sa podarilo zatknutiu vyhnúť, boli nútení prejsť do hlbokej ilegality, skrývať sa. Ideálnym úkrytom boli najmä podhorské obce či rôzne samoty v pohorí Vtáčnik. F. Hagara sa

- skryl vo Veľkej Lehote. K Hagarovi sa pridali vojenský zbehovia Jozef Kmeť a Jozef Plško a i., v novembri 1943 aj F. Mišeje. (KOVÁČ, J.: c. d., s. 65)
- ¹⁴⁶ Príslušníci ÚŠB – Ústredne štátnej bezpečnosti – tajnej polície I. SR.
- ¹⁴⁷ Mjartan, Jozef (1900, Cigeľ – 1983, Bratislava) – niekdajší agrárnik, po r. 1939 ilegálny pracovník demokratickej orientácie. Už v júni 1939 dal okresný náčelník príkaz žandárskym staniciam na jeho sledovanie, keďže sa vraj „schádza s podozrivými osobami a roznáša poburujúce správy“. Zamestnaný bol ako poisťovací agent. V r. 1943 načas zatknutý. Jeden z organizátorov odboja na hornej Nitre, účastník SNP, podpredseda Okresného revolučného národného výboru (ORNV) v Prievidzi. Bol bratrancom Jozefa Svitka, organizátora ilegálnej KSS v Prievidzi a okolí. KOVÁČ, J.: c. d., s. 21 – 24, PEŠEK, J. a kol.: Aktéri jednej éry na Slovensku 1948 – 1989. Prešov 2003, s. 235.
- ¹⁴⁸ Ilegálne stretnutia na Kútoch potvrdzuje i J. Hagara (Spomienky z protifašistického boja. In: *Pod vedením strany*, s. 139.
- ¹⁴⁹ Rudolf Miloslav Bley (1925, Prievidza - 1945) – elektrotechnický učeň (jeho brat Jozef Bley ml., nar. 1924, Prievidza – 1945 – učeň v zámočníckej dielni v Carpathii) – začal odboj od apríla do novembra 1942, písal protinacistické heslá („Rus je náš brat“, „V“, „Chceme ČSR“ a pod.) Písal ich na rôzne objekty (železničné depo, chodníky, dokonca aj na budovu žandárskej stanice „Nech žije SSSR“). Od januára 1943 na otcovom stroji tlačil letáky s podobným obsahom a rozhadzoval ich. Heslá a letáky signaloval značkou BYRM, čo bola skratka B(le)Y R(udolf) M(iloslav) a trojuholníkom s bleskom, symbol elektrotechnikov. Príčinou bol pravdepodobne odpor k postoju otca, ktorý, hoci bol Slovákom, dal seba i celú rodinu zapísať za Nemcov, prešiel z HSLS do DP a deti (proti ich vôli) chcel dať do nemeckých škôl (KOVÁČ, J.: c. d., s. 55; tiež f. OÚ, č. 274/1943 prez., šk. 24).
- ¹⁵⁰ Michal Klimko (1892, Liptovský Sv. Mikuláš – 1967, Bratislava), živnostník, verejný činiteľ, vyučený kníhkupec, 1919 – 1945 kníhkupec v Prievidzi. Od 1918 člen SLS, 1929 – 1941 predseda miestneho odboru HSLS, 1941 – 1945 okresnej organizácie v Prievidzi, umiernený ľudák. V r. 1939 – 1945 podpredseda Obchodnej a priemyselnej komory a Ústredia živnostenských úverových ústavov v Bratislave, 1939 – 1945 poslanec Slovenského snemu. Od 1945 – 1957 pracovník SSV v Trnave. Slovenský biografický slovník, III. zväzok. Martin 1989, s. 105.
- ¹⁵¹ Vojak, ktorému dali Rudolf a Jozef Bley letáky, bol Jozef Moravec z trenčianskej posádky, oznamovateľmi Handlovčania Ján Neuschl a istý Laslop. J. Bley bol zaistený 18. 2. 1943 a odtransportovaný do Zaistovacieho tábora v Ilave. Aj tu sa prejavila povestná benevolencia orgánov I. SR. Za podobné prípady dostávali odbojármi v nacistickej Európe či neskôr,

- v 50. rokoch mnohoročné tresty i tresty smrti. KOVÁČ, J.: c. d., s. 55 – 56. Jeho otec, Jozef Bley st. (1897 – 1981) bol už 24. 3. 1943 podmienične prepustený z tábora v Ilave (f. OÚ, č. 274/1943, šk. 24). Rudolfa M. Bleya ako „inšpirátora“ akcie odsúdil Krajský súd (KS) v Bratislave na 4, brata Jozefa KS v Nitre na 5 mesiacov (Pamätník, č. 1, zápis k 17. 2. 1943).
- 152 Josef Steinhübl (1902, Nemecké Pravno – 1984 Stuttgart) – jeden z troch nemeckých poslancov Snemu SR za Karpatendeutsche Partei. Od r. 1925 r.-kat. kňaz, od r. 1936 farár v Sklenom, od r. 1940 v Handlovej. Bol redaktorom týždenníka *Kirchenblatt*. Činiteľ KdP a nacistickej politiky, aktívne vystupoval proti SNP a odboju. V marci 1946 Národným súdom odsúdený na trest smrti, neskôr rozsudok zmenený na 30 rokov. V r. 1955 vyhostený do Nemecka. V Nemecku viedol Zväz násilne vyvezených z karpatskej vlasti a Zväz pre pomoc karpatsko-nemeckým katolíkom v Baden-Württembergu.
- 153 Informácia potvrdená aj z ilegálnych kruhov. Už v r. 1942 sa vraj ilegálnym pracovníkom podzemného hnutia v okrese dostávalo „výdatnej pomoci“ od žandárskej stanice v Prievidzi, v ktorej malo ilegálne okresné vedenie strany „významnú oporu najmä v osobách Ninisa a veliteľa Matulu“. (KOVÁČ, J.: c. d., s. 55). Podobne monografia mesta uvádza: „Sieť ilegálnych pracovníkov sa rozšírila aj o príslušníkov miestnej žandárskej stanice.“ (PÉLL, I.: c. d., s. 97). J. Hozák takisto uvádza (s. 22), že prievidské okresné vedenie strany spolupracovalo okrem J. Mjartana a ev. farára Alberta Predmerského zo Z. Kostolian so žandármi F. Ninisom, M. Čongrádym, J. Ježekom (správne Ježíkom – pozn. aut.) a ďalšími.
- 154 Július Šinkovič slúžil na stanici v Prievidzi už od roku 1940.
- 155 Je možné, že Mjartan si touto otázkou len testoval žandára.
- 156 Podľa predpisov sa v službe mali oslovovať ako „pán“ a príslušnou hodnosťou. MACEK, P. – UHLÍŘ, L.: c. d., s. 109.
- 157 Vendel Mjartan v pohovore s príslušníkmi ŠtB v 50. rokoch potvrdil, že Polčík ho niekoľkokrát upozornil, že mu hrozí zatknutie ÚŠB. Personálny spis G. Polčíka, správa o prešetrení poznatkov na ppor. G. Polčíka z 31. 10. 1958.
- 158 Hl. d. z., neskôr npor. Alojz Matula bol okresným žandárskym veliteľom v Prievidzi v rokoch 1939 – 1942.
- 159 Židovský pracovný tábor v Novákoch vznikol nariadením MV 1. 4. 1942. Na čele tábora stáli komisár a štátny účtovník; dozornú službu robil oddiel HG, podliehal komisárovi tábora. V marci 1944 ho nahradili 18 žandári, pričom ich veliteľ sa zároveň stal komisárom tábora. V auguste 1944 bolo v tábore asi 1 700 Židov. (BAKA, I.: Židovský tábor v Novákoch 1941 – 1944. Bratislava 2001, s. 54 – 60).

- ¹⁶⁰ Skutočne sa zachovalo viacero svedectiev o násilnostiach či ponižovaní Židov gardistami, zväčša však mimo tábora, aby neboli svedkovia. Nástupom žandárov sa však pomery napravili (BAKA, I.: c. d., s. 58-61). Jeden zo zaradcov spomínal: „Keď žandári vystriedali gardistov, správali sa k nám priateľsky“. ŠPITZER, J.: Nechcel som byť žid. Bratislava 1994, s. 275.
- ¹⁶¹ Známy spevák F. K. Veselý bol skutočne internovaný v tomto tábore, ale až po vojne. Počas priepustky si po nováckych uliciach pospevoval pesničku „široká cesta vedie ma do Novák, preto ma zavreli, že som dobrý Slováč“. JURÍK, R.: Rozprávanie o dejinách mestečka Nováky. Prievidza 2006, s. 149.
- ¹⁶² Vo vyhláske OÚ vedúcim notárom z 25. 9. 1944 sa spomína, že „krádeží sa zúčastnilo zvlášť obyvateľstvo“ obcí Veľká a Malá Lehota, Podhradie, Koš, Sebedražie, Cigeľ, Nováky a Laskár (ŠAP Bojnice, f. OÚ, šk. 89, č. 271).
- ¹⁶³ Incident sa musel odohrať po 13. septembri, keď Nemci obsadili Nováky. Tábor sa však rozoberal kontinuálne od 30. augusta, keď ho partizáni rozpustili. Ako uvádza I. Kamenec (Židovský koncentračný a pracovný tábor v Novákoch. In: *Horná Nitra*, III, s. 65), už partizáni zobrali z tábora časť výrobkov, potom „okolité obyvateľstvo zas rozobralo niektoré táborové zariadenia – najmä šijacie stroje“ a nemecké vojsko ho po obsadení Novák vyrabovalo úplne. Tiež pozri: SIVOŠ, J.: Sústreďovací tábor v Novákoch 1945 – 1949. In: *Malé dejiny veľkých udalostí I.* (Zost. Z. Profantová). Bratislava 2005, s. 123.
- ¹⁶⁴ V skutočnosti išlo o zbrane uložené pre potreby postavenia asistenčných jednotiek Veliteľstva brannej výchovy (VBV).
- ¹⁶⁵ Carpathia (Karpátia) – najväčší podnik v Prievidzi a po Handlovských uhoľných baniach druhý najväčší v regióne. Bol vedený medzi podnikmi dôležitými z hľadiska obrany štátu; jeho ročný obrat bol 15 mil. Ks, v sezóne zamestnával max. 160 robotníkov. Vyrábala najmä marmelády. Pôvodne židovský, neskôr arizovaný Slovenskou bankou v Bratislave (70 %); pôvodným majiteľom, rodine Heumannovcov (pôvodne vlastnili aj Prvú prievidzskú továreň na liehoviny a Ústrednú družstevnú pálenicu), ostal len 25-percentný podiel. ŽAMBOKY, V.: *Dejiny Prievidze v období Slovenskej republiky (1939 – 1945)*. (Diplomová práca). Trnava: KH FF TU, 2008, s. 40. Komplikovaný osud mala Carpathia aj po vojne. V lete 1945 vymenovala SNR nad podnikom národnú správu, jej členom bol aj jeden z pôvodných majiteľov Pavel Heumann. O dva roky, v septembri 1947, sa Heumannovcom podnik plne vrátil, no po komunistickom prevrate v apríli 1948 im bol definitívne odňatý (HERCHL, F.: c. d. s. 17 – 18).
- ¹⁶⁶ Podľa literatúry to bolo 28. 8. 1944 a šlo o akciu 25 partizánov z 2. p. brigády M. R. Štefánika (vel. V. Žingor) zo Sklabine. Tí prišli nákladným

autom do Prievidze, do Carpathie. Viedol ich Jozef Bley, pričom si do Sklabine odviezli tovar asi za 13 tis. Ks. Pravda je aj to, že miestni žandári tu s nimi spolupracovali (KOVÁČ, J.: c. d., s. 75). Podľa Pamätníka (č. 1) to však bolo už 26. 8. 1944 a išlo o 30 partizánov, ktorí vzali 850 kg cukru a 1000l nafty a odviezli na nákladnom aute fy. Baťa Bojnice. Podľa dejín mesta viedol partizánsku výpravu zo Sklabine poručík Litvanský. PÉLI, I.: c. d., s. 101.

- ¹⁶⁷ Podľa Pamätníka (č. 1) dňa 30. 8. 1944 prístupy do Prievidze, ako aj poštový úrad obsadila skupina 35 povstaleckých vojakov z posádky v Z. Kostolanoch, ktorí sa spojili s partizánmi, a bola vyhlásená mobilizácia.
- ¹⁶⁸ Ján Svitok (1897, Cigeľ – 1949, Prievidza), remeselník, organizátor odboja, predseda ORNV, po r. 1945 politik.
- ¹⁶⁹ Pre zaujímavosť, o 14 rokov neskôr mu túto akciu, ktorú potvrdil aj J. Hagara, pripísali kádrováci z KS MV v Nitre ako plus. So súhlasom RNV v Prievidzi vraj spolu s jednotkou v počte asi 30 mužov v Opatovciach „previedol akciu proti kontrarevolučným živlom“. Personálny spis G. Polčíka, správa o prešetrení poznatkov na ppor. G. Polčíka z 31. 10. 1958.
- ¹⁷⁰ „Handrbulci“ – ľudové pomenovanie obyvateľov obcí rozprávajúcich hornonitrianskym nemeckým nárečím.
- ¹⁷¹ Podľa údajov v jeho vojenskom kmeňovom liste v rubrike „účasť v bojoch“ je uvedené: „nezúčastnil sa“.
- ¹⁷² Adolf Weinhold (1903, Stropkov – 1944, ?) – veliteľ Povstania na hornej Nitre; pôvodne technický úradník, od r. 1941 dôst. z pov., od r. 1942 správca Vojenskej továrenskej skupiny 2 Podbrezová. V apríli 1944 bol preložený do Z. Kostolian. V hodnosti stotníka kancelárskej služby bol pobočníkom veliteľa Vojenského technického a chemického ústavu (VTCHÚ) mjr. Štefana Krátkeho. Po 29. auguste prevzal velenie miestnej posádky a organizoval obranu v údolí rieky Nitry, osobne sa vo viacerých bojoch vyznamenal, až kým nepadol do nem. zajatia dňa 9. 9. 1944, odvtedy nezvestný.
- ¹⁷³ V Z. Kostolanoch nebola bojová posádka; objektívne vládol nedostatok profesionálnych dôstojníkov (osobitne po zlyhaní topolčianskej posádky, ktorej dôstojníci, až na výnimky, neprejavili o Povstanie záujem). Publikácia J. Hozáka uvádza, že na čelo narýchlo sformovaných rôt či čiat boli preto dosadzovaní „skúsení ilegálni pracovníci, záložní dôstojníci i poddôstojníci“ (s. 46) Situáciu, keď povstalci boli odkázaní len na mieste sily a zdroje, opisujú aj iní autori: „Treba otvorene priznať, že v tomto období bojov i neskôr hlavná ťarcha spočívala na miestnych povstalcoch a na povstalcoch z Topolčan a Baťovian. VČSA nemalo prehľad o situácii na hornej Nitre.“ Nezaujímaj povstaleckého velenia v B. Bystrici o tento

- bojový úsek vyjadruje aj fakt, že z veliteľstva sem ani raz nik neprišiel. KOVÁČ, J.: c. d., s. 85, s. 93.
- 174 M. Dvorská v spomienkach dopĺňa, že v tomto dave „značne opitý“ na námestí strieľal a vykrikoval, že „nebojíme sa Nemcov“ aj Jozef Hagara. Spomienky na Jozefa a Františka Hagaru zo 4. 8. 2009. Archív ÚPN, DR/2009/01350/006371.
- 175 Navracanie povstaleckých dezertérov sa najskôr viaže na obdobie po zajatí Weinholda a páde Oslian, teda po 9. septembri. Jedna z publikácií uvádza, že „skupina kpt. Weinholda – ako hlavná ozbrojená sila – bola v priestore Oslian rozbitá a sčasti likvidovaná, sčasti sa jej príslušníci roztrhali po lesoch, kde sa ich s nevelkým úspechom snažili podchytiť dôstojníci a žandári. Táto situácia sa opakovala aj v záchytnom postavení pred Novákmi. KOVÁČ, J.: c. d., s. 93 – 94.
- 176 Proti povstalcom postupovala Bojová skupina SS-Schill (SS-kampfgruppe Schill) v počte asi 2,5-tisíc mužov. Išlo o najlepší nemecký útvar nasadený proti povstalcom na západnom a strednom Slovensku. Z Bratislavy prenikla 2. septembra 1944 bez boja do Nitry. Pre postoj veliteľa nitrianskej posádky mjr. J. Šmigovského mala otvorený postup na horné Ponitrie. Postup Schillu pozastavila až obrana stot. Weinholda, ktorý ju s pomocou svojich slabo vyzbrojených vojakov, dobrovoľníkov a čiastočne i partizánov zadržieval od 4. do 9. septembra pri Baťovanoch. Tým, na rozdiel od iných úsekov povstaleckého frontu, prejavili bojové úspechy a vysokú bojovú morálku. To konečne najlepšie dosvedčujú krvavé straty niekoľkých stoviek padlých, nevraviac o ranených a zajatých. Najnovší historický výskum, ktorý na základe matričných údajov uskutočnila L. Halmová, ukazuje, že len za jediný deň, 13. septembra, padlo v bochoch na hornej Nitre až 60 povstalcov. HALMOVÁ, L.: Horná Nitra na konci druhej svetovej vojny. (Diplomová práca). Bratislava: PF UK, 2010, s. 86 – 88. Na porovnanie, v najkrvavejšej bitke slovenskej armády počas bojov v ZSSR v r. 1941 – 1944 pri Lipovci dňa 22. 7. 1941 padlo vyše 70 mužov.
- 177 Aj J. Hozák uvádza, že po vyhlásení boja vstupovali do armády i partizánskych radov zväčša ľudia „lavej orientácie“ (s. 43).
- 178 Obrana Prievidze nebola slávna. V prvej polovici septembra boli už obrancovia hornej Nitry skutočne rozmetaní; na obranu Prievidze 14. 9. ostala jediná pešia rota! HOZÁK, J.: c. d., s. 176. Povstalci pritom nepriateľovi zanechali aj množstvo využiteľnej koristi. Situačná správa náčelníka Einsatzgruppe H J. Witisku z 15. 9. 1944 o. i. hovorí: „Pri útoku vlastných jednotiek na Prievidzu mal nepriateľ veľké straty. Osobitne korisť vzhľadom na strelivo a materiál má ten najväčší význam pre ďalšie pokračovanie vlastných operácií.“ (Das Deutsche Reich und die Slowakische Republik 1938 – 1945. Dokumente. 2. kniha. Slovensko v jeseni 1941. (Zost. L. Suško). Bratislava 2008, s. 112.

- 179 Weinholda Nemci zajali 9. septembra 1944 v boji pri Malých Uherciach. Bol to zlomový deň. Ako hodnotí vojenský historik M. Gajdoš, zajatie Weinholda a ďalších dôstojníkov „spôsobilo takmer úplný zlom v obrane hornej Nitry“, podlomila bojovú morálku obrancov a vyvolal šok na veliteľstve v B. Bystrici. GAJDOŠ, M.: Kapitán Adolf Weinhold – vojak a vlastenec. In: *Horná Nitra*, V (1970), s. 180.
- 180 Stot. Karol Remenec bol pobočníkom veliteľa Vojenského technického a chemického ústavu v Z. Kostoľanoch, vykonával tiež voj. dozor v Podbrezovej. S povstaleckými udalosťami však nemal nič spoločné. Napriek tomu sa po fronte stal veliteľom posádky v Z. Kostoľanoch, ako aj vojenským dozorcóm v uhoľných baniach Nováky.
- 181 Dodnes zaužívanou predstavou je, že išlo o gestapo, pojmy však treba spresniť. Prievidza bola počas okupácie sídlom Einsatzkommando 14, ktoré tu malo svoj štáb; oporné body vznikli v Handlovej, N. Pravne, Novákoch, Topoľčanoch, Baťovanoch a Žarnovickej Hute. (SUŠKO, L.: c. d., s. 240). Jeho členmi boli aj príslušníci gestapa. Bližšie k organizačným štruktúram pozri SCHVARC, M.: Z anonymity k oficialite – organizácia Sicherheitsdienstu na Slovensku v rámci Pohotovostnej skupiny H Sipo a SD. In: *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov V. (SR medzi Povstaním a zánikom 1944 – 1945)*. (Zost. P. Mičko – M. Syrný – M. Šmigel). Banská Bystrica 2006, s. 89-90.
- 182 Príjazdová cesta do Prievidze od Handlovej. O bojoch v tejto oblasti pozri tiež PÉLI, I.: c. d. s. 103.
- 183 V životopise z 10. 7. 1958, ktorý je súčasťou jeho personálneho spisu, o genéze návratu píše, že po pobyte na pohorí Magura veliteľ stanice Čongrády „majúc absolútnu dôveru medzi funkcionármi HSLS a HG a okresného úradu, nadviazal spojenie s okresným náčelníkom Dr. Lexmannom a po návrate nám prehlásil, že ak sa spoločne vrátíme do Prievidze, môžeme nastúpiť službu na bývalej stanici, že naša bezpečnosť je cestou Dr. Lexmanna zaistená.“ Tak sa žandári-povstalcovia skutočne vrátili a „po viacerom vyšetrovaní veliteľa stanice a na intervencie Dr. Lexmanna sme boli ponechaní k výkonu služby na stanici. Hneď na to došlo k čiastočnému potlačeniu SNP v B. Bystrici“.
- 184 František Ninis (1911, Budapešť) – ako veliteľ ŽS v Dvorníkoch ukrýval J. Hagaru a E. Otta; po vypuknutí SNP sa aktívnej zúčastnil organizovania i bojovej činnosti, pričom bol aj ranený. Za odbojovú činnosť mu nacisti zhabali majetok. Povstalecké velenie ho už 1. 10. 1944 mimoriadne povýšilo na poručíka četníctva. (Povstalcovia sa vrátili k starému, čs. názvu „četníctvo – pozn. aut.). Od konca októbra sa stal náčelníkom štábu p. o. Vtáčnik táboriaceho nad obcou Podhradie. V novembri sa od tohto oddielu odtrhol a založil si vlastný. V decembri 1945 ho ONV navrhol

- na mimoriadne povýšenie z poručíka na kapitána NB. (ŠAP Bojnice, f. ONV D1-352/45 prez.)
- 185 Partizánsky oddiel Major vznikol 11. novembra 1944 osamostatnením sa od oddielu Vtáčnik (vel. F. Hagara), jeho základ tvorili štyria partizáni – František Ninis, Jozef Badáni, Ján Mikuš a Laco Fabíni. Veliteľom bol žandár Ninis, zástupcom Ján Mikuš. Udržal si málopočetný až „rodinný“ charakter, najviac členov – 46 dosiahol koncom marca 1945. Najviac členov oddielu boli obyvatelia Cigľa, z toho až dve desiatky tvorili branci, ktorí odmietli v januári 1945 narukovať do Haššíkovej armády. Pohyboval sa najviac nad obcami Cigeľ, Sebedražie, Malá a Veľká Lehôtka. (KOVÁČ, J.: c. d., s. 117, GAŽO, E.: Partizánske hnutie na Slovensku. Organizácia a bojová činnosť jednotiek. Bratislava 1984 (strojopis), s. 157). V decembri 1944 sídlil oddiel priamo v Cigli, čo pravdepodobne podmienilo trestnú výpravu nacistov do tejto obce v januári 1945.
- 186 V kolónke „odbojová činnosť“ v jeho osobnej karte ako príslušníka MV sa uvádza, že ako žandár bol účastný SNP v oddiele Major, a to od 28. 8. do 10. 11. 1944, čo je však časovo i vecne (nebol totiž členom oddielu) skreslený údaj.
- 187 Ježikove zásluhy pre odboj potvrdil aj ONV (a tiež okresný akčný výbor), ktorý ho navrhol za veliteľa stanice NB. Počas okupácie bol „veľmi účinne nápomocný obetiam perzekúcie“. ŠAP Bojnice, f. ONV 1945 – 1948, č. 158/1948 prez.
- 188 JUDr. Koloman Novacký (1897, Tvrdošín – 1969 Bojnice), 1926 – 1945 advokát v Prievidzi, aktívny spolkový pracovník, hlavný redaktor časopisu Slovenský včelár, založil plemenitbu včiel na Slovensku, vydal viacero odborných publikácií. V rokoch 1939 – 1957 viedol Ústredie slovenských včelárskych spolkov, po roku 1948 perzekvovaný komunistickou mocou. Osobnosti v prievidzských cintorínoch, s. 24.
- 189 Aj neskôr po vojne Ninis potvrdil, že Polčík „vykonával veľmi účinné služby“ pre partizánske oddiely, bol s ním, ako i s celou stanicou „v neustálom spojení“ a spolu so strážm. Ježíkom mu doniesol „sosbierané peniaze, ako i šatstvo, obuv a pod.“. Personálny spis G. Polčíka, odpis prehlásenia F. Ninisa z 25. 7. 1964.
- 190 Toto nariadila slovenská vláda ešte v auguste 1944 pred vypuknutím Povstania.
- 191 Nazýval sa chrbtový kôš, alebo krošňa.
- 192 Mgr. Ph. Tibor Gallo bol majiteľom Lekárne „U Matky Božej“. ŠAP Bojnice, f. ONV 1945/48, 377/48 prez.
- 193 Podľa hlásenia okresného náčelníka z 1. 11. 1944 ho M. Čongrády požiadal o preloženie na inú ŽS z dôvodu okolností „posledných vojnových udalostí“. Poznamenal tiež, „túto žiadosť majú údajne aj ostatní žandári“

(f. OÚ, šk. 25). O týždeň, 8. 11. 1944 (f. OÚ, šk. 25, D1-936/44 prez.), náčelník hlásil, že piati žandári zo stanice v Prievidzi, vrátane veliteľa, boli preložení do Topoľčian. Stalo sa vraj „na žiadosť samých žandárov a na môj návrh, ktorý som podal Hlavnému veliteľstvu žandárstva“. Dôvodom bola bezpečnostná situácia, hrozilo im totiž zatknutie. Po niekoľkých dňoch sa však situácia upokojila a náčelník žiadal o ich spätný návrat do Prievidze, keďže v meste boli potrební.

- 194 Nemecké Pravno – dnes Nitrianske Pravno.
- 195 MUDr. Samuel Ján Neumann (1887, Čadca – 1964, Prievidza), bojnícky obvodný lekár, aktívny pracovník zdravotníckej osvetu, rasovo prenasledovaný. Osobnosti v prievidzských cintorínoch, s. 23.
- 196 Prof. MUDr. Pavol Novák bol primárom chirurgie v Štátnom sanatóriu v Bratislave a súčasne osobným lekárom Viery Husákovvej-Millerovej, manželky Gustáva Husáka. Spolu s ďalšími členmi posádky zahynuli pri nehode helikoptéry, ktorá V. Husákovú prevážala 20. 10. 1977 z Bardejovských Kúpeľov do Bratislavy.
- 197 Bol to Viliam Singer (1889, Prievidza - ?), majiteľ najväčšieho veľkoobchodu so železom v Prievidzi, založeného v roku 1857. Za informáciu ďakujeme E. Kližanovi.
- 198 Existenciu tohto bunkra potvrdzuje aj zápis v obecnej kronike Kanianky (s. 86): „Počas povstania až do prechodu frontu sa skrývali v tunajších lesoch – v smrečníku pod studňou – občania židovskej národnosti. Boli to Heuman, Neuman a ďalší z Prievidze.“ Riziko ukrývania bolo tým vyššie, že v novembri až januári bolo po domoch ubytované aj nemecké, resp. maďarské vojsko. Takisto krajanovia a pamätníci udalostí, napr. Boris Ferjenčík v článku „Dva omyly partizánov“ (Svedectvo, č. 6, jún 2002, s. 3), spomína, že tu „mnohopočetné rodiny Heumanovcov, Singerovcov, Neumanovcov a Vozárovcov, nami jedlom a liekmi spoľahlivo zásobovaní, ticho čučali vyše šesť mesiacov...“ Podľa R. Letza zachránil 15 Židov. PAŠTEKA, J. a kol.: Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. Bratislava 2000, s. 1074.
- 199 Dr. Pavel Sadloň, hlavný komisár OÚ v Prievidzi. Podľa oficiálneho oznámenia ho nemecké bezpečnostné orgány zatkli a 21. 10. 1944 odviekli do Handlovej na vyšetrovanie. Bol obvinený z účasti v Povstaní a tiež za internovanie miestnych Nemcov v súvislosti so štrajkom v Handlovej v r. 1940. Nemci oznámili, že bol zastrelený „pri pokuse o útek“ 25. 10. 1944. SNP 1943 – 1945. (Inventár). Prievidza, 1980, s. 3.
- 200 Žandársky zbor na hornej Nitre sa po 29. auguste prakticky rozpadol. Podľa hlásenia okresného náčelníka v Prievidzi z 24. 9. 1944 ostali viaceré stanice úplne neobsadené (Nováky, Oslany, Dvorníky), o N. Pravne, Ráztočne či Handlovej nemal žiadnu správu. ŠAP Bojnice, f. OÚ, D1-936/44 prez.

- 201 Podľa bojnickej kroniky dali Nemci 26. 1. 1945 vybubnovať, aby sa všetci muži od 16. do 60. roku pod hrozbou zastrelenia zhromaždili na Čampurke, odkiaľ mali byť odvedení na opevňovacie práce. Každý nastupoval plný nedôvery a obáv. Pridelená nemecká stráž zadelila mužov do skupín a rozostavila ich na poli východne od obce. Obavy z evakuácie zmizli, keď muži videli, že Nemci to myslia vážne s kopaním zákopov. Pamätná kniha obce Bojnice I., s. 120 – 121.
- 202 Tento horlivý pronacistický žandár, hl. d. z. Adolf Feike, dovtedajší veliteľ ŽS v N. Pravne, sa stal 1. 11. 1944 na príkaz šéfa Nemeckej bezpečnostnej služby v Prievidzi styčným orgánom medzi slovenskými úradmi a nemeckou brannou mocou (bezpečnostnou službou). Dostal plnú moc od šéfa nemeckej bezp. služby. ŠAP Bojnice, f. OÚ, D1-921/1944.
- 203 Heimatschutz (nemecká domobrana) sa na hornej Nitre sformoval v druhej polovici septembra 1944. Velil mu Ambros Gross. Spočiatku mal dvesto členov; oddiely HS vznikali aj v okolitých nemeckých obciach. SCHVARC, M.: Heimatschutz – medzi realitou a ilúziou. (Organizácia a formovanie nemeckej domobrany). In: Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov III. (Povstanie roku 1944). Trnava 2004, s. 315.
- 204 Podľa Pamätníka (č. 1) bolo prvé deportovanie zaistených alebo zajatých príslušníkov „povstaleckého vojska“ z Prievidze do Nitry vykonané 17. 11. 1944. „Na rozkaz miestneho nemeckého vojenského veliteľa musela zúčastniť aj tunajšia stanica.“ Stalo sa tak viackrát. Zaistené osoby vraj smerovali do internačného tábora, kde si ich prevzala Domobrana.
- 205 Jedným z prvých nariadení ORNV 30. 8. 1944 bolo vyvesenie čs. a sovietskych zástav. ŽAMBOKY, V.: c. d., s. 22.
- 206 Podľa osvedčenia HV NB z 31. 12. 1945 bol do Talianska odkomandovaný HVŽ 23. 2. 1945. Kópia v archíve G. P.
- 207 V žiadosti o prijatie do Sboru NB na PV SNR z 2. 5. 1945 uvádza, že 23. 2. 1945 navštívil HVŽ. Osobný archív G. P.
- 208 Ištok bol od októbra 1944 do apríla 1945 opäť vo funkcii hlavného veliteľa žandárstva. KORČEK, J.: Slovenská republika 1943 – 1945. Bratislava 1999, s. 130.
- 209 V skutočnosti v rakúsko-uhorskej armáde dosiahol až hodnosť nadporučíka.
- 210 Bol to plukovník jazdeckta Ján Veselý.
- 211 Predsa len podpísal. A to na samom sklonku existencie 1. SR – 1. apríla 1945, krátko pred začiatkom evakuácie slovenskej vlády. Deň nato, 2. apríla, bol už front na okraji Bratislavy, vo Vajnorochoch. KORČEK, J.: c. d., s. 130.

- 212 Timotheus Ištok (29. 9. 1891, V. Kostolány) bol odsúdený retribučným Národným súdom na trest smrti dňa 3. 12. 1946, popravený dňa 7. 3. 1946 v Bratislave. LIŠKA, O. a kol.: Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918 – 1989. Praha 2006, s. 79, MICHALÍK, V.: Retribúcia alebo politické procesy po roku 1945 v obnovenej ČSR. In: Kol.: *Zamĺčaná pravda o Slovensku II. diel.* Bratislava 1996, s. 276.
- 213 Tým bol Jozef Richter st. Mal troch synov – Vojtecha (1921), Jozefa (1923) a Pavla (1925). Z toho v horách sa zdržiaval preukázateľne iba Vojtech, Jozef robil spojku medzi mlynom a ľuďmi v horách. Za informáciu ďakujeme M. Vitkovi.
- 214 Názov skupiny pochádzal od názvu pohoria, kde sa skupina zdržovala. Mená príslušníkov a veliteľov partizánskej skupiny Žiar sa nachádzajú o. i. v liste Júliusa Koreňa zo dňa 30. 11. 1974. Kópia v osobnom archíve J. Saba.
- 215 Konstantin K. Popov bol príslušníkom II. slovenskej partizánskej brigády gen. M. R. Štefánika (V. Žingora). S veliteľstvom brigády stratila Popovova skupina po roztržke medzi Žingorom a Popovom spojenie a začiatkom októbra 1944 došlo aj k oficiálnemu rozdeleniu brigády na II. partizánsku brigádu gen. M. R. Štefánika pod velením V. Žingora a 2. slovenskú národnú partizánsku brigádu pod velením st. serž. Popova. Pôsobila v oblasti Malej Fatry až do roku 1945.
- 216 Išlo o Bohuslava Majzlíka z Kláštora p. Znievom. Oddiel Slovan (názov od obce Slovany) založil koncom r. 1944. Formálne bol súčasťou 2. slovenskej národnej brigády mjr. Popova. Oddiel tvorili občania obcí Kláštor p. Z., Slovany a Lazany. Z iniciatívy oddielu Slovan bol založený aj miestny oddiel Ráztočno a hlásila sa k nej aj skupina Žiar. GAŽO, E.: c. d., s. 362. Podľa povojnového výkazu (otčotu), ktorý koncipovali Pavel Richter a Michal Pračko sa oddiel Žiar registroval pod p. b. M. R. Štefánika, jeho veliteľom bol Július Koreň, komisárom Jozef Šovčík z Poluvsia, nazývaný aj Hrozný. Pôsobiskom boli štyri chotáre v rovnomennom pohorí. Menoslov príslušníkov obsahuje aj G. Polčíka. ŠAP Bojnice, f. SNP, inv. č. 57. V životopise z 10. 7. 1954, ktorý je dnes súčasťou jeho personálneho spisu, uvádza, že pôvodne sa chcel pridať k skupine Major žandára Ninisa, resp. k skupine Magura, to mu však bolo „hliadkami znemožnené“.
- 217 Ludový názov pre pohlavnú chorobu – kvapavku.
- 218 V životopise z 10. 7. 1958 o tom píše: „Zistené bolo, že Jozef Pračko s jeho dvoma synmi a za pomoci spomínaného Šimu v nočných hodinách hneď druhého dňa po príchode z hôr... previedli túto krádež a s korisťou sa rozdelili. (...) Odhalením však... „utrpeľi pred občanmi určitú hanbu, nakoľko v obci Nedožery sa nevyskytlo niekoľko generácií, aby miestny občan kradol. To ešte i dnes by mohol hocičo na verejnom mieste si každý ponechať a nik sa mu toho ani nedotkne, pretože trestnú činnosť tu občania považujú za najväčšie zlo a jednotne by páchatela odsúdili.“

- 219 Účasť Ludvíka Orihela (1924, Zákostoľany), vyučeného kováča, v partizánskom odboji potvrdzuje aj správa o priebehu SNP zaslaná predsedom NV z uvedenej obce dňa 16. 8. 1945 do SNM v T. Sv. Martine. SNA, zbierka SNP, šk. 18.
- 220 V podrobnejšom životopise z 10. 7. 1958 o realite dní koncom februára a začiatkom marca píše: „Tento čas bolo v tomto pohorí už vyše metra výšky snehu a stále padal, takže dosahoval už prez dva metre. Za týchto okolností skupiny boli nečinné na nejaké akcie, bolo veľa starostí ako obstaráť potravu, keďže celé okolie boli obce nemecké (...) len vďaka obetavým občanom z Nedožier mohli sme dostať potraviny“. Až v marci, keď sa začal sneh topiť, boli skupinou L. Orihela – a za ich účasti – uskutočnené tri deštrukcie na žel. trati Prievidza – Handlová. Koncom marca mal vraj oddiel, v ktorom bol aj Polčík, asi 50 mužov. Pokiaľ ide o zbrane dva ľahké, jeden ťažký gulomet, granáty a niekoľko samopalov a pušiek a zásoby potravín na ďalšie asi tri týždne, keďže sa očakávali zdĺhavé frontové boje.
- 221 Pamätník Žandárskej stanice v Prievidzi (č. 2) zaznamenáva v čase, keď bol Polčík v horách, nasledovné deštrukčné aktivity partizánov na trati: 27. 2. – v katastri obce Veľká Čausa „výbušnami poškodili železničnú trať“, v dôsledku čoho došlo k vykoľajeniu nemeckého vlaku; partizáni tiež prepadli gardistickú stráž, pričom však nedošlo k žiadnym stratám na životoch; 14. 3. – deštrukcia trate pri V. Čause traskavinami a nový prepád stráže PO HG, pričom došlo k prestrelke, avšak bez obetí; 25. 3. – vyhodenie nem. voj. vlaku v katastri Ráztočna, dvaja nem. vojaci zhoreli.
- 222 Veľkú Čausu.
- 223 V podrobnejšom životopise z 10. 7. 1958 o Šovčíkovi uvádza, že bol „politickým komisárom“ N. Pravna za Povstania, pričom na neho bola vypísaná odmena 200 000 Ks, „pretože v tejto funkcii nechal zaistiť a do Sklabine odvieť cca 60 najväčších exponentov fašizmu z N. Pravna. Jeho fotografie s vypísanou odmenou boli vyvesované v okolí N. Pravna.“
- 224 JUDr. Jozef Lietavec (1915, Nedožery) – komunistický pracovník a funkcionár, pracovník politického oddelenia HŠPH, člen ÚV KSS, člen Zboru povereníkov, v r. 1951 – 1954 povereník vnútra. Spolustrojca zločinností režimu v 50. rokoch.
- 225 V skutočnosti vlasovci na Slovensku nikdy nepôsobili; najskôr tu šlo o bývalých príslušníkov 14. SS-divízie Galizien.
- 226 Jozef Šovčík z Poluvsia, prezývaný Hrozný.
- 227 Počas bojov pri Strečne bol Jozef zranený a liečil sa v Banskej Bystrici. Tu ho Nemci zatkli a odviekli do Handlovej, kde bol vypočúvaný a mučený a neskôr odvedený na neznáme miesto. Jeho telo sa našlo v hromadnom hrobe v Z. Kostolanoch. Nová doba, roč. I., č. 19, 15. 7. 1945, s. 3. Podľa informácie jeho brata Pavla Bleya (SRo 29. 8. 2010) Jozefa Bleya brutálne

- umučili nacisti 29. 1. 1945 v Zemianskych Kostoľanoch. Vyviazali ho za ruky a 17-krát mu prepichli šidlom pľúca, ľavú nohu mu odťali od členka, aby neušiel. Telo brata Rudolfa nikdy nenašli, rodina predpokladá, že zahynul v tábore v Mauthausene. Tento údaj je uvedený aj na rodinnej hrobke v Prievidzi, kde je napísané: Rudolf Bley, 1925 – 1945 Mauthausen. V zozname padlých čs. občanov, ktorý vyhotovil J. Petráš, sa pri mene R. Bleya píše, že zahynul „v boji“ dňa 13. 2. 1945. Brat Jozef (1924 – 1945) je uvedený medzi obeťami na pamätníku v Z. Kostoľanoch, kde bol zavraždený. Zmienka o exhumácii tiež v článku Z minulých dní. Exhumácia masových hrobov v Zemianskych Kostoľanoch. Čas v obrazoch, roč. I., č. 9, 2. 3. 1947, s. 2.
- ²²⁸ Nepriamo to potvrdili aj socialistickí autori konštatovaním, že „z Prievidze bolo len veľmi málo partizánov“. HOZÁK, J.: c. d., s. 127. Dobová ľudácka tlač povedala to isté, len inými slovami: Kým Batovany titulovala (oprávnené) ako „ohnisko vzbúrencov“, o Prievidzi sa vyslovila, že „sa zachovala ľahostajne k partizánskej horúčke“ (KOVÁČ, J.: c. d., s. 98).
- ²²⁹ Pôjde asi o prípad, ktorý zaznamenal aj Pamätník (č. 2) dňa 15. 11. 1944: nemecká domobrana v N. Pravne zajala 18 partizánov; po vyšetrovaní, ktoré viedol Nemeč Ján Ceida, Nemci partizánov umučili, pobili a pochovali v spoločnom hrobe v Gajdli (dnes Klačno).
- ²³⁰ Vráťane partizánov. Napr. pomocou starostu Cigľa boli do strážnej služby PO HG „prepašovaní“ traja partizáni – Ján a Jozef Svitkovci a Jozef Cmarko (KOVÁČ, J.: c. d., s. 120). Neobstojí tak obraz povojnovej a komunistickej propagandy, akoby všetci príslušníci tejto organizácie boli rovno zločincami. Mnohí muži sa v PO HG doslova ukryli pred útrapami záverečnej fázy vojny. O komplikovanej otázke členstva v PO HG pozri najnovšie vedecké práce slovenských historikov, napr. SOKOLOVIČ, P.: Pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy. *Pamäť národa*, roč. III, č. 4, 2007, s. 8-14, tenže: Hlinkova garda 1938 – 1945. Bratislava 2009, s. 398 – 409.
- ²³¹ Florián Surový (1915, Prievidza – 1987, Prievidza) – učiteľ, člen HG od 1940, v rokoch 1942 – 1944 okresný veliteľ HG, v 1945 okresný veliteľ PO HG. Súdený okresným ľudovým súdom, ktorý ho však oslobodil spod všetkých obžalôb. Nová doba, roč. I., č. 31, 26. 8. 1945, s. 2.
- ²³² Povedľa väčšiny ľudí, ktorí chránili Židov, sa našli jednotlivci, ktorí oznamovali ich ilegálny pobyt. Pred ľudovým súdom sa prejednával prípad, keď v januári 1945 žandárskej hliadke v Bojniciach (G. Polčík a J. Ježík) vraj Štefan Krutošík hlásil, že v Opatovciach nad Nitrou sa ukrýva židovská rodina. Dotyčný si onedlho overoval, či rodinu chytili, na čo mu údajne žandári odvetili, že „tam nič neni, že prehádzali celé Opatovce, avšak nikoho tam nenašli.“ On im potom radil, že „tam sa musí ísť v noci striežiť“. ŠA Nitra, č. 932-933/45, f. SNB Prievidza, inv. č. 14, Krutošík Š. a Vestenický J. – zaistenie.

- 233 „Krekáči“ – je poslovenčený ľudový názov pre Handlovčanov (od *Krickerhau, Krikeheu, Krickehay*).
- 234 Je to iný Šovčík než vyššie spomenutý samozvaný komisár partizánskej skupiny Žiar.
- 235 Dňa 14. septembra 1944 budovu školy (gymnázia) obsadilo nemecké vojsko a začiatkom novembra tu zriadilo vojenskú nemocnicu. IX. Jubilejná výročná správa SVŠ Prievidza, rok 1966, s. 38.
- 236 Bol to Hotel Koruna majiteľa Gabriela Schühtancza, Hlinkovo námestie č. 6.
- 237 Hotel Slávia niekdajšieho židovského majiteľa Bernarda Freiberga, v roku 1941 arizovaný, Hlinkovo námestie č. 44.
- 238 O priebehu bombardovania sme informovaní z hlásenia veliteľa ŽS Čongrádyho, ktorý na stanici ostal (ŠAP Bojnice, f. OÚ, D1-339/1945 prez). Bombardovanie bolo na slovenské pomery a na také malé mesto veľmi tragické. Krátko pred príchodom frontu, 29. marca 1945 dopoludnia, päť bombardérov zhodilo na mesto 49 trhavých bômb o váhe 200 až 500 kg, z toho 44 aj explodovalo. O život prišlo (v Štefánikovej ulici) na mieste 15 osôb (z toho 3 nemeckí vojaci). Ťažko ranených bolo aspoň 8 osôb. Až 11 domov bolo zdemolovaných úplne, asi 120 „značne poškodených“. Zaujímavé je Čongrádyho zhrnutie: „Všetky bomby dopadaly výlučne na obytné domky, ktoré obývajú čisto len civilné osoby.“ Na železničnej stanici sa síce nachádzal nemecký vojenský transport „s nákladnými autami, tankami a delami, ktorý práve vyvagónoval, ale na tento neboly shodené žiadne bomby a taktiež nebol ani odstrelovaný s palubných zbraní. V dôsledku tejto okolnosti možno predpokladať, že útok bol namierený čiste len proti civilnému bezbrannému obyvateľstvu“. Podľa neskoršieho Pamätníka (č. 1) vtedy 7 bombardovacích a 2 stíhacie lietadlá rumunského pôvodu zhodili asi 49 trhavých bômb, zabitých bolo spolu 18 osôb, ťažko ranených 20 a ľahko 5 osôb). Nešťastnú akciu spomína aj B. Ferjenčík (Dva omyly partizánov, Svedectvo, č. 6, jún 2002, s. 25). Počet zabitých uvádza až 21.
- 239 Pamätník (č. 1) potvrdzuje, že na námestí bol jednou bombou skutočne zničený nemecký kanón s obsluhou a 6 koňmi, no podľa tohto zdroja išlo o iné bombardovanie, a to z dňa 3. apríla 1945.
- 240 Mesto oslobodila 40. armáda 2. ukrajinského frontu (UF), ktorej velil genpor. Filip Fedosejevič Zmačenko.
- 241 Literatúra uvádza, že po prechode frontu vo svojej činnosti pokračoval aj okresný náčelník Dr. Albert Lexmann. Túto, na celoslovenské pomery anomáliu, pomáha vysvetliť svedectvo Prievidžanky Márie Dvorskej, rod. Urbanovej (1924), účastníčky partizánskeho hnutia: „Dr. Lexmann bol načas internovaný v nováčkom tábore z dôvodu nespoľahlivosti, ale keď

- Ján Svitok zistil svoje 'nedostatky' vo vedení úradnej agendy, zariadil, aby bol bývalý okresný náčelník z tábora prepustený a nastúpil na okresný národný výbor." Informáciu poskytla J. Sabovi 2. 4. 2010.
- 242 V jeho osobnej karte sa koniec služby v „bývalých zboroch“, teda v Zbore žandárstva SR, datuje 5. 5. 1945.
- 243 Vojenským veliteľom Prievidze bol od 10. apríla 1945 major Andrej Andrejevič Profimov, HOZÁK, J.: c. d., s. 121. ONV začal pracovať približne o desať dní nato. Tamže. Pre zaujímavosť, na výročie ukončenia druhej svetovej vojny, 9. mája 1945, rozhodli poslanci ORNV a MNV v Prievidzi o premenovaní Hlavného námestia na Námestie maršala Stalina.
- 244 Pôvodne dom židovského veľkoobchodníka s drevom Jozefa Wenera, Krátka ulica č. 161. Majiteľ s manželkou i tromi deťmi boli deportovaní a zahynuli. Za informáciu ďakujeme E. Kližanovi.
- 245 Tu sa angažoval aj OÚ; okresný náčelník Lexmann vydal 7. apríla vyhlášku s 9 bodmi s cieľom „zaistenia verejného poriadku a bezpečnosti“. O. i. od 21. do 5. hod. ranej platil zákaz vychádzania; prísne zakázal tiež „predávať špiritus vojsku“; za toto hrozilo okamžité zatknutie. ŠAP Bojnice, f. OÚ, D1-29/1945.
- 246 Bolo to viac, podľa sčítania z 15. 12. 1941 mala Prievidza vyše 4,5 tisíc obyvateľov.
- 247 Mokrého a Ivana uvádzajú odbojové publikácie ako „známych aktívnych činiteľov strany“. KOVÁČ, J.: c. d., s. 62.
- 248 Partizáni sa v povojnovom období stali skutočne osobitnou privilegovanou kastou; presadzovanie ich práv či „nadpráv“ viedlo často až k svojvôli a bolo typické pre celé Slovensko. Politicky podporovali komunistov. Pokiaľ ide o opisovaný región, odbočka SSP v Prievidzi hlásila ústrednému sekretariátu zväzu dňa 10. 10. 1945 (č. 146/1945), že „o ignorovaní našej odbočky nemôže byť v okrese žiadnej reči... takmer v každej obci nachádzajú sa partizáni, ktorí už vhodným spôsobom vedia presadiť naše požiadavky ... Partizán, ako taký, ktorý má v každom ohľade prednosť...“
- 249 Poverenictvo zdravotníctva už 19. mája 1945 vydalo všetkým okresným lekárom prísne dôverný oznam, že „všetky tehotné ženy, ktoré v dôsledku vojnových udalostí otehotneli, môžu (...) žiadať o umelé prerušenie tehotenstva výlučne na štátne trovy“. Podľa hlásenia jedného z prievidzských obvodných lekárov Dr. Neumanna z 24. 6. 1945 ho zatiaľ vyhládalo 7 žien, ktoré „otehotneli následkom násilia“. (ŠAP Bojnice, f. ONV 1944 – 1948, D1-425/45. Zdá sa preto, že k znásilneniam došlo aj v samotnej Prievidzi. Poškodené sa však – pochopiteľne – nehlásili u žandárov, ale u lekárov.
- 250 Fonetický zápis názvu je Karpatia, tento bol používaný počas socializmu. Historicky správny názov je Carpathia.

- 251 Len na dvoch miestach, medzi železničným mostom a riekou Nitrou a v dvore firmy Carpathia, bolo pri exhumácii nájdených celkovo 92 mŕtvol. (Obyvateľstvo však predpokladalo ešte vyšší počet postrieľaných). Identifikovaných však bolo len zopár, a to slovenských občanov. Anton Murár a Štefan Mjartan z Cigla, Vojtech Wetsler z B. Štiavnice, ďalej Florián Vaňo, Bartolomej Grünfeld, Augustín Meliško, istá Schwartzová z Nitry, ako aj jeden brutálne umučený český partizán. Medzi obeťami sa našli ženy aj deti. Na mŕtvolách sa našli znaky mučenia, ako aj podvýživy. Podľa prác F. Holku – Národnooslobodzovací boj na Ponitří (s. 185) a Krvavé zločiny fašizmu na hornej Nitre (s. 148). „Ďalších, medzi nimi Máriu Kolesovú a Antona Mikuša, zavraždili v Prievidzi v Heumannovskom dome, kde sídlilo 14. Stützpunkt Priwitz (Prievidza).“ ZÁNI, F.: Handlovcania v boji za slobodu. Handlová 1974, s. 145.
- 252 V matrike zomretých v Prievidzi sú ku dňu 29. 12. 1947 zapísaní ako mŕtvi v nemeckej vojenskej uniforme z exhumácie dňa 17. 4. 1945 nasledovne: 34 v železničnom násype (hroby č. I., II., III.); 2 pri bagri pri rieke Nitre (hrob IV.); 14 v jame pri rieke Nitre (hrob V.); 7 v Prievidzi (hroby VI. a VII.); 6 pri železničnom moste na Handlovú. Teda spolu 63.
- 253 V hromadnom hrobe v Carpathii je v matrike zapísaných 15 civilných osôb, všetci so vstrelom do tyla.
- 254 Úmrtná matrika Prievidza z roku 1945 na s. 221 uvádza meno Augustín Meliško, dátum úmrtia 30. 3. 1945, vek 27 rokov, mäsiarsky robotník. Takéto meno uvádza aj F. Holka (Národnooslobodzovací boj, s. 185)
- 255 Podľa matriky zomretých sa v Prievidzi nachádzali spoločné hroby: v chotári obce Prievidza 9 mŕtvol; na železničnom násype 3 mŕtvoly; hromadný hrob v Carpathii 15 mŕtvol; železničný násyp 26 mŕtvol (Nemci); železničný násyp 6 mŕtvol; železničný násyp 2 mŕtvoly; pri bagri pri rieke Nitre 2 mŕtvoly; v jame pri rieke Nitre 14 mŕtvol; v Prievidzi 6 mŕtvol; v Prievidzi 1 mŕtvola; pri železničnom moste na Handlovú – 6 mŕtvol. Súpis exhumovaných hrobov sa nachádza aj v MV SR, SNA, fond Národný súd, mikrofilm II.A-894. Tu sa však nachádzajú aj počty Nemcov odsúdených a zastrelených nemeckým poľným súdom. Autori monografie Prievidze o týchto obetiach píše: „O rozsiahlych výčinoch v meste hovorili po oslobodení masové a spoločné hroby, v ktorých sa našlo 165 umučených osôb (151 mužov, 10 žien a 4 detí), medzi nimi aj gravidná žena, ktorá intervenovala za svojho muža. Pri železničnej stanici bolo exhumovaných 41 osôb, medzi nimi aj vojenským súdom odsúdení príslušníci fašistickej armády. V skorých ranných hodinách 30. marca 1945 v záhrade Carpathie gestapo postrieľalo 25 osôb. Podľa neskorších zistení fašistickú zvoľu na tomto mieste žalovalo 86 umučených antifašistov a účastníkov Povstania.“ PĚLI, I.: c. d., s. 103. Ako zaujímavosť možno spomenúť, že na území prievidského okresu, v Dolných Vesteniciach, bol 1. 12. 1945 exhumovaný aj

- brat Alexandra Dubčeka Július (nar. 1920, Chicago, USA), ktorý padol 22. 1. 1945 v uvedenej obci ako príslušník p. brigády Jána Žižku.
- 256 Bol i tajomníkom komsomolskej organizácie 164. streleckého gardového pluku mjr. Kozljakovského. SAVIN, K., I.: Spomína jeden z hrdinských osloboditeľov Prievidze. In: *Horná Nitra*, I, s. 199.
- 257 V úmrtnej matrike, zv. 6, s. 6, je meno Štefan Klučiar, príčina smrti – „usmrtený výbuchom ručného granátu“.
- 258 Savin však uvádza, že spolu so Sizikovom boli až štyria. Všetci sú pochovaní v Handlovej. Rodičom Sizikova zaslal pracovník Okresného vojenského výboru v Prievidzi Ostašenko nasledovný telegram: „Váš syn, komsomolský vedúci streleckého pluku Konstantin Kuzmič Sizikov, padol v boji za socialistickú vlasť.“ PĚLI, I.: c. d., s. 104.
- 259 Vďaka rýchlemu postupu a šikovnosti sovietskych vojsk samotná Prievidza utrpela len pomerne malé škody; najväčšie boli na železnici a žel. mostoch. Až v 2/3 obcí okresu neboli zaznamenané žiadne vojnové škody (HERCHL, F. c. d., s. 7). Samotná Prievidza bola oslobodená s pomerne malými stratami. Už inak to bolo v prípade niektorých okolitých obcí. Len pri Nemeckom Pravne padlo 212 rumunských a 67 sovietskych vojakov! (HOZÁK, J.: c. d., s. 180).
- 260 Presnejšie ONV. Okresné úrady totiž po fronte nahradili okresné národné výbory – ONV. ONV sa primárne venoval odstraňovaniu vojnových škôd, pomoci vojnou postihnutým a obnove hospodárskeho života. (SIMANOVÁ, D.: Činnosť Revolučného okresného národného výboru a ONV v Prievidzi v r. 1944 – 1945. In: *Horná Nitra*, XIII, s. 16).
- 261 Išlo o dve miestnosti väznice po 7 m² s predsieňou 4,8 m². ŠAP Bojnice, f. ONV 1945 – 48, 434/48 prez.
- 262 Predsedom OES v Prievidzi bol T. Štefko, jeho námestníčkou Dr. A. Lišková, žalobcom Dr. J. Fábry (neskôr Dr. V. Singer) a jeho námestníkom Dr. A. Lexmann. MES v Prievidzi viedol rušňovodič J. Dvorský. HOZÁK, J.: c. d., s. 180.
- 263 Yesayahu Jelínek, rodák z Prievidze, v pripravovanej monografii o prievidzskom židovstve uvádza, že do Prievidze vrátilo, resp. sa tu usadilo 16 až 20 židovských rodín a jednotlivcov. V roku 1947 v meste žilo 134 Židov. Za informáciu ďakujeme E. Kližanovi.
- 264 JUDr. Eugen Kadvan (1911 – 1979). Bol rodák z Bojníc. V r. 1935 sa stal doktorom práv, od r. 1941 viedol vlastnú advokátsku kanceláriu v Prievidzi. Bol demokratického zmysľania, patrilo mu medzi rešpektované osobnosti v meste. V r. 1952 bol z politických príčin vylúčený z advokátskej komory. Bola mu znemožnená advokátska činnosť a bol pod dozorom ŠtB

- 265 Už letmé preštudovanie spisov OLS ukazuje, že škála obvinení tu bola dost pestrá. Sú tu prípady spolupráce s gestapom, prenasledovania partizánov, napomáhania okupačným vojskám, hrubého správania sa k Židom, až po „propagáciu HSLS“ Od roku 1945 bolo trestným činom aj „štvanie proti komunizmom“. Mnohé prípady retribučného súdnictva boli akiste opodstatnené, no niektoré sú priam výsmechom zdravého rozumu. Tak napr. v prípade Dr. Júliusa Vavra, kultúrneho referenta HG z Prievidze (č. 917/45), sa dôvodovej správe na zaistenie uvádza, že „bolo jeho povinnosťou (...) svojích podriadených viesť v duchu slavianskom a protifašistickom“, čo vraj neučinil, a preto má byť súdený; bol dodaný do ZT v Novákoch. Pozri Štátny archív Nitra, fond SNB Prievidza (obsahuje i ďalšie zápisnice z vypočúvania príslušníkov HSLS a HG vo veci politickej činnosti od roku 1939 do 1945 s podpismi G. Polčíka ako zapisovateľa i vyšetrovateľa), tiež ŠAP Bojnice, f. ONV 1944 – 1948, D1-447/45 prez.
- 266 Volala sa Petronela Švarcová.
- 267 Ženská demonštrácia sa viaže na prvé proticirkevné opatrenia SNR roku 1945. Poštátnenie cirkevných škôl roku 1945 spôsobilo, že v jednej škole mohli vyučovať iba dve rehoľné sestry. Tak to bolo aj v dievčenskej škole v Prievidzi, dovtedy patriacej kongregácii dcér Božskej lásky – mariánkam. Proti výmene rehoľných učiteliek za civilné v roku 1945 sa v Prievidzi na námestí pred ženským kláštrom zišli ženy, 30 z nich intervenovalo na Mestskom dome za zachovanie sestričiek v meste. Mária Murková, rod. Chládková (1911 – 2006) sa so žiadosťou obrátila na Poverenictvo školstva, zorganizovala aj petičnú akciu, ktorú podpísalo asi 100 obyvateľov. No nepochodila. Službukonajúci dôstojník František Mišeje, neskorší minister, 12. septembra žiadosť prevzal a Murkovú zaistil v budove ONV. Po troch dňoch ju bez vysvetlenia prepustili, no 21. septembra ju znovu zatkli a eskortovali do Ilavy. Obvinenia sa opäť nedočkala, vraj ju vinili za to, že „robila plagáty“. Po intervenovaní manžela na Predsedníctve SNR ju zo samotky prepustili až 13. novembra 1945, opäť bez vysvetlenia. Pri likvidácii kláštora v roku 1950 sa Prievidžania, zastrašení z neodôvodneného zatknutia Murkovej, už neodvážili postaviť na otvorený odpor. KLIŽAN, E.: Konať dobro, rozdávať radosť... (K 100. výročiu príchodu sestier FDC do Prievidze). Prievidza 2008, s. 28 – 31. Podľa hlásenia okresnej odbočky SSP ústrednému sekretariátu zväzu z 10. 10. 1945 (146/1945) „v poslednej dobe bolo badať medzi obyvateľmi v Prievidzi, hlavne medzi ženami, nábeh na demonštrácie. (...) Najmä druhú „partizáni z povolania“ označili za vážnejšiu. Najprv sa objavili letáky požadujúce navrátenie krížov do škôl a ponechanie rehoľných sestričiek ako učiteliek.“ Predseda ONV dostal aj deputáciu „rozhorčených“ žien, ktoré žiadali splnenie týchto požiadaviek. „Demonštrácie začali naberať už vážnejších rozmerov, a preto predseda ONV učinil radikálny koniec: niekoľko výboj-

ných demonštrantiiek dal do chládku na pár dní.“ Tiež si nechal predvolať predstavených miestnej cirkvi, čím napokon situáciu upokojil.

- 268 Priestory bývalého židovského pracovného tábora, v jeseni 1944 zničené, tak využíval aj „ľudovodemokratický“ režim. ONV v Prievidzi prikázal 11. 5. 1945 OV NB zriadiť z niekdajšieho ŽKT v Novákoch tábor zaisťovací. OV NB dostalo tiež príkaz „zaistiť osoby nemeckej národnosti nepriateľské voči ČSR“ a dopraviť ich do Novák. Avšak prvé osoby tu boli sústredované už 25. 4. 1945. Pozri: SIVOŠ, J.: Sústredovací tábor, s. 123. Tiež ONV v Prievidzi. Katalóg. (Zost. M. Vavrová). Prievidza 1973 (strojopis), s. 30-32. Podľa údajov J. Sivoša (Tábory nútenej práce na Slovensku v rokoch 1948 – 1953. *Pamäť národa*, roč. I, č. 1, 2005, s. 18) sa tu v novembri 1945 tiesnilo až 5154 ľudí, z ktorých 4698 bolo Nemcov. Od mája do novembra mal tábor sústredovací, potom pracovný charakter. Podľa Pamätníka (č. 1) bola 21. 11. 1945 nariadením Predsedníctva SNR zriadená dočasná stanica NB pri sústredovacom tábore Chalmová, ktorý bol zriadený ako pomocný pre Nováky (tábor jestvoval do leta 1946 (Podľa údajov Pamätníka do 31. 7. 1946, podľa údajov J. Sivoša do 30. 6. 1946).
- 269 Podľa údajov v Pamätníku (č. 2) sa 26. 6. 1945 začali do okresu vracat' niektoré evakuované rodiny. Dňa 17. 6. 1946 sa začal odsun Nemcov z okresu do sústredovacieho tábora v Novákoch, odkiaľ ich postupne odsúvali do Nemecka.
- 270 V osobnom liste príslušníka NB datovanom 31. 5. 1948 sa u neho uvádzajú ako zvláštne záľuby strelectvo.
- 271 František Bubala, roľník, Bobrov, úmrtie 28. 1. 1947 o 8. hod. dopoludnia. Miesto Prievidza 1 (vážnica v Mestskom dome), dôvod smrti – udusenie obesením. Úmrtná matrika Prievidze, zv. 5, s. 254 .
- 272 Podľa životopisu E. Kadvana bol tento členom Poľovníckeho zväzu od r. 1941. Od tohto roku až do r. 1952 vykonával funkciu okresného tajomníka OV-SPZ. V nasledujúcich desiatich rokoch mu bol (z politických príčin) až trikrát odobratý poľovný lístok.
- 273 Vo svojej zbierke má Polčík nasledujúce plakety: I. Celoštátny prebor SNB, Praha 1946, III. cena 300 m puška; I. Celoštátny prebor SNB, Praha 1946, I. cena 15 m pištoľ; I. Celoštátny prebor SNB, Praha 1946, I. cena 25 m pištoľ; I. Celoštátny prebor SNB, Praha 1946, I. streľba; II. Celoštátny prebor SNB, Bratislava 1947, II. cena 25 m pištoľ; II. Celoštátny prebor SNB, Bratislava 1947, II. cena Združené strelecké preteky. I služobné hodnotenie príslušníka ZNB z 9. 3. 1972 uvádza: „Má mimoriadny záujem o športovú streľbu pri ktorom športe v minulosti dosahoval mimoriadne dobré výsledky tak, že sa dostal až do medzinárodnej streleckej súťaže ozbrojených zložiek socialistických krajín, odkiaľ si priniesol tiež za veľmi dobré výsledky udelené medajle“.

- 274 NB-2 - neuniformovaná zložka HV NB, ktorá vykonávala aj politické spravodajstvo. Od 1. 11. 1945 ju nahradila Ústredňa politického spravodajstva, resp. od 1. 12. 1945 VI. odbor PV. Táto mocenská zložka bola v r. 1945 – 1948 plne v službách komunistov. MEDVECKÝ, M.: K organizačnej štruktúre, s. 26-35.
- 275 Podľa zápisu v Pamätníku (č. 1) zo dňa 31. 5. 1945 „hliadka použila zbraň proti Štefanovi Karlubíkovi z Močenku strelením do nohy, pretože sa dopustil násilia proti tejto hliadke“.
- 276 Polčíkov opis sa zhoduje s opisom F. Zániho, ktorý vo svojej knihe píše: „Pozháňali sme sud od karbidu a doňho zarobili červenej farby spolu s vápnom a glejom. Vytvorili sme štyri skupiny – každá mala väčší počet štetcov a pätkilogramovú plechovicu. Nákladné auto sme dostali z baní, a tak sme sa v jednu sobotu večer vybrali do Prievidze. Okolo 23. hodiny (...) začala sa „názorná agitácia.“ (ZÁNI, F.: c. d., s. 102-103).
- 277 Situačné hlásenie č. 4 Sväzu slov. partizánov v Prievidzi uvádza: „Podľa odhadu bolo nás v horách 20 000 partizánov. Dnes, keby sme neboli opatrní zaregistrovali by sme vyše 200 000: to je taký počet, ktorý by stačil na oslobodenie Slovenska vlastnou silou. Títo falošní partizáni nás pomaly, ale iste svojou bezočivosťou odstrkujú na náš úkor a zaujímajú miesta, na ktoré nemajú, ba ani nesú mať nárok. (...) je našou svätou povinnosťou očistiť náš verejný život od všelijakých tých parazitov a príživníkov, ktorí nemajú s pojmom partizána nič spoločné.“ ŠAP Bojnice, zb. SNP, inv. č. 40, s. 5.
- 278 F. Záni to opisuje trochu inak: „Tam z poschodia domu susediaceho s dnešným Domom osvety, si poslanec DS Mjartan vyhradzoval, aby sme nepomaľovali aj jeho dom. Chlapci ho však uspokojili, že majú len obyčajné vápno a že agitujú pre demokratov. Samozrejme, že mu namaľovali veľké červené trojky.“ (ZÁNI, F.: c. d., s. 103). Komunista Záni však zamlčal, že komunistickí agitátori sa tu dopustili banditizmu. Do bytu Matúša Svitka z Prievidze totiž „vtrhlo asi 20 mužov z Handlovej a Prievidze“, kde sa „dopustili násilia na príslušníkoch Svitkovej rodiny“, ktorých poranili. Vyšetrovaním sa zistilo, že príčinou násilia bolo, že Svitok im nechcel dovoliť maľovať na steny svojho domu predvolebné heslá. Z kontextu udalostí je zrejmé, že šlo o komunistov – pravdepodobne sa to však žandársky veliteľ obával uviesť, nešpecifikoval ani rozsah zranení. Prípado vyšetřovala miestna stanica NB, na páchatelov bolo podané podanie na okresný súd. Výsledok nepoznáme, podľa všetkého sa však vinníkom nič nestalo, keďže komunisti a partizáni mali v tzv. ľudovej demokracii prakticky imunitu. Pamätník č. 1, Pamätník č. 2, zápis k 25. 5. 1946.
- 279 Podľa predpisov musel žandár pri zákroku vždy použiť výzvu „v mene zákona“. Túto bol povinný uposlúchnuť každý, vrátane vojenských osôb. Mal však právo dodatočne sa sťažovať. MACEK, P. – UHLÍŘ, L.: c. d., s. 108.

- 280 O „uvolnení morálky“ po fronte hovorí čosi aj zápis v Pamätníku (č. 2) z 21. 11. 1945: „Po celý rok 1945 boli pomery veľmi rušné, jak pomery politické, taktiež hospodárske a bezpečnostné. Bezpečnostné pomery sa veľmi zhoršily tiež aj tým, že mnoho zbraní ostalo po bojujúcich armádach medzi ľuďmi a tiež aj tým, že po odsunutých Nemcoch, resp. zaistených Nemcoch, bol ich majetok sčiasťky rozkradnutý a na ich miesta dochádzaly ľudia z rôznych krajov republiky a tiež zo zahraničia (...). Boli to ľudia, ktorých minulosť sa ťažko kontrolovala a zistila.“ Podľa bilančného zápisu z 26. 12. 1946 boli však bezpečnostné pomery v r. 1946 už „pokojnejšie“.
- 281 Nielen žandári boli voličmi DS, ale táto vyhrala v Prievidzi celkovo so ziskom 59, 6% hlasov. HOZÁK, J.: c. d., s. 128. Marxistickí autori hovorili v prípade povojnových politických nálad v Prievidzi o „silných nacionálnych a regionálnych prežitkoch“, ktoré tvorili podhubie pre činnosť „reakčných strán“. HERCHL, F.: c. d. s. 8. Príznačné je, že komunistické dejiny Prievidze z roku 1983 vôbec neuvádzajú volebné výsledky roku 1946, píše len o „celoštátnom úspechu KSČ“. PÉLI, I.: c. d., s. 107.
- 282 Myslí sa zákon č. 255/1946 Zb. z., ktorý definoval odbojára a týmto zaručil viaceré materiálne i spoločenské výhody.
- 283 O zavedení úplne nových, modrých rovnošiát pre príslušníkov SNB rozhodol minister národnej bezpečnosti v novembri 1952; ostatné zložky MV mali nosiť uniformy farby khaki. Zmena sa zavádzala len postupne, definitívne ukončená bola k 1. 1. 1957. KASTLER, V.: Rovnošaty príslušníkov policajných a bezpečnostných orgánov (1946 – 1968). Zborník SNM, XCVI, 2002, s. 118.
- 284 V potvrdení z 15. 7. 1947 má v kolónke zvláštne schopnosti skutočne uvedené „motocyklista“.
- 285 Nebol povýšený hneď po fronte, ale asi až v druhej polovici r. 1946 so spätnou platnosťou od 1. 1. 1946 „za mimoriadne zásluhy v boji proti okupantom“ Hlavným veliteľstvom NB. Podľa dochovaných archívnych dokumentov totiž prvý návrh ONV v Prievidzi na jeho povýšenie zo strážmajstra na štábného strážm. šiel 30. 6. 1945, potom 7. 1. 1946, ďalší 12. 7. 1946. Podobne navrhovaní na povýšenie boli aj jeho bývalí kolegovia z prievidzskej stanice, avšak viacerí po vojne už pôsobili na iných miestach. Z tých, čo ostali v Prievidzi, bol však ešte vyššie povýšený Ján Ježík, ktorý bol na jar 1948 už praporčíkom (už onedlho, asi v 1950, bol však aj odbojár Ježík zo SNB prepustený). Zaujímavé je, že všetky návrhy na povýšenie z ONV boli nie na oficiálnom hlavičkovom papieri, ale len s nečitateľným podpisom predsedu a tajomníka ONV. Podľa Polčíka to súviselo s faktom, že ONV ovládali demokrati, a keďže sa rávalo aj s prípadnou politickou zmenou, apolitickí žandári tak chceli zmenšiť riziko, že by po tomto navrhovaní automaticky žandári do nemilosti novej politickej moci.

- 286 Jozef Bublík, krycie meno Želenský, (1912, Světec, okr. Teplice – 1971, Handlová) – Podľa ESNP (s. 55) pôvodne technický úradník v Handlovských u. baniach. Spolu s F. Zánim organizoval odchod handlovskej roty do SNP. Potom člen 1. čsl. p. b. M. R. Štefánika. Neskôr (podľa E. GAŽA, s. 166) bol náčelníkom štábu III. práporu Čsl. partizánskej brigády pplk. Lichnera v hodnosti npor. ženijného vojska. Nositeľ vyznamenaní: Čsl. vojnový kríž 1939, Rad SNP I. tr. a i. Od 15. 12. 1946 bol predsedom Okresného koordinačného výboru odbojových sväzov v Prievidzi, Jaroslav Haroník tajomníkom.
- 287 Napr. podľa zápisu žandárskeho kronikára v Pamätníku (č. 1) počas tzv. jesennej krízy r. 1947, vyvolanej komunistami a partizánmi, dal 11. 9. Bublík-Želenský „ako predseda Koordinačného výboru Odbojových zložiek v Prievidzi“ v miestnom rozhlase svojoľne vyhlásiť mená osôb, ktoré mali byť v rámci tzv. očisty odstránené zo svojich postov. V meste nato vznikli nepokoje, ktoré museli riešiť až príslušníci Pohotovostného oddielu NB z Turčianskych Teplíc, ktorý bol sem prevelený 20. 9. na udržanie verejného poriadku, čo obyvateľstvo „s vďakou prijalo“. Ako uvádzajú aj novšie historické výskumy, v povojnovom období bol Želenský skutočne dôvodne podozrivý z viacerých trestných činov. LETZ, R. – MATULA, P. (eds.): Dokumenty k procesu s Viliamom Žingorom a spol. Bratislava 2009, s. 47.
- 288 Ferbla – hra v karty.
- 289 Bývalí ľudia – termín, ktorý používala komunistická propaganda na označenie ľudí spojených s predchádzajúcimi režimami; ktorí mali nevhodný triedny pôvod či politické názory – najmä ak mali trochu významnejšie postavenie.
- 290 V jednom z hlásení Pohotovostnej skupiny H (z 19. 10. 1944) sa objavuje informácie, že počas povstania vystupoval Fero Záni ako komisár a odsúdil na smrť jedného 18-ročného mladíka. Okrem toho hlásenie Zániho uvádza ako jedného zo štyroch členov trestného súdu v Handlovej, ktorý dal údajne popraviť až 300 osôb, a to postrieľaním guľometmi (SUŠKO, s. 290-291). Dobový nemecký propagandistický časopis *Der Neue Tag* zo dňa 11. 10. 1944 (SNA, f. Úrad propagandy, šk. 407) zas na margo Zániho uvádza: „...pod jeho vedením tvorili po vypuknutí puču tzv. trestnú komisiu, pozostávajúcu z piatich členov a obávanú pre sadistické výčiny... dal mladého robotníka odviešť a predtým, než dal rozkaz zastreliť ho, niekoľko razy ho pichol bajonetom. Takýmto a podobným spôsobom našlo smrť veľa obyvateľov Handlovej.“ Dnes je ťažko tieto informácie overiť, údaj 300 guľometmi postrieľaných osôb je však určite prehnaný. Najmasovejšie vraždenie miestnych Nemcov sa odohralo v Sklenom 21. 9. 1944 (takmer 180 obetí). Podľa Polčíkovho vyjadrenia nemal Záni s vraždením Nemcov v Handlovej počas SNP nič spoločné.

- 291 Informácie o týchto výčinoch sa dostali aj do SNR. Poslanec Michal Géci interpeloval na jednom zo zasadnutí SNR v r. 1946 povereníka vnútra M. Ferjenčíka, či mu je vraj známe, že „istá skupina po oslobodení sriadila si v Moste v Čechách odbočku stanice NB Handlová a že pod touto firmou v Moste popáchala niekoľko ťažkých zločínov.“ Jedným z nich mal byť práve Želenský. <http://www.psp.cz/eknih1946snr/stenprot/013schuz/s013003.htm>
- 292 Aj informácia o tom, že Želenský údajne autom zabil dvoch ľudí, odznela v pléne SNR. „...v mesiaci apríli 1946 zabil osobným autom značky Opell-Kapitan na moravsko-slovenských hraniciach dvoch čsl. vojakov“. Takisto tu odznela informácia, že 12. 11. 1947 sa verejne vystavoval, že neuznáva čl. vládu, ani prezidenta a tiež, že stanica NB Handlová na jeho podala žalobu za používanie falošného mena. <http://www.psp.cz/eknih1946snr/stenprot/013schuz/s013003.htm>
- 293 V hlásení o priebehu zatknutia, ktoré 30. júla 1948 vypracoval okresný veliteľ SNB kpt. Hatala (ŠAP Bojnice, f. ONV 1945 – 1948, č. 247 prez.), sa uvádza, že zatknutie a transport Želenského sa konali na príkaz Františka Mišejeho, vtedajšieho tajomníka III. (štátno-bezpečnostného) odboru na Povereníctve vnútra.
- 294 Peter Hatala - Smutko (1898, Likavka) pôsobil v žandárstve od 30. 10. 1920 do 31. 7. 1950.
- 295 Dnes Lehota pod Vtáčnikom. Hatalovo hlásenie však uvádza, že išlo o Podhradie. Rím. kat. farárom bol istý Šimonovič.
- 296 Vládli odôvodnené obavy z ozbrojeného odporu oboch. Hatala v hlásení uvádza, že z pobočky Sväzu slovenských partizánov (ktorej obaja šéfovali) v tom čase zmizli 2 guľomety, dva automaty, 60 granátov a debnička streliva. Navyše, Želenský sa údajne vyhrážal, že „než bude môcť byť zatknutý, aspoň piatich odpraví“.
- 297 Skutočnosť, že práve Polčík s kolegom tohto dobrodruha zatýkali, potvrdzuje aj pochvala okresného veliteľa SNB z 18. 11. 1948 (ŠAP Bojnice, f. ONV 1945 – 1948, č. 386/1948 prez.)
- 298 Pamätník (č. 1) uvádza, že od 1. 9. do 4. 9. boli zaistení politickí činitelia DP a FS, a to Ing. Ján Geisler, Ing. Josef Hilbert a Jozef Steinhübel (farár z Handlovej – pozn. aut.). Z HSLŠ bol zaistený poslanec Klimko. „Ing. Ján Geisler bol dňa 2. 9. odvezený do Sklabini, kde bol hlavný partizánsky štáb.“ V Sklabini partizáni, ako je známe, zavraždili viac než 100 osôb.
- 299 Bublík-Želenský bol oficiálne zatknutý za „neoprávnené shromažďovanie vojenských zbraní a streliva, úklady o republiku a krádež osobného auta“. Pozri zápis v Pamätníku (č. 1) z 29. 7. 1948. Za zatknutie dostal Polčík 25. 11. 1948 od zemskeho veliteľa SNB na Slovensku plk. Lipku Pochvalné uznanie „za mimoriadne úspešný služobný výkon“. Dovtedy

- nemal žiadne oficiálne pochvaly či vyznamenania. V „osobnom liste“ príslušníka NB datovanom 31. 5. 1948 sú kolónky „vyznamenania“, „pochvaly“ i „odmeny“ prázdne, čo sčasti potvrdzuje fakt, že aj po vojne sa snažil konať apoliticky.
- 300 V rézii ŠtB sa dňa 10. 6. 1949 uskutočnil fingovaný útek J. Želenského z Ilavy, dostal tiež falošné osobné doklady a inštrukcie. Agentom ŠtB – spojkom smerom k Želenskému bol aj Ctibor Bley z Prievidze. JABLONICKÝ, J.: Podoby násilia. Bratislava 2000, s. 148 – 150.
- 301 Dňa 30. 7. 1948 bol zaistený a od mája 1949 zaradený do pracovného tábora v Ilave. Ponuku, aby sa stal „volavkou“ na Žingora, dostal od pplk. T. Baláža. Jeho riadiacim orgánom sa potom stal Ignác Čapla. K Žingorovi sa dostal cez V. Jeršova na základe legendy, že utiekol z Ilavy. So Žingorom sa stretol len raz, v septembri 1949 medzi Bystričkou a Trebostovom. Ponuku spolupracovať s ním však Žingor odmietol, poznajúc jeho „špatný život“, holdovanie alkoholu, ba chýry o jeho lúpežiach. Neskôr bol uväznený za hospodárske delikty. LETZ, R. – MATULA, P.: c. d., s. 47-48, s. 114, s. 220, s. 256-257.
- 302 Príznačné pre marxistickú literatúru je, že o výčinoch partizánskych funkcionárov nepísala. V najkomplexnejšej práci, aká na tému odbojarských organizácií vôbec vyšla, v knihe Sama Faltána *Z bojov do budovania. Odbojové zväzy v rokoch 1945 – 1948* (Bratislava 1989) niet o Želenskom, Haroníkovi a Zánim ani zmienka. Trojan sa spomína len raz.
- 303 Dr. Oldřich John (1907 – 1961) – predseda Národného zhromaždenia v r. 1948 – 1953.
- 304 Ak chceme byť historicky presní, formálne šlo o vstup do KSS, nie KSČ.
- 305 Tradičná apolitickosť sa zrušila aj legislatívne; zákonom o SNB z 21. 12. 1948.
- 306 Má na mysli prvé komunistické voľby v r. 1948.
- 307 Volebné miestnosti v máji 1948 sa pritom oficiálne zatvorili už o 14. hod.
- 308 Opačným prípadom boli „aktivisti“ v Nedožeroch. Keďže táto obec „slávnostne na kandidátku Národného frontu hlasovala oficiálne, jednotne“, bola vyhlásená za „vlasteneckú obec“. Pamätník (č. 1), zápis z 30. 5. 1948.
- 309 Zápisnica o volebnom výsledku v obci Kanianka. Podľa oficiálnych výsledkov za okres, ktoré šli na ministerstvo vnútra do Prahy, za kandidátku NF hlasovalo z 36.093 až 32.494 voličov (t. j. asi 91 %) a len 3.599 lístkov bolo prázdnych. ŠAP Bojnice, f. ONV, 57/1948 adm. Zo 69 obcí okresu až 15 vykázalo 100% hlasov za kandidátku NF (!) Pokiaľ ide o Slovensko, za kandidátku NF (oficiálne) hlasovalo takmer 85 % voličov, takmer 14 % vhodilo biely lístok. Kol.: Československé dejiny v datech. Praha 1986, s. 633.

- ³¹⁰ Jozef Fedora (1910, Dolné Kočkovce – 1975, Sliač) – bol predsedom Okresnej správnej komisie (OSK). V mesačnom hlásení o bezpečnostnej situácii v okrese Povereníctvu vnútra, V. odbor, 1. marca 1948 uviedol: „Činnosť ONV bola v posledných dňoch mesiaca suspendovaná a zodpovednosť za správu okresu prevzal akčný výbor okresu Prievidza, ktorý ihneď zariadil menovanie správnej komisie na čelo okresu Prievidza, ktorá už prevzala správu okresu na čele s predsedom prof. Fedorom a táto správna komisia úzko spolupracuje s okresným akčným výborom. Okresný bezpečnostný referent na zaistenie pokoja a poriadku aktivoval ozbrojenú jednotku, ktorá pozostáva z osvedčených partizánov a táto jednotka za spolupráce staníc NB vykonáva bezpečnostnú službu. ŠAP Bojnice, f. ONV Prievidza, č. 3/1948 prez. Podľa údajov v žandárskom Pamätníku (č. 1) bol dňa 26. 2. 1948 ONV v Prievidzi odstránený a nahradený Okresným akčným výborom.
- ³¹¹ Fedora bol v rokoch 1939 – 1944 profesorom kreslenia a deskriptívnej geometrie na gymnáziu v Prievidzi, v roku 1942 bol tiež okresným osvetovým a dramatickým referentom Hlinkovej mládeže. V októbri 1944 zatknutý gestapom za organizovanie odboja vo Valaskej Belej, neskôr väznený v koncentračných táboroch v Dachau, Ohrdurf a Buchenwalde. Po oslobodení pokračoval v pedagogickej činnosti, krátko bol v politike. Neskôr pôsobil ako umelec – akademický maliar v slobodnom povolání. Zážitky z koncentračných táborov zobrazil aj vo svojom diele. Osobnosti v prievidzských cintorínoch II., s. 13; LOMNICKÁ, Amália – KUBOVÁ, Anastázia: Nebudú zabudnutí II. Prievidza 2004, s. 3.
- ³¹² O tom tiež: SOKOL, T.: Hra osudu. Prievidzský občasník 1/2008, s. 14-16.
- ³¹³ ŠAP Bojnice, f. ONV, č. 71/1948 prez.
- ³¹⁴ Ladislav Fabíni (1919, Hnilčík) – v žandárskom zbore od 1. 7. 1942. Absolvoval nástupnú školu v Topoľčiankach (pohotovostný oddiel NB) a 1. 2. 1943 nastúpil na ŽS v Dvorníkoch n. Nitricou. Na stanicu NB v Prievidzi nastúpil 11. 5. 1945 a pôsobil tu do 31. 7. 1950, keď bol zo SNB prepustený. Od 1. 1. 1946 príporčík, od 1. 9. 1949 vrchný strážmajster.
- ³¹⁵ Nedlho po prevrate (v r. 1950) bol Fabíni zo SNB prepustený, rovnako ako Ježík. Pozri tiež Pamätník č. 1, s. 10.
- ³¹⁶ To je aj veľmi pravdepodobné, keďže Jozef Mjartan spolu s M. Polákom a J. Lukačovičom patril k opozičnému krídlu v DS ešte pred prevratom a po februári kolaboroval s komunistami, spoluvytvoriac „ústredný akčný výbor DS“. Onedlho spoluzakladal Stranu slovenskej obrody (bábkovú politickú stranu, ktorej cieľom bolo vytvárať zdanie politickej plurality v čase totality – pozn. aut.), a od r. 1966 bol jej predsedom. Za jeho postoje ho komunisti odmenili rôznymi funkciami, napr. bol podpredsedom Zboru povereníkov (1948 – 1953), potom poslancom NZ a i. PEŠEK, J.: Aktéri, s. 235-236.

- 317 V dotazníku príslušníka MV z 13. 9. 1954 (je súčasťou personálneho spisu) píše, že februárových udalostí sa zúčastnil ako príslušník SNB v Prievidzi s príslušníkmi stanice SNB L. Fabíniom, A. Ďurínskym, J. Dubovcom a Jozefom Kmetom z Prievidze, predsedom Okresného akčného výboru NF v Prievidzi. A tiež: „vo februárových udalostiach som bol plne zapojený ako príslušník NB v Prievidzi a službu som vykonával podľa pokynov funkcionárov KSS v Prievidzi“.
- 318 Treba spomenúť, že čierny obchod bol oficiálne pokladaný za vážnu trestnú činnosť už aj v období rokov 1945 – 1948. (KVAPILOVÁ, I.: Přejhled, s. 79). Samozrejme je možné, že v praxi sa nie vždy takto postihoval.
- 319 Komunistický prevrat v Prievidzi sa uskutočnil pomerne veľmi hladko, ako aj v celej ČSR. Pokiaľ ide o rolu NB, predseda OSK ju v situačnom hlásení za apríl 1948 zhodnotil nasledovne: „Vo všetkých obciach okresu sú pomery zaručené jednak miestnymi národnými výbormi, jednak miestnymi akčnými výbormi a jednak Národnou bezpečnosťou. Všetky tieto orgány si vykonávajú službu riadne...“ (Povedané inými slovami – zachovávali pokoj už v záujme komunistického režimu – pozn. aut.). ŠAP Bojnice, f. ONV, č. 48/1948 prez.
- 320 Podľa „dotazníka“ z 30. 5. 1949: absolvoval týždňovú politickú školu v Litoměřiciach od 15. do 22. 8. 1948 a dvojtýždňovú politickú školu v Senci (24. 11 – 7. 12. 1948), ktorú viedol por. Lesaj. (Kópia v osobnom archíve G. P.). Pre zaujímavosť, v dobových dokumentoch sa pre senecké školenie skutočne objavuje názov „preškoľovací kurz“. Pochopiteľne ale že nešlo len o preškolenie „starých“; nové bezpečnostné školenia bolo treba robiť aj pre „nových“; od februára 1948 do januára 1949 bolo totiž do SNB prijatých vyše 10 tisíc nováčikov (!) SNÍTIL, Z.: c. d., s. 72.
- 321 Pripomeňme, že vyšetrovateľa robil Polčík už pri retribučných súdoch v r. 1945 – 1947.
- 322 Aj v životopise z 13. 9. 1954 (súčasť personálneho spisu) hovorí o svojej „vleklej žalúdočnej chorobe“.
- 323 Najskôr krajský náčelník v Nitre Michal Ivanič (1910), ktorý tu pôsobil od 1. 1. 1949 do 30. 5. 1949.
- 324 Najskôr pôjde o jar 1942; od 25. marca začali deportácie Židov do sústreďovacích táborov, jedným z nich bola Sereď.
- 325 Podľa všetkého Ivaničov nástupca Ludovít Filan (1925), ktorý tu pôsobil od 30. 5. 1949 do 13. 11. 1951.
- 326 Pravdepodobne vrch. stržm. Daniel Záhradník (1914, Vyšná Boca), ktorý pracoval na KV ŠtB v Nitre, k 31. 8. 1950 bol však ako tzv. starý zo služieb MV prepustený. ABS Praha, personálna karta D. Záhradníka.

- ³²⁷ Prvé JRD v okrese vznikli už koncom roka 1949. Okrem Prievidze to bolo v Diviackej Novej Vsi, Malinovej, Klačne a v Tužine. HERCHL, F.: c. d., s. 25.
- ³²⁸ Správa L. Holdoša o Akcii R v Nitrianskom kraji hovorí, že sa uskutočnila v zásade za jeden deň, pričom k väčšiemu „zhluknutiu“ došlo len v Novákoch, kde občania obsadili kláštor a bránili ho. Akcia sa uskutočnila na základe uznesenia „cirkevnej päťky, za súčinnosti“ SNB, LM, ŠtB, ale i armády. DUBOVSKÝ, M., J.: Akcia rehoľnícky, s. 79. V Prievidzi prebehla likvidácia kláštora Kongregácie Dcér Božskej lásky 29. augusta 1950 bez odporu. Iba pri vyvážaní sestričiek z Detského domu na Dlhej ulici, v ktorom pracovali, sa jedna žena zo susedného domu pokúsila o odpor, keď s otázkou: „Prečo beriete tým deťom matky?“ dala jednému z likvidátorov zaucho. (KLIŽAN, E.: Konať dobro, s. 32.)
- ³²⁹ Skutočne, do prievidzského kláštora 29. augusta 1950 s výzvou a falošným listom od provinciálnej predstavenej, ktorá ich vraj preložila na iné miesto, prišli príslušníci ŠtB. Sestričky naložili do autobusu so zalepenými oknami a odviezli do Ivanky pri Nitre (KLIŽAN, E.: Konať dobro, s. 31).
- ³³⁰ Medzi zápisom z vyšetrovania a výpoveďou G. Polčíka sú drobné rozdiely. Podľa spisu bol vodičom autobusu ČSAD Ludovít Mäsiar. Auto zas riadil Michal Jakab, a to bez vodičského oprávnenia, ktorý pri odbočovaní nedal prednosť v jazde. Vodič autobusu sa chcel zrážke vyhnúť, a preto nasmeroval vozidlo do pravej strany, kde zhodou okolností prechádzala A. Nováková so svojimi dvoma deťmi. Jakab bol okresným osvetovým inšpektorom a súčasne aj pracovníkom OV KSČ. Práve preto prokurátor žiadal nižší trest. V inom zdôvodnení a žiadosti o nižší trest sa píše – „bol požiadaný funkcionári OV strany v Prievidzi za účelom masovopolitickej práce“. Teda vedeli, že dotyčný nemá vodičák, a predsa ho poslali s autom niečo vybavovať. Zlatý klinec v talóne zdôvodnení o nižší trest je veta: „Je členom KSČ od roku 1945“. Nachádza sa tam aj vyjadrenie prokurátora, ktorý vysvetľuje nevhodnosť zníženia trestu a uvádza niekoľko dôvodov. Okrem matky boli pri nehode zranené aj jej dve deti s dĺžkou liečenia asi 7 – 8 dní. V spise sa nachádzajú zápisy z prvostupňového súdu v Prievidzi, odvolacieho v Nitre, ale aj z väznice (Jakab). Nehoda sa stala 14. mája 1950 a zranená zomrela 31. mája 1950. ŠAP Bojnice, f. okresná prokuratúra, spis St 574/1950.
- ³³¹ Podľa údajov úmrtnej matriky Prievidze to bola Anastázia Nováková, rod. Lysáková (1915).
- ³³² Požiar vypukol 9. mája 1950 ráno okolo 9.10 h. Príčinou bola nebanlivosť pri čistení a vypalovaní komína v trakte tzv. Stredného hradu. Požiar spôsobili pracovníci Tekoprojektu, ktorí si tu adaptovali priestory pre svoje sídlo. O niekoľko minút po vypuknutí požiaru bol zámok v plameňoch, pretože

krov striech krytých šindľom a medeným plechom bol preschnutý a rýchlemu šíreniu požiaru prispelo aj snečné a veterné počasie. Dve desiatky obecných, mestských i závodných hasičských zborov požiar zlikvidovali cca o 13. hodine. Pri hasení došlo k dvom ťažkým zraneniam, spôsobenú škodu z väčšej čiastky kryla poisťka. Takmer okamžite na miesto vypuknutia požiaru došli príslušníci Národnej bezpečnosti. Ešte toho istého dňa, 9. mája 1950, vypočuli viac ako desiatku osôb priamo zainteresovaných na požiari alebo svedkov, z nich najviac – šesť – vypočul Gustáv Polčík. Vyšetrovanie viedol strážm. Ján Samaj z kriminálneho oddelenia Krajského oddelenia NB v Nitre. Päťicu vypočutých obvinili najskôr zo sabotáže, a tomu zodpovedala aj výška udelených trestov. Po ich odvolaní sa súd kvalifikoval požiar ako nedbanlivosť a tresty znížil na podmienené. Okamžite s hasením požiaru sa začali záchranné práce na zámku, ktoré trvali rok. Ich súčasťou bolo zriadenie Krajského nitrianskeho múzea v Bojniciach a jeho prvá expozícia v zrenovovaných priestoroch zámku bola verejnosti sprístupnená už 2. septembra 1951. Informácie sú z pripravovanej záverečnej správy Vedecko-výskumnej úlohy „Ing. arch. František Fackenberg, život a dielo“, realizovanej v rokoch 2009 – 2010 v SNM Múzeu Bojnice E. Kližanom a K. Kubičkovou. Za poskytnutie ďakujeme E. Kližanovi.

- 333 Cieľom menovej reformy, ktorú uskutočnil komunistický režim v dňoch 31. 5. – 1. 6. 1953, bolo vyriešiť problém otvárajúcich sa nožníc medzi nedostatkom tovaru na trhu (aj ôsmy rok po vojne fungoval lístkový systém) a úsporami ľudí. 300 starých korún sa menilo v pomere 5:1, zvyšná hotovosť v pomere 50:1. Ľudia tak vtedy prišli prakticky o všetky úspory.
- 334 Tábore oficiálne fungoval do októbra 1951.
- 335 Jozef Belaň (1924, Malá Lehota) pôvodne baník, člen KSS od 1. 5. 1943, do SNB vstúpil 13. 10. 1949. Oddelenie (resp. okresné oddelenie) ŠtB v Prievidzi viedol od 5. 11. 1951 do 30. 11. 1951 v hodnosti štáb. strážm., od júla 1952 podporučík.
- 336 Nešlo o občana ruskej národnosti, ale o miestneho horára Františka Rusa. Ešte koncom vojny ho udali, že doma ukrýva partizánov a Židov. ŠA Nitra, f. Stanica NB Prievidza, č.j. 958/45, Šimurka Štefan – zaistenie.
- 337 Lukáš Petráš (1894, Necpaly n. Nitrou – 1966 Prievidza) – od r. 1918 rím.-kat. kňaz, od r. 1938 farár v Bojniciach a súčasne okresný školský inšpektor, autor viacerých stredoškolských učebníc; rešpektovaná osobnosť hornej Nitry. Ako bojnický dekan sa spolu so svojím horárom F. Rusom pričínil o záchranu prenasledovaných Židov.
- 338 JUDr. Antónia Lišková (1906, Dechtice – 1984, Bratislava), patrila medzi prvé slovenské právničky a sudkyne. Pôsobila v Banskej Bystrici a Trnave, od roku 1935 súdila v Prievidzi. V roku 1945 bola námestníčkou OLS v Prievidzi a členkou miestneho ONV. Neskôr odišla do Bratislavy. (http://www.izahorie.sk/kultura/osobnosti/osobnosti_lm.html).

- 339 Ladislav Mokrý a spol. (Ján Ďuriš, Ervín Rutšek, Štefan Mihalovič, Anton Kaňa) boli dňa 18. 1. 1950 okresnou prokuratúrou obvinení z tých najzávažnejších trestných činov: zločinu združovania proti štátu (231/48). ŠAP Bojnice, f. okresná prokuratúra, T 43/50. Štátny súd im na za to vzápätí vymeral surové tresty: Mokrému 15 rokov, Ďurišovi 14, a zvyšku „skupiny“ po 4, resp. 3 roky nepodmienečne.
- 340 Celú dokumentáciu postúpili pre závažnosť činu 3. 3. 1950 z Prievidze na Štátnu prokuratúru v Bratislave.
- 341 Podľa dochovaných záznamov „Náhradného tela čs. armády ve Velké Británii“ z jari 1945 bol však Mokrý Ladislav (16. 11. 1920, Prievidza) od júna 1940 nezvestný, resp. zostal vo Francúzsku. Za informáciu ďakujeme J. Plachému.
- 342 ŠtB ho zaradila do skupiny s L. Mokrým a spolu ich aj súdili.
- 343 Išlo o organizáciu Slovenský zlatý orol (SZO), ktorá bola ilegálnou organizáciou Junáka – skautingu. Junák mal v Prievidzskom okrese širokú základňu a podporu, obľubu u mladých aj po jeho zrušení komunistami. V jeseni 1948 preto Ján Manas z Prievidze založil prievidzskú pobočku SZO. Okrem nováčkej pobočky (M. Wolek, M. Hagara a i.) pôsobila aj pobočka v oblasti Sebedražia a Prievidze, ktorú viedol Viliam Sládek, členmi boli L. Krovina, J. Oršula a ďalší. Skupina V. Sládka mala aj zbrane. V marci 1950 ju ŠtB zlikvidovala. HAGARA, M.: Slovenský zlatý orol. *Svedectvo*, roč. XX, č. 1, 2010, s. 11.
- 344 V. Sládka pravdepodobne ŠtB zabila, pretože „sa stratili všetky stopy po ňom“. Zvyšok skupiny súdil Štátny súd v Bratislave, ktorý jej členom nadelil od dvoch do desať rokov, i keď išlo o mladistvých. Tamže.
- 345 Ján Bielik (1922, Nemčiňany) – do služieb NB prijatý v septembri 1945. Od 20. 3. 1948 kandidát KSC, členstvo od 25. 9. 1950. V období od 1. 4. 1960 do 30. 9. 1963 náčelník OO MV Prievidza. Od 1. 10. 1963 do 30. 10. 1964 bol zástupcom náčelníka a od 1. 11. 1964 do 30. 6. 1965 znova náčelníkom OO MV Prievidza v hodnosti kapitána, od r. 1964 majora.
- 346 Jozef Medera (1921, Kostolná Ves) – do NB vstúpil 2. 10. 1945, pôvodným povolaním robotník. Člen KSS od 16. 9. 1946. Od 1. 10. 1949 okresný veliteľ NB Prievidza, od 15. 7. 1951 náčelník O-VB Prievidza, od 1. 1. 1953 náčelník OO VB Prievidza. Po reorganizácii zložiek MV v r. 1954 bol od 1. 4. 1954 náčelníkom Oddelenia VB Prievidza, súčasne zástupcom náčelníka OO-MV pre VB pri OO MV Prievidza. Od 1. 11. 1954 nastúpil do funkcie náčelníka Oddelenia VB v Spišskej Novej Vsi. Hodnosti: 1949 – štátny strážnik, 1951 – vrchný strážnik, 1952 – podporučík, 1954 – poručík.
- 347 Tzv. očistu nariadil minister NB. „Osoby, ktoré slúžili v bezpečnostných zboroch za kapitalistického riadenia, nebudú, až na niektoré zvlášť schválené výnimky, zaradené do bezpečnostnej služby“ PEŠEK, J.: ŠtB, s. 43.

- 348 Do Lužianok bol podľa dochovaných záznamov premiestnený od 1. 8. 1950 (Pamätník č. 1, s. 12). Návrat do Prievidze je však v jeho personálnom spise evidovaný nie o 10 dní., ale až od 10. 1. 1951, teda takmer o pol roka.
- 349 Podľa jeho personálnych údajov bol od 8. 1. 1951 do 14. 7. 1952 zaradený ako kancelársky pomocník na Okresnom oddelení NB v Prievidzi. Od 15. 7. 1952 do 31. 3. 1954 zaradený na okresné oddelenie VB ako hospodár.
- 350 Podľa veliteľského posudku okresného veliteľa VB npor. Mederu z 24. 5. 1951, je Polčík „superarbitrovaný na jeden rok do kancelárskej služby“. Pokiaľ ide o platové podmienky: podľa výmeru KV NB v Nitre zo dňa 5. 10. 1949 mal ako štábný strážmajster k 1. 9. 1949 základný plat 4560 Kčs, výchovné na dieťa 150 Kčs, prídavok na výchovné 150 Kčs. Podľa výmeru KV NB v Nitre z 18. 1. 1952 mal ako štábný strážmajster od februára 1952 základný plat 4.788 Kčs (z toho daň zo mzdy 147 Kčs a do Národnej poisťovne 96 Kčs). Osobný archív G. P.
- 351 Od 1. marca 1951 bola zriadená tzv. *okrsková služba*; obvody pôsobnosti okresných oddelení NB i vidieckych oddelení VB boli rozdelené na *okrsky*. Na výkon služby v okrsku bol určený okrskový zmocnenec VB (*okrskár*), čo bol samostatný príslušník VB, vymenovaný krajským veliteľom NB. KVAPILOVÁ, I.: Organizační vývoj, s. 17-18.
- 352 Správne: veliteľovi okresného oddelenia MV.
- 353 Išlo o to, že v jeseni 1953 bolo ministerstvo národnej bezpečnosti zlúčené s MV a nápravnými zariadeniami a reorganizované boli aj nižšie zložky MV. Zlúčením krajských správ ŠtB a krajských správ VB vznikli krajské útvary MV. Tvorili ich správy VB, finančno-hospodársky útvar a odbory a oddelenia zložky ŠtB. PEŠEK, J.: Nástroj, s. 23, KINČOK, B. – SIVOŠ, J.: c. d.
- 354 Ján Chovanec (1920, Moravské Lieskové) – pôvodne robotník. Do služieb MV vstúpil r. 1946. Kandidát KSČ od 3. 8. 1948, člen od 13. 10. 1950. Náčelníkom oddelenia ŠtB a neskôr Okresného oddelenia MV v Prievidzi bol od 1. 12. 1953 do 1. 9. 1957 v hodnosti poručíka, od r. 1954 nadporučíka. V r. 1968 dosiahol hodnosť podplukovníka.
- 355 50. roky sa niesli v znamení prudkého zvyšovanie stavu spolupracovníkov ŠtB, čo bol jeden z dôsledkov aplikácie sovietskeho vzoru. Dôsledkom však bola enormne vysoká fluktuácia. Väčšina spolupracovníkov si svoje úlohy nevykonávala, a preto bola s nimi ukončená spolupráca. Takisto donucovanie k spolupráci len na základe skutočnej či domnovej trestnej činnosti bolo jedným z typických prvkov práce ŠtB v tomto období. KOUDELKA, F.: c. d., s. 48-53.
- 356 Matej Krumpár (1921, Nitrianska Blatnica) – zástupca náčelníka OO MV v Prievidzi od 1. 7. 1955 do 31. 3. 1960.

- ³⁵⁷ Podľa smerníc MV z r. 1959 boli na rozpracúvané osoby vedené tieto druhy zväzkov: skupinový operatívny zväzok, osobný, evidenčný, pozorovací, agentúrno-pátrací zväzok, objektový a kontrolný zväzok. KOUDELKA, F.: c. d., s. 66.
- ³⁵⁸ Podľa smerníc z roku 1954 sa na viazaní spolupracovníka v kategórii agent podieľali okrem operatívca ešte traja náčelníci: oddelenia, odboru a schvaľujúci náčelník správy, takže falošné vykazovanie mien nebolo skutočne jednoduché. KOUDELKA, F.: c. d., s. 49.
- ³⁵⁹ Tu ide už nie o konšpiračné, ale o prepožičané (tzv. schôdzkové) byty. Konšpiračný byt – bol byt alebo miestnosť v správe MV, obhospodarovávaný priamo ŠtB, ktorý slúžil na schôdzky s tajnými spolupracovníkmi. Prepožičaný byt bol „vhodný objekt“ v majetku oprávneného užívateľa, vedome prepožičaný príslušníkovi ŠtB na schôdzkovú činnosť s tajnými spolupracovníkmi. Takýto byt umožňoval utajenie schôdzok aj pred rodinnými príslušníkmi, jeho majiteľ bol takisto tajným spolupracovníkom. SIVOŠ, J.: Konšpiračné a prepožičané byty Štátnej bezpečnosti. *Pamäť národa*, roč. II, č. 3, 2006, s. 54.
- ³⁶⁰ Pokiaľ išlo naozaj o prípad v Klaku a Ostrom Grúni, tu neboli príslušníci HG, ale špeciálna protipartizánska jednotka Edelweiss, ku ktorej bol pričlenený jeden slovenský oddiel na čele so stot. Ladislavom Nižňanským.
- ³⁶¹ Aktivita mocenských zložiek, vrátane ŠtB, zosilnela po likvidácii revolúcie v Maďarsku koncom r. 1956. Do tohto rámca zapadá aj proces s bývalými príslušníkmi Edelweissu (PEŠEK, J.: *Nástroj*, s. 42) či proces s bývalými členmi POHG. SOKOLOVIČ, P.: Proces s členmi POHG v roku 1958. *Pamäť národa*, roč. VI, č. 3, 2010, s. 20 – 21.
- ³⁶² Tajnými spolupracovníkmi podľa smerníc z 50. rokov boli: agenti, informátori, rezidenti a majitelia konšpiračných bytov. KOUDELKA, F.: c. d., s. 45.
- ³⁶³ Slabá kvalita agentúrnej siete bola v 50. rokoch celkovo problémom ŠtB. Ako uvádza J. Pešek (ŠtB, s. 60), „výsledky počiatočného nástupu k budovaniu agentúrnej siete boli z hľadiska potrieb ŠtB viac ako nedostatočné“.
- ³⁶⁴ Rudolf Bujna (1925, Kovarce) – syn maloroľníka, pôvodným povoláním robotník, do služieb MV vstúpil 8. 9. 1952. Člen KSČ od 20. 4. 1946. Bol veliteľom Okresného oddelenia ŠtB v Prievidzi od 1. 9. 1958 – 31. 3. 1960. (Od r. 1959 v hodnosti nadporučík).
- ³⁶⁵ Porušovanie platných zákonov v ŠtB neznamenal žiaden problém. Ako dokladá aj historik ŠtB F. Koudelka, za obdobie rokov 1951 – 1962 bolo z mnohotisícovej ŠtB prepustených za porušovanie zákonov len 26 ľudí! (c. d., s. 23).

- 366 Označenie VB sa oficiálne používalo až od roku 1952, dovtedy sa používalo označenie NB.
- 367 „Opísať“ – t. j. udať, podať udanie.
- 368 Išlo o Ústrednú školu F. E. Dzeržinského MV v Prahe, v rámci ktorej urobil skúšky z 11-ročnej strednej školy s maturitou. Za informáciu ďakujeme J. Sivošovi.
- 369 V skutočnosti dva roky.
- 370 Po ukončení školy pôsobil od 1. 8. 1959 do 31. 3. 1960 ako zástupca náčelníka IV. odboru (ochrana socialistickej ekonomiky) na KS MV Nitra, od 1. 4. 1960 do 31. 7. 1960 ako zástupca náčelníka OO MV Komárno. Následne od 1. 8. 1960 až do odchodu do dôchodku 31. 3. 1976 pôsobil ako náčelník OO MV Komárno. V roku 1968 absolvoval právnickú fakultu v Bratislave a roku 1971 zložil rigoróznú skúšku a získal titul JUDr. Kariéru ukončil ako podplukovník (od 1. 11. 1968).
- 371 Gymnázium v Prievidzi existovalo však iba do roku 1953, potom sa zmenilo na jedenástočnú strednú školu. Tá na dnešnej Mariánskej, vtedy Fučíkovej ulici, s rôznymi zmenami jestvovala do roku 1962. Za opravu ďakujeme E. Kližanovi.
- 372 V zachovaných zoznamoch maturantov štátneho gymnázia jeho meno nefiguruje. Najskôr to však bolo v roku 1957, keď oficiálne dostal hodnosť podporučíka. Zo zachovaných zoznamov maturantov v zbierkach štátneho archívu pobočky v Bojniciach sa nám jeho meno nepodarilo nájsť. Podľa údajov v „kádrovom vyhodnocení“ z 2. 9. 1957 sa v školskom roku 1957 – 1958 „prihlásil na absolvovanie OSŠ“ (osemročnej strednej školy). Avšak ako rok dosiahnutia „všeobecného vzdelania“ sa uvádza až rok 1960. V kolónke o vzdelaní doslova stojí: politické školy: žiadne. Všeobecné vzdelanie: OSŠ v roku 1960. Odborné školy MV: žiadne. (Mimoriadne služobné hodnotenie z 21. 9. 1964 podpísané kpt. Lovasom). Iné služobné hodnotenie (príslušníka ZNB pre HS MV SSR odbor technických služieb z roku 1973, č. 75/73) uvádza ako najvyššie dokončené vzdelanie občianske „ZDŠ“.
- 373 Trochu skôr. 1. 9. 1948 boli totiž štátne meštianske školy zrušené a vznikli stredné školy. PÉLI, I.: c. d., s. 131.
- 374 František Mišeje študoval na prievidzskom gymnáziu od 4. 9. 1934 do 11. 4. 1943, keď ho ako riadneho študenta 8. ročníka ÚŠB zatkla. Maturitu zložil v Prievidzi v dňoch 9.-10. 7. 1945. HOZÁK, J.: c. d., s. 141; Výročná zpráva Štátneho gymnázia v Prievidzi za školské roky 1944/45 a 1945/46. Prievidza 1946, s. 48. Za údaj ďakujeme E. Kližanovi.
- 375 Ján Lovas (1924, Podhradie pri Martine) – pôvodným povoláním tesár, do ŠtB vstúpil v r. 1950, v r. 1959 – 1961 náčelník OO MV Púchov, od 31. 8. 1964 v hodnosti kapitána bol náčelníkom OO MV Prievidza, od 1. 8. 1966 náčelník odd. ŠtB Prievidza, neskôr starší referent Odd. ŠtB Prievidza.

- 376 Je možné, že išlo o Jozefa Mihála (1924, Dolné Voderady), ktorý bol v službách SNB od 8. 9. 1948 a v čase od 1. 3. 1949 do 14. 10. 1951 bol veliteľom oddielu ŠtB (O-ŠtB) v Prievidzi a v čase od 15. 4. 1952 do 31. 12. 1952 bol poverený vedením VO-ŠtB v Prievidzi.
- 377 Neistota v tomto období sa skutočne týkala aj tých najvyšších kádrov. Krajskí veliteľia ŠtB mali síce veľké právomoci, nemohli si byť však istí „dňom ani hodinou“, kedy ich odvolajú. Prevažná väčšina ich z ŠtB odišla a mala dramatické osudy. PEŠEK, J.: ŠtB, s. 47.
- 378 Dr. Dezider Polčík.
- 379 Objektívny fakt. Kým hlavným kritériom pri prijímaní do NB v r. 1945 bola národná a štátna spoľahlivosť, pofebruárový nábor bol už jednoznačne „triednou záležitosťou“ a konal sa prostredníctvom orgánov a organizácií KSČ. Pri výstavbe SNB sa stal určujúcou požiadavkou „triedny pôvod a oddanosť veci strany“; väčšina nových príslušníkov už bola členmi KSČ. SNÍTIL, Z.: Stručný prehľad, 71 – 72.
- 380 Tento údaj potvrdzujú aj viaceré služobné posudky nadriadených zachované v jeho personálnom spise.
- 381 To potvrdzujú aj jeho kádrové (či služobné) posudky z jeho personálneho spisu (AMV N. Streda). Služobný posudok od náčelníka okresného oddelenia VB ppor. Mederu (v. z. štržm Široký) z 21. 4. 1953 napr. takto uvádza: „Je náruživým poľovníkom a veľký záujem javý o strielanie v čo sa to aj prejavuje nakoľko je najlepším strelcom v celom Prievidzskom okrese“. V inom posudku, datovanom 9. 11. 1954, predseda MNV v Prievidzi potvrdzuje KS MV v Nitre, kádrový odbor, že Polčík „svoj voľný čas trávieva na poľovačkách“.
- 382 Išlo o súčasť vyššie spomenutých zmien uniforiem a hodnostných označení, ktoré sa do NB zavádzali v r. 1952 – 1956. Hodnostné označenie – náramenníky so žltou tkanou stuhou – mali v prípade poddôstojníkov nasledovné rozmery: mladší seržant a seržant 10 mm, starší seržant 30 mm, staršina mal však dve stuhy: priečnu 30 mm a pozdĺžnu 15 mm. Práve táto hodnosť pripomínala písmeno „T“. KASTLER, V.: c. d., s. 121.
- 383 Podľa údajov J. Peška (ŠtB, s. 123), malo Krajské veliteľstvo ŠtB Nitra veliteľstvo oddielu aj v Prievidzi (VOŠtB Prievidza) a ten mal v roku 1950 14 členov.
- 384 Údaj potvrdzuje aj v „zvláštnom dotazníku“ pre MV ČSSR z roku 1972, ktorý je súčasťou jeho personálneho spisu.
- 385 V skutočnosti bol Pavol Jedlička (1844, Dolný Lopašov – 1917, Ostrihom), katolícky kňaz, historik a publicista. V r. 1903 – 1905 biskupským resp. arcibiskupským vikárom v Trnave a Ostrihome. V roku 1910 založil vo V. Kostolanoch chudobinec. PAŠTEKA, J.: Lexikón, s. 603 – 604.

- 386 Najskôr išlo o vonkajšiu oslavu sviatku Božieho tela, slávi sa v júni.
- 387 Presnejšie v NB, lebo to muselo byť ešte pred rokom 1950.
- 388 V životopise pre MV SSR z 21. 2. 1972 (je súčasťou personálneho spisu) uvádza, že dovtedy bol v zahraničí trikrát (na povolenie tamojšej KS ZNB), a to v PLR ako reprezentant Stredoslovenského kraja v poľovníckej strelbe asi v r. 1960, potom na poľovníckej výstave v Juhoslávii v roku 1966 a v r. 1971 v Budapešti. Pri otázke zahraničných ciest možno ešte spomenúť, že v kádrových materiáloch sa objavuje informácia, že Polčík neovládal žiaden cudzí jazyk.
- 389 Nie je to celkom tak. Okresný tajomník a okresný veliteľ ŠtB pracovali v úzkej súčinnosti. Ak medzi nimi nastali nezhody, takmer vždy musel odísť veliteľ ŠtB. Za informáciu ďakujeme J. Sivošovi.
- 390 Údaje z jeho personálneho spisu to potvrdzujú. Tak napr. podľa hodnotenia KS ŠtB OO MV z 9. 11. 1954 prečítal niekoľko diel „pokrokovej literatúry. Sústavne číta dennú tlač“. V životopise pre MV SSR z 21. 2. 1972 písal, že od r. 1964 vykonáva funkciu lektora KSS o otázkach medzinárodných vzťahov; predtým bol vedúcim lektorskej skupiny pri OO MV v Prievidzi.
- 391 Bolo to v auguste 1950.
- 392 František Pjontek (1923, Lysá nad Dunajcom) – syn maloroľníka, člen KSS od 1. 9. 1945. V službách MV od 1. 8. 1947. Od 1. 4. 1952 do 1. 5. 1957 pôsobil ako kádrový náčelník v Nitre. (Od 1. 5. 1954 poručík, 1. 12. 1954 nadporučík, 1958 kpt).
- 393 Na margo Polčíkovej neochoty opustiť „v záujme vlastní“ bydlisko možno uviesť jeden priliehavý dobový citát z hlásenia jeho krajského šéfa. Náčelník KS MV v Nitre mjr. Pafčo v bilančnej správe o činnosti za rok 1956 o. i. uvádza, že „značná časť pracovníkov v poslednej dobe väčšiu pozornosť venuje výstavbe súkromných bytov, obhospodarovaniu určitého pozemku u príbuzných a vinohradov ako služobným úkolom. Tento stav má za následok, že to, že v prípade premiestňovania orgánov, ktorí vlastnia obytné domy, títo sa k premiestneniu zdráhajú a stali sa i prípady, že radšej volia odchod do civilu“. A ÚPN, f. KS MV Nitra, správa o plnení úkolov KS MV Nitra za rok 1956, s. 7.
- 394 Podľa Polčíka sa tak vtedy nazývali tí, čo mali neobmedzenú moc, teda ŠtB. Členom VB hovorili „príslušníci“. Pjontek pôsobil ako operatívec v Prievidzi v r. 1961 – 1963.
- 395 Pozn.: Naráža najskôr na nejaký veľký medzinárodno-politický konflikt, vojnu, resp. radikálnejšiu politickú zmenu.
- 396 V marci 1966 došlo k novej reorganizácii ŠtB. Bola vytvorená Hlavná správa ŠtB a boli zrušené krajské správy MV a nahradené krajskými sprá-

vami ZNB. Akoby jednotný SNB sa tak znova aj formálne rozdelil na dve organizačné zložky, ŠtB a VB (KOUDELKA, F.: c. d., s. 33 – 34).

- ³⁹⁷ Mimoriadne služobné hodnotenie z 21. 9. 1964 od kpt. Lovasa hovorí, že „úkony na pracovisku si plní svedomite a zodpovedne“ a v uvedenej funkcii má už dlhodobú prax. „Značnú iniciatívu prejavil pri zabezpečovaní výstavby novej budovy tunajšieho OO MV a jej vybavenia vnútorným zariadením.“
- ³⁹⁸ Miloslav Valovič, vedúci tajomník OV KSS v Prievidzi v rokoch 1959 až 1965.
- ³⁹⁹ Náčelníkom Ústredného skladu v Novákoch – Laskári bol od 1. 5. 1972 až do odchodu do výslužby 28. 2. 1977. Tu patril pod hospodársku správu MV SSR. Pokiaľ ide o hodnosti, v r. 1957 bol podporučíkom a v 1973 kapitánom (mimoriadne).
- ⁴⁰⁰ Pod MV SSR, nie federálne.
- ⁴⁰¹ Odchod do dôchodku – 12. 4. 1978, 35 rokov odpracovaných, z toho 19 r. v I. kategórii, 11 v II. kat. a 5 r. v III. kategórii. (Údaj z listu v osobnom archíve G. P.)
- ⁴⁰² Karel Bacílek (1896, Choťánky, ČR – 1974, Bratislava) – v r. 1952 – 1953 bol ministrom národnej bezpečnosti, v r. 1953 – 1963 prvým tajomníkom ÚV KSS. Je jedným z hlavných strojcov nepravosti a zločinnosti 50. rokov.

Zoznam použitých a citovaných prameňov

Archívne pramene:

Archív bezpečnostných složek Brno-Kanice

- personálne karty príslušníkov MV (J. Belaň, J. Bielik, R. Bujna, J. Chovanec, M. Krumpár, J. Lovas, J. Medera, J. Mihál, F. Pjontek, G. Polčík)
- návrh systematizácie OO MV Prievidza z roku 1954, nespracovaný materiál

Archív Ústavu pamäti národa

- fond Krajská správa MV Nitra
- V-2238, Antešič a spol.

Archív Ministerstva vnútra Nitrianska Streda

- fond 7, inv. jednotka 29, personálny spis G. Polčíka
- Slovenský národný archív Bratislava
- fond Národný súd
- fond Úrad propagandy

Štátny archív v Nitre

- Pamätník četníckej (žandárskej) stanice Prievidza (1919 – 1948), inv. č. 307
- Stanica NB Prievidza, inv. č. 14
- fond SNB Prievidza

Štátny archív v Nitre, pobočka Bojnice

- fond Okresný úrad v Prievidzi
- fond Okresný národný výbor v Prievidzi
- fond Okresná prokuratúra v Prievidzi

Iné archívy:

Archív Mestského úradu Prievidza

- Úmrtná matrika mesta Prievidza, zv. 6.

Osobný archív G. Polčíka

- potvrdenie o služobnom pomere Gustáva Polčíka v ZNB od 1. 10. 1941 do 28. 2. 1978. List zaslaný MV SR menovanému 10. 5. 2010
- výpis z kmeňového listu Gustáva Polčíka zaslaný VHA Bratislava menovanému 12. 4. 2010

Internetové zdroje:

www.velkekostolany.sk

www.wikipedia.org

www.urmin.szm.com

www.kultura-fb.sk/new/old/stare/poprava-12.htm

www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/114schuz/sl14001.htm

www.psp.cz/eknih/1946snr/stenprot/013schuz/s013003.htm

www.izahorie.sk/kultura/osobnosti/osobnosti_lm.html

Súkromné zbierky:

Osobný archív Gustáva Polčíka

Osobný archív Jána Saba

Osobný archív Martina Lacka

Osobný archív Erika Kližana

Obecné kroniky:

Pamätná kniha obce Bojnice (od roku 1935)

Pamätná kniha obce Prievidza (1933 – 1942)

Pamätná kniha obce Kanianka (od roku 1933)

Pamätná kniha obce Veľké Kostolany (internetová verzia)

Encyklopedické práce, edície prameňov:

Adresár Republiky Československé pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství, zv. II. Praha 1927.

Das Deutsche Reich und die Slowakische Republik 1938 – 1945. Dokumente. 2. kniha. Slovensko v jeseňi 1941. (Zost. L. Suško). Bratislava 2008.

Historie SNB v dokumentech. (Zost. V. Kroupa). Praha 1985

CHREŇO, J.: Malý slovník slovenského štátu 1938 – 1945. Bratislava 1965.

Kol.: Československé dějiny v datech. Praha 1986.

KLIŽAN, E. – SABOVÁ, A. – SABO, J.: Osobnosti v prievidzských cintorínoch. Prievidza 2005.

KLIŽAN, E. – SABOVÁ, A. – SABO, J.: Osobnosti v prievidzských cintorínoch II. Prievidza 2006.

Lexikón obcí Slovenskej republiky. (Zost. A. Granatier). Bratislava 1942.

JABLONICKÝ, J. – KROPILÁK, M.: Malý slovník SNP. Bratislava 1964.

FIAMOVIÁ, M.: Úloha žandárstva pri deportáciách Židov v roku 1942. *Pamäť národa*, roč. V, č. 1, 2009, s. 48 – 55.

LETZ, R. – MATULA, P. (zost.): Dokumenty k procesu s Viliamom Žingorom a spol. Bratislava 2009.

Místopis a národnostní statistika obcí slovenských. (Zost. L. Niederle). Praha 1919.

PEŠEK, J. a kol.: Aktéri jednej éry na Slovensku 1948 – 1989. Prešov 2003.

PAŠTEKA, J. a kol.: Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. Bratislava 2000.

PLEVZA, V. a kol.: Dejiny SNP 1944. Encyklopédia odboja a SNP. Bratislava 1984.

Retrospektívny lexikón obcí okresu Prievidza 1987.

Situačné hlásenia okresných náčelníkov január – august 1944. (Zost. M. Lacko). Trnava 2005.

Slovenský biografický slovník, III. Zväzok. Martin 1989.

Vojenské osobnosti československého odboja 1939 – 1945. Praha-Bratislava 2005.

Štúdie, články, spomienky:

FROLÍK, J.: Několik příkladů využití písemností vzniklých z činnosti personálních útvarů Ministerstva národní bezpečnosti a Ministerstva vnitra při zkoumání jejich historického vývoje po roce 1945. In: *Sborník Archivu Ministerstva vnitra*, č. 4, 2006, s. 221 – 250.

GAJDOŠ, M.: Kapitán Adolf Weinhold – vojak a vlastenec. In: *Horná Nitra*, V (1970), s. 173 – 180.

HAGARA, J.: Spomienky z protifašistického boja. In: *Pod vedením strany. Sborník spomienok ilegálnych a protifašistických bojovníkov z rokov 1938 – 1945*. Bratislava 1959, s. 134 – 155.

HAGARA, M.: Slovenský zlatý orol. *Svedectvo*, roč. XX, č. 1, 2010, s. 11.

HERCHL, F.: Hospodárska politika KSCĽ a rozvoj okresu Prievidza v rokoch 1945 – 1975. In: *Horná Nitra*, VIII, s. 7 – 72.

HOLKA, F.: Krvavé zločiny fašizmu na hornej Nitre. *Slavín – historická ročenka*, 1965, s. 134 – 153.

J. L.: Predstavujeme vám. Gustáv Polčák. Kultúra a život Prievidze, roč. IV, č. 8, Prievidza 1984.

JURÍK, R.: Rozprávanie o dejinách mestečka Nováky. Prievidza 2006.

KAMENEC, I.: Židovský koncentračný a pracovný tábor v Novákoch. In: *Horná Nitra*, III, s. 51 – 59.

KASTLER, V.: Rovnošaty príslušníkov policajných a bezpečnostných orgánov (1946 – 1968). Zborník SNM, XCVI, 2002, s. 113 – 122.

KINČOK, B. – SIVOŠ, J.: Organizačná štruktúra a personálne obsadenie Krajskej správy MV Bratislava v rokoch 1954 – 1966. *Pamäť národa*, roč. VI, č. 3/2010, s. 39 – 52.

KVAPILOVÁ, I.: Organizační vývoj SNB v 50. letech so zaměřením na jeho veřejněbezpečnostní složku. In: *Sborník archivu Ministerstva vnitra*, č. 2/2004, s. 9 – 73.

KVAPILOVÁ, I.: Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945 – 1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální složku). In: *Sborník Archivu ministerstva vnitra*, č. 1/2003, s. 68 – 90.

LUPRICH, J.: Protifašistický boj na hornej Nitre. In: *Pod vedením strany. Sborník spomienok ilegálnych a protifašistických bojovníkov z rokov 1938 – 1945*. Bratislava 1959, s. 181 – 186.

MACEK, P. – UHLÍŘ, L.: Dějiny policie a četnictva III. Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát (1939 – 1945). Praha 2001.

MEDVECKÝ, M.: K organizačnej štruktúre štátnej bezpečnosti a politického spravodajstva na Slovensku pred februárom 1948. Pamäť národa, roč. VI, č. 2, 2010, s. 23 – 35.

MEDVECKÝ, M. – RAGAČ, R.: Bezpečnostný aparát na Slovensku a nástup komunistov k moci. In: *Február 1948 a Slovensko*. (Zost. O. Podolec). Bratislava 2008, s. 458 – 481.

MICHALÍK, V.: Retribúcia alebo politické procesy po roku 1945 v obnovennej ČSR. In: Kol.: *Zamlčaná pravda o Slovensku II. diel*. Bratislava 1996, s. 268 – 283.

MIKULKA, Radek: Dvojí „Ne!“ majora Šmigovského. Military revue, č. 10, august 2010, s. 8.

PEŠEK, J.: Štátnobezpečnostné štruktúry na Slovensku – od oslobodenia /1945/ k štátnemu prevratu /1948/. In: *Záverečná fáza 2. sv. vojny a oslobodenie Slovenska*. (Zost. V. Štefanský). Bratislava 1995, s. 196 – 212.

PEŠEK, J.: Účastníci SNP v povojnovom /1945/ a pofebruárovom /1948/ bezpečnostnom aparáte. In: *SNP 1944. Vstup Slovenska do demokratickej Európy*. Banská Bystrica 1999, s. 341 – 349.

SAVIN, K., I.: Spomína jeden z hrdinských osloboditeľov Prievidze. In: *Horná Nitra*, I, s. 197 – 201.

SCHVARC, M.: Heimatschutz – medzi realitou a ilúziou. (Organizácia a formovanie nemeckej domobrany). In: *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov III. (Povstanie roku 1944)*. Trnava 2004, s. 301 – 325.

SCHVARC, M.: Z anonymity k oficialite – organizácia Sicherheitsdienstu na Slovensku v rámci Pohotovostnej skupiny H Sipó a SD. In: *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov V. /SR medzi Povstaním a zánikom 1944 – 1945/*. (Zost. P. Mičko – M. Syrný – M. Šmigel'). Banská Bystrica 2006, s. 83 – 95.

SIMANOVÁ, D.: Činnosť Revolučného okresného národného výboru a Okresného národného výboru v Prievidzi v r. 1944 – 1945. In: *Horná Nitra*, XIII, s. 7 – 20.

SIVOŠ, J.: Konšpiračné a prepožičané byty ŠtB. *Pamäť národa*, roč. II, č. 3, 2006, s. 54 – 71.

SIVOŠ, J.: Sústreďovací tábor v Novákoch 1945 – 1949. In: *Malé dejiny veľkých udalostí I.* (Zost. Z. Profantová). Bratislava 2005, s. 122 – 135.

SIVOŠ, J.: Tábory nútenej práce na Slovensku v rokoch 1948 – 1953. *Pamäť národa*, roč. I, č. 1, 2005, s. 8 – 27

SOKOLOVIČ, P.: Pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy. *Pamäť národa*, roč. III, č. 4, 2007, s. 4 – 30.

SOKOLOVIČ, P.: Proces s členmi POHG v roku 1958. *Pamäť národa*, roč. VI, č. 3, 2010, s. 19 – 38.

SÚDNY, B.: Partizánske represie voči príslušníkov žandárstva. In: *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov.* (Zost. P. Sokolovič). Bratislava 2008, s. 321 – 325.

Monografie, knižné práce

BAKA, I.: Židovský tábor v Novákoch 1941 – 1944. Bratislava 2001.

Dejiny Nitry. (Zost. G. Fusek – M. R. Zemene). Nitra 1998.

DUBOVSKÝ, M., J.: Akcia rehoľníčky. Martin 2001.

JABLONICKÝ, J.: Podoby násilia. Bratislava 2000.

HOLKA, F.: Národnooslobodzovací boj na Ponitří. Bratislava 1967.

HOZÁK, J.: Horná Nitra v boji za slobodu. Bratislava 1989.

KAPLAN, K.: Československo v letech 1948 – 1953. Praha 1991.

KLIŽAN, E.: Konať dobro, rozdávať radosť... (K 100. výročiu príchodu sestier FDC do Prievidze). Prievidza 2008, s. 28 a 31.

KLČO, M. – KRUPA, V.: História obce Veľké Kostolany 1208/1209 – 2009. Veľké Kostolany 2008.

KOUDELKA, F.: Státní bezpečnost 1954 – 1968. (Základní údaje). Praha 1993.

LIŠKA, O. a kol.: Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918 – 1989. Praha 2006

LETZ, R.: Slovensko v rokoch 1945 – 1948. Na ceste ku komunistickej totalite. Bratislava 1994.

LOMNICKÁ, A. – KUBOVÁ, A.: Nebudú zabudnutí II. Prievidza 2004.

MEDVECKÝ, M.: Spravodajské eso slovenského štátu: Kauza Imrich Sucký. Bratislava 2007.

MIŠEJE, F.: Revolučnou cestou. Spomienky na roky 1938 – 1948. Bratislava 1988.

PEŠEK, J.: Nástroj represie a politickej kontroly. ŠtB na Slovensku 1953 – 1970. Bratislava 2000.

PEŠEK, J.: Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953. Bratislava 1996.

PĚLI, Imrich a kol.: Prievidza. Prievidza 1983.

SNÍTIL, Z. a kol.: Stručný přehled dějin SNB. Praha 1981.

SOKOLOVIČ, P.: Hlinkova garda 1938 – 1945. Bratislava 2009.

SULAČEK, J.: Biele plášte. Tragické osudy židovských lekárov na Slovensku v období druhej svetovej vojny. 2. časť. Bratislava 2006.

ŠPITZER, J.: Nechcel som byť žid. Bratislava 1994.

ZÁNI, F.: Handlovčania od oslobodenia po február. Bratislava 1981.

Nepublikované práce, rukopisy, elektronické nosiče a i.

BRAŽINOVÁ, O. – BILČÍK, J.: Okresný úrad v Prievidzi 1923 – 1945 (inventár). Prievidza 1962.

DVORSKÁ, M.: Spomienky na Jozefa a Františka Hagaru zo 4. 8. 2009. Príloha listu adresovaného ÚPN, DR/2009/01350/006371

GORDANOVÁ, K.: Životopis JUDr. Eugena Kadvana. Kópia v osobnom archíve J. Saba.

HALMOVÁ, L.: Horná Nitra na konci druhej svetovej vojny. (Diplomová práca). Bratislava: PF UK, 2010, 68 s. + prílohy.

GAŽO, E.: Partizánske hnutie na Slovensku. Organizácia a bojová činnosť jednotiek. Bratislava 1984 (strojopis).

KOVÁČ, J. a kol.: Protifašistické hnutie a odboj na hornej Nitre. Banská Bystrica 1969.

Okresný národný výbor v Prievidzi. Katalóg. (Zost. M. Vavrová). Prievidza 1973 (strojopis).

PETRÁŠ, J.: Zoznam občanov ČSR a zahraničných bojovníkov, ktorí položili životy v boji proti fašizmu počas II. sv. vojny. Trnava 2005 (CD-ROM).

Robotnícke hnutie a dejiny KSČ. Katalóg. (Zost. J. Bilčík – O. Bražinová – M. Cellár). Bratislava 1963 (strojopis).

SNP 1943 – 1945. (Inventár). Prievidza 1980, s. 3.

SUKUBA, V.: Osudy veliteľov povstaleckého žandárstva. (DP). Bratislava: MV SR, 1993, 66 s. + prílohy (strojopis).

Výročná zpráva Štátneho gymnázia v Prievidzi za školské roky 1944/45 a 1945/46. Prievidza 1946.

ŽAMBOKY, V.: Dejiny Prievidze v období Slovenskej republiky (1939 – 1945). (Diplomová práca). Trnava: KH FF TU, 2008.

IX. Jubilejná výročná správa SVŠ Prievidza, rok 1966.

Periodická tlač:

Nová doba, roč. I., č. 31, 26. 8. 1945.

Nová doba, roč. I., č. 19, 15. 7. 1945.

Zdroje fotografií:

Nepublikované:

Osobné zbierky: G. Polčíka, M. Lacka, J. Saba, M. Mihálovej (7), M. Mečiarovej (3), E. Spevárovej (2), J. Ježíka (2), L. Matejova (2), M. Novickej (1), M. Hetényiho (1), K. Gordanovej, rod. Kadvanovej (1), J. Humaja (Brezany) (1), M. Bátoru (1)

Archív Múzea SNP Banská Bystrica (1 ks)

Archív ÚPN Bratislava

ABS Praha

ABS Brno-Kanice

Publikované:

Rekonštrukcia železníc na Slovensku. Bratislava 1945.

SNR 1943 – 1949. Bratislava 1949.

Protifašistický odboj na Slovensku.

KLČO, M. – KRUPA, V.: História obce Veľké Kostoľany 1208/1209 – 2009.

Veľké Kostoľany 2008. (2)

Čas v obrazoch, roč. I. 1949, č. 9 a 10. (2)

Koncentračný a pracovný tábor pre Židov Nováky 1942 – 1944. (2)

PĚLI, Imrich a kol.: Prievidza. Prievidza 1983. (2)

Prievidzský občasník, č. 2/08, s. 16 a 18, 2008.

<http://www.weinhold.eu3.sk/SNP/zivotopis.html>

Zoznam skratiek

a. v.	augsburského vyznania
ČH	Červená hviezda
čtk.	čatník
des.	desiatnik
DP	Deutsche Partei
DPLP	Delostrelecký protiletadlový pluk
DS	Demokratická strana
EK	Einsatzkommando
ESNP	Encyklopédia SNP
f.	fond
FS	Freiwillige Schutzstaffel
fy.	firma
gen.	generál
ha	hektár
HF	hospodársko-finančný (odbor, resp. služba)
hl.	hlavný
HS	Heimatschutz (nemecká domobrana)
HSLŠ	Hlinkova slovenská ľudová strana
HŠPH	Hlavný štáb partizánskeho hnutia
HV NB	Hlavné veliteľstvo Národnej bezpečnosti
HVŽ	Hlavné veliteľstvo žandárstva
inv.	inventár, inventárny
jazd.	jazdectvo
Kč	Koruna československá (pôvodné označenie)
KdP	Karpatendeutsche Partei
kpt.	kapitán
Ks	Koruna slovenská
KS	krajský súd
KS ŠtB	Krajská správa ŠtB (pozmenený názov pre „veliteľstvo“)
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
KV NB	Krajský výbor Národnej bezpečnosti
KV ŠtB	Krajské veliteľstvo ŠtB
KV OZ	Koordinačný výbor Odbojových zložiek
LM	Ľudové milície
mjr.	major

MNB	ministerstvo národnej bezpečnosti
MLS	miestny ľudový súd
MV	ministerstvo vnútra
NB	Národná bezpečnosť
NKVD	Ľudový komisariát vnútra (sovietske ministerstvo vnútra), v užšom zmysle označenie pre Stalinovu tajnú políciu
npor.	nadporučík
NS	Národný súd
NZ	(1) Národné zhromaždenie
NZ	(2) nápravné zariadenia
odd.	oddelenie
OPL	obrana proti lietadlám
OLS	okresný ľudový súd
OSŠ	osemročná stredná škola
OO	okresné oddelenie
OO MV	okresné oddelenie ministerstva vnútra (názov pre bezpečnostné štruktúry na úrovni okresu v období, keď verejná a štátnobezpečnostná zložka fungovali spolu)
ORNV	okresný revolučný národný výbor
OSK	okresná správna komisia
OSŠ	odborná stredná škola
OÚ	okresný úrad
OV	okresný výbor
O-ŠtB	oddelenie ŠtB
O-VB	oddelenie verejnej bezpečnosti
p.	partizánsky
pech.	pechoty
plk.	plukovník
por.	poručík
pplk.	podplukovník
prez.	prezidiálny
PS VB	Pomocná stráž Verejnej bezpečnosti
PV	Povereníctvo vnútra
q	metrický cent, metrák
rod.	rodená
ROH	Revolučné odborové hnutie
RONV	Revolučný okresný národný výbor
SIS	Slovenská informačná služba
sl.	služba
slob.	slobodník

SLS	Slovenská ľudová strana
SNB	Sbor národnej bezpečnosti
SNM	Slovenské národné múzeum
SNP	Slovenské národné povstanie
SNR	Slovenská národná rada
spol.	spoločníci
SPZ	Slovenský poľovnícky zväz
SSP	Sväz slovenských partizánov
SSR	Slovenská socialistická republika
stk.	strelník
stot.	stotník (ekvivalent čs. hodnosti kapitán)
stržm.	strážmajster
SVŠ	stredná všeobecno-vzdelávacia škola
ŠAP	Štátny archív pobočka (pobočka štátneho archívu)
šk.	škatuľa
škpt.	štábny kapitán
šstržm.	štábny strážmajster
TJ	Telovýchovná jednota
ÚŠB	Ústredňa štátnej bezpečnosti
ÚV	ústredný výbor
VBV	Veliteľstvo brannej výchovy
VČSA	Veliteľstvo Československej armády na Slovensku (povstaleckej)
VGPL (VKPL)	Veľkorážne guľomety (kulomety) proti lietadlám
VHA	Vojenský historický archív
vrch. stržm.	vrchný strážmajster
VTCHÚ	Vojenský technický a chemický ústav
vyd.	vydatá
vz.	vzor
ZO (KSS)	základná organizácia (KSS)
z pov.	z povolania
ZSSR	Zväz sovietskych socialistických republík
ZT	zaisťovací tábor
ZŤP	zdravotne ťažko postihnutý
žnsk.	žandár na skúšku
ŽKT	židovský koncentračný tábor
ŽS	žandárska stanica

Menný register

Altoffová 215

Badáni, Jozef 286

Bachrík 53, 57

Baka, Igor 281, 282, 319

Baláž, Teodor 302

Bališ, Emil, pplk. 263

Baniar, Ján, stržm. 91, 276

Bálint, Ján, kpt. SNB 25

Bátora, Štefan 250

Belan, Mikuláš, šstržm. 198, 222

Belaň, Jozef, ppor. SNB 239, 221,
241, 245, 246, 249, 306

Belluš, Emil 271

Beniač, Július, MUDr. 172, 173

Beňuška, Jozef, Dr. 113

Bielický 230, 240

Bielik, Ján 214, 225, 245, 246, 249,
250, 270, 307

Bley, Ctibor 302

Bley, Jozef, st. 281

Bley, Jozef 31, 115, 116, 117, 127,
138, 156, 196, 280, 283, 290

Bley, Pavol 290

Bley, Rudolf (Miroslav) 31, 115,
116, 117, 127, 138, 155, 156,
196, 280, 281, 291

Boháčik, Teofil 54

Bokor, František 54

Borguľa, Juraj, stržm. 89, 93, 100,
117, 135, 265

Bubala, František 180, 297

Bujna, Rudolf, npor. SNB 240,
244, 309

Candrák, Július, stržm. 154, 265

Ceida, Ján 291

Cmarko, Jozef 291

Cvancinger, Július, pplk. 23, 25, 263

Čambál, por. 63, 66

Čapla, Ignác 302

Čentík, Ignác 112, 113, 148, 279

Čomor, Ferdinand 241

Čongrády, Michal, hl. d. z. 14, 89,
90, 98, 120, 133, 135, 281, 285,
286, 292

Čulen, Konštantín 9, 268

Daubnerová, Anna 198

De Riz 208

Drexler 279

Dubček, Július 263, 295

Dubovec, Jozef 265

Dubovský, Ján, Milan 305

Đurina, Ondrej 279

Đuriš, Ján 223, 226, 307

Đurínsky Anton, npor. SNB 25,
90, 158, 304

Dvorská (rod. Urbanová), Mária
284

Erhart 132, 137, 138

Fabíni, Ladislav, vrch. stržm. 207,
265, 286, 303, 304

Fackenberg, František 306

Faško, Ján, stržm. 276

Faltan, Samuel 302

Fábry, Ján, Alexander, JUDr. 175,
295

Fedora, Jozef 205, 206, 303

Feike, Adolf, hl. d. z. 288

Ferjenčík, Boris 287, 292

Ferjenčík, Mikuláš 301

Fiamová, Martina 276

Filan, Ľudovít, kpt. SNB 210, 304

- Filip, Július, stržm. 103, 265
 Fischer, Jakab 272
 Fischer, Pinkus 272
 Flimel, Štefan 207
 Fogelton, Štefan 244
 Fould-Springer 49, 272
 Freiberg, Bernard 292
 Fuliér, Milan, stržm. 124, 263
- Gajarský, Emil 52
Gajdoš, Milan 285
 Gallo, Tibor 135, 286
 Geisler, Ján 199, 301
 Géci, Michal 301
 Greschner, Ernst 158
 Gross, Ambros 288
 Grünfeld, Bartolomej 294
 Gürtler, Štefan 147, 158
- Hagara, František 191, 279, 286
 Hagara, Jozef 280, 283, 284
 Hagara, Martin 307
Halmová, Lucia 284
 Haroník, Jaroslav 196, 197, 198,
 199, 300, 302
 Hatala-Smutko, Peter, kpt. 198,
 301
 Herceg, Michal 55, 258
 Herda, Raymund 52, 271
Herchl, František 282, 295, 299,
 305
 Heumann, Pavol 282
 Hilbert, Josef 301
 Hitler, Adolf 59, 110, 142
 Holdoš, Ladislav 305
Holka, Filip 294
Hozák, Július 268, 279, 281, 283,
 284, 291, 293, 295, 299, 310
 Hrk, stk. 75, 76
 Hudec, Ján, npor. 68
 Husák, Gustáv 266, 287
- Husáková-Millerová, Viera 135,
 287
- Chovanec, Ján, npor. SNB 23,
 234, 239, 241, 242, 249, 255,
 261, 308
 Chudý, Karol 258
- Ištok, Timotheus plk. (neskôr
 gen.) 9, 46, 79, 83, 84, 85, 98,
 140, 142, 143, 144, 288, 289,
 297, 302
- Ivan, Ján 168, 202, 230, 249, 293
 Ivanič, Michal 210, 304
- Jablonický, Jozef* 302
 Jakab, Michal 305
 Jamrich 127, 154
 Jaroušek, Alexander 50, 271
 Jeršov, Vladimír 302
 Ježík, Ján, stržm. 30, 89, 90, 93,
 100, 133, 134, 135, 265, 275,
 281, 286, 291, 299, 303
 John, Oldřich, Dr. 200, 302
 Juriš 50
Jurík, Rudolf 282
 Júny, Andrej Martin, pplk. 85, 96,
 275, 276
- Kadvan, Eugen, JUDr. 176, 184,
 214, 236, 237, 246, 295, 297
 Kardoš, Urban 129, 166
 Karlubík, Štefan 298,
Kastler, Viliam 299, 311
Kinčok, Branislav 41, 269, 308,
 Kirschbaum, Jozef 34
Kirschbaum, Stan 7
 Klimko, Michal 115, 280, 301
Kližan, Erik 41, 287, 293, 295,
 296, 305, 306, 310, 315
 Kopál, Štefan, Ing. 207

- Košecký, des. 67,
Kováč, Ján 150, 268, 279, 280,
 281, 283, 284, 286, 291, 293
 Kmeť, Jozef 280, 304
 Kohn – pozri Koreň
 Kolesová, Mária 294
 Koreň (pôvodne Kohn),
 Július 150, 289
Koudelka, František 269, 270, 308,
 309, 313
 Kozľakovský, mjr. 295
 Kóňa, Viliam, vrch. stržm. 276
 Krátky, Štefan, mjr. 283
 Krovina, Ľudovít 225, 307
 Krško, Jozef 134, 135, 146
 Krumpár, Matej, por. SNB 24,
 235, 236, 244, 249, 256, 257,
 308,
 Krutošík, Štefan 291
 Kubičková, K. 306
Kubová, Anastázia 303
 Kupec, Gustáv, stržm. 100, 265
 Kušnier, Ondrej, por. žandárstva
 85
Kvapilová, Iva 268, 269, 304, 308
- Lauf, Ján 38
 Laslop 280
 Lesaj, por. SNB 304
Letz, Róbert 287, 300, 302
 Lexmann, Albert, JUDr. 14, 111,
 120, 132, 136, 279, 292, 293, 295
 Levko 56, 57
 Lichner, Viliam, pplk. 300
 Lietavec, Jozef 154, 290
 Lichtenber, Karol 272
 Lingvart 47, 57
 Lipka, František, pplk. 16, 301
Liška, Otakar 289
 Lišková, Antónia, JUDr. 222, 295,
 306
- Litvanský, por. 283
Lomnická, Amália 303
 Lovas, Ján, kpt. ŠtB 246, 263, 269,
 310, 313
 Lukačovič, Jozef 303
 Luprich, Ján 279
- Macko, Pavol, stržm. 39, 90, 98,
 275
 Mach, Alexander 78, 82, 84, 275
 Majzlík, Bohuš 147, 148, 154,
 190, 289
 Manas, Ján 307
 Marček, Otto, stržm. 89, 90, 100,
 121, 265
 Masaryk, Tomáš, Garrique 66
 Matula, Alojz, npor. 122, 281
Matula, Pavol 300, 302
 Mazánik, Ján 191
 Márk, Leopold, MUDr. 89, 100,
 102, 182, 242, 267, 275
 Mäsiar, Ľudovít 305
 Mečiar, Ján, mestský policajt 172
Medvecký, Matej 269, 270, 298
 Medera, Jozef, ppor. SNB 226,
 229, 307
 Meliško, Augustín 172, 176, 294
 Michalčík 48
 Mikulčík, stržm. 183
Mikulka, Radek 8, 268
 Mikuš, Anton 294
 Mikuš, Ján 286
 Mišeje, František 112, 113, 191,
 245, 279, 280, 296, 301, 310
 Mišík, Michal 258
 Mjartan, Jozef 113, 120, 121, 126,
 134, 189, 208, 280, 281, 298,
 303
 Mjartan, Vendel 113, 120, 121,
 134, 147, 149, 157, 208, 281
 Mjartan, Štefan 294

- Mokrý, Ičo 223
 Mokrý, Ladislav 17, 31, 223, 224,
 226, 227, 307,
 Mokrý, Štefan 202
 Molnár, Štefan 48
 Moravec, Jozef, voj. 280
 Murár, Anton 294
 Murková (rod. Chládková),
 Mária 296
- Neumann, Samuel, Ján, MUDr.
 200, 217, 287, 293
 Novák (Neumann), Pavol, prof.,
 MUDr. 287
 Neuschl, Ján 280
 Ninis, František, hl. d. zást.
 (poručík) 93, 12, 3097, 132,
 133, 134, 169, 207, 265, 281,
 285, 286, 289
 Nižňanský, Ladislav, stot. 238
 Novacký, Koloman, Dr. 133, 286
 Nováková (rod. Lysáková),
 Anastázia 305
- Obert, Vincent, kpt. SNB 263
 Očenáš, František 54
 Ondrášek, Ján, stržm. 276
 Orihel, Ludvík 150, 152, 154, 258,
 290
 Orihel, Jozef 54
 Oršula, Jaroslav 307
 Ostašenko 295
- Pašteka, Július* 287, 311
 Paule, Jozef, MUDr. 188,
Pešek, Jan 269, 280, 303, 307, 308,
 309, 311
 Petráš, Anton 133,
 Petráš, Lukáš, dekan 106, 222,
 223, 306
 Petrovic, Ján, stržm. 276 295
- Péli, Imrich 268, 269, 276, 279,
 281, 283, 285, 294, 299, 310
 Piaček, npor. SNB 16, 24
 Pilka, Urban 250, 265
 Pissko, Vladimír (Walter) 244
 Pjontek, František, npor. 32, 260,
 261, 312
 Plško, Jozef 280
Podolec, Ondrej 269
 Polák, Milan 303
 Polčík, Alojz (brat) 44, 47, 48, 54
 Polčík, Gustáv (otec) 31,
 Polčík, Jozef (strýko) 48
 Polčík, Jozef (starý otec) 46
 Polčík, Dezider, Dr. 248, 311
 Polčík, Severín (brat) 44, 45
 Polčík, Štefan (brat) 44, 47, 60, 76
 Polčíková (vyd. Porubská), Anna
 (sestra) 44, 47
 Polčíková (vyd. Bažányová),
 Emerencia (sestra) 44, 60
 Polčíková (rod. Strýčeková)
 Johanna (mama) 46
 Polčíková (rod. Michalčíková),
 Júlia (stará mama) 45
 Polčíková (vyd. Gulová), Katarína
 (sestra) 44
 Polčíková (vyd. Lukáčová), Mária
 (sestra) 44, 47
 Polčíková (rod. Kolárová), Mária
 (manželka) 180, 181, 256
 Polčíková (vyd. Kerestényová),
 Serafína (sestra) 44
 Polóni, Karol, mjr. 273
 Popov, Konstantin, Karpovič,
 starší seržant 147, 148, 150, 154,
 289
 Pračko, Michal 150, 289
 Praženica, Leon 217
 Predmerský, Albert 276
 Pretzelmayer, Samuel 57, 272

Profantová, Zuzana 282

Ragač, Radoslav 269

Reiss, Gejza 178

Remenec, Karol, stot. 128, 258, 285

Richter, Jozef, st. 93, 146, 147,
148, 158, 289

Richter, Jozef, ml. 148, 289

Richter, Pavel 289

Richter, Vojtech 289

Ringwald, Adolf 272

Rus, František 136, 222, 223, 241,
306

Sadloň, Pavel, Dr. 136, 287

Samaj, Ján, stržm. 306

Savin, K., I. 295

Sekera, Cyprián, stržm. 276

Sepéši, Štefan, stržm. 89, 100, 110

Schühtanz, Gabriel 292

Schvarc, Michal 285, 288

Schwartz, Mikuláš, JUDr. 237

Schwartzová 294

Silberer, Ižo, MUDr. 272

Singer, Viliam 287

Singer, Viliam Dr. 295

Simanová, Danica 295

Sivoš, Jerguš 41, 269, 282, 297,
308, 309, 310, 312

Sizikov, Konstantin Kuzmič, mjr.
173, 174, 295

Sládek, Viliam 17, 223, 225, 307

Snítil, Zdeněk 269, 304, 311

Sokol, Tibor 303

Sokolovič, Peter 291, 309

Solárik, Jozef 157

Solárik Tomáš 157

Spišiak, Ernest, stot. 68, 71

Souček 184

Stalin, Josif, Vissarionovič 155,
170, 219, 248

Steinhübel, Jozef 117, 301

Sulaček, Jozef 275

Surový, Florián 159, 291

Suško, Ladislav 284, 285, 300

Svitok, Ján (predseda ileg. OV
KSS) 12, 13, 127, 283, 291, 293

Svitok, Jozef (partizán) 13, 280,
291

Svitok, Matúš 298

Šatura, Michal 193

Šimko, Juraj 146

Šimonovič, farár 301

Šimurka, Štefan 306

Šinkovič, Július, stržm. 30, 89, 90,
120, 133, 137, 265, 281

Šmigovský, Ján, mjr. 268, 284, 318

Šoka, čatár 49

Šovčík („Hrozny“), Jozef 154,
289, 290

Šovčík, Jozef, (II.) žandár 147

Špitzer, Juraj 282

Štefánik, por. 23, 269

Štefko, T. 295

Štrbák, Vincent, stržm. 229

Švarcová, Petronela 176, 296

Takáč, Ing. 214

Tiso, Jozef, Dr. 28, 96, 142, 266,
271, 279

Trojan, Jozef 14, 113, 114, 201,
302

Turanský, Jozef 54

Ťapuška, Jozef 135, 203

Vacula, Jozef, stržm. 228

Valent, Michalík 274

Valovič, Miloš 262, 313

Vaňo, Florián 294

Vavro, Július, Dr. 296

Vavrová 297
Vážan, Peter 198, 203
Veselý, Ján, plk. 288
Vestenický, Ján 291
Vitko, Martin 289
Vlčko, František, vrch. stržm. 265
Vrbinár, Emil, stržm. 276

Weinhold, Adolf, stot. (kpt.) 128,
131, 283, 284, 285
Werner, Jozef 167, 293
Wetsler, Vojtech 294
Wetzler, Bernard 272
Wetzler, Ignác 272
Witiska, Josef 284
Wolf 215
Wunder, Štefan 93, 129

Zachar, Pavol 170
Záň (?), študent 157
Záhradník, Daniel, vrch. stržm.
211, 213, 304

Žamboky, Vladimír 282, 288
Žáček, Pavel 270
Želenský-Bublík, Jozef 14, 35,
196, 197, 198, 199, 200, 201,
226, 227, 262, 300, 301,
Žingor, Viliam 199, 200, 282, 289,
300, 302
Žittňan, Michal, stržm. 90, 97,
Zmačenko, Filip Fedosejevič,
genpor. 292

Miestny register

- Baden-Württemberg (Nemecko) 281
- Banská Bystrica 10
- Banská Štiavnica 294
- Bardejov 279
- Bardejovské Kúpele 287
- Baťovany 128, 167, 291
- Beluša 258
- Berlín 115
- Bobrov 297
- Bojnice 100, 120, 135, 217, 277, 283, 286, 288
- Branč 272
- Bratislava 10, 96, 155, 199, 200, 273, 274, 280, 297, 306, 313
- Budapešť 285, 312
- Buchenwald (Nemecko) 303
- Bystrička 302
- Cigel' 56, 126, 127, 132, 133, 134, 135, 153, 156, 206, 280, 282, 283, 286, 291, 294
- Čadca 287
- Dachau (Nemecko) 303
- Dechtice 306
- Diviaky nad Nitricou 228
- Dolná Štubňa 276
- Dolné Kočkovce 303
- Dolné Vestenice 186, 294
- Dolné Voderady 311
- Dolný Lopašov 311
- Dubovany 47
- Dubová (pri Brezne) 70
- Dvorníky nad Nitricou 132, 207, 285, 287, 303
- Hôrka nad Váhom 49
- Gajdel (dnes Kľačno) 291
- Chalmová 297
- Chtelnica 49, 271
- Chvojnica 278
- Handlová 11, 12, 17, 21, 97, 104, 117, 134, 136, 137, 138, 150, 152, 154, 156, 158, 159, 167, 173, 176, 178, 184, 196, 197, 217, 277, 281, 285, 287, 290, 292, 295, 298, 300, 301
- Hlohovec 47, 249
- Horná Ves 113
- Hnilčík 303
- Humenné 68
- Ilava 276, 280, 281, 296, 302
- Ivanka pri Nitre 305
- Kamenica nad Cirochou 273
- Kanianka 17, 32, 36, 99, 106, 131, 132, 135, 136, 203, 204, 205, 207, 221, 222, 223, 241, 242, 254, 259, 277, 287, 302
- Kapušany 70, 273
- Kláštor pod Znievom 147, 150, 289,
- Kľačno – pozri Gajdel 146, 291, 305
- Kľak 238, 309
- Kocurany 100, 135, 277
- Komárno 243, 260, 310
- Kostolná Ves 307
- Koš 124, 127, 282
- Kovarce 309
- Kysak 70

- Laskár 26, 40, 171, 264, 282, 313
 Lazany 99, 146, 161, 277
 Lehota – Veľká, Malá 198, 239,
 241, 280, 282, 306
 Lehôtka – Veľká, Malá 286
 Leopoldov 179
 Levice 245,
 Levoča 275
 Likavka 301
 Lipovec (Ukrajina) 284
 Liptovský Svätý Mikuláš 278, 280
 Litoměřice (ČR) 304
 Lužianky 20, 21, 179, 231, 265,
 308
 Lysá nad Dunajcom (dnes časť
 Spišskej Starej Vsi) 312
- Malé Uherce (dnes m. č.
 Partizánskeho) 285
 Martin (pozri Turčiansky Svätý
 Martin) 184, 187
 Mauthausen (Rakúsko) 291
 Mlynárce (dnes m. č. Nitry) 64
 Moravské Lieskové 308
 Most (ČR) 301
- Necpaly (dnes m. č. Prievidze)
 103, 127, 154, 187, 277, 306
 Nedožery 93, 99, 107, 111, 135,
 146, 150, 187, 277, 289, 290,
 302
 Nemecké Pravno (dnes
 Nitrianske Pravno) 12, 104,
 135, 138, 148, 154, 156, 158,
 159, 160, 161, 165, 279, 281,
 285, 287, 288, 290, 291, 295,
 Nemčiňany 307
 Nitra 10, 14, 21, 23, 24, 32, 34,
 35, 41, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69,
 96, 138, 139, 178, 188, 209, 210,
 211, 221, 222, 225, 244, 260,
 261, 262, 265, 269, 270, 273,
 275, 278, 281, 283, 284, 288,
 294, 304, 305, 306, 308, 310,
 311, 312
 Nitrianska Blatnica 308
 Nitrianska Streda 268
 Nováky 12, 17, 26, 34, 35, 122,
 124, 135, 138, 150, 171, 175,
 208, 221, 222, 223, 276, 281,
 282, 284, 285, 287, 296, 297,
 305, 313
 Nové Mesto nad Váhom 90, 122,
 275
- Ohrdurf (Nemecko) 303
 Opatovce nad Nitrou 30, 100,
 127, 135, 214, 277, 283, 291,
 Oslany 138, 167, 215, 284, 287,
 Ostrý Grúň 238, 309
- Partizánske – pozri Baťovany 12,
 128, 201, 218, 275, 283, 284,
 285
 Pečeňady 171
 Piešťany 8, 47, 52, 62, 258,
 Podbrezová 283, 285
 Podhradie (pri Prievidzi) 282,
 285, 301,
 Podhradie (pri Martine) 310
 Poluvsie 289, 290,
 Poruba 110, 191,
 Pravenec 184,
 Prešov 10, 71
 Prievidza 10, 11, 12, 13, 15, 17,
 21, 23, 24, 29, 30, 31, 34, 38, 39,
 40, 52, 88, 89, 90, 91, 94, 95, 98,
 100, 104, 105, 106, 107, 108,
 109, 110, 111, 113, 115, 117,
 120, 126, 127, 128, 129, 130,

- 131, 132, 133, 134, 135, 136,
137, 138, 140, 141, 142, 146,
150, 152, 156, 158, 159, 264,
165, 167, 168, 169, 170, 171,
172, 173, 174, 175, 176, 180,
181, 182, 184, 189, 190, 193,
197, 198, 200, 201, 207, 213,
214, 215, 216, 217, 220, 223,
225, 229, 230, 231, 232, 235,
240, 241, 242, 245, 248, 253,
259, 260, 261, 263, 264, 265,
268, 269, 270, 273, 275, 276,
277, 278, 279, 280, 281, 282,
283, 284, 285, 286, 287, 288,
290, 291, 292, 293, 294, 295,
296, 297, 298, 299, 300, 302,
303, 304, 305, 306, 307, 308,
309, 310, 311, 312, 313
- Púchov 310
- Rakovice 272
- Ráztočno 148, 154, 184, 279, 287,
289, 290
- Ružomberok 10,
- Sebedražie 135, 225, 282, 286,
307,
- Senec 208, 209, 304
- Sklabiňa 12, 154, 282, 283, 290,
301
- Sklené 281, 300
- Sliach 260, 303
- Slovany 289
- Spišská Nová Ves 256, 307
- Stropkov 283
- Stuttgart (Nemecko) 281
- Světec (ČR) 300
- Šútovce 100, 135, 159, 179, 277,
Štubnianske (dnes Turčianske)
Teplice 96, 276, 300
- Teplice (ČR) 300
- Topoľčany 154, 187, 244, 283,
285, 287
- Topoľčianky 10, 88, 275, 303
- Trebostovo 302
- Trenčianska Turná 275
- Trenčín 10, 263, 265,
- Trnava 8, 47, 280, 306, 311,
- Turčiansky Svätý Martin 278
- Tužina 184, 305
- Tvrdošín 286
- Urmín (dnes Mojmirovce) 63,
272
- Vajnory (dnes m. č. Bratislavy)
71, 72, 80, 288
- Valaská Belá 303
- Veľká Čausa 154, 290
- Veľká Lehota (dnes Lehota pod
Vtáčnikom) 198, 241, 280, 282,
286, 301, 306
- Veľké Kostolany 8, 9, 44, 45, 48,
49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 78,
83, 140, 141, 171, 179, 180, 182,
183, 249, 255, 258, 270, 271,
272, 289, 311
- Vrbové 47
- Vyšná Boca 304
- Zákostolany (dnes časť V.
Kostolian) 8, 44, 54, 270, 271,
272, 290
- Zemianske Kostolany 95, 126,
131, 156, 157, 281, 283, 285,
291,
- Zlaté Moravce 245
- Zvolen 30, 75,
- Žarnovická Huta 285

Prílohy

Hlavné veliteľstvo žandarstva.

Obsah v batohu.

Výstroj:

- 6 vreckoviek,
- 1 šnúra k pištálke,
- 2 páry letných ponožiek,
- 2 páry zimných ponožiek,
- 1 stravec,
- 1 služobná brašna,
- 1 batoh,
- 2 remienky k pláštu s 1 prackou,
- 2 " " " s 2 prackami,
- 2 sumky s krúžkom,
- 2 sumky bez krúžku,
- 1 opasok,
- 1 remienkový závesník,

Výzbroj:

- 1 čistiaca šnúra,
- 1 súprava motuznic,
- 60 nábojov ostrých do pušky,
- 1 ocelová prilba,
- 1 kožený podbradník,
- 1 pištalka,
- 1 retiazka svieracia,
- 1 retiazka spojovacia,
- 2 zámky so 4 kľúčikami,

Prievidzi.

DI-926/1944.

V Prievidzi dňa 24. septembra 1944.

Zaistenie osobníctva na žandár-
skych stanicích.S ú r n e !

Prezidiu ministerstva vnútra

v Bratislave.

Hlásim, že pri vojnových udalostiach posledného času v tomto kraji ostali niektoré žandárske stanice neobsadené, nakoľko žandári odišli na neznáme miesto. Predbežne mám zistené, že žandárske stanice v Novákoch, Oslnoch a Dvorníkoch nad Nitr. sú úplne bez žandárov. Na žandárskej stanici v Nitr. Ľudne, Val. Belej a Prievidzi žandári ostali a o žandárskych stanicích v Nem. Pravne, Ráztočne a Handlovej neviem predbežne podať zpravu, nakoľko operačné udalosti mi znemožňujú prísť do styku s týmito stanicami.

Prosím o s ú r n e disponovanie aspoň 10 žandárov do tunajšieho okresu, aby som aspoň čiastočne obsadil žandárske stanice, ktoré potom doplním schopnými miestnymi poddôstojníkmi na výpomoc riadnym žandárom.

Súčasne prosím o sprostredkovanie dodania aspoň 100 ozbrojených vojakov do Prievidze na zaistenie verejného poriadku a bezpečnosti. Túto bezpečnosť nemožem vytvoriť z miestnych ľudí, nakoľko títo sú z posledných udalostí natoľko zastrešení, že sa akékoľvek funkcie vo verejnej bezpečnosti stránia. Násilné organizovanie výkonu bezpečnosti z miestnych ľudí považujem za neisté, lebo na takúto organizáciu sa nedá v rozhodnej chvíli spoľahnúť. V tomto ohľade prosím o s ú r n e opatrenia.

*Osobne zamieril proflikant z Rivňovic*Na stráž!
Okresný riaditeľ:

Okresné veliteľstvo SNB Prievidza.

Prievidza, 4. október 1948.

Čís. jedn. 1883/48.

Vec: Obecná polícia, - zrušenie a
zvýšenie stavu na staniciach
SNB - návrh.

Odpoveď na čís. ./.

Okresná správna komisia

Prílohy: ./.

Prievidza.

Oznamujem, že v mesiaci septembri 1948 bola rozpustená obecná polícia a Šbor národnej bezpečnosti prevzal všetku bezpečnostnú službu na seba. Na Slovensku toto bolo vykonané rozkazom ZVSNB čís. 371/219-26/8-48 zo dňa 6.9.1948. Týmto rozkazom sa značne zatažily stanice SNB v miestach, kde obecná polícia vykonávala bezpečnostnú službu, najmä poriadkovú. V tunajšom okrese bola takáto polícia zriadená v Prievidzi a v Handlovej.

Aby chod služby bezpečnostnej nebol hatený je potrebné zvýšiť systemizované stavy staníc SNB Prievidza a Handlová. V dôsledku toho prosím o vydanie návrhu na novú systemizáciu týchto staníc SNB. Tunajšie veliteľstvo obdržalo v tejto veci telefonický rozkaz od Oblastného veliteľstva SNB Turč. Sv. Martin, čís. 2380/48 zo dňa 4.10.1948, aby tieto návrhy boli od OSK vyžiadané.

Dla doterajšej praxe zdá sa byť potrebné, aby boli zvýšene systemizované stavy na staniciach SNB takto: Prievidza 1 + 1 + 14 + 16 a Handlová 1 + 1 + 14 + 16.

Okresný veliteľ chorý
v z. práp. J e ž í k

Přehled funkcí
u
OKRESNÍHO ODDĚLENÍ MV PRIEVIDZA

Název funkce:	Plánovaný počet:		
	MV	VB	celkem
1. Náčelník oddělení	1	1	2
2. Zástupce náčelníka oddělení	2	2	4
3. Náčelník obvodního oddělení VB	-	2	2
4. Starší referent	3	2	5
5. Starší oper. zmocněnec	-	6	6
6. Starší inspektor	-	2	2
7. Starší vyšetřovatel	-	3	3
8. Referent	7	3	10
9. Operativní zmocněnec	-	9	9
10. Inspektor	-	1	1
11. Vyšetřovatel	-	5	5
12. Okrskový zmocněnec	-	21	21
13. Inspektor silničního provozu	-	2	2
14. Velitel autodružstva	1	-	1
15. Mladší referent	4	-	4
16. Pomocník oper. zmocněnce	-	4	4
17. Pomocník vyšetřovatele	-	1	1
18. Psovod	-	1	1
19. Hlídkový příslušník	-	8	8
20. Mladší telefonista	2	-	2
21. Registrátor	-	2	2
22. Řidič	1	-	1
23. Písařka	1	1	2
24. Uklízečka	1	-	1
<hr/>			
Celkem okresní oddělení MV Prievidza	23	76	99

Odpis

**Plánovaná systemizácia miest na OO MV Prievidza
z roku 1954. Zdroj: ABS Praha, nezaradené**

Tabulka plánovaných počtů číslo 57/3
Okresní oddělení ministerstva vnitra I. stupně
Prievidza

A/ Organisace:

Vedení
Skupina operativní
Skupina admin.-hospodářská

Oddělení veřejné bezpečnosti:

Vedení
Vnitřní skupina
Skupina boje proti krim. trest. činům
Skupina boje proti rozkrádání a spekulaci
Skupina vnější služby
Skupina vyšetřování
Skupina průkazů
Dopravní inspektorát
Obvodní oddělení veřejné bezpečnosti

B/ Osoby:

Důstojníci	70
Poddůstojníci	29
Občanští zaměstnanci	2

Celkem	101
---------------	------------

Odpis

**Plánovaná systemizácia miest na OO MV Prievidza
z roku 1954. Zdroj: ABS Praha, nezaradené**

3) rodný list starý matky
so
Slovenská republika.
N. 384 / 1941.
K dokázaniu árijského
pôvodu bez kôlka.

Districtus pol.: *Piestany*
Dioecesis: *Trnava*

Litterae Baptizmales

Krstný list — Taufschein — Keresztlevél

Extracto matricae Baptisatorum rom. cath. parochiae tom pag
 Výťah z matriky pokrstných rím. kat. fary v *Hl. Kostolanech* sväzok *IV.* str. *102.*
 Auszug aus der Taufmatrikel der röm.-kath. Pfarre in Band Seite
 Keresztelési anyakönyvi kivonat a r. k. pléb. hivatalból kötet oldal

Num. curr. Bežné číslo Lauf. Num. Folyó szám	<i>2.</i>
Dies, mensis et annus nativitatis Deň, mesiac a rok narodenia Tag, Monat u. Jahr d. Geburts A születés napja, hónapja és éve	<i>9. januára 1860.</i>
Dies, mensis, annus coll. baptizmi Deň, mesiac, rok krstu Tag, Monat u. Jahr d. Taufe A keresztelés napja, hónapja, éve	<i>9. januára 1860.</i>
Nomen baptizati Meno pokrstného Name des Täuflings A megkeresztelt neve	<i>Juliana</i>
Sexus et origo baptizati Pohlavie a pôvod pokrstného Geschlecht und Ursprung des Täuflings A megkeresztelt neme és származása	<i>ženská - zakorvitá</i>
Nomen, conditio et religio parentum Meno, zamestnanie a náboženstvo rodičov Name, Beruf u. Religion der Eltern A szülők neve, foglalkozása, vallása	<i>Michalčák Ján, roľník r. kat. Mihály Anna r. kat.</i>
Locus nativitatis patris et prolis Miesto narodenia otca a dieťaťa Geburtsort des Vaters und des Täuflings Az atya és megkeresztelt születési helye	<i>Zakostolany</i>
Nomen patrinatorum, conditio et religio Meno, zamestnanie, nábož. krstných rodičov Name, Beruf u. Religion der Taufpaten A keresztiszülők neve, foglalkozása, vallása	<i>Pikna Martin kováč r. kat. Miková Bláženka r. kat.</i>
Nomen et officium baptizantis Meno a úrad krstiaceho kňaza Name u. Amt des taufenden Priesters A keresztelő pap neve és hivatala	<i>P. Valerianus, františkán</i>
Observationes Poznámky Anmerkungen Megjegyzések	

In quorum fidem has sigillo Ecclesiae munitas et propria manu subscriptas edidi litteras.
 Čomu na dôkaz vydal som túto vlastnoručným podpisom a úradnou pečatňou opatrenú listinu.
 Urkund dessen die eigene Unterschrift und das beigedruckte Amtssiegel.
 Minek hiteléül kiadtam ezen sajátkezű aláírással és a plébánia pecsétjével ellátott akmányt.

✓ *Hl. Kostolany, 10. okt. 1941.*

*Rajmunda
Fariš.*

Výpis z matriky slúžil na dokázanie árijského pôvodu. Zdroj: osobný archív G. Polčíka

SLOVENSKÁ REPUBLIKA.

Okresný úrad v Piešťanoch.--

Číslo 15.999/1941.--

Evid: P-7/86/1941.--

Svedectvo o štátnom občianstve.

Augustin Polčík

zamestnaním (povoláním) robotník

narodený (deň, mesiac, rok, miesto a okres narodenia) 17. novembra 1918 v obci Zákostolany, okres Piešťany

obyvateľ -- v obci Zákostolany okres Piešťany

je podľa (zákonný dôvod štátneho občianstva) odst.1.a, §-u 1.ústav. zákona zo dňa 25.sept.1939 číslo 255 Sl.z.

štátny občian Slovenskej republiky.

Toto štátne občianstvo vzťahuje sa na manželku

nar. dňa . . . r. . . v obci X okres . . .

a na maloleté deti: X

nar. dňa . . . r. . . v obci X okres . . .

X

X

X

X

X

v Piešťanoch dňa 24.sept.1941.--194

Nasrádz!

Handwritten signature and 'Prednosta úradu' stamp.

Zdroj: osobný archív G. Polčíka

ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA

Okresný národný výbor v **Prievidzi**.Zn.: **Vnútr. 216.1-13/XII-1954.**

Ev. č. * 467214

OSVEDČENIE

o československom štátnom občianstve.

-----**Gustáv Polčík**-----

rodený(á)

narodený(á) (deň, mesiac, rok, miesto a okres) **17.novembra 1918****vo Veľkých Kostolanoch, okres Piešťany**bytom v **Prievidzi** ----- okres **Prievidza** -----**je občanom Československej republiky.**Toto štátne občianstvo má aj jeho manželka **Mária Polčíková**rodená **Kollárová** narodená **3.februára 1923**v **o Veľkých Kostolanoch** okres **Piešťany**

a maloleté deti:

Soňa nar. **22.3.1948** v **Martine****Vojtech** nar. **23.4.1951** v **Martine**

- nar. v

- nar. v

- nar. v

Toto osvedčenie platí 10 rokov odo dňa jeho vystavenia.

v **Prievidzi** dňa **17.decembra 1954.**

Obžera

Podpis a úradná pečiatka:

Župné Žandárske veliteľstvo Nitra.

Nitra 25. február 1942.

Čís. jedn. 78 dôv. / 43.

Vec: Kvalifikačný popis za rok 1942.

Pán strážmajster

Gustáv Polčík

Prievidza.

Podľa § 19 Kvalifikačného predpisu oznamujem Vám:

1. stupeň kvalifikácie za rok 1942 " uspokojivý "
2. vady v popise: -/-
 - a./ vady povahy, ktorých sa máte vyvarovať po tomto upozornení: -/-
 - b./ kvalifikačná komisia hodnotila Vás známku "1" po tejto stránke: -/-

Zároveň Vás upozorňujem na ustanovenie § 20 Kvalifikačného predpisu, najmä o sťažnosti na popis.

Predložte predstavenému oblastnému Žandárskemu veliteľstvu potvrdenie podľa § 19 Kvalifikačného predpisu o tom, keď Vám bolo toto oznámenie doručené.

Na stráž !

Župný Žandársky veliteľ

Hlavné veliteľstvo žandárstva.

Štubň.Teplice 19.apríl 1944.

Čís.jedn. 40-15 kval.döv./1944.

Vec: Kvalifikačný popis
za rok 1943.

Pán
strážmajster
Gustáv Polčík

P r i e v i d z a .

Podľa § 19 Kvalifikačného predpisu oznamujem Vám

1. stupeň kvalifikácie za rok 1943: „dobrý“.

2. vady v popise:

- a./ vady povahy, ktorých sa máte vyvarovať po tomto upozornení: //.
- b./ kvalifikačná komisia hodnotila Vás známkou "1" po tejto stránke: //.

Zároveň Vás upozorňujem na ustanovenie § 20 Kvalifikačného predpisu, ktorý pojednáva o sťažnosti na popis.

Predložte predstavenému oblastnému žandárskemu veliteľstvu potvrdenie podľa § 19 Kvalifikačného predpisu o tom, kedy Vám bolo toto oznámenie doručené.

Na stráž!

Za hlav.veliteľa žandárstva

Hlavné veliteľstvo NB-2.odd.

Bratislava, dňa 12. júna 1945

Číslo jedn./125/2/1945.

Predmet: Okresné Národné výbory
zistenie o všetkých býv. četníkoch
čo slúžili v okrese
od 6.10.1938 až po 1.5.1945.

Okresný Národný výbor,

Prievidza
v.....

Žiadame vás z nariadenia Hlavného veliteľa NB-2.odd., aby ste zistili o všetkých býv. četníkoch, ktorí slúžili vo vašom okrese od 6.10.1938 až do 1.5.1945, ako vystupovali a ako sa správali a najmä všetko o ich politickej činnosti za uvedenú dobu.

Pretože toto súrne potrebujeme na preverovanie politickej spoľahlivosti všetkých býv. četníkov, žiadame vás o zrýchlené hlásenie.

Hlavný veliteľ NB-2.odd.

za: mja L. Gal

OKRESNÝ ÚRAD V PRIEVIDZI	
21-4721/1000	1. 2
12. 6. 1945	
Prekladná kópia:	Referant:
	<i>I</i>

Vec: P o l č í k Gustáv, strážm.,
 prosba o prijatie do sboru NB.

Slovenská Národná rada

Povereníctvo pre veci vnútorné.

1./Gustáv Polčík strážm., podriadený člen na stanici Národnej bezpečnosti v Prievidzi.

2./Hlásim, že do sboru bývalého Žandárstva bol som prijatý 1. októbra 1941 a zaradený do školy pre výcvik žandárov na skúšku u býv. valiteľstva žand. školstva v Bratislave. Po absolvovaní tejto bol som dňa 20. apríla 1942 zaradený na žand. pohotovostný oddiel Topoľčianky, odkiaľ som bol dňom 3. júlom 1942 premiestnený na žandársku stanicu Prievidza, kde doposiaľ sotrvávam ako podriadený člen. Politický činný po 6. 10. 1938 som vôbec nebol.

3./Po 1. októbri 1938 som v žiadnej politickej strane organizovaný nebol.

4./Členom HSĽS, HČ a podobných organizácií a iných spolkov som nebol.

a./nič som nearizoval,

b./nič nearizovali ani miji príbuzní,

c./s Nemcami som neevakuoval, ani nikto z mojich príbuzných.

5./Národnosti som slovenskej, ktorú som nikdy nemenil.

6./Na ilegálnej práci proti fašizmu som sa zúčastnil už v roku 1943, kedy som mŕčky nechal pracovať v ilegálnej práci hlavných organizátorov v Prievidzi, ako bratov Svítkovcov, Mjartánovcov, Kotouleckovcov a iných, ktorým neskôršie som bol nápomocný pri získavaní pre ilegálnu činnosť dôležitých zpráw, ako podávaním dôležitých zpráw partizánskej skupine prof. Hagaru.

7./V čase povstania so všetkými príslušníkmi tunajšej stanice, zapojili sme sa do tohto organizovaním vojenských jednotiek, zaistovaním nebezpečných fašistov a vykonávaním služby poľných četníkov. Dňa 23. septembra 1944 boli sme rozprášení Nemcami v okolí Nemeckého Pravna, kde sme odrezaní od vojenských jednotiek po 5 dennom túlaní horami rozhodli sme sa pre vrátenie do Prievidze, aby sme sa takto mohli zapojiť s partizánskymi jednotkami a teito aktívne podporovať. Plánované zapojenie sa nám v krátkom čase podarilo a nadviazali sme priami styk s partizánskou skupinou ppp. četníctva Františka Ninisa, ktorú sme sústavne zásobovali oblekom a obuvou, taktiež s bierkami peňažnými a

a pódávaním dôležitých zpráw o pohyboch nemeckých a vlasovských vojsk

Dňom 23.februárom 1945 bol komandovaný bývalým HVŽ v Bratislave z poľného žandára do Talianska.Tento rozkaz som však neuposlúchol a po prihlásení sa v Bratislave na býv.HVŽ som sa opäť vrátil do Prievidze a ešte toho dňa som odišiel do hôr pri obci Nedožeroch,kde som sa zapojil do menšej partizánskej skupiny Vendela Mjartana,ktorej som sa stal veliteľom a stouťo skupinou som sotrväl v horách až do príchodu ruských vojsk do Prievidze.

8./Za vládnutia Tisovho režimu som bol podriadeným četníkom,ktorý som aj zostal.

9./Po 6.októbri 1938 nebol som činný v novinách,časopisoch,kultúrnych spolkoch a podobne.

10./Policajne zatvorený som nebol pre ilegálnu činnosť a ani vyšetvaný.

11./Po 6.októbri 1938 som úradné,politické alebo osobné styky s Nemcami nemal.

12./Moju činnosť môže potvrdiť por.výk.František Ninis,Jozef Mjartan,Vendel Mjartan,Tomáš Krško,Jozef Mikuš všetci z Prievidze.

Prievidza,2.máj 1945.

Zdroj: osobný archív G. Polčika

Dl-515/45.

30. jún 1945.

stráž, četn. Gustáv Polčík,
Prievidza, návrh na povýšenie.

Hlavné veliteľstvo NB

. v B r a t i s l a v e . .

Navrhuje sa, aby strážm. četn. Gustáv Polčík, podriadený člen NB na stanici Prievidza, bol povýšený.

Nomovaný sa osvedčil ako statočný Slovák, nebojácne vykonával službu v prospech národa a zastával Slovákov tam, kde len mohol. Cez Slovenské národné povstanie bol v Prievidzi, kde ostal i po potlačení povstania a zapojil sa do ilegálnej činnosti získavaním správ pre vedúcich ilegality a partizánskych skupín. V mesiaci februári 1945 odišiel do hôr k partizánskej skupine, ktorá mala svoje stanovište v katastre obce Budiž. U tejto bol až do oslobodenia Prievidze.

Keďže sa jedná o uvedomelého Slováka, ktorý v najťažších chvíľach nezradil národ a za ideu Československého štátu bol ochotný obetovať všetko, zaslúži si aby bol povýšený.

tajovník

predseda

NV
XXXXXXXXXX

P R I E V I D Z I .

829/145
DL-347/1946.

V Prievidzi dňa 7. januára 1946.

Polčik Gustáv, strážm., doporučenie na povýšenie.

Hlavné veliteľstvo NB

V Bratislave.

Navrhujeme povýšiť strážmajstra Gustáva Polčika na praporčíka. Tento návrh odôvodňujeme tým, že, keď strážm. Gustáv Polčik od jeho zaradenia na stanicu NB v Prievidzi, t.j. od roku 1942 nadviazal spojenie s ilegálnymi pracovníkmi podzemného hnutia v Prievidzi a v okolí a týmto bol všemožne nápomocný. Ako taký už dlhšiu dobu pred povstaním v r. 1944 mal vedomosť o jeho prípravách a sám s niekoľkými príslušníkmi tejto stanice bol prípravám nápomocný tým, že za asistencie hliadky tejto stanice bol dopravený ruský dôstojník - partizán na hlavný štáb partizánov do Sklabínnej.

Do slovenského národného povstania sa plne zapojil a vykonával cenné služby pre povstalecké vojsko a partizánov, tým že jemu sverené služby veliteľmi partizánov vykonal svedomite a úspešne. Po potlačení povstaleckých vojsk z Prievidze a Hornej Nitry vrátil sa do Prievidze, po beznádejnom túlaní sa po horách, aby takto mohol nadviazať spojenie s partizánmi a tiež zachrániť vojenský materiál a zbrane pre ďalší odpor proti Nemcom. Spojenie s partizánmi aj skutočne za súčinnosti ostatných príslušníkov stanice nadviazal a týchto výdatne podporoval zbraňami, potravinami, peniazmi, liekmi a šatstvom, ktoré predmety nadobudol jednak zabavením a tiež zbierkami.

Keď bol v mesiaci februári 1945 odkomandovaný ako poľný žandár bývalým HVŽ do Talianska, tohto rozkazu neuposlúchol, ale odišiel k menšej partizánskej skupine na Hornej Nitre, ktorej sa stal veliteľom a s touto sotrvál v odboji až do príchodu červenej armády, kedy sa vrátil do Prievidze a od tých čias opäť vykonáva bezpečnostnú službu na tejto stanici.

Je dobre upotrebitelný ako v službe bezpečnostnej, tak i vo vybavovaní agendy, takže v prípade jeho povýšenia bude si vedieť svoje povinnosti úspešne plniť

M. S.
predseda

J.
tajomník

Odporúčanie demokratmi ovládaného ONV Prievidza.

Zdroj: ŠAP Prievidza, f. ONV Prievidza

Stanica NB Prievidza, okr. Prievidza.

D O T A Z N Í K .

Priezvisko a meno člena SNB:	Polčík Gustáv
Hodnosť k 1. júlu 1946:	štábný strážmajster
Rodinný stav/:slobodný, ženatý, rozvedený, rozlúčený, vdovec:/od kedy, ak nie je ženatý treba uviesť či udržiava spoločnú domácnosť s niektorými členmi rodiny:	ženatý od 23.6.1946
Mená a dáta narodenia detí/:u ne-manželských a nevlastných túto okolnosť vyznačiť:/	./.
Dátum nastúpenia u SNB/:býv. četn., žand., policia+/, tu treba uviesť, či a stavený nebol v akom rozsahu bolo určité obdobie počas služby u SNB/:býv. četn., žand., polí policie/:vylúčené z postupu v služ-nom.	1. októbra 1941, postup v služnom za- stavnený nebol 1.1.1941 do 29.1.1941 a od 22.6. do 25. 7.1941 konal službu mimoriadnu.
Konal vojenskú službu /každú/ od do v akej armáde, vyznačiť každú služ-bu, ktorá nie je započítateľná do prezenčnej služby, ako zemeľská do-volená, pokiaľ nebola povolená na úkor dovolenej riadnej, nadsľuhova-nie prezenčnej služby určitú dobu z trestu:	V slovesnej armáde od 1. marca 1939 do 30. septembra 1940 prezenčnú, od 7. 1.1941 do 29.1.1941 a od 22.6. do 25. 7.1941 konal službu mimoriadnu.
Dáta jednotlivých povýšení:	Do hodnosti desiatnika u vojska, 20.4. 1942 HVŽ do hod. žnsk. čet. záv., 1.10. 1942 do hodnosti strážmajstra a 1.1. 1946 do hodnosti štábného strážmajstra
Miesta zaradenia od 1.7.1946 /: u-viesť presné dáta a rozkaz, ktorým bol premiestaný:/	Od 4.7.1942 nepretržite na stanici NB Prievidza /Dr. č. 35/42/.
Či je manželka zamestnaná a od kedy:	Nezamestnaná.

Prehlasujem vlastnoručným podpisom, že údaje uvedené v dotaz-níku sú pravdivé a som si plne vedomý disciplinárnych a trestných následkov pre nesprávne údaje.

Prievidza, 26. január 1947.

Pravosť podpisu potvrdzujem:

maj. Polčík
Gustáv Polčík

Gustáv Polčík
.....

1	Priezvisko a meno	P o l ě í k Gustáv		
2	Čís.kmeň.listu	Rok odvodu	4 For.čís.prot.odvedených	5 Prísl.doplň. okresné veliteľstvo
		1938		Nitra
6	deň,mes.rok nar.	17.11.1916	20	ovláda slovom po slovenský
7	v obci	Zákostolany	21	čítá písmen po slovenský
8	okres	Piešťany	22	školské 8 tried Rudových vzdelanie
9	zem	Slovensko		
10	obce	Veľké Kostolany /Zákostolany/	23	Zvláštne motocyklista schopnosti
11	okres	Piešťany		
12	zem	Slovensko	24	vlasý zaštieňové
13	Priezvisko a meno otca	P o l ě í k Gustáv /nebohý/	25	úžv. balené
			26	oči modré
14	Rodné priezvisko a meno matky	Striček Johana	27	obačia plavé
			28	nos normálny
15	materínska reč	slovenská	29	ústa normálne
			30	brada oválna s jamkou
16	Civilne zamestnanie	roľník	31	obličaj oválna
			32	výška tela v cm 172
17	Stav	ženatý		zvláštne znaky
18	Náboženstvo		33	nenie alebo vedy ./.
19	Adresa rodičov a najbližších príbuzných	matka Veľké Kostolany, čd. 42 manželka Prievidza 321.	34	Klasifikácia a rozhodnutie o odvode "A"
35	Spôsob odvodu a doba služobnej povinnosti	Odvedený dňa 11.apríla 1938 pri hlav.odv.na čín.sl.Voj.č.sl.konal od 8.1.1941 do 29.1.1941		od 1.3.1939 do 30.9.1940 od 22.6.1941 do 25.7.1941.
36	Zaraďený do brannej moci	dňa		Prezentovaný k NB: 1.10.1941

Prievidza, 15. júl 1947.

Stránka f. 1001 1002

Okresné veliteľstvo SNB Prievidza.

Prievidza, 18. november 1948.

Číslo: 2250/1948.

Vec: Príslušníci SNB - súhlas na
verejnú pochvalu.

Odpoveď na číslo: ./.

Okresná správna komisia

Prílohy: ./.

P r i e v i d z a .

Prosím o vydanie súhlasu na pochvalu štrážm. Mikuláša Belana a Gustava Polčička, zo stanici SNB Prievidza, ktorí sa činne zúčastnili dopadnutia Jozefa Eublíka-Ďelinského a spol. a tak likvidovanie celej veci.

Okresný veliteľ:
kpt. K a t a l a .

SBOR NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI — ZEMSKÉ VELITEĽSTVO V BRATISLAVE

Číslo: 562/28-23/11-1948.

Pochvalné uznanie

Vysovujem pánovi štábnemu strážmajstrovi

Gustavovi Polčíkovi

pochvalné uznanie

za mimoriadny úspešný služobný výkon

V Bratislave 25. november 1948.

*Zemský veliteľ SNB:
plk. Lipka*

D o t a z n í k .

- 1/ Gustáv P o l ť í k
- 2/ 17.11.1918 Veľké Kostoľany, okr. Piešťany
- 3/ Ženatý, jedno dieťa - dievča
- 4/ Slováč
- 5/ Československá
- 6/ 8 tried ľudových
- 7/ Prievidza, Legionárska, 321
- 8/ Robotník
- 9/ ./.
- 10/ Po slovenský
- 11/ Do 19 rokov, ako syn malorobníka, do 20 rokov výpomocný pešt. pccol u čsl. pošt, ďalej ako stavebný robotník
- 12/ Od 1.10.1941
- 13/ O prácu kriminálnu sa zaujíma v SNE a tejto by som chcel byť i zariadený, zo športu pestujem strelectvo.
- 14/ Vlastná 1/2 k.j. poľa, manželka tektiež 1/2 k.j. poľa, spoločne vlastné jednocizbové byt. zariadenie.
- 15/ Voj. prez. službu konal u DFLP 10 bat. Bratislava, 1939 - 1940, desiatnik
- 16/ ./.
- 17/ Priemerný - kľbový reumatizmus
- 18/ Mária rod. Kollárová, nar. 3.2.1923, domáca
- 19/ Dopiaľ politický neorganizovaná
- 20/ ./.
- 21/ ./.
- 22/ Členom odbor. org. ROH, bez funkcie
- 23/ ./.
- 24/ ./.
- 25/ 1.3.1948
 - a/ na sekr. KSS v Prievidzi
 - b/ ZO-KSS u SNE okr. Prievidza, čís. leg. 415425
 - c/ tajomník ZO-KSS SNE, agendu ZO-KSS
 - d/ ./.
 - e/ týždňovú pol. školu spoj. s rekr. Litoměřiciach, od 15.8.1948 do 22.8.1948, a 2 týždňovú pol. školu v Senici od 24.11.1948 do 7.12.1948, viedol por. Lessj.
 - f/ ./.
 - g/ Na členských, ako tajomník
 - h/ ./.

1/ Dejiny VKS**h**, Lenin: Učenie o strane, Čo robiť, Jeden krok vpred
2 kroky vzad, Stalin: Základy leninizmu, Otázky leninizmu, E. Engel
Pôvod rodiny.

- 26/ ./.
- 27/ Nie
- 28/ O zbrojarstvo auto a rádiomechaniku
- 29/ Kriminallistika, zbrojarstvo, elektrotechnika
- 30/ Áno
- 31/ ./.
- 32/ Pokiaľ môžem sa od nich poučiť dobre, ak sú namyslení - ironický
tek špatne.
- 33/ Lepšie písomne
- 34/ ./.
- 35/ Pokiaľ sú triedne a sociálne uvedomelí kladný, ak sú nacistami a
resistami záporný.
- 36/ Kladný
- 37/ Lebo je jediná, ktorá vedie ľudskú spoločnosť k blehbitu.
- 38/ Odborné - politické, prírodospytne a prírodopisné, odborné lovecké
- 39/ 23.2.1948 pamätnou medailou Rádu slov.nár.povstania SNR, výkonnosť.
né, pochvalné uznanie od zemského veliteľstva SNB Bratislava zo
dňa 25.11.1948, Povýšený na šetrážd. za mimoriadne zásluhy v boji
proti okupantom dňom 1.1.1946 býv. Hlavným veliteľstvom SNB.
- 40/ ./.
- 41/ ./.
- 42/ Nie.
- 43/ ./.
- 44/ ./.
- 45/ ./.
- 46/ ./.
- 47/ ./.
- 48/ V Maďarsku - Úszore, sko hliadka peážného vlaku, celkom 3 krát.
- 49/ ./.
- 50/ ./.
- 51/ Sestra Mária, vydatá Lukáčová v Argentíne, bližšie adresa neznáma.
- 52/ 3 členov
- 53/ Chodením na politické prednášky, stranické schôdže, čítania stra-
nickej tlače, filmu, marxistickej literatúry.
- 54/ Rychlým zaistovením reakčne zmysľajúcich živlov, strážením výz-
namných objektov, vyšetrovaním a podávaním správ a pol.spol.očis-
tou postihnutých, očista bola potrebná.
- 55/ Preverovanie bolo správne - mohlo byť i prísnejšie.
- 56/ Konkrétne nie.

- 57/ Sdružením v obore bezpečnosti medzi spolupracovníkmi a susednými stanicami.
- 58/ Preverený bez namietok
- 59/ Miestnou organizáciou KSS Prievidza "preverený", Preverovacou komisiou KSS u SNB preverovaný, dosiaľ výsledok neznámy.
- 60/ Niektoré staré, dosiaľ neobnovené zákony
- 61/ ./.
- 62/ ./.
- 63/ ./.
- 64/ Bývalá nepolitičnosť - politická neuvedomelosť.
- 65/ Autovodičstvo, strelectvo, hudba - cymbal.
- 66/ ./.
- 67/ Do 19 roku svojho veku zdržoval som sa u rodičov, ktorí obhospodarovali prenajaté a z iastky svoje pozemky. Po tomto čase bol som výpomocným pošt. poslom vo Veľkých Kostoľanoch, v 20 rokoch svojho veku nastúpil som voj. prez. službu, ktorú som konal do 1.10.1940. Keď som sa vrátil z voj. prez. služby rodičia prestali roľníčiť a stal som sa robotníkom príležitostným. Zároveň som si podal žiadosť o prijatie do sboru býv. žandárstva. Dňom 1.10.1941 bol som odvedený k býv. žandárstvu a hneď i službu nastúpil. Po skončení školy na skúšku bol som zaradený na stanicu SNB Prievidza, kde som dodnes. Oženil som sa v roku 1946 a dosiaľ mám jedno dieťa.

Prievidza, 30. máj 1949.

.....

KOMUNISTICKÁ STRANA SLOVENSKA

Krajský výbor v Nitre

Telefon 2260, 2279, 2278, 2819, 2282, 2807, 2818, 2281

V Nitre dňa 22. VII. 58

Naše číslo: 1054/53.
(V odpovedi uvedte vždy číslo značky a číslo 0)

Vec:

Vaše číslo: zo dňa:

Súdr.

Krajská správa MV
k rukám náčelníka KS - MV

N i t r a .

Vážení súdruhovia!

Oznamujeme Vám, že býro **KV - KSS** v Nitre dňa 15.7.1958
schválilo na funkciu náčelníka III. odboru KS - MV s. Jána
B i e l i k a .

Dávame Vám uvedené na vedomie.

S pozdravom :

Veďúci II. oddelenia KV-KSS :

Vedruha

KRAJSKÝ VÝBOR
KOMUNISTICKEJ STRANY SLOVENSKA
V BANSKEJ BYSTRICI

Dňa 20.V.1963.

(K) 15.6.63

Nájs číslo

1094/1962

Súdružská

Vaše číslo

zo dňa

Krajská správa MV
do rúk náčelníka s.Benčeka

Vec:

Banská Bystrica

Vážení súdruh !

*J. Bielik
ako bolo
vprítomnosť
mu informoval
24/563*

Predsedníctvo S-KV KSS sa zaoberalo so sťažnosťou súdruha Bielika, náčelníka OO-MV z Prievidze a rozhodlo, aby pre objektívne prešetrenie bola vytvorená 2-3 členná komisia, ktorá osobne preskúma jeho účasť na východnom fronte, v hašíkovej armáde, ako i kádrové závary jeho *príslušníka* a manželky. Preverené a spracované materiály s jeho hodnotením a so sťažnosťou predložiť predsedníctvu KV KSS do 20. júna 1963.

So súdružským pozdravom

Če st' práci !

M. Kováčik
ved.obd.bezpečnosti :

Prílohy :1.

*Slobodník
Barbko*

2206
745

ZNB-Okresné oddelenie VB
P r i e v i d z a .

Dňa 26.augusta 1971.

Krajská správa ZNB

Banská Bystrica.

P o l č í k Gustáv, npor. - cesta do zahraničia.

Npor.Gustáv P o l č í k , nar.17.11.1918, zaradený na okr.odd. VB Prievidza, ako st.referent.hosp.služby, žiadam o povolenie cesty do Maďarskej ľudovej republiky na deň 5.a 6.septembra 1971.

V mesiaci septembri 1971 prebieha v Budapešti svetová polovnická výstava, na ktorú náš poľovnícky zväz poriada spoločné zájazdy. Nakoľko som predsedom okr.výboru SPZ v Prievidzi, ktorý taktiež poriada takéto zájazdy v uvedených dňoch, hodlám sa tohto zúčastniť.

npor. Gustáv K...

Krajské oddelenie VB PRIEVIDZA
27 VIII 1971
VB-2008/01-4

27.8.1971

Žiadosť npor.Gustáva P o l č í k a predkladám s doporučením.

Národné Okr.odd.VB
1971
polk. Cvancinger

Krajská správa SMŠ BANSKÁ BYSTRICA
20.8. 30 VIII 1971
K.1474/7

Indas day'

151

1105/11

127. 964

147

Ministerstvo vnútra SSR
 ŤS-1 Nováky-Laskár

Dňa 25. apríla 1975

Ministerstvo vnútra SSR
 HS - techn. odbor

Súhlasím:

náč. HS MV SSR

B r a t i s l a v a

Polčiek Gustáv, kpt - žiadosť o povolenie cesty do zahraničia

Kpt Gustáv P o l č í k , nar. 17.11.1918, zaradený u MV-SSR ŤS-1 Nováky - Laskár vo funkcii náčelníka skladu, žiadam o povolenie cesty do Juhoslavie pre svoju dcéru Soňa Polčíkovú, nar. 22.3.1948, byom Prievidza, Moyzesova 34 z nasledovných dôvodov:

Dcéra Soňa je zamestnaná v koordinačnom stredisku Prievidza Ústavu systemového inžinierstva priemyslu na Slovensku, ako programátorka. V rámci starostlivosti o pracujúcich obdržala od ROH poukaz na 14 dennú rekreáciu do Juhoslavie, rekreačné stredisko Baška Voda s nástupom dňa 30.5.1975. Keďže sa jedná o cestu do zahraničia rodinného príslušníka člena ZNB žiadam o jej povolenie.

Ministers	vnútra SSR
Heslo: ...	
Dato: ...	4 V 1975
Cislo: ...	255 / 20175
Priloha:	1

kpt. Polčík

Je možné vycestovanie do Juhošlávie.

Vedúci skupiny ŽO HS MV SSR:
 kpt. Slaný Jurej

Hlavné veliteľstvo žandárstva.

Bratislava, 2. október 1941.

Čís. jedn. 8702/1941.

Žandár na skúšku

Gustáv Polčík

Bratislava.

V dôsledku dekrétu zo dňa 1. októbra 1941, čís. 7727/41, ktorým Vám bolo prepočítané služobné miesto gážiistu mimo služobnej triedy a vzhľadom k ustanoveniu § 1 a 11 zákona zo dňa 19. 12. 1934, čís. 279 Sb. z. a n. podľa ktorého sa Vám započítava vojenská prezenčná služba polovinou pre zvýšenie služného, t. j. 9 mesiacov 15 dní, priznávam Vám podľa § 135 v spojení s § 132 zák. zo dňa 24. 6. 1926, čís. 103 Sb. z. a n. dňom 1. októbra 1941 počiatkové služné III. plat. stupnice, t. j. 1. stupeň služného ročných 7.200.- Ks, podľa § 133 cit. zák. činovné skupiny miest "A" ročných 3.300.- Ks, podľa § 148 zákona čís. 103/26 Sb. z. a n. v spojení s § 12 zák. čís. 186/20 Sb. z. a n. žandársky prídavok ročných 300.- Ks a v smysle ustanovenia § 2, ods. 3 zák. čís. 40/41 Sl. z. minoritný, pre výmeru výsledného nezapočítateľný príspevok sumou 2.800.- Ks.

Súčasne Vám vymaľujem z uvedených služobných príjmov tieto srážky:

penzijný príspevok podľa § 165 zák. čís. 103/26 Sb. z. a n. 600.- Ks ročne, nemocenské poisťné podľa zák. čís. 221/25 Sb. z. a n. 108.- Ks ročne.

Ďalšie zákonné srážky, vyplývajúce z Vašich služobných príjmov, predpíše a srazí Vám účtoreň tunajšieho veliteľstva z moci úradnej.

Keď vyhoviete zákonným podmienkam, zvýši sa Vaše služné, podľa ustanovenia § 136 zák. čís. 103/26 Sb. z. a n. dňom 1. januára 1944 a žandársky prídavok podľa ustanovenia § 12 zák. čís. 186/20 Sb. z. a n. dňom 1. októbra 1945.

Proti tomuto opatreniu môžete podľa § 151, ods. 1 zák. čís. 103/26 Sb. z. a n. podať do 15 dní námietky u tunajšieho veliteľstva.

Príjem výmeru osvedčíte dotovaným potvrdením.

Na stráž!

Za hlav. vel. žandárstva:

Hlavné veliteľstvo žandárstva.

Bratislava, 21. apríl 1942.

Čís. jedn.: 3.814/42.

Vec : Úinovní-zmena výmery.

Pán žnsk. desiatník

Gustav Polčík

Topoľčianky.

V dôsledku Vášho vyradenia zo školy pre výcv. žand. na skúšku z Bratislavy do Topoľčianok boli ste v doterajšom služobnom pôsobení zbavený služby dňa 21. apríla 1942 a prislúcha Vám preto od 1. mája 1942 úinovní skupiny miest "C" ročných 2.316. Ks.

Poistné podľa zákona číslo 270/1941 Sl. z. Vám upravujem od 1. mája 1942 na ročných 192.- Ks.

Prípadné srážky z úinovního v smysle ustanovenia 6-u 9 zákona číslo 40/1941 Sl. z. predpíše a srazí Vám uštáročň tunajšieho veliteľstva z moej úradnej.

Proti tomuto opatreniu môžete podľa ustanovenia ods. 1, 3-u 151 zákona číslo 105/1926 Sb. z. a n. podať do 15 dní po doručení tohto výmeru námietky u tunajšieho veliteľstva.

Prevzatie tohto výmeru osvedčte dátovaným potvrdením.

Na stráž !

Za hlav. vel. žandárstva :

Oblasťné veliteľstvo žandárstva.
Čís. jedn. 5199/43 Ks.
Več: Postup v služnom.

Štub. Teplice, 25. november 1943,

Pán strážmajster

Gustav P o l č í k

P r i e v i d z a .

Vzhľadom k tomu, že ste dovŕšili postupovú lehotu stanovenú v §-e 136 zákona číslo 103/1926 Sb.z.a n.pře zvýšenie služného, priznávam Vám od 1. januára 1944 služné III plat. stupnice, 2. stupňa, t. j. 8.004. Ks ročne.

Súčasne Vám vymeriavam tieto srážky:

penzijný príspevok sumou 660.- Ks ročne a

nemocenské poisťné sumou 312.- Ks ročne.

Ďalšie zákonné srážky vyplývajúce z Vašich služobných príjmov predpíše a sraží a prípadné ostatné služobné príjmy, pokiaľ má na ne vplyv zvýšenie služného, upraví Vám účtárenň tunajšieho veliteľstva z moci úradnej.

Keď vyhovieťe zákonným podmienkam, bude Vám budúce zvýšenie služného priznané dňom 1. januára 1947.

Proti tomuto opatreniu môžete podať podľa ods. 1, §-u 151 P.Z. do 15 dní po doručení výmeru námietky u tunajšieho veliteľstva

Príjem tomto výmeru osvedčte dátovaným potvrdením.

Na stráž!

Za hl'ov. vel. žandárstva

Oblasťné žandárske veliteľstvo.

Bešeň: 21. III. Maravon. 7. IV. 1944

Čís. jedn. 381/44 prv. / pri.

7. IV. 1944

NA STRÁŽ!

Oblasťný žandársky veliteľ

Výpis z kmeňového rozkazu, č. 11/43.

Gustav Polčík, č. s. k. knihy 2324, postúpil od 1. januára 1944 do 2. stupňa služobných požitkov a to v sume 8.004.-Ks ročne.

Hod- nosť	Popis zmeny	Dá- tum	Popis služobnej činnosti	Od do	Miesto zaradenia
	strel- ník	prezen- tovaný 1939	u del. pluku ako strel- ník, slobodník, de- siatnik	1.3. 1939 30/9. 1940	Bratisla- va
	Žnsk. de- siat- nik	prezen- tovaný 1941	u hlavného veliteľa ako frekventant školy pre výcvik Žand. na skúšku u veliteľa Žand. škol- stava	1.10. 1941 do 4.4. 1942	Bratisla- va
	Žnsk. čat. záv. r. 8.19/ 42:/	povýše- ný/D. 1942	20.4.		
	Žnsk. čat. záv. r. 8.22/ 42:/	zarade- ný/D. 1942	22.4. podriadený na Žandár. pohot. oddiely	Žandár 1942	Topoľčian- ky
	pre- miesto ný/D. r. 8.35/ 42:/	4.7. 1942	podriadený Žandár	4.7. 1942 do 11.2. 1942	Prievidza
	Žnsk. čat. záv. r. 8.51/42	povýše- ný/D. 1942	1.10.		

Hlavné veliteľstvo žandárstva.

Štubnianské Teplice, 19. január 1944.

Čís. jedn. 455/1944 Hs.

Vec: Vojská prez. služba, zhodnotenie
pre zvýšenie služného.

Pán strážm.

Štefan Sepeši

Prievidza.

V dôsledku započítania vojenskej prezenčnej služby pre zvýšenie
služného podľa § 1, zák. č. 80/43 Sl. z. priznávam Vám od 1. júla 1943
služné III. platovej stupnice stupňa 2. v ročnej výmere

8.004 Ks.

Súčasne Vám vymeriavam tieto srážky:
penzijný príspevok:

od 1. júla 1943		660.- Ks ročne,
od	v dôsledku postupu	Ks ročne,
od	./.	./.
	v dôsledku postupu	Ks ročne,
	nemocenské poisťné:	
od 1. júla 1943		192.- Ks ročne,
od 1. 11. 1943	v dôsledku zák. č. 139/43 Sl. z.	312.- Ks ročne,
od	v dôsledku	Ks ročne,
od	v dôsledku	Ks ročne,
od	v dôsledku	Ks ročne.

Ostatné Vaše služobné príjmy, pokiaľ má na ne vplyv nové služné,
upraví Vám účtárň tunajšieho veliteľstva z moci úradnej.

Keď vyhoviete zákonným podmienkam, bude Vám budúce zvýšenie služ-
ného priznané dňom 1. apríla 1946.

Postupová lehota v služnom určená pred započítaním voj. prez. služby
na 1. januára 1944 sa týmto opatrením ruší.

Proti tomuto opatreniu môžete podať podľa ods. 1, § 151 P. Z. do
15 dní po doručení výmeru námietky u tunajšieho veliteľstva.

Príjem výmeru osvedčte dátovaním potvrdením.

Na stráž!

Za hlav. vel. žandárstva
pluk. Hajdóczy v. r.

KRAJSKÉ VELITELSTVO NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI N i t r a .Čís. 235/00-3.v Nitre dňa 5. októbra 1949.

Pán štrážm.

Gustav Polčík ,

Prievidza.

Vzhľadom na Vašu celkovú služobnú dobu, započítateľnú pre zvýšenie základného platu, ktorá ku dňu 1. septembra 1949 je 9 rokov, 7 mesiacov a 25 dní, priznávajú sa Vám v smysle zákona zo dňa 13. júla 1949, číslo 200/1949 Sb. a v smysle vládneho usnesenia zo dňa 14. septembra 1949 s platnosťou od 1. septembra 1949 tieto mesačné služobné príjmy:

Základný plat	4.560.-	Kčs
výhovné na <u>1</u> deti	150.-	Kčs
prídavok k výchovnému	150.-	Kčs
vyrovňovací prídavok/.	Kčs

Výmera príspevku na udržiavanie služobného výstroja (odevné) ako i nárok na paušálnu náhradu služobných výdavkov (stravné) nie je týmto opatrením dotknutá.

Výplata ostatných doterajších príjmov zastavuje sa Vám dňom 31. augusta 1949.

Budúce zvýšenie základného platu, ak vyhoviete predpísaným podmienkam, nastane u Vás dňom 1. februára 1952.

Proti tomuto opatreniu môžete podať do 15 dní odo dňa doručenia tohto výmeru námietky na ~~Pov. úrad v zvodbar BK.~~ tunajšie veliteľstvo.

Krajský veliteľ NB v zast.

mpor. P. Paček

Stanica SNB Prievidza, (okr. Prievidza)	
Doslo: Prievidza,	<u>15.12.1949</u>
Číslo: <u>4096/49</u>	Prilohy, <u>1.</u>

Krajské veliteľstvo národnej bezpečnosti v Nitre.

Číslo: VB-21518/60-51.

v Nitre dňa 11. mája

1951.

pán štábný strážmajster

Gustav Polčík

P r i e v i d z a .

Na vašu prosbu zo dňa 7.6.1951, ktorou ste uplatnili a preukázali nárok na priznanie výchovného pre druhé dieťa syna vojtecha nar. 23.4.1951, priznávam Vám v smysle § 24 zák.čís. 200/1949 Sb. v znení §§ 3 a 4 zák.číslo 90/1949 Sb. novelizovaného výnosu Ministerstva vnútra zo dňa 8. decembra 1949, číslo-235/04-4-BP/4, počínajúc dňom 1. mája 1951...

a./výchovné.....	430.-	Kčs.
b./prídavok k výchovnému.....	220.-	Kčs.
mesačne, podľa § 39 vlád. usnesenia zo dňa 14. septembra 1949, v dôsledku tohto opatrenia upravujem Vám:		
a./daň zo mzdy od 1.4.1950 na	127.-	Kčs.
b./národné poistenie od 1.5.1951 na	91.-	Kčs.

mesačne.

Doterajšiu výplatu výchovného v sume 190.- Kčs. a prídavku k výchovnému v sume 110.- Kčs. zastavujem Vám dňom 30.4.1951. Ostatné vaše služobné príjmy sa týmto opatrením nemenia. Súčasne vás upozorňujem na ust. ods. 4. § 24 zák. číslo 200/1949 Sb., podľa ktorého ste povinný včas hlásiť každú okolnosť, ktorá má vplyv na trvanie nároku a výšku priznaného Vám výchovného a prídavku k výchovnému.

Proti tomuto rozhodnutiu môžete podať v smysle § 50 ods. 2. Vlád. usnesenia zo dňa 14. septembra 1949 do 15 dní po jeho doručení, odvolanie na Ministerstvo národnej bezpečnosti, cestou tunajšieho veliteľstva.

prevzatie rozhodnutia osvedčte dátovaným potvrdením.

Krajský veliteľ
 por. Piaček
na literárnej Ondra

Krajské veliteľstvo národnej bezpečnosti v N i t r e .

Číslo: VB-20.013/50-52.

V Nitre dňa 18. januára 1952.

V Ý M E R

pre súdruhu strážnu Gustav P o l č í k zaradeného na útvare SNB
 QVNR Prievidza o zmene služobných príjmov v dôs-
 ledku postupu v základnom platu

Služobné príjmy, ktoré sa menia, respekt. priznávajú a sražky	Doterajšia suma v Kčs mesač. a dátum zastavenia výplaty	Nová suma v Kčs mesač. a dátum ktorým počína	Príslušná právna norma / predpis /
Základný plat	4.560.-	4.788.-	
Výchovné			
Príplatek k výchov.			
Funkčný prídavok			
Služobný prídavok			
Odmena za vyš. výkon			
Naturálny príjem			
Odmena za vedľaj. činnosť vo ver. sl.			
S r á ž k y :			
Daň zo mzdy		147.-	
Hár. poisť.		96.-	
Dňom	31.1., 1952	1.2.1952	

Ostatné Vaše služobné príjmy sa týmto opatrením nemania. Budúce zvýšenie služného u Vás nastane, ak vyhoviete zákonným podmienkam dňom 1.2.1952.....

Proti tomuto opatreniu môžete podať podľa odst.1 § 151 PZ., podať do 15 dní po doručení tohto výmeru námietky u tunajšieho veliteľstva

Prevzatie výmeru osvedčte písomným dátovaným potvrdením, ktoré sem predložte.

Krajský veliteľ
 vrch. strážn. Wagner

p. n. vrch. strážn. Wagner

Technický odbor HS MV SSR

Bratislava dňa 10. augusta 1972

18
119

WRNHS e. 34/72

Prílohou!
14.8.72
pyllhony

Hospodárska správa MV SSR

t u

Nadporučík Gustáv Polčík, náčelník ÚS - návrh na zvýšenie funkčného platu.

Navrhujem menovanému zvýšiť funkčný plat na Kčs 2.500,- s účinnosťou od 1. septembra 1972 a svoj návrh odôvodňujem nasledovne:

Npor Polčík je skúsený dlhoročný hospodársky pracovník, ktorý sa rýchlo zapracoval do funkcie náčelníka ústredného skladu. Iniciatívne uplatňuje svoje znalosti v rámci novej funkcie a v krátkej dobe sa mu podarilo zorganizovať pevný pracovný režim skladu, upresniť vedenie administratívy a všeobecne upevniť pracovnú morálku. S uznaním treba hodnotiť i jeho úsilie po vytvorení súdružských vzťahov celého pracovného kolektívu.

*Do dňa pracovne
zohľadny.*

16.8.1972

Pl

Náčelník tech.odboru HS MV SSR
Saušonny
v z. pplk Pavlásek

MINISTERSTVO VNÚTRA SSR
Kádrová a školská správa
Došlo: 15. VIII. 1972
Č. j.: _____
Prílohy: _____

Moja najcennejšia medaila SNP z roku 1948

Medaila SNP z roku 1954

Medaila SNP z roku 1964

Pamätná medaila SNP z roku 2010

MINISTERSTVO OBRANY
Slovenskej republiky

Slovenský zväz protifašistických
bojovníkov

u d e l u j ú

**Pamätnú medailu 50. výročia
SNP**

Gustáv Polčík

.....

Za zásluhy v národnoslobodzovacom boji za
slobodu, demokraciu, humanizmus a proti
fašizmu počas SNP a rozvíjanie pokrokových
tradícií odkazu Slovenského národného
povstania.

Ján Husák
genmjr.v.v. Ing. Ján Husák
predseda SZPB

Pavol Kanis
PhDr. Pavol Kanis, CSc.
minister obrany SR

24.8.1994 **20/279**
Dňa: Číslo matriky:

ÚSTREDNÁ RADA
Slovenského zväzu
protifašistických bojovníkov

u d e l u j e

**PAMÄTNÚ MEDAILU
K 60. VÝROČIU SNP,
OSLOBODENIA SLOVENSKA
A VÍŤAZSTVA NAD FAŠIZMOM**

Gustávovi Polčíkovi

.....

Za zásluhy v boji proti fašizmu počas
SNP a v boji za oslobodenie Slovenska,
za zásluhy v boji za slobodu, demokraciu
a za rozvíjanie pokrokových tradícií
odkazu boja za slobodu a proti fašizmu.

29.8.2004
Dňa

 Predseda SZPB
Dr. Vitla

Čestný odznak ZNB z roku 1970

Medaila za službu v ZNB z roku 1975

Pamätná medaila z roku 1998

Pamätná medaila z roku 2000

Životopis, služobný postup a zaradenie:

17. 11. 1918 – narodený v Zákostoľanoch (dnes súčasť Veľkých Kostolian)
1. 9. 1925 – 30. 6. 1933 – Osemročná ľudová škola vo Veľkých Kostolianoch ukončená „pripustným vysvedčením“
1934 – 1935 – meštianka v Piešťanoch (neukončená)
1. 3. 1939 – nástup na základnú vojenskú službu (VKPL Nitra)
15. 11. 1939 – 29. 9. 1940 – služba v DPLP, 10. batéria, funkcia delovod, hodnosť desiatnik
30. 9. 1940 – ukončenie základnej vojenskej služby a návrat do Veľkých Kostolian
7. 1. – 29. 1. 1941 – mimoriadna vojenská služba u DPLP, 13. batéria, Vajnory
21. 6. – 25. 7. 1941 – mimoriadna vojenská služba u DPLP, 13. batéria, Bratislava
1. 10. 1941 – 20. 4. 1942 – frekventant Školy pre výcvik žandárov na skúšku v Bratislave
22. 4. – 3. 7. 1942 – zaradený k Žandárskemu pohotovostnému oddielu v Topoľčiankach
4. 7. 1942 – nástup na Žandársku stanicu v Prievidzi
30. 8. – 14. 9. 1944 – poľný četník pri Okresnom revolučnom výbore v Prievidzi
23. 2. 1945 – Hlavným veliteľstvom žandárstva odkomandovaný na taliansky front
24. 2. 1945 – zbehnutie zo Zboru žandárstva a vstup do miestneho partizánskeho oddielu Slovan
5. 4. 1945 – návrat na Žandársku stanicu Prievidza
15. 5. 1945 – oficiálny vstup do Národnej bezpečnosti (Stanica NB Prievidza)
1946 (?) – absolvovanie kurzu meštianskej školy
1. 8. 1950 – prevelenie na stanicu SNB Lužianky zo služobných (politických) dôvodov
8. (10.) 1. 1951 – 14. 7. 1952 – kancelársky pomocník na Okresnom oddelení NB Prievidza
15. 7. 1952 – 31. 3. 1954 – hospodár na Okresnom oddelení VB Prievidza (od 1. 1. 1953 ako hospodársky referent)
1. 4. 1954 – 28. 2. 1956 – premiestnený pod Krajskú správu MV Nitra; hospodár na Okresnom oddelení MV Prievidza (starší referent hospodársko-finančnej skupiny Prievidza)
1. 3. 1956 – 30. 11. 1956 – telefonista na Okresnom oddelení MV Prievidza
1. 12. 1956 – 31. 3. 1960 – sekretár na Okresnom oddelení MV Prievidza
1. 4. 1960 – 31. 7. 1966 – starší referent hospodársko-finančnej služby na Okresnom oddelení MV Prievidza
1. 8. 1966 – 30. 4. 1972 – starší referent hospodárskej skupiny Okresného oddelenia VB Prievidza (KS ZNB)
1. 5. 1972 – 28. 2. 1978 – náčelník Ústredných skladov MV SSR v Novákoch-Laskári
1. 3. 1978 – odchod do dôchodku

Povýšenia:

- 1. 11. 1940 – žandár na skúšku desiatnik (žnsk. des)
- 20. 4. 1942 – čatník závodčí (čat. záv.)
- 1. 10. 1942 – strážmajster
- 1. 1. 1946 – štábný strážmajster („za mimoriadne zásluhy v boji proti okupantom“ HV NB)
- 1. 1. 1954 – starší seržant (pozn.: išlo len o premenovanie jestvujúcej hodnosti podľa sovietskeho vzoru)
- 1. 4. 1954 – staršina (hodnosť podľa sovietskeho vzoru)
- 1. 10. 1957 – podporučík
- 1. 10. 1959 – poručík
- 1. 11. 1964 – nadporučík
- 1. 12. 1973 – kapitán (mimoriadne)

Vyznamenania, pamätné medaily, pochvaly:

Pamätná medaila rádu SNP (1948)

Pochvalné uznanie za mimoriadne úspešný služobný výkon od Zemského veliteľa SNB na Slovensku z 25. 11. 1948

Za zásluhy o obranu vlasti (1956)

Pamätná medaila k 20. výročiu SNP (1964)

Pamětní medaile k 50. výročí založení KSČ (1968)

Čestný odznak ZNB (1970)

Medaila 30 let ZNB (1975)

Pamětní medaile k 30. výročí národního osvobození (1975)

Členstvo v politických stranách, organizáciách NF a politická angažovanosť:

- 1946 – člen Poľovného združenia v Prievidzi (neskôr Slovenský poľovnícky sväz)
- 1. 3. 1948 – žiadosť o vstup do KSČ
- 1. 3. 1948 – člen ROH
- 15. 8. – 22. 8. 1948 – politická škola v Kroměříži 1948
- 24. 11. – 7. 12. 1948 – politická škola v Senci
- 13. 12. 1950 – plné členstvo v KSČ
- 1968 – členstvo v Zväze československo-sovietskeho priateľstva

Platové podmienky

- 2. 10. 1941 – I. stupeň slúžneho vo výške 7 200 Ks ročne
- 1. 1. 1944 – II. stupeň služobných pôžitkov vo výške „8 004 Ks ročne (z toho zrážky 660 Ks – penzijný príspevok, 312 Ks nemocenské)
- 1. 9. 1949 – základný plat 4 560 Kčs, výchovné na dieťa 150 Kčs, prídavok k výchovnému 150 Kčs
- 1. 2. 1952 – základný plat 4 788 Kčs (z toho daň zo mzdy 147 Kčs a do Národnej poisťovne 96 Kčs)
- 1. 3. 1956 – zaradený na funkciu telefonistu na OO MV so služobným platom 740 Kčs mesačne
- 1. 12. 1956 – ustanovený do funkcie sekretára na OO MV Prievidza s funkčným platom 900 Kčs mesačne
- 1. 2. 1957 – funkčný plat 950 Kčs mesačne
- 1. 9. 1972 – funkčný plat 2 500 Kčs
- 1. 11. 1974 – funkčný plat 2 800 Kčs
- 1. 11. 1976 – funkčný plat 2 900 Kčs
- 12. 8. 1978 – vymeraný starobný dôchodok vo výške 3 030 Kčs

Zoznam veliteľov žandárstva, NB a SNB v Prievidzi (1939 – 1951)

Okresní velitelia v Prievidzi:

9. 4. 1939 – 30. 11. 1942: npor. výk. Alojz Matula – okresný žandársky veliteľ
 1. 12. 1942 – 25. 11. 1945: por. výk. Ján Ružička – okresný žandársky veliteľ
 11. 5. 1945 – 10. 2. 1946: por. František Ninis – okresný veliteľ NB
 10. 2. 1946 – 31. 9. 1949: kpt. Hatala Peter – okresný veliteľ NB (SNB)
 1. 10. 1949 – 1954: štáb. stržm. Jozef Medera – okresný veliteľ NB Prievidza

Velitelia Žandárskej stanice

(Stanice NB, resp. Stanice SNB) Prievidza v r. 1939 – 1951:

máj 1939 – máj 1945: hlavný dôstojnícky zástupca Michal Čongrády
 máj 1945 – február 1946: štáb. stržm. Ján Ježík (dočasný veliteľ)
 február 1946 – december 1946: vrchný strážmajster Juraj Ország
 január 1947 – február 1947: práporčík Ján Ježík
 marec 1947: práp. Jozef Januščák
 apríl 1947 – november 1947: práp. Ján Ježík
 november 1947 – jún 1948: práp. Ladislav Fabíni
 júl 1948 (?)– december 1950 (?) vrch. stržm. František Vlčko
 január 1951 – apríl 1951: vrch. stržm. Vincent Obert

Okresní velitelia Štátnej bezpečnosti (OO MV) v Prievidzi

- 1. 4. 1950 – 14. 10. 1951: Jozef Mihál
- 5. 11. 1951 – 30. 11. 1953: Jozef Belaň
- 1. 12. 1953 – 1. 9. 1958: Ján Chovanec
- 1. 9. 1958 – 31. 3. 1960: Rudolf Bujna
- 1. 4. 1960 – 30. 9. 1963: Ján Bielik
- 1. 10. 1963 – 31. 10. 1964: Ján Lovas
- 1. 11. 1964 – 30. 6. 1965: Ján Bielik
- 1. 7. 1965 – 31. 10. 1970: Ján Lovas
- 1. 11. 1970 – 31. 7. 1973: Milan Džubinský

Velitelia (náčelníci) na Krajskom veliteľstve (Krajskej správe) ŠtB (MV) v Nitre

- 1. 1. 1949 – 30. 5. 1949: Michal Ivanič (*1910)
- 30. 5. 1949 – 13. 11. 1951: Ludovít Filan (*1925)
- 13. 11. 1951 – 31. 8. 1956: František Červenka (*1922)
- 1. 9. 1956 – 31. 3. 1960: Eduard Pafčo (*1924)
- 1. 4. 1960 – 30. 9. 1983: Emil Belan (*1925)

Funkcionári okresu Prievidza v rokoch 1942 – 1972

Náčelníci Okresného úradu a predsedovia ONV:

1938 – 1942	JUDr. Štefan Schurmann – okresný náčelník
1942 – 1944	JUDr. Albert Lexmann – okresný náčelník
30. 8 – 13. 9. 1944	Jozef Svitok – predseda ORNV
1944 – 1945	JUDr. Albert Lexmann – okresný náčelník
4. 4. – 23. 12. 1945	Jozef Svitok (KSS) – predseda ONV
23. 12. 1945 – 1946	Jozef Malík (KSS) – predseda ONV
16. 11. 1946 – 1947	Peter Aniček (DS) – predseda ONV
16. 10. 1947 – 1948	Štefan Flimmel (DS) – predseda ONV
2. 3. 1948 – 1949	Akad. mal. Jozef Fedora (KSS) – predseda ONV
15. 5. 1949 – 1951	František Citovský – predseda ONV
5. 3. 1951 – 1953	Peter Hagara – predseda ONV
27. 8. 1953 – 1964	Jozef Mikuš – predseda ONV
6. 7. 1964 – 1969	Ing. Štefan Helbich – predseda ONV
1969 – 1983	Ing. Fridolín Gajdošík – predseda ONV

Vedúci tajomníci OV KSS:

(??)	
1954 – 1959	Milan Hritz
1959 – 1965	Ing. Miloslav Valovič
1965 – 1970	Ing. Ján Zamboj
1970 – 1971	Rudolf Mitaš – zastupujúci tajomník
1971 – 1978	RSDr. Ferdinand Altoff

Predsedovia okresnej organizácie HSĽS:

1938 – 1941	Emanuel Schubert (farár a dekan, od r. 1940 tiež starosta)
1941 – 1945	Michal Klimko (tiež poslanec Snemu SR)

Predseda OV KSS:

apríl 1945 – máj 1949	Ján Svitok
-----------------------	------------

Kniha ponúka neobvyklý pohľad na dejiny Slovenska v 20. storočí cez prizmu životného príbehu príslušníka bezpečnostného aparátu. Ústredná postava diela, Gustáv Polčík, rodák z Veľkých Kostolian (1918), bol najprv príslušníkom Zboru žandárstva Slovenskej republiky (1941 – 1944), potom povstaleckým četníkom, neskôr žandárom za nemeckej okupácie a nakoniec partizánom. Po vojne sa stal príslušníkom Národnej bezpečnosti, v rokoch 1954 – 1966 bol pridelený k jej štátnobezpečnostnej zložke. Potom sa vrátil do verejnobezpečnostnej zložky, v ktorej prežil aj čistky po roku 1969. Jeho životný príbeh je tak výnimočný. Len zriedka sa stávalo, aby sa zamestnanec politicky takého exponovaného rezortu udržal vo všetkých, aj protichodných, režimoch od začiatku služby až do dôchodku. Osobitne cenné sú poznatky Polčíka k téme slovenského žandárstva, ako aj k fungovaniu komunistickej bezpečnosti a jej akciám v 50. rokoch.

ISBN 978-80-89335-44-2

